STELIAN PĂUN

FAȚA LUMII

ROMAN

EDITURA CARTEA ROMÂNEASCĂ

STELIAN PĂUN

FAȚA LUMII

ROMAN

EDITURA CARTEA ROMÂNEASCĂ

Poeziile muncitorilor grupaţi în jurul revistei *New masses*, care apărea prin anii 1888 în America, despre care se vorbeşte în roman, sînt ale lui Martin Russak. *(Poemele unui ţesător de mătase)*, ale lui Edward Clement, *(Poetul cel Mare* şi *22 August — 1927)* (Sacco şi Vanzetti) şi ale lui Jim Waters *(Ana Mc. Guire)*.

Aceste poeme sînt inedite pînă acum la noi şi traduse de autorul romanului.

Oriîncotro ne-ar duce pasul, ne chinuie tristețea amintirilor care bat ca un ecou adînc. Și ca un fir ne leagă pînă-n ceasul morții de locurile unde înfloriră și pe unde se scuturară macii copilăriei noastre.

Sînt pagini din cartea vieții ce ne stau mereu deschise înainte să ne amintească de aceste locuri, că undeva trăiesc tata și mama, și eu copil fiind, săgeată vream să fiu, să spintec nemărginirea, și aprins de valuri de lumină să cuprind depărtările.

De pe Măgura Groparilor privesc orășelul unde m-am născut și am trăit, așezat în cîmpia tăiată de apele Oltului care se aruncă aici în Dunăre. În apropiere s-a statornicit orașul, cu portul lui. Am cunoscut bine fluviul în care alergam din zori să mă arunc. Amar de ani, după ce-am părăsit marea, i-am stat în cale, aici la Turis. Pătimeam chiar, să-i pătrund în adîncuri. Mă jucam cu apa lui, cînd albastră, cînd galbenă ca șofranul, acolo unde era mai adîncă, și-l îndîrjeam să-și arunce după mine valurile, să mă urmărească și să le simt înspumate asupră-mi, ca loviturile unor palme. Tatăl meu îmi cînta un cîntec din care îmi mai aduc aminte doar atît :

Izvoare de ape adună mereu
Și gîrla de lacrămi din sufletul meu.

— Nu-ți pune mintea cu apa, băiete. Odată și odată o să te prindă în vîltorile ei, să te tragă în adînc !

Așa mă dojenea odinioară el, cu zîmbetul blînd, cînd vedea că mă fac nevăzut în unde, ca peștele. Ziua și noap-

tea sufletul meu ajunsese să nu aibă altă dorinţă, altă plăcere, decît să călătoresc pe apele care-mi promiteau alte ţărmuri, alţi oameni, bucurii şi iubiri. Toate îmi erau neştiute, numai le bănuiam ori le doream, însă mi se încuibaseră adînc în inimă. Pentru mine ca şi pentru tatăl meu dorinţa să mă fac marinar a rămas veşnic neîmplinită. El a fost hamal în port. Şi bunicul meu a fost hamal... În cimitirul de pe malul mării îşi au amîndoi mormîntul.

Mă urc adesea pe Măgura Groparilor să văd fluviul jos şerpuind de departe, ca un fir strălucitor pe marginea cîmpiei. Pe malul lui, la poala măgurii, s-a alcătuit portul. Planul oraşului a fost întocmit de ocîrmuirea judeţului şi s-a avut în vedere înflorirea moşierilor şi a neguţătorilor care să-şi vîndă cu mai multă înlesnire şi folos mărfurile în acest port. Nicăieri nu se strînseseră aşa de mulţi moşieri şi negustori ca în judeţul de la marginea ţării. Oraşul lui de reşedinţă adunase în numai cîţiva ani. de cînd era în fiinţă, şase mii de suflete. Vreo trei sute erau negustori, moşieri şi alţi oameni, roind în jurul instituţiilor publice. Ei erau, aşa cum le plăcea să spună. — „floarea", „rodul" şi „rădăcina" aşezării.

Îmi las gîndul să fugă aiurea, să se rostogolească în valurile fluviului care curge în spume. E o linişte desăvîrşită, limpede, şi ascult cum plesnesc mugurii şi dau în floare. Din înaltul cerului, unduit lin peste văi şi cîmpie. peste lunca Dunării, plouă cu soare de martie. Parcă s-a topit cerul şi se revarsă auriu peste tot. Simt cum această clipă creşte în preajmă ca un copac uriaş în care înfloresc toate amintirile. Adormite de mult. iată-le cum se trezesc şi şuvoiul lor mă ia cu dînsul...

De toate îmi amintesc, le văd parcă. Şi cum mai străluceşte soarele de martie! În bătaia lui toate cresc — luminile, iarba, florile. Dar gîndurile mele se rotesc în cerc mereu, ca vîltorile marelui fluviu, la primăvara lui 1945. Atunci au pornit oamenii din sate să împartă cu pasul moşiile din judeţul de margine :

Să trăiască, să trăiască
Neagu şi cu Cintezoi,
Să ne dea islaz la oi
Şi pămînt de la ciocoi.

Moşia lui Ştefan Antache-Voivoda fusese împărţită mai întîi. Era el unul din acei moşieri prea făloşi de trecutul lor şi îşi sporise numele cu acela al moşiei. Credea că numele capătă în acest chip o nouă strălucire.

Însă visul ispititor, care a chinuit şi ars de-a lungul vremurilor atîtea inimi, se înălţa acum ca o binecuvîntare în casele bieţilor ţărani. Dacă li s-ar fi împotrivit careva, l-ar fi făcut una cu pămîntul. Şi-ar fi amintit în acea clipă încă o dată cum au fost zdrobiţi totdeauna şi oropsiţi. Oricît de departe ar privi ei în urmă, nu văd decît lacrămi, sălbăticie şi deznădejde. De aceea sorb cu nesaţ strălucirea soarelui din martie !...

Gîndurile mi le împrăştie zborul cocorilor. Le-am desluşit din depărtare lunecarea piezişă sub cer, aşa cum le-am ştiut-o de-o viaţă. Cîrduri nesfîrşite veneau, se roteau şi plecau. Veacuri de-a rîndul au zburat pe aici, pe căi cunoscute numai de ei, pentru a poposi în balta Berceluiului, întinsă cît vedeai cu ochii din dreptul satului Flămînda şi pînă dincolo de viile Bulgarului, ca o mare verde. Prin ierburi şi răchiţi mişunau zburătoare cu miile.

Privesc îndelung zborul cocorilor de acum. Vin pînă aproape, se rotesc, dar în zadar, fiindcă balta nu mai este. În loc, un oraş nou se ridică. Pe o întindere de sute de hectare, unde sticlea altă dată apa şi se legăna stufăriş, se desfăşoară acum panorama unui gigant industrial.

La orizont copacii zăvoaielor se desenează ca o panglică întunecată, iar jos fluviul se rostogoleşte în spume. S-a stîrnit ca din senin vîntul şi valurile se fugăresc tot mai ameninţătoare.

Pe la ora prînzului cobor în oraşul de azi. Schimb cu trecătorii pe care nu-i cunosc urări pornite din inimă. Şi oraşul vechi se reconstruieşte. În poiana unde odinioară se întemeia bîlciul de Sfînta Maria şi pe care nemţii o împrejmuiseră cu tăvălugi de sîrmă ghimpată, în rînduri ca nişte arici uriaşi, împrejmuind lagărul de prizonieri, oamenii şi-au zidit case trainice, cu grădini şi cu pomi roditori pe bătătură. Înfloresc la ferestrele lor muşcate şi sub streaşină rîndunelele îşi fac cuib. Străzile răsună de larma copiilor. Unde altădată negustori şi geambaşi îşi tocmeau cerealele şi vitele, în fostul obor, s-a construit Palatul culturii.

Zăbovesc pînă seara în oraş. Paşii mă duc în lungul şi-n latul arterelor asfaltate. Strada mare a oraşului, odinioară înghesuită cu fel şi fel de dughene, acum e prefăcută în şantier. De o parte a ei şi de alta se aliniază într-o nouă sistematizare blocuri moderne.

Mă înapoiez în parc. Toată vara cînta aici fanfara militară. N-o mai caut, nici măcar cu închipuirea. Castanii abia înfrunziţi îmi dăruiesc umbră şi, o dată cu înserarea, mireasma florilor de primăvară. Schimb şi aici urări cu trecătorii :

— Bună seara !

— Bună, vere !

— Cu bine !...

De toate îmi amintesc, le văd parcă aievea.

„Cît să fie ceasul ?"... Abia îmi pun întrebarea şi pendula îmi răspunde grăbită cu trei bătăi puternice. Peste o oră se luminează de ziuă.

Singure, cuvintele vin şi-mi sună în urechi fără încetare. Le cobor pe hîrtie, parcă fără voie. Scriu într-una, amănunţit, totul ca şi cînd n-aş mai putea sfîrşi niciodată. Am început aşa :

„A fost o clipă cînd Sisif nici n-a mai plîns, nici n-a mai zîmbit, atunci cînd el singur se simţea stîncă, la fel cu stîncile pe care le ridica mereu...". Am citit o dată rîndurile, pe urmă încă o dată. Am şters şi am scris iar, fără să mă opresc, o istorie, o sută de istorii, cu stînci şi cu Sisif...

CAPITOLUL I

În tren, Anton Dumbravă privea de la fereastră roditoarele cîmpuri cît putea cuprinde cu ochii. Gîndul nu-i era la soarele care apunea, nici la cerul care se împurpura şi învăluia totul în vîlvătăi. La acea oră a zilei, priveliştea turburătoare îl lăsa nepăsător. El îşi prefira prin minte un vis de necrezut. Cunoscuse toate chinurile condamnatului la moarte, păstrate aşa de proaspete şi vii în mintea lui !...

Mai multe mîini l-au înşfăcat într-o noapte tîrzie. Închiriase, ca orice student nevoiaş, o cămăruţă la mansardă, unde nu puteai să te mişti de atîtea cărţi. Acoperise cu ele pereţii coşcoviţi. Comisarul a urcat scara îngustă de lemn şi a dat de o uşă, care s-a deschis scîrţîind, şi de o femeie grasă. „Poftiţi", i-a zis ea. După el — droaia de copoi. A urmat percheziţia. În căptuşeala mînecilor de la haine, în buzunare, printre vrafurile de cărţi, dar în zadar. I-au confiscat cărţile, fiindcă erau îmbrăcate cu roşu — şi pe aceea care-l ţinuse treaz toată noaptea.

Cînd agenţii dăduseră buzna, citea *Spre pacea eternă*, eseul lui Kant inspirat de un hangiu olandez care spusese să i se pună pe firmă inscripţia satirică *Zum ewigen Frieden*, iar dedesubt să se picteze un cimitir.

— Aha !... Citeşti cărţi subversive... te pomeneşti comunist ! îl înfruntă unul dintre ei.

Descoperirea poliţistului a primit-o fără clintire.

— Domnule, continuă comisarul, aplecîndu-se ca să ridice de pe podea cartea, pe care tot el i-o aruncase acolo, zici că nu e o carte subversivă ?

Anton fu o clipă ispitit să-i răspundă sau violent, sau în bătaie de joc, dar se stăpîni şi îi zise cu liniște :

— Depinde !...

— Cum depinde ? De ce depinde ?... se răsti comisarul.

— Depinde, spuse încet studentul, cum îl judecați pe Kant.

Comisarul îl sfredeli cu ochi reci, înecați în osînză.

O clipă, tăcură toți. Nu se mai auzi decît vîntul afară, frîngînd ramurile copacilor golite de frunze.

— Care va să zică, stărui comisarul cu glas răguşit, suflînd greu pe nas, care va să zică eşti comunist...

Fu arestat, împreună cu alți doi tineri, bănuiți că activau într-o celulă comunistă. Anton era cel mai în vîrstă între ei, împlinise în iarna aceea 35 de ani, iar cel mai tînăr era un licean de 19 ani. Au fost judecați la sfîrşitul iernii, prin martie, atunci cînd primăvara răzbate printre viforniţele abătute pe neaşteptate, sau se încumetă prin cîte-o zi cu soare şi căldură. În astfel de zile arestaţii caută nesăţios primăvara prin ferestrele prăfuite şi nespălate de ani, ale fortificaţiei. La proces toţi păreau calmi, dar erau copleşiți de gînduri şi temeri. În boxă, Anton a stat într-o poziţie oarecum studiată, cu braţele încrucişate şi cu chipul întunecat. Privea în podea şi nu puteai să-ţi dai seama dacă se gîndea la ceva ştiut numai de el, ori asculta acuzaţiile şi depoziţiile agenţilor.

Era un bărbat înalt, lat în spate, zdravăn la trup. Avea obrazul subţire şi trăsături frumoase. Cineva îi zisese de mult, cînd el avea altă vîrstă „un trubadur al nopţilor cu lună pe coasta de argint a Mării Negre". Adevărat, acolo trăise el, copilărise şi, desigur, iubise...

„Locurile unde n-am iubit sau n-am suferit nu lasă urme, nici amintiri", gîndea Anton în clipele acelea, cînd se grămădeau acuzaţiile asupra lui. În schimb, cele care te-au chinuit ori te-au încîntat nu se uită niciodată. Stepa cu stînjenei violeţi şi galbeni, cu bujori aprinşi ca sîngele, golful fermecător cu stîncile albe, scînteind argintii în bătaia lunii, misterioasa pădure sălbatecă de smochini agăţată de rîpele stîncoase, libelulele strălucitoare şi licuricii nopţilor albe îi aprindeau şi acum închipuirea, îi tremurau aproape, dinaintea ochilor, ştergîndu-i obrajii, îi dădeau tărie şi curaj.

Răspundea scurt şi precis la întrebări, dar nu vedea nimic din ce se petrecea în jur. I se ştergeau numaidecît din amintire şi întrebarea şi răspunsul, şi în el se stîrnea doar gîndul că poate n-o să mai vadă marea — marea lui, lîngă care făcuse întîii paşi şi unde tatăl lui şi tatăl tatălui lui şi toţi, pînă la rădăcina neamului, îşi dăduseră sufletul, ţinînd pălimarul în mînă, şi înălţînd pînzele sau aruncînd odgoanele. Întîia lui jucărie fusese o cutie de chibrituri în care înfipsese un beţigaş drept catarg şi-i legase două aţe ca pălimar, apoi întinsese deasupra o foaie de hîrtie drept pînzişoară. Şi-o închipuia corabie năzdrăvană, şi el era într-însa. O arunca în mare şi o urmărea cu ochii legănîndu-se uşor pînă la ieşirea din golf, unde o lua curentul şi o ducea departe, în larg.

Fără să-şi ridice privirile decît atunci cînd era îmboldit din spate, să răspundă la întrebări, se adîncise în vise şi aduceri aminte, pe care le simţea strîngîndu-i inima, ca o mare tristeţe copleşindu-i tot restul zilelor... Se îndîrjea să-şi spună: „Simt că mă mai liniştesc. Dar lucru ciudat, mă liniştesc parcă, şi totuşi mi-e frică, mi-e frică". Îşi spunea că se linişteşte, dar nu se liniştea. Şi-i era teamă că n-o să mai vadă marea...

Cum sta aplecat peste fereastra vagonului îl străbătu un cutremur de-o clipă. Îşi întoarse privirile lacome la tot ce era împrejur, numără stîlpii de telegraf pînă le pierdu şirul, pînă ce-l cotropiră din nou amintirile, purtîndu-l peste tot, pe toate cărările şi pe la toate izvoarele, pe unde libelulele se abăteau să-şi urzească jocul lor fantastic. Prin faţa ochilor lui săgetau mereu într-o parte şi-n alta libelulele scînteietoare în lumină. Le ştia. Unele erau ca din metal albastru, cu aripile îndoliate, de catifea neagră, altele verzi, cu aripile de aur şi ochii ca rubinele...

...Nu se gîndea că este judecat, că se află în boxa acuzaţilor şi că poate îl vor ucide ; nu-i păsa ce spun magistraţii în straie militare... Simţise într-o vreme că îl încearcă plînsul. Se uita în jur şi privirea i se stingea ca o scînteie călcată în picioare, iar obrazul şi-l simţea pămîntiu, ca de mort. El era cel mai primejduit, fiindcă printre cărţile îmbrăcate în roşu descoperiseră poemele lui Martin Russak : *L'uzine où je travaille, Mort d'un tisserand, Un jour de colère, Les fleurs du Jackard, Été...*

Doamna Suditu, o franţuzoaică venită după război prin părţile locului, după moşierul Suditu, fusese audiată şi adusă în instanţă să spună : „No ? Dumneavoastră no şti franţuzeşti. Excelens, vous m'expliquez... în limba dumneafostre. Sachez-donc, eu venit ici en Roumanie dupe Suditu et vous pardonnerez si nu vorbesc bine romaneşti, excelens, aflaţi de ce que je viens de la minister... du ministère de... cum se chema minister din colo ? In strada mare, pe part cel larg ?!...

— Nu e minister, doamnă, e prefectura ! i-a răspuns nu prea amabil un magistrat militar...

— Scuzaţi, inca nu cunosc oraş ! Acolo întrebat la mine che scris în *Poemes d'un tisseur de soie ?* Oooo ! c'est un... pericol, excelens ! Plus grave comme *Le feu* de Barbusse ! sint poèmes d'agitation communiste ! Ici... in acest carte este... un chant comuniste qui a été composé pendant la fameuse grève de Gascogne, par Odell Corley, un grevist de onze... unsprezece an şi este extrêmement populaire intre muncitor textil din Gascogne. Este şi une balade sur la revolution agraire de Mexic, adaptée de... spaniol de un comunist, qui si cheama *Pommier Sauvage ?...* Permettez de lire... din acest odios carte.

A citit, cu lunecarea desăvîrşită a vorbirii franţuzeşti de-acasă. Versurile sunau totuşi frumos în gura ei, deşi se înverşuna să dea cuvintelor tăişuri de armă şi primejdii de conjuraţie. Magistraţii cunoşteau cartea şi nu mai ascultau. Atenţi erau numai poliţiştii, dar nimeni dintre ei n-a înţeles o iotă.

În mintea lui Anton, lumea cu boxele, cu magistraţii, cu poliţiştii şi cu doamna Suditu, se îndepărtă leneşă, se şterse şi nu rămase decît aburul poemului pe care-l asculta în franţuzeşte şi care lui îi suna dintr-o dată şi pe româneşte ca un suspin prelung, tremurător :

Bartolo Vanzetti ne-a lăsat o amintire,
Un poem cu o privighetoare ce cînta în April ;
Nik Sacco, o scrisoare către singurul său copil :
...Primăvara, păsărilor călătoare să le ieşi în cale,
Să le chemi, să le faci semne cu mîinile tale mici...
Du-te cu mama la ţară şi culege flori
Dacă vrei fericit să trăieşti şi fericit să mori...

Inima începuse să i se zbată în piept ca o pasăre în colivie. Respirația îi deveni sacadată. Pe frunte îi apărură broboane de sudoare și cămașa vărgată i se lipi de trup. Cuvintele se înșiruiau mai departe :

Cînd veți auzi o pasăre cîntînd,
Să v-amintiți de Sacco și Vanzetti !...
Cînd veți vedea o floare sălbatecă,
Să v-amintiți de Sacco și Vanzetti !...
Amintiți-vă de dreptatea răstignită la Boston,
Amintiți-vă de răsplata pe care America
O rezervă celor ce luptă pentru dreptate !...

Își simți înlăuntrul lui glasul frînt, cînd poemul se încheia :

Nu uitați că războiul nostru
Are nevoie mereu de alți soldați !

Magistrații în uniforme militare înțelegeau din lectura martorei cum stau lucrurile. Însă lui, gîndurile i se împleteau mai departe cu imagini nespus de frumoase, care deveneau ele însele muzică... Anton era sigur că moartea își pusese clar pecetea pe chipul lui, de aceea jandarmii se fereau să-l privească. Rămase nemișcat. Abia își stăpînea tremurul degetelor. Nu mai auzea nimic din ce se spunea despre el. Și în timp ce magistrații începeau să se miște nerăbdători pe scaune, doamna Suditu nu se mai oprea, sporovăind cu patimă și adresîndu-se curții. O auzea ca prin vis :

— Oooo ! Nous sommes à la veille d'un désastre public !... se uimea în limba ei. Înțelege, excelens vostre, ce vrei se spuie poem, ca printre noi se găsește și oameni d-astia !... Permettez-moi de partir, excelens vostre !...

Procesul a luat sfîrșit. S-a dat verdictul. Anton Dumbravă a fost condamnat la douăzeci de ani muncă silnică, iar ceilalți doi la cîte cinci ani închisoare corecțională.

Ascultînd sentința, Anton era cuprins cînd de dorința să țipe ca o fiară, cînd de gîndul să nu arate nici un fel de teamă în fața judecătorilor. „Și cît e de stupid să mori astfel. Căci după douăzeci de ani, cine se mai întoarce

de acolo !... Cît e de stupid ! Şi n-am să mai văd grădina mea cu smochini. Şi nici plopii mei n-am să-i mai văd... N-am să vă mai văd, plopii mei, dar voi să nu încetaţi a tremura frunza de dorul meu ! Stîncile mele de argint, stîncile ! Aş vrea să mă mai satur o dată de mirosul amărui al pelinului, de mirosul grîului abia secerat, să mai petrec o dată cu ochii urma fugară a vîntului peste întinderea albastră a cîmpiilor cu miozotis..."

Anton s-a scuturat ca şi cînd ar fi trecut moartea pe lîngă el, şi-a spus sieşi, abia mişcînd buzele, fără să-i pese dacă-l vede sau aude cineva :

„Îmi pare rău că încep să aiurez."

Totuşi, gîndea el pe urmă, o astfel de condamnare nu înseamnă întotdeauna moarte. Se hotărî să-şi facă pedeapsa calm, ca şi cum ar fi fost el însuşi străin de persoana lui. Cu genunchii strînşi, cuprinşi în braţe, a stat ceasuri, zile şi săptămîni nemişcat în celula în care nu pătrundea nici soarele, nici un prieten, nici o carte. Timpul se scurgea cu o încetineală oribilă. Se transformase şi el într-un obiect oarecare, nemişcat, mut. În celulă totul se preschimbase pentru el într-o lume stranie, plină de fantome... care uneori veneau să-l ia şi să-l ducă la moarte. Simţurile îşi schimbaseră rosturile. Începea să vadă tot ceea ce auzea, şi se temea că ceea ce auzea erau numai năluciri. Vedenii, vedenii, în jur numai vedenii, care prindeau să-i dea tîrcoale din toate ungherele, se schimbau apoi neîncetat, se risipeau şi apăreau din nou. Istovit şi îngrozit căuta uneori să-şi închipuie că nălucile ar putea să-i vorbească, dar nu le auzea vorbind. Cînd se mai liniştea, îşi cerceta pulsul. În întunericul orb şi mut asculta cum îi bate inima din ce în ce mai puternic şi din ce în ce mai repede. Inima lui speriată o puteau auzi şi simţi chiar cei din celulele învecinate ...dacă era cineva acolo... Dar era ? Singurătatea, întunericul şi tăcerea erau coşmarele lui de fiecare clipă. Ca să-şi alunge spaima se scula şi cerceta pentru a suta şi mia oară zidurile, zăvoarele... Gîndurile se zbăteau tot mai intens, năzuind parcă să răzbată prin ţeastă, inima să-i iasă din piept, să lumineze bezna în care fusese aruncat. Aşa se chinui timp de un an, pînă-n ziua cînd uşa celulei fu desferecată şi dată în lături. Îl puneau în libertate. Fusese graţiat...

Anton n-a ştiut niciodată dacă în clipa aceea a ţipat aievea sau numai şi-a închipuit. Gîndurile şi inima, ostenite de întuneric, singurătate şi tăcere, au primit vestea libertăţii cu durerea devenită brusc insuportabilă, cînd a devenit clar că acum începe lumina şi mulţimile să intre iar în viaţa lui. Că nu va auzi numai de trei ori pe zi paznicul apropiindu-se cu paşi tîrşiţi, ca să-i lepede tainul nenorocirii lui, fără o vorbă, fără un gest, numai lăsînd o clipă să se strecoare amăgirea de lumină din lungile coridoare cufundate în semiîntuneric.

Cînd a ieşit, cu ochii arşi de năvala luminii dinlăuntru şi dinafară, toată disperarea adunată vreme de un an s-a răsucit în el ca un burghiu, răscolindu-l şi preschimbîndu-se într-o îndîrjire cumplită. Dincolo de zidurile groase ale fortăreţei îl aşteptau prietenii care se zbătuseră, în mare taină, pentru libertatea lui. Atunci Anton a plîns pentru a doua oară în viaţă. S-au îmbrăţişat şi şi-au strîns mîinile fierbinţi ca jăraticul. Se temeau să se uite prea mult unul la altul, să nu trădeze taina pe care şi-o ştiau şi o păstrau ascunsă. Inima lui se deşteptase din nou, înviase, înflorise. Într-o clipă ştia parcă totul... Ştia că nu este singur. Tăcerea şi întunericul se şterseseră. Anton Dumbravă a respirat adînc şi îndelung, vrînd parcă să-şi golească şi plămînii de aerul, nu numai gîndul, de amintirea celulei.

Iar acum trenul gonea şi, pe măsură ce se apropia de Bucureşti, cu fiecare clipă cerul se întuneca. Se învăluia în umbra înserării. Iarba se ascundea pierind în umbra pămîntului, verdele copacilor se umplea treptat de întuneric.

Nu-i venea să creadă însă că vîntul ce şuiera la fereastra deschisă a vagonului, şi-l izbea peste faţă, peste ochi, era vînt de primăvară. Din cînd în cînd tresărea copleşit o clipă de amintirea celulei. Parcă veneau iar din ungherele întunecate ale compartimentului nălucile coşmarelor lui. Întorcea capul ca şi cînd cineva l-ar fi ţintit de la spate. Se dezmeticea curînd şi devenea iar cel de totdeauna.

S-a pomenit singur în Calea Griviţei, pierdut în mulţime, privind mirat în jur. Şi-a dat seama repede unde se află.

A ocolit gara, cu forfota ei, cu zgomotul trenurilor care veneau şi plecau, cu şuierăturile locomotivelor, cu agitaţia de călători grăbiţi într-un du-te-vino fără sfîrşit. La capătul Şoselei Basarab, acolo unde dă în Calea Griviţei, nu departe de gară, se ridică podul Basarab, care trece peste liniile de fier, întretăiate şi aliniate dedesubtul lui, gonind în toate direcţiile. Trecătoarea lată de cîţiva paşi şi lungă de cîteva sute de metri are la capete, pe unde lumea urcă şi coboară, scări de lemn cu trepte groase, ca nişte traverse, acum roase de vreme, pe care trebuie să calci cu luare-aminte. O străbat oameni grăbiţi: muncitori de la atelierele Căilor Ferate, cu pachete mici sub braţ, bătrîni care păşesc încet, ţinîndu-se de balustradă, copiii de şcoală gălăgioşi, alergînd fără grijă în sus şi-n jos. La orice oră din zi podul şi treptele vuiesc de un zgomot surd de paşi, care zgîrie auzul şi te pătrunde ca o nelinişte tulburătoare. Nimeni nu se opreşte, fiecare trece, se tîrăşte ori aleargă, fără măcar să arunce vreo privire către prăvălioarele îngrămădite la un capăt şi la altul al pasarelei. Sînt cocioabe întunecate, dărăpănate, care duhnesc a mucegai. Acolo îşi pun la vedere mărfurile negustorii de mărunţişuri, ace, nasturi, mosorele, aţă, giuvaericale false. Sînt şi pălării, de damă şi bărbăteşti, alături de articole pentru nunţi, botezuri şi înmormîntări. Sumedenie de prăvălioare, înţesate de mărfuri îmbătrînite, decolorate, stau neclintite sub stratul de praf. Cînd umbrele întunericului învăluie cartierul, se aprind aici, să lumineze trecerea, becuri bolnave, închise în nişte felinare greoaie. Prăvăliile ofticoase par atunci nişte gropi săpate în pămînt, ca nişte morminte părăsite vremelnic de mușteriii lor.

Mai răsărită este aici o casă cu etaj şi balcon, la parterul căreia se află o prăvălie cu articole pentru nunţi, botezuri şi înmormîntări. Pe firma de tablă vopsită în negru scrie cu litere albe: „La mireasa". În vitrină se înghesuie, alături de manechinele împodobite cu rochii lungi, cu voaluri şi flori de spermanţet, sau îmbrăcate ca ginere, cu buchet de lămîiţă la butonieră, lumînări lungi poleite cu dungi de bronz, flori de hîrtie, şi mărunţişuri pentru ceremonia înmormîntării. Clădirea cuprinde un apartament cu cinci camere, una la mansardă, şi e proprietate rămasă

de la răposatul Austache Pîrvănescu. Peste tot domnește o neînchipuită murdărie și destrămare de casă părăsită. Pe scara din dos, care dă în curtea interioară, de-abia poți să calci ; la intrare sînt îngrămădite zdrențe, perne, saltele făcute praf, cu lîna împrăștiată în toate părțile. Gunoi și murdării fuseseră aruncate de la etaj direct într-o groapă săpată-n curte, de unde se răspîndește în jur o duhoare nesuferită.

Anton își făcu loc printre mărfuri nefolositoare și manechinele schiloade, scoase din magazin, și se opri în fața unei femei, proprietăreasa. O privi cu spaimă amestecată cu durere. În cutele adînci de pe frunte, în jurul ochilor și al gurii strînse ca o lămîie uscată erau săpate semnele necazurilor și suferințelor îndurate de-a lungul celor șasezeci de ani. Se uită și ea la el cu o scînteie scurtă de uimire în privirile stinse, care nu scăpă atenției lui Anton. Era și ea îmbătrînită, nefolositoare, ca resturile prăfuite ale magazinului, decolorate și atît de vechi ! Toate ciuruite, oloage și ciunge, parcă trecuse și peste ele, și peste femeia din fața lui o neînchipuită urgie. Un mucegai verzui acoperea tencuiala zidurilor, întocmai ca paloarea femeii. Totul mărturisea că odinioară fusese altfel aici ; altfel fusese cîndva și femeia, dar anii trecuseră greu și acum lucruri și oameni luaseră o înfățișare deznădăjduită.

Anton își opri ochii cu mai multă luare-aminte asupra femeii. Ea îl privi tot așa.

— Am văzut în vitrină un anunț „de închiriat"... spuse el în cele din urmă.

— Da, cameră mobilată ! răspunse ea cu răceală, fără nici o mlădiere, avea un glas gros, bărbătesc și Anton o privi și mai stăruitor. Dar bătrîna îi întoarse spatele și făcu doi pași spre casa dărăpănată.

— Polino !... strigă ea cu putere, unde ești ? Vino-ncoa...

Pe scara șubredă, călcînd cu fereală pe fiecare treaptă, coborî încet o femeie tînără, de vreo douăzeci și cinci de ani. Lucrurile moarte din jur se însuflețiseră parcă dintr-o dată.

— Domnul vrea o cameră mobilată, condu-l ! porunci bătrîna și îi întinse un inel mare de sîrmă cu o salbă de chei. După ele și după felul cum le purta la cingătoare,

Anton înțelese că bătrîna trebuie să fi fost la viața ei negustorească. Femeia cea tînără îl privi la rîndul ei, făcîndu-i un semn scurt cu capul, chemîndu-l. Anton o urmă pe un culoar întunecos, cu mirosul de mucegai și mai stăruitor, ca de beci. Trecu într-o cămăruță, tot așa de întunecoasă, unde lumina nu pătrundea decît printr-o crăpătură a ușii dimpotrivă. Cînd aceasta se deschise, îl întîmpină o cameră mare și luminoasă, unde însă îl îngrozi harababura și necurățenia. Se vedea că nu mai intrase nimeni de multă vreme. Un ceas cu pendulă încremenise la ora șase. În colțul din stînga zăceau o masă schiloadă și sărăcăcioasă de brad, și un scaun rupt. Peste tot păianjenii își țesuseră pînza. Pe un birou ros de carii, cu vopseaua pătată ca de lepră, cu lemnul cojit, erau grămadă o mulțime de lucruri : hîrtii îngălbenite, un presse-papier, cîteva cărți vechi legate în piele scorojită, niște flori artificiale și, ținîndu-se cu greu între ele, tabloul unui bărbat între două vîrste, cu privirea ageră. Peste tot se așternuse praful, încît dacă s-ar fi atins cineva ar fi stîrnit o adevărată furtună.

Pe cînd cerceta numai din ochi aceste lucruri ciudate, în prag apăru furioasă stăpîna casei. Abia acum observă Anton că bărbia și obrajii îi erau năpădiți de fire de păr sîrmos, ca o țesală de curățat caii. Bătrîna se răsti la fată cu vocea ei de bărbat :

— Tu du-te...

Apoi i se adresă lui, apostrofîndu-l la fel :

— Un pol pe noapte, domnule !...

— Mie îmi trebuie camera și ziua și noaptea, răspunse el calm, deși tonul ei atît de sever nu-i plăcuse.

— Cu luna vrei să închiriezi dumneata ?... Atunci se schimbă. O mie două sute de franci !... zise apăsat bătrîna, dintr-o suflare, și-l privi stăruitor cu ochii ei mici care pîndeau parcă mereu ceva ori pe cineva.

Anton așteptă mai întîi tăcut cîteva clipe, gîndind că, totuși, pînă la urmă proprietăreasa o să mai lase ceva din chirie. Îl intriga tot atît înfățișarea ei, cît și odaia în care se găsea. Aruncă o nouă privire furișată pe sub sprîncene la tot ce se afla în jur și se opri la tablou.

— Un portret de familie ?...

Femeia mormăi ceva numai din buze, fiindcă dinţi nu mai avea. Anton nu înţelese nimic.

— Bărbatul acesta din tablou, stărui el, a fost soţul dumitale ?

— Da, a fost bărbatul meu !... fonfăi ea în silă, parcă simţindu-se înfruntată şi acuzată de privirile bărbatului din faţa ei. Anton simţi că nu trebuie să înainteze în astfel de discuţie şi căută să schimbe vorba. Zări într-un ungher o tichie de postav, din acelea pe care le poartă unii bolnavi pe patul de suferinţă. Continuă cu un aer de compătimire :

— O fi zăcut aci un bolnav poate, de oftică !

Pe chipul bătrînei, înlemnit, observă o slabă licărire a unui simţămînt, ca acela pe care-l stîrneşte întoarcerea neaşteptată a unei amintiri nedorite. Dar numaidecît obrazul ei deveni searbăd şi nepăsător, ca mai înainte.

— Dumneata, domnule, cît oferi ?

— Eu sînt student... şi, ştiţi dumneavoastră, studenţii n-au bani... mulţi...

— Student !... se miră ea. Şi brusc se însufleţi, chipul îi deveni pămîntiu, mîinile osoase începură să se agite şi glasul spart umplu încăperea. Strigă : Nu, nu închiriez la studenţi ! Studenţii sînt nişte vagabonzi. Am avut o dată doi şi într-o noapte s-au furişat tiptil, au plecat fără să-mi plătească !... Li s-a pierdut orice urmă ! Studenţii sînt nişte nemernici, fugari !... Nu mai vreau să închiriez şi gata !... N-am cameră de închiriat !...

Anton o aşteptă să termine. Cînd gura uscată se strînse şi ochii căzură osteniţi, o dată cu mîinile osoase, vorbi şi el, liniştit, cu dojană şi revoltă în glas :

— Eu nu sînt dintre aceştia, doamnă ! Uitaţi-vă la mine, sînt om în toată firea... De nevoie am întrerupt facultatea.

— Ei, şi dacă eşti atît de strîmtorat, spune-mi, cît mi-ai da ?... întrebă proprietăreasa cu acelaşi aer de samsar şi glas de ceartă.

— Aş da... cîte şase sute de lei pe lună !

Bătrîna stătu o clipă la îndoială. Îl privi lung, ca să se încredinţeze că-l vede bine.

— Bine, fie ! Dar banii înainte !...

— V-aş da bucuros pe toată luna, fiindcă văd că sînteţi o doamnă cu suflet, dar n-am decît trei sute...

— Bine, fie și trei sute, adică jumătate... Asta, fiindcă spui că sînt bună... Nimeni nu mi-a spus pînă acum că sînt bună... N-ai să mă crezi, dar zău că e adevărat... Nimeni n-a găsit bunătate la mine...

Anton plăti cele trei sute de lei, fără să mai ia seamă la sporovăiala neînțeleasă a bătrînei. Trecu apoi prin toate odăile și, spre marea ei mirare, deschise toate ferestrele. Ceru să-i ia și tabloul cu portretul pe care-l simțea terorizîndu-l, fără să-și explice de ce. Dădu jos și icoana intrării în biserică a Maicii Domnului, spînzurată la capul patului. O simți pe bătrînă cum se înfurie, privindu-l cu ochii holbați, dar neîndrăznind să se opună ciudatului chiriaș.

Anton cunoscu senzațiile pe care le are oricine doarme într-o cameră demult nelocuită. Cu timpul se obișnui însă. Simțea cum fata proprietăresei, Polina, cum îi zisese bătrîna, îl pîndea cînd vine și pleacă, dar se ferea din calea lui. Îl asculta trebăluind prin cameră, făcînd să dispară treptat neorînduiala din toată casa ; îl privea lung și cu tristețe. Într-o zi își făcu însă curaj și-l întîmpină în capul coridorului.

— Spune-mi, cine ești ? îl întrebă ea, cu glas chinuit de emoție.

Anton rămase o clipă descumpănit ca un școlar nepregătit să răspundă la întrebare.

— Cum, cine sînt ? Ce vorbă-i asta ?

— Ești singur pe lume ? stărui Polina.

— În orice caz, sînt... liber, zîmbi el cu amărăciune. și dădu să urce spre camera lui. O văzu însă pe fată rămasă pe gînduri și tristă. Părea că se luptă cu sine să-și stăpînească o pornire, ori o dorință. Se opri lîngă ea și-i zise cu căldură : Vorbim despre un subiect tot atît de vechi ca și lumea. Ți-e teamă de singurătate, nu-i așa ?

O privi înduioșat. O vedea neajutorată, tremurînd pentru dînsa ori pentru el, n-ar fi putut spune. I se făcu milă și-i zise iar, în timp ce punea piciorul pe prima treaptă :

— Într-o zi am să-ți povestesc cîte se pot întîmpla într-o viață de om...

Și o lăsă nehotărîtă, urgisită, în mijlocul coridorului plin de întuneric.

În primăvara anului 1936, Anton Dumbravă venise aşadar în Bucureşti, sub un alt nume. I se spunea Nica Radu Justinian. Aşa fusese trecut în noile acte. Îşi schimbase în ele şi locul de naştere şi toate celelalte date de stare civilă. Audia facultativ cursurile de limba franceză ale profesorului Drouhet. Aci îl întîlni pe Valeriu Nedelcuţă. Acesta terminase Dreptul şi se apucase de Filozofie şi Litere. Devenise, de ani de zile, locatar permanent al Căminului studenţesc din bulevardul Elisabeta, înconjurat cu multă dragoste de toţi cei ce ajunseseră să-l cunoască. Colegii îi dădeau unul o cămaşă, altul o cravată, batistă ori alt lucru trebuitor. Îşi spăla singur. Purta totul pînă se uza de nu mai putea fi întrebuinţat. Atunci sfîşia în zdrenţe cămaşa, ori pantalonii, le înnoda ca pe nişte panglici şi le agăţa în crengile unui copac uriaş crescut în bătătura Căminului. Te mirai cum se ridicase pomul ăsta atît de falnic în cercul de asfalt al curţii. Anotimp după anotimp se perindau, primăvară după iarnă, iar zdrenţele lui Nedelcuţă fluturau atîrnate de crengi în bătaia vîntului, aducînd aminte studenţilor de fostul lor stăpîn. Iarna, cînd copacul îşi lepăda frunzele, părea că în loc îi rămăseseră florile. Un pom înflorit ciudat în plină iarnă.

Nica Radu Justinian, cum i se spunea acum lui Anton, îl cunoscuse pe Valerică într-o împrejurare neobişnuită. Un sclivisit ca toţi sclivisiţii, fecior de bani gata, îi aruncase în gura mare studentului veteran cuvinte insultătoare, pentru o pricină neînsemnată. Îl făcu bădăran, necioplit şi cîte altele... La început, Nedelcuţă rîsese în hohote, dar cum ce-

lălalt nu se oprea, fu cuprins de un fel de întristare şi se îndepărtă, părăsindu-l.

Anton, sau Nica Radu, văzuse toată întîmplarea, dar nu găsise cu cale să se amestece. Dar într-una din zile intră în vorbă cu el şi stătură mai mult, sfătuind despre toate, în jurul unei mese la Gambrinus.

— Unii mă cred un prost, un idiot... zise într-o vreme Nedelcuţă. M-am născut şi am trăit pînă m-am făcut baiat mare, într-un orăşel de la Dunăre, la Turis...

Nica Radu tresări, dar nu-l întrerupse ; fără să scoată o vorbă îl ascultă cu răsuflarea tăiată, fiindcă şi el trecuse pe acolo.

Dar Valerică înţelese că noul său prieten ascunde ceva ; îi căută privirea întunecată, grea. Vorbi cu efort, parcă încercînd să biruie o durere.

— De ce mă priveşti aşa ? Ce s-a întîmplat ? Încă de copilandru am mînuit lopata, baniţa şi ciurul. Transportam cerealele de la magaziile lui Turculeţ şi Florea Ghenea cu spinarea şi cu căruţa. Am trăit printre hamali, ciurari, lopătari, băniceri şi căruţaşi. Parte erau din oraş, alţii de la ţară, din satele învecinate, oameni care mai aveau şi cîte un petec de loc în balta Oltului şi a Dunării...

Tăcu, cu ochii pierduţi într-o depărtare în care parcă se ghiceau întinderile despre care pomenise. Nica Radu îi prinse mîna şi i-o strînse în palmele lui mari şi fierbinţi. Ar fi vrut să-l întrebe ceva, dar se temu să nu-i taie destăinuirea pe care o începuse.

Însă Valerică îşi sfîrşise ce avea de spus. Uită parcă dintr-o dată totul şi se destinse într-un căscat larg, ostenit. O clipă se frămîntă pe scaun, făcînd semn chelnerului să mai aducă două halbe... şi rămase îngîndurat, răsucind între degete o ţigară, cea mai ieftină, privind-o absent, fără să vadă cum la capătul ei se aduna, tot mai întunecat, scrumul...

— S-o ia dracu de viaţă... şopti el scuturîndu-se şi strivind ţigara în scrumieră.

Se priviră cîteva clipe, îşi zîmbiră şi îşi regăsiră căldura de la începutul conversaţiei. Nica Radu nu-i dădu însă pace. Îl iscodi :

— Cunoşti o familie Oroviceanu ? Pe Marin Oroviceanu...

Prietenul se însufleți dintr-o dată. Apoi se uită rătăcit în jurul lui fără să vadă lumea de la alte mese, veselă și zgomotoasă. Închise ochii, păru că se clatină și mai ceru o țigară. Nica Radu îi întinse tabacherea...

— De unde-l cunoști pe Marin Oroviceanu ?...

Concentrat și atent, ca și cum s-ar fi prezentat la un examen, Nica Radu îi răspunse fără nici o mlădiere în glas :

— Am fost militar în port... Am stat o vară...

Dar mîinile îi tremurau ușor și gîndurile începeau să i se zbată înlăuntru ; capul începea să-i fie greu ; i se părea că limbi de foc i se aprind în creier.

— Cine nu-l știe pe Marin Oroviceanu ! spuse rar Nedelcuță. Un hamal din port. Un om de ispravă !... Stam aproape. El pe strada „Memoriile 2 Mai", iar noi pe „Mircea-Vodă". De copilandru îl știu, îi știu tot neamul.

Tăcură iar. Amîndoi se gîndeau la aceleași lucruri, pe care oricine la Turis le știa. Cînd vîntul ușor al dimineții se stîrnea și se juca pe întinsul cîmpiei dintre Dunăre și Olt, Oroviceanu își lua traista și pleca la treabă. Toți muncitorii din port îl stimau și-l iubeau. Le era întotdeauna pildă tuturor. Căra sacul de cinci duble în spate, de la șase dimineața, pînă la șase seara. Îi știau de frică vătafii negustorilor de cereale și chiar negustorii. Cu Voicu Ducan, vătaful, avusese el mai mult de furcă... Tîlhar din tată-n fiu, fiindcă și Stan, tată-său, fusese vătaf la unul Zamfir-Ceacă, Voicu Ducan i-a necinstit lui Marin fata, pe Cristina, o zvîrlugă de vreo șaisprezece ani, pe care o avea de la nevasta dintîi. Vătaful, care mai ținuse cîteva neveste și le gonise apoi, o ispitise pe fetișcană pînă și-o adusese în casă. A aflat Marin Oroviceanu și n-a putut să îndure rușinea și cînd i-a venit bine a pus gheara pe Voicu. Cît era el de vătaf, l-a tîrît într-un ochi de magazie și i-a șuierat : „Nu ți-a fost frică, cel puțin de Dumnezeu, de ți-ai bătut joc de copilul meu ? N-ai găsit, pui de tîlhar ce ești, în lumea asta largă, o altă femeie ?... Cum de-ai fost în stare să-mi batjocorești, tocmai mie, fata ?... Să știi, vătafule, că dacă eu, Marin Oroviceanu, ți-oi ierta vreodată fărădelegile tale și ale altora ca tine, merit să fiu pus la zid de toți hamalii ăștia de aici și de pretutindeni. Dacă mi-ai batjocorit copilul, apoi pe mine nu poți să mă tragi pe sfoară !

Nu ţi-a dat Dumnezeu copii, să ştii ce e copilul tău. Dumnezeu nu dă copii la toţi netrebnicii !... Dintr-o lovitură l-a doborît pe vătaf la duşumea. Voicu ştia că o labă de-a hamalului te face una cu pămîntul... I-a simţit genunchiul arzîndu-l în pîntecul mătăhălos şi moale, ca de cocă. S-a ridicat, dar a căzut din nou fulgerat pe podeaua magaziei. A simţit cum hamalul îi înfundă gura cu zdrenţele smulse din cămaşă, să nu strige. A vrut să se zbată, să lovească, dar mîinile lui Oroviceanu îl încleştaseră ca nişte cătuşe de oţel. Voicu Ducan a rămas acolo grămadă...

— Şi cu Cristina ce s-a mai întîmplat ? întrebă posomorît Nica Radu.

— Ce să se întîmple ? A gonit-o vătaful. Prin port au circulat fel şi fel de zvonuri. Unii spuneau că Voicu o prinsese cu un marinar de la căpitănia portului !... Acum un an am dat o fugă pînă acasă, la Turis... Nu mai trecusem prin oraş de la moartea mamei... Biata de ea ! O singură dată am văzut-o şi eu cu desăvîrşire liniştită — în sicriu, a doua zi după ce murise. Cîte n-a mai îndurat şi ea !... Viaţă de cîine. Cei care i-au stat la căpătîi pînă şi-a dat sufletul mi-au spus că a murit neîmpăcată că nu m-a văzut... M-am uitat la faţa ei şi mi se părea că citesc o nimire, o dojană tăcută. Avea obrajii supţi şi ochii nemişcaţi, încremeniţi, rămăsese cu ei deschişi, nu-i mai putuseră trage pleoapele, poate pentru că nădăjduise pînă în cea din urmă clipă să mă vadă. Părea că-mi spune să rămîn acolo, cum stătea şi ea, domolită pentru totdeauna. Dacă am regretat vreodată că mi-au murit părinţii, apoi atunci a fost. Îmi pare rău că nu mai am pe nimeni !...

Îşi şterse ochii cu dosul mîinii, deşi nu se vedea o lacrimă. Obrazul îi era crispat, încreţit, ca tăiat cu cuţitul. Tresări.

— Parcă nu despre asta vorbeam... bolborosi el... Da, de Cristina m-ai întrebat ! S-a făcut o femeie de toată frumuseţea. N-am mai cunoscut-o, deşi am copilărit împreună. N-o mai văzusem de mult. M-a primit cu blîndeţe şi parcă bucuroasă. Se înroşise în obraji. M-am uitat la ea şi toată înfăţişarea ei de femeie tînără şi frumoasă îmi zîmbea, ba chiar îmi rîdea prietenos, doar eram de-o seamă... E tare frumoasă Cristina ! Am crezut-o fericită... A învăţat croitoria la una Zina Ghergheşoaia.

Nica Radu n-ar fi vrut ca prietenul său să-i ghicească tremurul lăuntric. Întrebă cu glas șters :

— S-a măritat ? Fata, Cristina, s-a măritat ?

— Nu, răspunse Nedelcuță și, după ce reflectă o clipă, ridică din umeri. Zise cu un zîmbet îndepărtat : În definitiv, cum poți ști ceea ce nu știi ?

Nica Radu îl privi nedumerit. Simți nevoia să facă ceva, orice, numai să nu-și privească în față prietenul. Desfăcu un pumn și se uită cu băgare de seamă în palmă, ca și cum ar fi vrut să-și descifreze linia vieții... Dar se gîndea cu totul la altele. Revedea aievea ziua cînd o întîlnise pe Cristina în portul de la Dunăre, apoi zăvoiul cu sălcii și plopi dinspre șosea, clipele cînd, unul alături de celălalt, mergeau încet, stîrnind în joacă pietrele cu piciorul, atunci cînd urmărea cu ochi sălbateci șoldurile tinere ale femeii de 16 ani... Își aminti cum căutau umbra unde era mai deasă și se ascundeau de ochii lumii în lăstărișul de salcie. Privea ațintit în palmă și se gîndea, povestindu-și sieși : „Aproape de noi curgea domoală Dunărea. Cristina se lăsa pe spate, descoperindu-și pe jumătate pulpele, se prefăcea că doarme... Eu mă tîram aproape de ea și-i sărutam glezna". Simțea ca atunci cum degetele îi tremură ușor și valuri purpurii i se urcă în obraji. Ridicîndu-și capul, Nica Radu îl văzu în față pe prietenul său, privindu-l nemișcat și absent. Tot el rupse tăcerea :

— Dar... vătaful ?... Vătaful mai e în port ?

— Care vătaf ? se miră celălalt, gîndind în altă parte.

— Voicu Ducan !

— La dracu ! reluă Valerică, întors cu gîndul din depărtările pe unde alergase. I-a venit cineva de hac, ca și lui taică-său. L-au găsit într-o primăvară înecat : umflat cît o butie, la podul de lemn, în mlaștina de sub oraș, știi, unde se descărcau haznalele regimentului, gunoaiele și murdăriile orașului. Un hoit de carne putrezită, în care broaștele-și făcuseră adăpost... Îmi povestea cineva care-l văzuse mort, că nici nu te puteai uita la el. Te apuca groaza. Zăcuse luni de zile în mlaștină, se vede.

Valerică povestea cu fața schimonosită, ducîndu-și din cînd în cînd mîna la ochi ori acoperindu-și nasul de parcă l-ar fi urmărit încă duhoarea stîrvului lui Voicu Ducan.

— Dar cine şi-a făcut pomană?... întrebă iar Nica Radu.

— Nu se ştie nici pînă-n ziua de azi... Au fost împlinite formalităţile şi încheiat actul de moarte... Cu el s-a stîrpit neamul lui Ducan.

Tăcu o clipă, din nou posomorît şi absent.

— Multe, toate necazurile lui nea Marin Oroviceanu, de la el s-au tras... Bietul om!... A fost arestat, tîrît prin judecăţi. Ar fi căzut pe el şi bănuiala asta, cu omorîrea lui Ducan, dacă n-ar fi fost atunci în închisoare. Marin Oroviceanu fusese arestat la denunţul lui Voicu Ducan, toamna tîrziu, şi stîrvul vătafului fusese găsit în mocirla de sub oraş, la podul de lemn, primăvara, cînd s-au topit zăpezile. S-a tot cercetat săptămîni întregi. La urmă a fost chemat şi negustorul Florea Ghenea cu care era mereu în ultima vreme Voicu Ducan, la „Botul calului". Şi socotelile sfîrşitului de an le încheiaseră tot aici, la cîrciumă, Voicu Ducan investise în ea capital, nu mare, dar oricum, era şi a lui cîrciuma. S-a aflat că Florea Ghenea fusese atunci nemulţumit de Voicu, fiindcă l-ar fi tras pe sfoară la socoteli. Procurorul o fi bănuit şi el că poate e ceva necurat cu Florea Ghenea... Dar adevărul era greu de aflat şi de aceea totul s-a înmormîntat. Lumea a vorbit vrute şi nevrute. Cei de sus, de la judeţ, aruncau vina pe hamalii din port şi pe... Cristina, dar cum a fost, cine ştie?

Pe Nica Radu începu să-l muncească un gînd.

— Cristina? Ar fi fost ea în stare?

— Am avut ocazia să aflu ce s-a petrecut la interogatoriul ei, de la unul care a fost de faţă. „Îl ştiu mort şi tot mi-e frică, zicea ea. Cît am stat împreună am fost ca doi duşmani şi ce n-am făcut să mă scap de el!" Ana, mama ei vitregă, nevasta de-a doua a lui Marin Oroviceanu, povestea că i-a trebuit mult timp Cristinei pînă să uite hoitul umflat de apă şi învineţit, cu cărnurile putrezite. Nu văzuse în viaţa ei ceva mai înspăimîntător.

Nica Radu căzu într-o stare ciudată, parcă-l învăluia o ceaţă. Îl cuprinse o teamă, nu mai voia să cunoască limpede adevărul. Toate gîndurile i se opriseră la Cristina.

Prietenul său îl privi mirat, drept în faţă; îi zîmbi din nou, apoi se mişcă în scaun, căutînd iar chelnerul din ochi,

semn că voia să pună capăt discuției. Nica Radu mai prinse o clipă prielnică și rugător, smerit, murmură :

— Ar fi fost Cristina în stare să omoare un om ?

— ... Un om, zici ? Eu socotesc că e jignitor să-i spui „om" unui astfel de stîrv ! Stîrv de pe cînd trăia încă !

— Poate că ai dreptate. Sînt fel de fel de oameni, unii mai înfricoșători decît lupii, alții ca hienele...

Căzu iar pe gînduri și, așa cum i se întîmpla adesea, îi apăru în minte, uimitor de limpede, figura Cristinei, pe cînd trăia cu Voicu Ducan... Știa că trebuie să păstreze închisă în el toată povestea aceasta... O clipă se temu să nu fie descoperit după numele pe care-l purtase, adevăratul lui nume, care-l neliniștea veșnic și-i împuțina curajul.

Oftă. I se destrămau gîndurile. Îi venea greu să stăruie prea mult la tot ce-a fost. Ar fi vrut în clipa aceea să adoarmă și să uite totul, în somn, să i se șteargă trecutul din minte, apoi să se trezească și să înceapă o viață nouă. Fu cuprins de un val de ciudată dăruire și o clipă fu gata să se destăinuie prietenului din față, dar se opri, cu teamă.

— Pot să am încredere în tine ? spuse cu sinceritate.

— Ce gînduri te macină ? răspunse Nedelcuță tot cu o întrebare. Ce ți-a venit să-mi spui așa ceva ? N-am înșelat pe nimeni, niciodată. Ba, să nu mint : l-am păcălit pe Antache Ștefan-Voivoda, nu-l cunoști, n-ai de unde, unul din moșierii apăruți ca ciupercile pe la noi...

— Parcă e singurul..., gîndi cu glas tare Nica Radu.

— Nu știu cum să ți-l descriu. Pentru ăsta banul este întruchiparea supremă a rostului în viață. Însă, hai să-l dăm dracului pe Antache... Știi că oriunde pe lume există o luptă vicleană, surdă, deschisă ori ascunsă, între sărac și bogat... Ce e preferabil să fii : cel ce exploatează, ori cel exploatat ?

Rîseră amîndoi fără veselie, privindu-se lung. Apoi Nedelcuță zise într-un tîrziu :

— Cine nu știe că pretutindeni sînt oameni zdraveni, care muncesc, și trîntori care se foiesc, numai ca să ia ochii lumii, și de cele mai multe ori nici măcar atît !... Consumă, pur și simplu, fără rușine... Ascultă-mă, am să-ți povestesc ceva, să mori de rîs. Totul e tragi-comic în ce am să-ți spun despre domnul Ștefan Antache și încurcăturile lui, despre politicienii pîntecoși și înarmați, despre pro-

topopul tîrgului. Într-o zi, preasfinţia-sa a fost văzut de credincioşi cum o adora cu evlavie în strană, la spovedanie, pe Maria Trişcă, poeta orăşelului nostru înnămolit în lunca Dunării. Adică, mai bine să-l lăsăm şi pe protopop, şi pe poetă, pe toţi care m-au otrăvit acolo... O să mergem odată împreună în tîrg. Atunci ai să-ţi dai mai bine seama. Acuma, hai să mergem. S-a făcut tîrziu. Ne mai plimbăm şi-ţi povestesc, poate aşa îţi gonesc din cap gîndurile negre care văd că te frămîntă. Ce gînduri te-au cotropit, prietene ? Îmi dai voie să-ţi fiu prieten ? Un prieten cum n-ai avut niciodată ?...

CAPITOLUL III

A doua zi Radu îşi adună cu grijă amintirile de-o vară din oraşul de margine, pe unde fusese cu atîţia ani mai înainte. Se gîndi şi la posibilitatea unui refugiu acolo, la nevoie. Avea ce să facă în port. Şi, ca aievea, trăi din nou întîmplări de mult petrecute ; simţi răcorindu-i obrajii vîntul uşor al dimineţii gonind pe întinsul cîmpiei dintre Dunăre şi Olt ; văzu hamalii cum îşi luau traista şi plecau la muncă în port, unde se descărcau şi se încărcau zilnic sute de vagoane. Se văzu pe el însuşi pe punţile şlepului, cu sacul în spate alergînd în sus şi-n jos, cu paşi mărunţi, ca într-un dans macabru. Trăi aşa, cu închipuirea, minute în şir în mijlocul hamalilor care se îmbulzeau la descărcarea şlepurilor sau care, pe rampa vagoanelor, prindeau din zbor sacul de cinci duble şi alunecau cu el în pas alergător încoace şi-ncolo. Pe măsură ce i se desfăşura grăbit prin minte filmul amintirilor, îl încerca bucuria la gîndul că, în cele din urmă, se va găsi o cale de salvare. Toate se încurcaseră în mintea lui ; doar amintirile de odinioară îl limpezeau şi-i arătau că nu trebuie să deznădăjduiască... Dar cum să nu se îngrijoreze cînd aici, aproape, primejdiile se adunau din nou în jurul lui ! Oare îi dăduseră de urmă ? Oare toată negura pe care şi-o ţesuse atît de abil în jur se destrăma ?

Se ridică din pat şi, un ceas mai tîrziu, ajungea la redacţia ziarului *Lumea românească* din Sărindar. Prietenii îl ajutaseră să-şi găsească o slujbă aici, la redacţie, unde îşi petrece fiecare după-amiază, pînă noaptea tîrziu, nu mai devreme de zece. Se întîlnea adesea cu Polina într-un restaurant din Calea Griviţei.

Într-o astfel de noapte, trîziu, Polina Arsene se aflase, după obicei, aşteptîndu-l în localul ştiut. La o masă mai ferită sta un client, om mai tînăr, venit, se vede, ca să-şi petreacă în chip agreabil seara ; la masa vecină, un alt client, de vreo cincizeci de ani, citea jurnalul. Era bine îmbrăcat ; nu elegant, dar sobru şi corect.

Polina căutase din ochi o masă potrivită. Şovăise o clipă şi se aşezase la una care avea de jur-împrejur fotolii pluşate. Radu nu întîrzia niciodată prea mult, dar Polina nu voia să aştepte în stradă, noaptea, la o astfel de oră. Se gîndea cu plăcere la clipa cînd îl vedea intrînd, apropiindu-se grăbit şi chemînd-o cîntat pe nume : „Poline". Aşa îi zicea el.

Chelnerul se apropie cu amabilitate profesională.

— O citronadă, te rog !... îi ceru ea.

— Am înţeles, doamnă.

Se înclină scurt şi plecă balansîndu-se către bar.

Clientul din colţ îi făcu semn să se apropie şi, cînd chelnerul fu alături, îl întrebă :

— Pe doamna de adineaori o cunoşti ?... şi arătă spre Polina. E o clientă obişnuită ?

— Cîtuşi de puţin !... răspunse chelnerul. Doriţi să vă servesc ?

Dar cum celălalt făcu un semn mut cu mîna : nu ! — se întoarse îndată, trebălui cu sticlele şi gheaţa şi veni să pună pe masa tinerei fete citronada.

Polina observase fără voie mica scenă dintre client şi chelner, mai ales că acesta, după ce-i pusese cu un gest expert paharul pe masă, se răsuci brusc şi se îndepărtă, prefăcîndu-se că nu vede chemările insistente ale celuilalt. Văzîndu-se neluat în seamă, clientul se ridică de la masă şi Polina îl văzu uimită că vine să se aşeze în faţa ei pe unul din fotolii.

— Îmi permiteţi, domnişoară ?!...

— Nu, domnule ! i-o reteză ea, fără să se gîndească. Şi întoarse capul, indignată, să nu-l mai vadă. Se întoarse însă numaidecît spre el şi-i spuse răspicat : Nu am aerul unei femei care aşteaptă pe cineva cunoscut şi care se simte insultată că... oricine se aşază la masa ei ?... Eu vă previn că aştept pe cineva cunoscut.

— Domnişoara îşi aşteaptă familia ? stărui musafirul.

— Nu !... Dar e treaba mea pe cine aştept.

— Nu vă incomodez cu nimic !... Şi apoi, continuă el, voind să dea glasului o întorsătură de glumă ori de înfruntare cinică, ce vă incomodează, dacă sîntem doi !...

De la masa vecină, celălalt client, care pînă atunci păruse cufundat în lectură, auzi totul. Îşi lăsă jurnalul şi interveni :

— De ce nu-ţi vezi de treaba dumitale !... Las-o pe doamna în pace...

— Cum ?... pardon ? se fîstîci primul. Ce doriţi ?...

— Permite-mi să-ţi spun că te înşeli, domnule ! Te rog să te îndepărtezi numaidecît... De altfel trebuie să vină într-o clipă soţul doamnei...

— Prietenul ! scăpă fără să vrea Polina, printre dinţi.

— Nu înţeleg, domnule, de ce te amesteci dumneata, se bîlbîi primul venit. Eu... am o vorbă cu doamna...

— Dar, după cum se înţelege din vorbele doamnei, se pare c-ai greşit adresa !... Aşa că... încearcă aiurea. Dacă vrei, ţi-arăt eu direcţia !... Şi se ridică fără ezitare de la locul său făcînd un pas spre masa Polinei. Individul care o acostase părăsi în grabă restaurantul. Celălalt veni el lîngă masa fetei. Ceru voie să se aşeze într-un fotoliu, dar nu mai aşteptă răspunsul ei.

— Vă rog să mă iertaţi, dar văd că... văd că... soţul. sau prietenul, v-a lăsat să aşteptaţi !

— După cum se vede ! Dar trebuie să vină !... Din clipă în clipă trebuie să sosească.

— Să nu vă dezamăgească !...

— Se întîmplă uneori să întîrzie, dar vine fără greş !.. spuse ea cu voită indiferenţă.

Celălalt sesiză crisparea fetei.

— La vîrsta dumneavoastră ?... insistă el.

— Să nu ne facem păreri pripite... domnule.

— Nu vă supăraţi că întreb, stărui el, amicul dumneavoastră este tînăr ? Dacă e tînăr de tot, poate să nu vină. Dar dacă e... cum să spun ? mai în vîrstă, atunci neapărat vine...

Polina chibzui în gînd dacă să răspundă, şi ce anume.

— Nu mai e tînăr !... se decise ea. Să tot aibă treizeci şi ceva de ani !..

— O, atunci vine, să n-aveţi grijă! Este evident că dumneavoastră sînteţi mult mai tînără!

— Eu am douăzeci şi trei de ani, zîmbi fata. Nici eu nu mai sînt o tinerică. Filozofia dumneavoastră e bună, însă la alte... perechi. La mine,... la noi... ea nu se verifică. Şi apoi, eu îl aştept oricum... şi el, de asemenea vine oricum... Vă mulţumesc pentru bunăvoinţă, dar nu e nevoie să rămîneţi pentru mine...

Discuţia ajunsese la un punct mort. Nimeni nu mai spuse o vorbă minute în şir. Tăcerea o curmă el:

— Credeţi că ar putea să nu vină? E destul de tîrziu şi nu face să rămîneţi singură în restaurant la această oră, o sfătui el părinteşte.

— Ştiu prea bine!... Vă mulţumesc, dar încă o dată vă rog să nu vă pierdeţi timpul pentru mine. Prietenul meu...

Celălalt o întrerupse surîzînd:

— Sînteţi sinceră şi necunoscătoare în situaţii ca aceea cu individul de adineauri. Am auzit cînd l-aţi prevenit şi pe el că vă aşteptaţi prietenul... Cum îmi spuneţi acum şi mie. Dacă vreţi să scăpaţi mai uşor, spuneţi: „Îmi aştept soţul".

Polina îl privi stingherită, fără să ştie ce să creadă despre el. Era ca şi cel de mai înainte? Era altfel? Aruncă o vorbă la întîmplare, numai ca să spună ceva:

— Mă iertaţi, dar... iubirea... Şi se roşi toată, regretînd că e în restaurant, că dă prilejul să vină la ea tot felul de necunoscuţi, s-o acosteze.

Vecinul prinse însă cuvîntul.

— Iubirea, se miră el, iubirea cui? Iubirea este pentru sine?

— A celor ce se iubesc! îndrăzni fata şi mai încurcată, neştiind nici de ce vorbeşte, nici unde poate să ajungă.

Celălalt deveni deodată familiar.

— Uite, doamnă, sau domnişoară, ai douăzeci şi trei de ani. Cum se face că o femeie atît de frumoasă... şi tînără... să se ofere ţinta unor glume de local şi unor necunoscuţi, cînd are nişte ochi atît de strălucitori, de adînci, ca dumneata? Eu nu te cunosc, însă prietenului dumitale ar trebui să-i fie... Se opri. Polina nu înţelesese ce cuvînt ar fi trebuit să urmeze: ruşine? milă? teamă? O cuprinse o sfială în faţa omului acestuia, amestecată cu revoltă. El se

prefăcea că nu observă. Nu-şi mai duse fraza la capăt. Continuă cu altceva.

— Iată, spuse el întinzîndu-i un cartonaş, adresa mea, poate o să vă folosească vreodată. Cred, în adevăr, că va veni prietenul dumitale. Nu se părăseşte într-o cîrciumă o fiinţă ca dumneata, decît dacă intervin motive foarte speciale. Ce motive speciale poate avea prietenul dumitale, tînără doamnă... sau domnişoară.

— Domnule, încercă Polina să riposteze, împingîndu-i cartea de vizită, luaţi aceasta de aici. Mulţumesc, dar nu voi avea niciodată nevoie de...

— Nu se ştie niciodată... Sărut mîna şi noapte bună...

Şi se îndepărtă, potrivindu-şi pălăria. În uşă se încrucişă cu Radu Nica Justinian, care intra grăbit, căutînd-o cu ochii pe Paulina. O văzu şi veni aproape alergînd spre ea, respirînd întretăiat, de emoţie şi de alergătură.

— Să nu mă certi, Poline, te rog, nu mă certa c-am întîrziat atîta... Şi să nu-mi ceri explicaţii, o imploră el. Cîndva, am să-ţi spun, poate !

Bucuria fetei se şterse brusc. Surîsul îi pieri.

— Şi totuşi vreau să-mi spui dacă nu cumva... vii... de la o altă... Nu pronunţă cuvîntul. Rămase nehotărîtă, uitîndu-se la el cu îndoială.

— Păcatele mele, izbucni Radu. Cum poţi să gîndeşti aşa ceva ? Nici eu nu-mi dau seama de ce ţi-am ascuns că... de, că lucrez noaptea în tipografie.

Nu stătuse în tipografie. Dar nu-i putea spune fetei unde întîrziase. Paulina însă răsuflase uşurată şi se aruncase în braţele lui, fără să se jeneze. Nu-i mai păsa de oamenii din jur, de vreme ce Radu era lîngă ea, aici, şi-i spusese că vine de la munca lui. Îl ştia bun, mereu clocotind de nerăbdare, mereu neastîmpărat, plin de energie. Îl admira fără măsură, avea încredere desăvîrşită în ce spunea el, se amăgea lîngă el şi făcea planuri de viitor, uitînd lipsurile în care se zbăteau amîndoi.

Se porni să-i povestească întîmplarea din restaurant, cu cei doi necunoscuţi, i-o reproduse în cele mai mici amănunte, cuvînt cu cuvînt şi gest cu gest, urmărită de el cu atenţie, însă despre cartea de vizită nu-i pomeni nimic. Şi-o strecurase în poşetă, de cum îl văzuse pe el intrînd, şi o lăsă ascunsă acolo, cu tot cu vorbele celui care i-o dăduse.

Radu era vesel şi avea poftă de poveşti. Era tîrziu, mîncaseră, ar fi putut pleca, dar nu se îndurau, căci el alunecase iar în lumea poeziei, care pe dînsa o vrăjea, deşi îi rămînea parcă ascunsă pe jumătate.

— Am aici, în această mapă, spuse el, un ciclu din *Poemele mătăsii,* ale lui Martin Russak. Corect este *Poèmes d'un tisseur de soie.* Le-am tradus din *New masses.* Vrei să-ţi spun, mai întîi, ce reprezintă *New masses?*

Paulina îl învălui într-o privire caldă.

— Tot ce-mi spui tu îmi place, se alinta ea. Te ascult cît vrei tu.

— Am tălmăcit poemele acestea pentru că ele vorbesc şi despre mine. Să ştii că nu sînt versuri de budoar... Sînt nişte episoade din viaţa unor muncitori, mărturisiri directe ale unora care îndură foamea. N-au rime dulci şi sentimente delicate!... Dimpotrivă, sînt aspre şi neiertătoare. Oamenii despre care e vorba în ele nu se lasă vrăjiţi de frumuseţea naturii, de florile mirositoare ale luncilor, de nopţile cu lună. Ei trăiesc cîineşte în uzina unde se ţese mătasea, unde se căleşte oţelul, sau unde se fabrică locomotive, în cartierele murdare pe unde soarele uită să mai treacă!

Radu se lăsa purtat chiar de versurile poetului, vorbea cu ajutorul lor, cum ar fi dat glas propriilor gînduri.

— Să vezi ce crede unul din oamenii aceştia despre „poetul cel mare" : el şi-l închipuie flămînd şi gol ca dînsul, vorbind puternic, avînd sîngele mai roşu decît sîngele, mai negru decît întunericul! Să-ţi citesc poezia, am tradus-o. Ascultă :

„Poetul cel mare" vine din toate depărtările,
De soare e trimis să lumineze cărările,
Sapho, Homer, Chaucer, Milton vor învia,
De cîntecul lui se vor cutremura!
Priviţi! pe braţe aduce luna şi o stea
Şi-n ochi un vis de luptă, de mai bine,
Tresar şi mă cutremur, vibrează inima în mine,
Cătuşele grele ale robilor s-au făcut praf şi cădură
Topindu-se în clocot de smoală şi zgură!
A bătut căi şi piscuri prin glod şi prin furtună...
Nu l-a îngrozit nici ploaia, nici noaptea fără lună

Şi într-o noapte mută şi aspră cum alta nu-i
S-a furişat în casa mea pe care eu n-o-ncui...
Îi mulţumesc că mi-a aprins în casa mea
Lumina înlăcrimată ce dormea.

Fără să-şi dea seama, Radu sfîrşi poezia cu glas mai ridicat. Chelnerul, care aţipise într-un colţ, pe un scaun, se sculă grăbit şi veni cu paşi repezi, ca şi cum ar fi fost chemat :

— Vă rog... se înclină el politicos.

— Nu, nu e nevoie, răspunse Radu. De altfel plecăm. Adică... da, plecăm chiar acuma.

Ar fi vrut să-i citească Paulinei poemul băiatului din restaurant, cu cei doi clienţi aleşi, pîntecoşi, care stau la ospăţ nepăsători : stăpînul celor mai multe acţiuni la „Standard Oill", cu partenera lui acoperită de sus pînă jos în aur şi giuvaericale. „Eu trebuie să car mîncare acestor două bestii, să se îngraşe, gîndeşte chelnerul. Dar ajunge ! Cînd le aranjez masa, mă înclin politicos, şi... mă gîndesc la ziua de mîine, la cel mai roşu «mîine»." Lui Radu îi plăceau astfel de blesteme în care parcă se revărsa obida lui întreagă. Dar Paulina va înţelege la fel ?

— La ce te gîndeşti tu, Poline ? o întrebă el.

— Mă gîndesc la „poetul cel mare", care va veni... cum ai spus tu ?... din toate depărtările trimis de soare să lumineze... ce să lumineze ? mai spune o dată ! Şi cine are să învieze ? Cine are să se cutremure de cîntecul lui ?

Vorbea ca în vis, călcînd alături de el, absentă, în timp ce recita cuvintele cîntecului rămas în amintire. Îi apucă braţul.

— Să mergem acasă, Radule, e tîrziu, mi-e somn.

— Să mergem ! consimţi el, dar nu-i era nici somn şi nici nu i se părea tîrziu. Dimpotrivă, era vesel şi i-ar fi plăcut să recite versuri cu glas tare, chiar dacă nu l-ar fi ascultat nimeni. O strînse pe fată alături de el şi merseră tăcuţi prin strada pustie, ascultîndu-şi ropotul înăbuşit al paşilor.

— Poline, rupse el liniştea într-o vreme, spune-mi, Poline, vrei să-ţi spun şi o poezie de dragoste tălmăcită de mine ?

Fata păru să nu-l fi auzit. Mergea lîngă el potrivindu-şi paşii după ai lui.

— Versuri de dragoste, Poline...

— Vreau ! şopti ea, înfiorîndu-se.

Ana Mc. Guire îmi era prietenă bună ;
Munceam alături în uzină, lună de lună.
Şi-n zilele calde de vară
Ne plimbam amîndoi pe riviera, spre seară,
Şi tot priveam — încotro oare ?
Toate acestea le-am scris, pe urmă le-am şters...
...Povestea dragostei din care
Ea n-a citit niciodată un vers.
Ieri am văzut-o pe prietena mea...
Asfinţitul pe chei îl privea,
Avea în mers ceva din statuile antice,
Umbra amurgului, ca o trenă, a prins să se ridice...
...O, sufletul meu, uită-te la braţările ei, la cercei,
La culoarea obrajilor şi a buzelor ei...
O privesc îndelung, îmi ascult inima bătînd,
Simt într-o clipă cum mor şi mă văd înviind...

— Se prostituase, nu-i aşa ? şopti Paulina, pătrunsă, şi se adună iar, cutremurată, lîngă el.

Radu nu-i răspunse. Tăcură amîndoi. Undeva şuieră stins un tren. Apoi, în liniştea străzii nu se auzi decît cadenţa mersului lor, pierzîndu-se în noapte.

Pe străzi zăpada s-a aşternut cu nemiluita. S-au adunat troienile cît omul şi continuă să ningă. Noaptea tîrziu, Nica Radu se zvîrcolea ceasuri întregi în aşternut, încercînd să-şi adune gîndurile, dar, odată adunate, amintirile îl năpădeau şi nu-l mai părăseau. De-o vreme, anii petrecuţi în oraşul de la Dunăre se întorceau către el mereu, tulburîndu-l ori fermecîndu-l. Făptura de fum a Paulinei se suprapunea peste agitaţia continuă a prietenului Valeriu Nedelcuţă, acela care-i scormonise şi amintirile de pe vremea cînd lucra în port la Turis. Un cuvînt oarecare, un nume, declanşa o avalanşă de chipuri şi icoane vechi, netezind căile închipuirii. Demult, de cînd venise la Bucureşti sub alt nume, se gîndea neîntrerupt la posibilitatea de a trece în Rusia, dacă s-ar vedea încolţit şi fără putinţă de scăpare. Se gîndea însă că tocmai această alternativă era cea mai grea, că frontiera era acolo mai păzită decît oriunde. Mereu apăsat, somnul îi era bîntuit de coşmare, tot aşa cum spectre la fel de spăimoase îi torturau zilele. Emoţia continuă în care trăia îl epuiza, obligaţia de a duce o viaţă ascunsă, controlîndu-şi sever fiecare cuvînt, fiecare gest, îl ducea la disperare.

De dimineaţă pătrundeau din stradă urlete pînă la el, acolo sus, la mansardă. Erau „echipele morţii" care începeau din zori să terorizeze lumea. Le auzea şi la alte ceasuri ale zilei, pînă noaptea tîrziu. Străbăteau din cînd în cînd oraşul, în marş spre „Casa verde" din Bucureştii Noi, şi de acolo înapoi pe arterele mari ale oraşului. Scriau pe ziduri şi uluci lozincile lor cu moartea care era nuntă sfîntă, cu supunerea munţilor, cu şoimi de fier, arhangheli,

învieri din morți. Ca un lung prohod de îngropăciune îi răsunau în urechi cîntecele lor cu sonorități dure...

Radu Nica nu mai auzea ramurile înghețate ale plopilor bătîndu-i în geam, ca niște degete... Nici lătratul cîinelui de alături, frămîntîndu-se înnebunit în lanț, nu-i mai ajungea la urechi. Din zgomotul învălmășit al străzii, care-i năvălea în odaie prin fereastra deschisă larg, el căuta să distingă împușcăturile teroriștilor răzbătînd printre dangătele funebre ale clopotelor, care nu se mai opreau nici ele ceasuri la rînd. Antena radioului aducea veşti de moarte. Începuseră să se omoare între ei. Cineva care a fost în conducerea „gărzii" fusese împușcat pe un pat de spital cu 120 de gloanțe. I-au ciopîrțit apoi cadavrul și s-au prins în horă în jurul lui. Veneau la rînd alții, aveau loc jafuri, schingiuiri și omoruri. Radu știa că într-o zi l-ar putea dibui și pe el, sau l-ar descoperi din întîmplare vreun cunoscut ajuns între ei. Acesta ar fi sfîrșitul. Îmbrăcați în cămăși verzi și sumane, arborînd cu îndrăzneală cizme și căciuli, și mînuind fără rușine ori teamă pistolul și cuțitul, începeau să stea de pază în strada Sărindar, făcînd demonstrații și terorizînd pe cei care lucrau la ziarele *Dimineața, Adevărul, Lumea românească.* Încercau să ia cu asalt redacțiile și numai înverșunarea muncitorilor le ținea piept. Din balconul palatului apropiat, unde se tipărea *Universul,* îi aplauda marele stăpîn de acolo, fără să-i pese de cele ce se spuneau pe seama lui, cum ajunsese bogat și puternic.

Grupurile de cămăși verzi oficiau în fiecare zi ritualuri ciudate, ca ale cine știe căror triburi de sălbateci, scandînd în cor amenințări și jurăminte, fraze despre sabia de flăcări a arhanghelului, după aceea se năpusteau asupra vînzătorilor de ziare și le smulgeau de sub braț maldărele de foi *Dimineața* și *Adevărul,* le rupeau și le dădeau foc.

În fața *Universului,* de la ferestrele unui bloc deocheat, se uitau temătoare jos, în stradă, „fetele", păsările de noapte ale localurilor și ale trecătorilor întîrziați. Erau și ele îngrijorate. De cînd bandele înarmate își făceau veacul pe acolo, clientela lor se temea să mai întîrzie prin Sărindar și pe Brezoianu. Afacerile le mergeau și lor prost. Nu mai îndrăzneau să coboare în stradă, se arătau doar

din cînd în cînd la geamuri, aruncînd cîte o sudalmă în dreapta şi în stînga. Înjurau de sus birjăreşte şi zvîrleau cu ce găseau în mărşăluitorii şi cîntăreţii de jos.

Într-o noapte s-au baricadat înapoia uşilor zăvorîte şi au răsturnat peste coloana din stradă oalele şi ligheanele meseriei lor. Ca un nor care se descarcă din senin, aşa îi surprinsese ploaia şi-i împroşcase pe feţe, pe cămăşile lor verzi, pe căciulile negre moţeşti. Cu urlete de furie s-au năpustit să asalteze hotelul de fete. Au izbit ca turbaţi în uşile masive, proptite solid pe dinăuntru.

„Înainte, şoimi de fier, înainte!" îi îmbărbăta unul, mai aprig decît toţi, care părea să le fie şef, dar ploaia de sus s-a revărsat încă o dată asupra lor, făcînd să se clatine rîndurile atacanţilor. Au dat îndărăt. A început fuga, în neorînduială, mai ales că se arătară la capătul străzii baionetele ameninţătoare ale soldaţilor. Strada rămase pustie şi murdară, ca un cîmp de bătălie nedemnă. Scrumul ziarelor prefăcute mai înainte în cenuşă de fugari fusese spulberat de curentul făcut în labirintul de străzi care dau în Sărindar. Pietre, lemne, ciomege, moloz, cioburi de geamuri sparte şi zidurile împroşcate rămaseră hîde în urma manifestaţiei.

Mascat de fereastra redacţiei unde lucra, Nica Radu urmărise şi el mascarada care avusese loc. Acolo îl surprinsese demonstraţia. Tabloul care i se arăta era aşa de viu şi de grăitor, încît se cutremură deodată, cuprins de groază. Abia tîrziu, cînd totul se potoli, se linişti şi el şi descoperi că stătuse pînă atunci cu pumnii strînşi încleştaţi, că inima îi bătuse să-i spargă pieptul. Cu capul între umeri, cu gulerul ridicat, a coborît să plece. Îl aştepta Paulina, la restaurantul din Calea Griviţei, aproape de cimitirul Sfînta Vineri. Nu se mai văzuseră de două zile şi Radu ştia cît de nerăbdătoare trebuia să fie fata.

În cartier era întuneric. Atelierele din stînga străzii erau cufundate în beznă şi mute; mute şi negre erau şi căsuţele scunde, pe cealaltă parte. Numai halele şi furnalele înalte se mai desenau pe cerul întunecat. Cu toată singurătatea şi liniştea din jur, spartă din cînd în cînd doar de tramvaiele care treceau clămpănind sonor, Radu se simţea aici mai în siguranţă decît oriunde. Aici locuiau lucrătorii de la căile ferate. Ştia că uneori şi restaurantul se

umplea tot de ei și ziua aceea era zi de chenzină. Și-i închipuia vorbind cu voce aprinsă despre lanțul de mizerii, despre munca lor istovitoare. Unii vorbesc tăinuit, alții aprobă zgomotos veștile aduse de fiecare, cîteodată izbucnesc în hohote de rîs care le descrețesc frunțile și le înfrumusețează figura pentru cîteva clipe.

Paulina sta la o masă, cu spatele la mulțimea zgomotoasă, dar nu indiferentă celor din jur. În altfel de zile, în restaurant nu se aventurau craii trotuarului și petrecăreții din alte ceasuri ale săptămînii. Paulina era acum apărată împotriva lor.

Radu se strecură prin mulțime pînă la masa unde aștepta fata. Descoperi în ochii ei nerăbdarea și patima. Îi strînse cu dragoste mîinile calde, care se topiră într-ale lui.

— Paulina, să mă ierți...

— Nu-i nimic, nu-i nimic, dragul meu, îi zise ea trăgîndu-și-l aproape. Izbucniră în rîs amîndoi.

— Am ascultat cu atenție, așteptîndu-te, ce vorbesc acești muncitori. Știi că au, nu știu cum, un farmec al lor, visează treji și visurile lor mă interesează, mă fac să tremur și-mi vine să plîng fără să vreau.

Fata închise ochii, își zvîrcni capul înapoi, lăsîndu-și coama părului bogat să cadă în dezordine peste umeri și peste piept. Radu Nica o privi cu nesaț.

— Poline, tu nu știi ce fericit sînt să mă uit așa la tine!... Și mă bucur că înțelegi pentru cine mă zbucium eu...

Tăcu dintr-o dată. Îi păru că a scăpat o vorbă mai mult decît ar fi vrut să spună. Fata însă nu auzise. Ea căuta din ochi, în grupul de muncitori, pe unul anume.

— Fii atent, Radule, auzi-l ce spune, cel înalt din colț. Adineauri, parcă proorocea, ori îi spovedea pe ceilalți: „Decît să trăiești ca o vită de povară, cu capul în pămînt, fără să știi încotro te mînă, mai bine..." Să știi că are dreptate, Radule! Așa e! „...de povară, cu capul în pămînt..." Decît așa, mai bine... Radule, cum mai bine? Cum se poate trăi altfel, altfel decît ca o vită de povară. Tu știi? Te-ai gîndit la asta? Spune-mi, știi?

Paulina vorbea înfrigurată, fără să se uite la Radu, ochii i se aprinseră fascinați spre omul înalt din colț, care acum tăcuse și asculta fără mișcare sporovăiala celor din

jur, ajunsă nelămurit pînă la masa lor. Fata îi strîngea lui Nica Radu mîna în neştire, parcă se frămînta înlăuntrul ei o furtună. Cînd se răsuci spre dînsul, Radu îşi dădu seama că şi el e palid, că ochii îi ard în cap ca jăraticul.

— Radule, ţipă fata înăbuşit, Radule, ce e cu tine? Ce-i cu ochii tăi? Ai cearcăne ca pămîntul de negre. Uită-te la mine, te rog, nu întoarce capul, rămîi aşa.

Nica Radu îşi reveni brusc, nu era momentul să se dezvăluie în faţa Paulinei. Rămase privind-o liniştit, şi vru să ia totul în glumă.

— Da, îmi strălucesc, se vede, ochii, ca la pisici în bezna nopţii.

Simţi că n-a nimerit-o. Paulina îl sfredelea pînă în suflet. O privi la rîndu-i cu aceeaşi insistenţă, îi fixă pentru a suta oară aluniţa de la coada sprîncenei din stînga, îşi plimbă privirea de la frunte la buzele care-i tremurau. Îşi recita în gînd: „Ai o faţă pătimaşă şi nişte buze roşii care mă îmbie să le sărut!..."

Paulina tresări de parcă i-ar fi auzit gîndul. Îşi întoarse anevoie ochii de la el. Ca să facă ceva, îşi prinse părul, şi-l răsuci într-un coc bogat şi greu, care-i dădu dintr-o dată înfăţişarea cunoscută, el îi zicea „frumuseţe clasică". Nica Radu o privi cu încîntare şi îi zise cu glasul scăzut, aproape şoptind:

— E vremea să mîncăm ceva!...

— Da, să mîncăm, fie... îl aprobă ea. Apoi, pînă spre sfîrşitul mesei, nu mai scoase nici un cuvînt.

Nica Radu mîncă cu poftă răcituri şi bău cu sete berea rece, grăbit, parcă l-ar fi gonit cineva de la spate. Îi povesti Paulinei însufleţit toată mascarada la care fusese martor, în Sărindar, de la etajul III al clădirii unde era redacţia lui. Povestea, se mira singur, aducîndu-şi aminte, se înfuria, se potolea, se înveselea.

Se ferise înadins de amănuntele pipărate ale întîmplării, rămînînd numai la spectacolul celor de jos, blagosloviţi cu urgia de lucruri abătute asupra lor de la etaj, nu numai de la fete, dar şi de la alţi locatari.

— Auzi tu, bestiile verzi, ce să născocească, să asalteze casele oamenilor, nu-i destul că urlă toată ziua pe străzi înspăimîntînd lumea, adunînd turma de gură-cască pe trotuare. Nu le e destul asta, acum trec la atacul direct...

Paulina era uimită de cele auzite. Pe figură începu să i se citească teama și îngrijorarea. Își ridică ochii ca pentru rugă și își strînse mîinile la piept.

— Au ajuns de nesuportat, izbucni, în sfîrșit, fata. Ne terorizează, ne amenință în fel și chip. Azi au venit să alunge studenții evrei din facultate. Numai o minune i-a scăpat de furia bestiilor. Au scris pe toate zidurile : „numerus clausus". Nu știi de care să te ferești mai mult, de „Gardă", de „Totul pentru țară", de „Legiunea Arhanghelului Mihail". Au strîns în jurul lor toată zgura și pleava tineretului studențesc. Spune-mi, Radule, ce sînt acestea, garda, legiunea ? Ce vor ei ? De ce urlă și terorizează ? De ce nu lasă lumea în pace ?

Radu Nica socoti potrivit momentul pentru o lămurire mai complicată. Așeză alături farfuria golită, sorbi restul de bere și așteptă pînă ce chelnerul schimbă paharele goale cu altele pline. Cu răbdare, începu să explice dăscălește, și nu-și dădu seama că alunecă într-o prelecție metodică, amestecată cu demonstrațiile pe care le făcea în articolele lui de la *Lumea românească*. Fata îl asculta mirată, cu ochii mari, fără un gest, fără să clipească.

— De fapt, puncta Radu, aceștia sînt purtătorii unor idei fanatice străine, rasiste. Hitleriștii sînt aceia care pretind rolul de a conduce civilizația de azi. Sînt atît de fanatici încît susțin că tot ce a fost o personalitate în lumea asta și-a avut originea și strămoșii la neamurile germanice. Hristos face parte, după ei, din rasa cuceritorilor de nord, deși nu are caracterul tipului nordic. Dante, Giotto, Bruno, Leonardo da Vinci, Voltaire, Diderot, Gounod și mulți alții tot așa erau. Giotto, zic ei, nu ar fi decît forma străină a numelui german Jotte, Allighieri ar veni de la Aigler, Bruno s-ar fi născut Braun, Vinci din Vincke, iar Voltaire, care se numea Arouet, ar fi tot una cu Arvid, după cum Diderot ar fi o pronunție schimbată a lui Titroch !... Pe baza unor astfel de halucinații și-au reclamat rasiștii germani în primul război mondial Flandra franceză, Bourgogne, Savoia ! Dar asta n-ar fi de-ajuns. Ei spun că în Grecia veche, cultura care a înflorit acum două mii și-atîtea sute de ani a fost și ea produsul omului nordic, că triburile de la nord s-au coborît și au fecundat sudul ! Cu

Roma s-ar fi petrecut la fel. Etruscii ar fi avut sînge nordic şi ei au creat prima civilizaţie romană, au pus bazele dezvoltării ei ulterioare. Sîngele arian, numai el, este creator în lume! Creştinismul chiar, n-ar datora nimic evreilor, mama lui Isus Hristos ar fi danaită şi tatăl lui, latin. Astfel de aberaţii, nu ştiu cum să le mai numesc, le-am citit chiar azi. Aberaţii, e puţin spus. Dacă acestea le-ar pretinde nişte oameni în cărţi sau în ziare n-ar fi mare lucru. Dar uite-i că ies în stradă şi trag cu pistoalele, intră în facultăţi ca să hotărască cine să înveţe şi cine nu. Înţelegeţi?... Am impresia că ne întoarcem într-un nou Ev Mediu. Nu m-am gîndit vreodată că fantezia cuiva ar putea să scornească aşa ceva! Orice om cu mintea aşezată nu poate să-şi spună: „E numai o nebunie trecătoare, emanaţia unui bolnav sau a unor obsedaţi". Dar dacă aceşti nebuni, bolnavi şi obsedaţi vor împinge întreaga Germanie spre o prăpastie, atunci nu numai Germania are de suferit. Poate că şi de noi se apropie dezastrul negru — aici ajunge verde.

Paulina sta neclintită şi cuminte în faţa lui ascultîndu-l. Îl privea ţintă, cum trece de la cuvîntarea cînd înflăcărată, cînd domoală, ca o lecţie în clasă, la cîntecul şoptit al unei poezii din cele tălmăcite de el:

Mama mea m-a născut într-un sat
Pe malul Nistrului. A plecat aiurea, în
Oraşul tatălui meu, în inima aprigă a
Poloniei.
Tatăl meu, vită de povară, fugise rebel;
Mama rebelă, tatăl rebel!...
Într-o noapte mama a trecut graniţa,
Mult timp a tot rătăcit în Germania
Fără ţară, încovoiată şi bolnavă...
Aşa m-am născut, străin
M-am născut pentru voi, fraţilor, care, după noi
Trăiţi în lumea aceasta...
Pe braţe m-a dus mama în oraşul mătasei,
Acolo am rămas fără sprijin şi fără bucurie.
Tatăl tatălui meu ţesea mătasea.
Şi tatăl meu ţesea mătasea,
Eu ţes mătasea toată ziua

Şi ţes cuvinte toată noaptea...
Spune-mi, dragul meu, singurul meu tovarăş,
Făclie de ceară — tristă lumină ce arzi
Cine sînt !... ce caut aici ?

. . . . . .

Paulina îşi clătină capul de cîteva ori nedumerită ori numai dusă pe gînduri. Avu o mişcare de-o clipă, de parcă ar fi vrut să se aplece spre omul din faţa ei, să-l îmbrăţişeze, să-l sărute. Se scutură şi privindu-l mai departe cu ochi mari, fascinaţi, zise cu glas tremurat :

— E minunat tot ce spui ! Şi adevărat ! Nu poate să fie decît aşa. Uite, m-am înfiorat toată, parcă mi-au trecut o mie de cuţite prin inimă. Mi se sfîşie sufletul de milă şi parcă îmi vine să dau foc la ceva... Radule, spune mai departe. Citeşte sau recită.

Radu n-ar fi avut nevoie de îndemnul fetei. Fierbea în el poezia ca o otravă ori ca un metal topit.

Ţesuse atîta mătase,
Să îmbrace oraşul într-un văl de splendori.
Acum... în zdrenţe e aruncat
Sub acoperiş de noroi, într-o groapă adîncă.
Pentru el, care-a făurit nespuse bogăţii.
Vin să vă cer, tovarăşi ţesători.
La fiecare cîte un gologan
Să-l îngropăm cum se cuvine !...

— Poline, să mergem ! E timpul să plecăm acasă. E tîrziu...

Ieşiră. Vîntul se potolise. Mergeau la braţ pătrunşi de frig. Ajunseră acasă repede şi se furişară prudenţi, urcînd încet scara ca nu cumva să se trezească proprietăreasa. Fiecare dădu buzna în camera lui ca şi cînd îl urmărea cineva.

Nica Radu se cufundă repede într-un somn greu, întorcîndu-se la vîrsta adolescenţei, cînd sufletul îi era luminos şi curat, iar lumea întreagă i se părea şi ea luminoasă şi curată.

A doua zi, undeva, la subsolul unei case, Nica Radu a vorbit în taină la un club studenţesc democrat despre „nu-

merus clausus". Cuziştii şi alte formaţii de dreapta aruncaseră în studenţime ideea aceasta, a limitării numărului de studenţi de alte naţionalităţi în universitate. Fierbea în acele luni ideea alcătuirii unui front democratic studenţesc, pentru a se împotrivi înaintării fascismului. Erau şi dintre profesori de acord ca acest „numerus clausus" să se aplice la toţi cei ce nu erau de naţionalitate română, nu numai la evrei. Radu Nica demonstra că unde ar fi aplicată această măsură, ea n-ar face decît să stîrnească revolta şi opoziţia împotriva celor care au născocit-o. Era prea recentă întîmplarea care avusese loc la un colocviu despre stat. Cineva vorbise despre nominalism şi realism sociologic, altcineva despre raportul dintre sociologie şi istorie, dintre sociologie şi psihologie ; un al treilea despre statul democratic şi despre cel totalitar, despre teoria organicismului contractual, despre cea economică, despre naţiune. Din mijlocul asistenţei se ridicase un bărbat impunător. Cei mai mulţi îl cunoşteau pe Ion Gheorghe şi ştiau că intervenţiile în discuţii ale acestui adevărat lider democrat studenţesc despicau problemele acut, în miezul lor. În sală se făcu tăcere, toţi ascultară. „Domnilor studenţi, zise el, pe lîngă toate teoriile expuse mai înainte din cărţi, mai ştiu eu o cărţulie mică despre *stat*, despre care nu s-a vorbit aici, şi al cărei autor este foarte greu de pronunţat la noi. Această cărţulie se găseşte cu destulă greutate şi chiar cu riscul de a fi scuturat bine, dacă nu şi închis. Este vorba acolo despre o definiţie a statului ca instrumentul de dominaţie şi de represiune al clasei capitaliste.

...Sala răsună în aceeaşi clipă de huiduielile legionarilor, care pătrunseseră şi care îşi dăduseră seama că era vorba de *Statul şi revoluţia* de Lenin. „Jos comuniştii"... strigase unul, în vacarmul dezlănţuit pe loc. Nu se bănuia la început care avea să fie reacţia majorităţii sălii, dar cel care insultase pe comunişti fu înhăţat de cei din jur şi cînd învălmăşeala s-a ales într-un fel, el era azvîrlit în stradă. În urmă, se produse încăierare. Legionarii sparseră cîteva fiole cu gaz lacrimogen, dar fură alungaţi ; sala fu aerisită şi adunarea se ţinu mai departe. Toţi au cerut să-l asculte pe Ion Gheorghe, să-i afle părerea despre „numerus clausus" şi despre „statul legionar". În zi-

lele următoare, controversa în facultate se îndîrjise. În această atmosferă vorbise şi Radu Nica la clubul unde fusese chemat. Lucrurile se desfăşuraseră fără incidente şi el era mulţumit. Ieşise de acolo înfierbîntat. Vremea de afară îl întîmpină însă cu ostilitate. Era vînt, ningea cu fulgi repezi, mici şi parcă ascuţiţi, ca nişte ace care înţepau şi şfichiuiau obrazul. Pe străzi se aşternuse un strat subţire, călcat şi murdărit de picioarele trecătorilor. Oamenii se încrucişau grăbiţi, fără să se vadă unii pe alţii, cu priviri coborîte, cu gulerele ridicate la paltoane şi cu căciulile îndesate peste urechi.

Peste încă o zi Nica Radu îşi dădea întîlnire cu colegii în Sărindar, pentru a împrăştia o manifestaţie legionară. Ştia că au să fie iar strigăte despre „moartea legionară." Arme de foc nu aveau ei, dar se înarmau cu pietre şi pumnale, şi se ajungea repede la încăierări. Cînd să ajungă însă în strada care da pe Sărindar, toate intrările erau blocate de poliţie. „Şi tocmai acum mi-am găsit să viu prost îmbrăcat, fără cravată şi cu şapcă de apaş ? îşi făcu Radu reproşuri. Care gardian n-ar intra la bănuială că sînt muncitor proletar, că vreau revoluţie. Cum de nu m-am gîndit ? Şi tocmai eu, care trebuie să mă păzesc de poliţie ca de dracu ?! Haina bună m-ar fi salvat".

Era însă prea tîrziu să dea înapoi. Un gardian s-a uitat ţintă la el, parcă-l aştepta anume, dintre toţi ceilalţi cîţi erau acolo, şi i-a cerut să-l urmeze. N-a avut încotro. L-a urmat, dar iscodind în jurul lui, ca să găsească un moment de scăpare. Gardianul îl escorta cu revolverul întins şi cu degetul pe trăgaci. Stradă după stradă, Radu Nica îşi făcea socoteala cum să fugă. Lumea se întorcea să se uite după el. Mergea încet şi cu pas nesigur. Ca să-l încerce pe agent, se opri o clipă, fără un plan anume şi privi prin geamul unui restaurant unde mulţimea rîdea în jurul meselor, voioasă, la largul ei. Fu trezit de lovitura gardianului care-l escorta şi trebui să pornească mai departe. Cu moartea în suflet a ajuns la poliţie. S-a aşezat pe treapta unei scări.

— Sus ! i-a ordonat poliţistul, însoţindu-şi vorba cu ameninţarea pistolului. Radu Nica şi-a şters sudoarea de pe frunte ; abia atunci a simţit în nări amestecătura de mirosuri din holul circumscripţiei de poliţie, unde aştepta

gloata celor culeşi de pe străzi. Era obosit, sleit de puteri, şi începu iar să se dojenească singur. Un plîns lăuntric îl cuprinse, fără o lacrimă ; tremura de ciudă revoltîndu-se împotriva lui însuşi, încît fără să-şi dea seama îşi înfipse unghiile adînc în carne, îşi muşcă buzele de se însîngeră. La gîndul că o să fie lipsit de libertate şi iarăşi închis într-o celulă întunecoasă, fără o scînteie de lumină, nu-şi mai putu stăpîni un ţipăt surd ! Genunchii i se zguduiau în spasme şi nemaiputîndu-se ţine pe picioare, se rezemă de o balustradă. Tot pieptul parcă-i era ciuruit de cuţite care-i sfîşiau carnea. Un sfert de ceas, o jumătate, două ceasuri n-ar fi putut spune cît a durat, pînă cînd un poliţist cu mustaţa în furculiţă se apropie de el şi-i ceru să-l urmeze la interogatoriu. Senzaţia de sfîrşeală încă nu-l părăsise ; durerile care-i invadaseră pieptul i se urcaseră în sus şi-i strîngeau acum fără milă gîtlejul, sufocîndu-l.

Poliţaiul îi aruncă o privire care-l îngheţă. Avea buza de sus ieşită înainte, cu o mustaţă cănită, neagră ca pana corbului. Îl măsură pe Radu Nica din cap şi pînă-n picioare şi mugi :

— Scoate ce ai acolo !

Îi arătă buzunarul în care bănuia, se vede, un pistol sau altă armă. Nu greşise. Radu Nica ascunsese acolo pumnalul de care nu se despărţea, de cînd cămăşile verzi atacau lumea ziua, nămiaza mare. Şi cum atunci se aşteptase la o încăierare, controlase de două ori să nu cumva să-l uite. Îl scoase cu părere de rău şi-l întinse celui din faţa sa. Poliţistul îşi holbă ochii :

— Straşnică sculă, făcu el, examinînd cu ochi bulbucaţi pumnalul ager din mîna lui. Cu asta nu-i de glumă ! adăugă, agitîndu-l ca şi cum ar fi vrut să-l şi cresteze pe Radu Nica. Nu atinse însă cu lama ; dimpotrivă răsucind expert pumnul strîns şi jucîndu-l prin faţa lui Radu, poliţistul îl izbi pe neaşteptate în piept dezechilibrîndu-l şi răsturnîndu-l grămadă pe cimentul camerei unde trebuia să aibă loc interogatoriul. Radu Nica făcuse de mult cunoştinţă cu astfel de maniere ale poliţiştilor ; acesta îl luase cu totul pe neaşteptate şi apoi, felul cum învîrtise pumnalul în mînă îl derutase. Se văzu întins jos, ameţit de izbitură şi deasupra lui aplecîndu-se ca o macara faţa

roşie şi asudată a anchetatorului, cu mustaţa răvăşită, cu dinţii rînjiţi şi cu scîntei de ură în ochi.

— Drepţi !... răcni comisarul, drepţi ! că a doua oară îl întorc pe partea cealaltă !... Şi-i arătă pumnalul. Drepţi, că-l fac să nimerească în plin.

Cînd reuşi să se ridice în picioare, Nica Radu era toropit de aceeaşi slăbiciune şi de senzaţia că se înăbuşe. Îşi dădu seama că poliţistul nu are de gînd să-şi ducă la capăt ameninţarea şi această convingere îi dădu tăria să reziste. Totdeauna, în astfel de împrejurări, încerca să se gîndească la altceva. Ce putea să i se întîmple încă ? Să-l mai lovească poliţistul o dată, de două ori... Începu să-şi rostogolească în minte gînduri de răzbunare, care de care mai îndrăzneţe, uitînd că se afla în clădirea poliţiei, la discreţia unui comisar îndîrjit. „Astea-s fleacuri !... cugetă el. Am doar o lume întreagă înaintea mea. Mîine am să o chem pe Poline la expoziţia din strada Franklin... Apoi o să mergem la cinematograf... Mîine... Mîine... Şi gîndindu-se la un „mîine" proaspăt şi duios, începu să-şi alcătuiască în gînd o melodie cadenţată, pe care se învălmăşeau nedesluşit cuvinte cu îndemnuri de luptă.

O altă lovitură îl trezi din visuri. Nica Radu ştiu că faţa i se schimonosise de durere doar o singură clipă şi după aceea îi rămase luminată. Inima îi bătea însă în piept să i-l spargă, pumnii îi erau strînşi, încleştaţi. Se stăpînea să nu izbucnească, fiindcă aceasta l-ar fi pierdut. „Ce ridicol trebuie să le par, gîndi el. Bruta din faţa mea simte ce gînduri mă cutreieră pe mine acum şi se joacă, vrea să mă scoată din sărite. N-o să izbutească ! N-o să-i dau prilejul !"

Dar dacă o face din simplă obişnuinţă profesională ? Dacă mă iluzionez şi lui nici prin cap nu-i trece să se gîndească la mine, cînd mă loveşte ? Aşa-i întotdeauna cînd eşti tulburat... îţi închipui că toţi de faţă înţeleg ce gîndeşti !...

Începu interogatoriul. Mai întîi îl fotografiară din toate părţile, din faţă, din profil, cum au la cazierul lor toţi delicvenţii.

— Numele ? se răsti anchetatorul.

Radu Nica îi spuse numele din actele cele noi, pronunțînd tare și răspicat fiecare cuvînt, ca să nu fie nici un fel de confuzie, să nu răzbată nici o ezitare în glas.

— Ocupația... Adică, ce meserie ai ? Cu ce te ocupi ?...

— Sînt student !...

— Student ?!... se miră anchetatorul.

— Da... student la Universitate !

— Cîți ani ai ?

— Treizeci și cinci, în curînd împlinesc treizeci și șase !

Anchetatorul își ridică sprîncenele răvășite, își mușcă mustața, nedumerit. Stătu în cumpănă, socotind ceva în gînd ; îl privi pe Radu Nica pieziș, cu vizibilă nedumerire.

— Student la treizeci și șase de ani ?... întrebă el.

— Da, fiindcă mi-am întrerupt studiile.

— De ce le-ai întrerupt ?

— Am fost bolnav ani de-a rîndul !...

— Ce boală ?!

— Oftică !...

Comisarul îl măsură din nou de jos pînă-n creștet. Radu Nica întări :

— Da, oftică, am stat numai prin spitale și sanatorii.

— De ce religie ești ?!

— Creștin ! Ortodox !...

— Căsătorit ?!

— Nu... Cu boala mea, n-am avut inimă să...

— Ai mai fost judecat ?

— Nu ! N-am mai fost... Tocmai de-aceea...

— Gura ! mîrîi comisarul. Eu vorbesc. Răspunzi numai la ce te întreb...

Radu Nica știa că nu trebuie să stăruie... Mușchii feței începură să-i joace. Își dădu seama că iar începe să-l năvălească revolta împotriva lui însuși și a tuturor.

Interogatoriul se întrerupse. Fu dus într-o sală mare și întunecoasă, la triere pentru un alt interogatoriu. „Măi al dracului, rînji comisarul. Pînă acum a fost floare la ureche !"

— Și după aceea ? îndrăzni Radu Nica, simțind în glasul celuilalt că din partea lui nu trebuia să se mai aștepte la ceva rău.

— După aceea, Dumnezeu cu mila... La ocnă !

A stat acolo, în pivnița poliției, mai bine de o săptămînă. Nu-l întreba nimeni de nimic. Dar într-o dimineață, pe la opt, același polițist îl escortă sus, la comisarul-șef. Fu invitat să se așeze într-un scaun, îl lăsară să se liniștească. Îi vorbea chiar cu oarecare bunăvoință.

Pe masă era pumnalul.

— Ia spune, unde te duceai cu jucăria asta ?

— Îl port întotdeauna la mine, răspunse cît putu mai natural Nica Radu. Să mă apăr !...

— De cine să te aperi ?

— De borfași, de haimanale. Trec spre casă prin Brezoianu. Știți dumneavoastră, ți-i frică să mai treci !... de cînd cu încăierările de-acolo... ești atacat ziua în amiaza mare ! Ca-n codru !...

Comisarul-șef nu-l slăbi. Vorbea sec, neînduplecat.

— De cine ? întrebă el.

— Parcă eu îi știu cine sînt ! Apar cînd nici nu te aștepți... Ațin calea oamenilor cinstiți...

— Și tu nu ești din aceia... care atacă ?...

— M-a ferit Dumnezeu !

— Am mai văzut noi oameni delicați ca de-alde voi, n-avea grijă !... Hai, ia spune drept ? Ce căutai cu pumnalul în strada Brezoianu ?

Nica Radu tăcu. Altceva nu mai avea ce să spună.

— Ei ! Mult am să te aștept pînă să-mi răspunzi ? se înfurie comisarul-șef. Ce căutai tocmai în Brezoianu ?

— Domnule comisar, v-am spus. Sînt acolo cîteodată niște... niște... parc-ar fi dușmani... Te atacă fără să le fi făcut ceva... Și poliția are de multe ori... de pe urma lor... de pătimit...

Comisarul-șef îndreptă spre Radu Nica o privire înspăimîntătoare.

— Hei, ascultă, care sînt dușmanii ? Asta mă interesează ! Ia spune, domnule Nica Radu Justinian !

— Domnule comisar, spun și eu ce spune toată lumea, răspunse Radu Nica, avînd chiar o undă de veselie în glas : huliganii, legionarii, cuziștii.

— Va să zică, faci politică ? Asta voiam să aud de la tine !

Lui Nica Radu sîngele îi năvăli în cap. Știe acesta oare că Nica Radu Justinian este una și aceeași persoană

cu Anton Dumbravă, cel judecat și condamnat la muncă silnică ? Comisarul se amuză, întîrziind dezvăluirea adevărului, sau nu știe nimic ? Tulburarea lăuntrică nu răzbătu însă în afară. Încă nu-l încerca teama ca nu cumva să se trădeze el însuși. Trebuia să fie cu toate simțurile la pîndă...

Comisarul îi aruncă o nouă privire, îndepărtată, rece, și întrebă :

— Și zici că... n-ai fost condamnat, nici judecat sau anchetat ? Făcu o pauză, apoi trase dintr-un sertar o mapă cu hîrtii.

Radu Nica îl recunoscu : era un cazier judiciar... Comisarul îl răscoli și alese cîteva fotografii :

— Uite, nu ți se pare că semeni leit ?... Pe ăsta îl chema Anton Dumbravă, iar pe tine Radu Nica Justinian. Sînt în regulă toate semnalmentele !...

Ochii comisarului erau ieșiți din orbite de plăcere și scînteiau sălbatic ; dinții îi rînjeau de parcă erau colții unui animal de pradă.

Nica Radu nu mai auzi ce-i spunea comisarul-șef. Parcă se cufundase brusc în vid, parcă era amețit de o băutură necunoscută. O pînză ca de păianjen, ușoară, îi învălui creierul. Își ridică spre comisar obrazul palid și trist și nu răspunse. Îl văzu răsfoind liniștit dosarul, îi zări ochii scînteind metalic în cap, fără urmă de omenie, dinții ascuțiți ca de carnivor și strînși ; îi auzi glasul, mai degrabă ironic, pronunțînd cuvintele fără intonație :

— Trebuie să recunoști, oameni ca tine, măcar că nu mai sînt tineri, se prind ușor în undiță.

Comisarul-șef nu se grăbea. Contempla fotografiile, parcurgea foile dosarului, se întorcea asupra lor.

Radu Nica știa și acest fel de anchetă. Era limpede că pentru polițiști nu mai era nici o îndoială în ce-l privea, dar îl fierbeau ca să-l chinuie și să-l facă să-și piardă firea. Ca totdeauna în astfel de împrejurări, îl învălui o ispită de vis. Pe față i se așternu un zîmbet ciudat, smerit, care-l înstrăină de tot ce era în jurul său. Își simți privirile sticloase, ca de om mort. Închise ochii și rămase așa cîteva clipe. „Nu mi-am pierdut mințile", cugetă el, dar un glas dinlăuntrul lui îl dojenea : „Te-ai frînt, ori nu, încă nu știu dacă ai să ajungi la capătul drumului !...

Să nu te lași prins, fiindcă atunci ești pierdut !..." Își aminti de mama lui, stinsă demult, de tatăl lui, marinarul, sărmane făpturi cu înfățișări blajine, trecute în lumea umbrelor, care nu-i puteau fi de nici un ajutor. Se trezi însă la glasul comisarului și se văzu din nou în camera îngrozitoare, dușmănoasă. Îl cuprinse fără voie frica.

— Domnule Nica Radu Justinian, îți cer pentru ultima oară să recunoști că ai fost anchetat, judecat și condamnat la Rădăuți, pentru instigație și activitate comunistă. Nu-ți îngreuna singur situația. Pentru noi nu e nici o îndoială. Recunoaște și trecem la cele cuvenite. Dacă nu vrei, trebuie mai întîi să ajungem la recunoaștere și, nu-i nevoie să-ți spun, treaba e întrucîtva neplăcută.

Radu Nica tăcea în continuare.

— Vezi bine, omule, că sînt în posesia unor probe evidente și, după mine, ancheta este încheiată. Mie îmi place să descopăr ce se ascunde în mintea și în inima celui pe care-l anchetez. Deși există reguli judiciare stabilite pentru fiecare categorie de fapte, se știe că fiecare caz în parte nu seamănă cu nici unul dinaintea lui. Cel mai important este să-ți dai seama de firea celui care a căzut în greșeală, care a înfăptuit crima !... Ai văzut dumneata cum zboară fluturii în jurul luminii noaptea la felinar, pînă se ametesc și se izbesc de el ? Tot așa ai să-mi cazi în palmă... Ai să vrei să recunoști totul, chiar și ce nu ți-a trecut prin cap să faci...

Vocea comisarului, egală, ștearsă, care îi rostea amenințări îngrozitoare cu o indiferență totală, de parcă i-ar fi comunicat cele mai obișnuite lucruri, îl trezi din visare și-i birui încordarea în care se afla. Își dădea seama că era așa, cum îi spusese el și această descoperire îl făcu să i se topească deodată și chizbuință, și îndîrjire, și ambiție. Îl zăpăci și Nica Radu se lăsă în voia deznădejdii care-l cuprinse. Fără să mai aștepte altă întrebare se hotărî să recunoască totul. Cu ochii aprinși de mînie, galben la față, șuieră :

— Da, eu sînt Anton Dumbravă...

Și, în aceeași frîntură de clipă, toate cele petrecute și îndurate pînă atunci se prăbușiră asupra lui, ca un coșmar, sufocîndu-l, strivindu-l.

Comisarul sună. Uşa cabinetului se deschise. Ordonă tot atît de neutru ca Radu Nica să fie dus în sala de aşteptare. Însă acuzatul nu se putea ridica din scaunul unde-l ţintuiseră vedeniile. Un nou acces de furie neputincioasă şi de teamă îl copleşi.

— Să nu mă mai chinuiţi !... scrîşni el, simţindu-şi trupul cutreierat de presimţirea viitoarelor torturi şi încrîncenîndu-se în toate fibrele istovite. Arestaţi-mă, judecaţi-mă, condamnaţi-mă, dar nu mă chinuiţi !

— Nu te necăji în privinţa asta ! îl apostrofă anchetatorul, tot fără nici o mlădiere în glas. Făcu semn gardianului şi Nica Radu Justinian fu tras cu brutalitate pe uşă, afară. Trecu ca în vis prin nişte coridoare lungi. Avea privirile fixe, o paloare de mort îi acoperise faţa, de parcă mergea la execuţie. Sala de aşteptare era ticsită de lume, dar el nu vedea pe nimeni. Nu-şi putea da seama dacă afară era întuneric sau lumină, totul se petrecea undeva, nelămurit, între pămînt şi cer, în afara timpului şi spaţiului. În jurul lui defilau şi dansau neferesc nenumărate uşi, săli şi coridoare, în care se rătăcea şi nu ştia pe unde putea să iasă. Totuşi, trecea prin ele, ori piereau în spatele lui. Cineva îl opri, îl împinse pe o bancă. Se surpă asupra ei, fără să-l doară, fără să simtă dacă s-a oprit, sau cade mereu, în adînc. În jurul lui vorbea cineva, ori poate mai mulţi.

— Eu am ucis !...

— Cum !... Pe cine ?...

— Termină, ajunge !... Şi eu am ucis !...

— Cum ai ucis ?

— Mi s-au întunecat minţile !

Nica Radu sta nemişcat, prăbuşit, fără să înţeleagă cele auzite. Un fior îl scutură violent, ca şi cînd ar fi trecut moartea pe lîngă el.

Licări o lumină printr-o uşă, pe care o ghici că se află la capătul unei scări. În jurul lui se iscă mişcare şi zgomot. Se auzi un murmur, parcă de satisfacţie. Fu din nou tăcere. Nişte fiare sunară, scîrţîiră balamale de uşi deschise. Pe scară se auziră paşi bocănind, urcînd sau coborînd, şi iar se iscă murmur. Cineva deschise în lături o uşă şi strigă :

— Ei, nu vă îmbulziţi, mai domol.

Un timp fu învălmăşeală, oamenii se îmbrînciră, într-o tăcere înverşunată, apoi grămada se urni tîrîndu-se ca nişte cioturi duse de şuvoi. Lîngă Nica Radu veni cineva. Ochii lui turburi clipiră speriaţi, nesigur, şi desluşiră un gardian. Scînteie brusc ceva îndărătul privirilor răvăşite şi Nica Radu înţelese că era tocmai poliţistul care-l escortase la comisarul-şef. Fu luat deoparte, în mînă i se puse un bilet. Apoi, şuvoiul îl luă din nou. Cînd se opri, o lumină orbitoare îl inundă şi, în aceeaşi clipă, starea de toropeală dispăru, coşmarul ori visul se topiră. Desfăcu biletul şi citi cu lăcomie. Era un permis de ieşire. Nu-i venea să creadă ochilor. Lăsă cîteva clipe să treacă, să se încredinţeze că nu visează.

Era în stradă, liber să facă ce vrea. Emoţiile îl istoviseră. Abia se mai ţinea pe picioare. Tot corpul şi-l simţea numai broboane de sudoare, gîtul îi era ud leoarcă, deşi îşi dădea seama că în lumina înşelătoare a soarelui de dimineaţă se lăsase un ger de crăpau pietrele.

Radu Nica nu stătu să întrebe cum se întîmplase minunea. Fără voie îşi perindă în minte întîlnirile cu cei trei poliţişti — cel care-l arestase, primul care-i luase interogatoriul şi-l lovise, comisarul-şef care-l anchetase. Îl făcuse să-şi recunoască adevărata identitate, dar îi dăduse drumul. Intenţionat sau din greşeală? Şi altădată se întîmplase la fel cu alţi tovarăşi.

Timp de o săptămînă îl depistaseră fără greş, dar în aceeaşi săptămînă avuseseră timp să fie puse în mişcare şi alte resorturi şi rotiţe, pentru punerea lui în libertate. Asta trebuia să fie! Tot bunii lui tovarăşi... Un val de recunoştinţă îi umplu fiinţa, pentru cei care-l scăpaseră şi acum. Porni să-i caute, să ceară cuvîntul lor pentru ce avea de făcut de aci înainte. Porni grăbit într-o parte, ca să nu mai fie în preajma clădirii întunecate de unde abia ieşise.

Numai frumosul lui pumnal rămăsese uitat pe masa comisarului-şef...

În faţă, la primul colţ, un tramvai se opri în staţie clămpănind. Radu Nica făcu voios un gest de renunţare şi porni într-acolo.

După-amiaza fu plumburie şi tăioasă. Radu Nica avea să afle mult mai tîrziu că a doua zi avu loc o percheziţie

la locuința lui. Erau un gardian și un civil. Paulina îi văzuse pe fereastră, de sus, de la etaj. Civilul avea gulerul paltonului ridicat pînă-n dreptul urechilor înroșite de frig. El fu cel care se opri mai întîi în fața intrării, înfundîndu-și mai adînc mîinile în buzunare. Dădu din umeri că să-și scuture zăpada de pe palton. Celălalt, în haine de polițist, era încătărămat reglementar, ca la inspecție. Paulina le-a ieșit înainte.

— Aici stă Nica Radu Justinian ! zise civilul, nu întrebînd, ci notificînd și neașteptînd confirmare. Nu aruncă nici o ochire în dreapta sau în stînga. Se legitimă, nescăpînd-o din ochi pe Paulina, parcă ar fi căutat să-și aducă aminte de unde o cunoaște.

— Parcă vă știu de undeva, zise el, mai mult ironic decît nedumerit.

Paulina rămase nepăsătoare, cu toate că o fulgeră o bănuială.

— Se poate, răspunse ea rece.

— Sigur, din seara aceea, în restaurantul...

— Exact, cînd mi-ați vorbit atît de civilizat, m-ați apărat atît de galant și mi-ați oferit cartea dumneavoastră de vizită... Cine își închipuia !...

Vorbea calm, dar simțea o mînie ucigașă invadînd-o împotriva acestui om, care-o făcuse să creadă că e o făptură de treabă... Totu-i apăru în minte, ca o secvență dintr-un film, și se legă numaidecît de amintirea lipsei lui Radu Nica de acasă.

— Mi-ați spus, urmă el, că nu credeți în fetișism, sau așa ceva... Munte cu munte nu se întîlnește, dar om cu om !... Păcătoasă vreme, nu ?...

Paulina se rezemă de balustrada scării și încremeni așa, cu fața întoarsă pieziș.

Gardianul care însoțea pe civil începu să cotrobăiască prin toate camerele, făcînd zgomot, trîntind și bombănind. Dar, chiar de la a doua ușă deschisă, nimerise în camera bătrînei.

— Piei, diavole, din fața mea !... izbucnise ea. Doamne ferește și apără... Și țipînd ascuțit, ca în fața morții, țîșni îngrozită din odaie. Strigătul i se frînse însă cînd dădu de Paulina, care sta nemișcată în capătul scării, cu civilul proptit dinaintea ei. Își veni în fire și înțelese despre ce

e vorba. Deveni mieroasă, ascultătoare, suferind parcă din cauză că nu putea să-i fie pe plac. Se interesă amănunţit de toată povestea şi întrebă de zece ori ce caută şi pe cine şi pentru care pricină.

— Drept să vă spun, îi lămuri ea, nu l-am mai văzut de cîteva zile pe domnul Radu Nica. În odaia aceasta locuieşte, să vă conduc... Uite aici... Staţi să bat eu, nu-i nevoie să vă osteniţi... Domnule Justinian, scoală. Hai, deschide odată, ce-ai murit? Ori doarme de nu se mai satură! Poate că nu-i acasă, încă n-a venit, asta e. Cum v-am spus, nu l-am mai văzut de cîteva zile.

Civilul făcu un semn scurt. Gardianul se opinti o dată, de două ori, şi uşa zbură din balamale. În odaie nu era nimeni şi nici un lucru de-al lui Radu Nica.

— De, domnule, poţi să ştii? zise bătrîna. Eu l-am primit ca pe un om de treabă, onorabil. Parcă aveam eu o îndoială cînd i-am închiriat odaia! Nu prea mi-a mirosit a bine cînd am auzit că e student. Şi încă ce student! Acuma, e drept că mi-a plătit înainte... Dar să plece aşa, fără nici o vorbă...

Paulina nu mai putea suporta toată vorbăria, vru să plece s-o lase pe bătrînă cu cei doi. Singură nu ştia ce să creadă, ori cum să lege laolaltă gîndurile care i se încrucişau în creier. Se desprinse de balustradă, făcu doi paşi, dar o opri agentul, apucînd-o de mînă.

— Deocamdată, dumneata rămîi la dispoziţia noastră, se răsti el, vii cu noi!

Şi în clipa aceea Paulina nu mai ştiu pe ce lume trăieşte. Frigul de afară, năvălit prin uşa lăsată deschisă de agent, o îngheţă, tot atît cît şi spaima. Întreaga fiinţă i se răscoli. O zguduiră valuri de plîns, dinţii îi clănţăniră. Se uită aiurită la cei doi şi, cînd o luă în jos pe scări, între ei, îmbrăcată cu ce nimerise, orice putere de judecată i se risipi şi nu mai auzi nici bocetul bătrînei, stingîndu-se neputincios, acoperit de ropotul bocancilor pe trepte şi de zgomotul uşilor trîntite:

— Paulino, maică, unde te duci tu, sufletul mamei! Vino înapoi, Paulino maică. Cum îmi sfîşii tu mie inima, Paulino...

Reuşise totuşi să scape, să se ascundă. Cine ar fi crezut că aşa de curînd o să se afle că Nica Radu este una şi aceeaşi persoană cu Anton Dumbravă ?! Soarta îşi bătuse joc de el, îl învîrtise ca pe o sfîrleză şi-l dusese fără veste dintr-un loc într-altul. Altă scăpare nu avea decît să se ascundă un timp într-un loc unde să nu poată fi aflat...

Anton Dumbravă nu-şi dădea seama ce se întîmplase. De ce-l eliberaseră atît de neaşteptat, după ce comisarul îl ameninţase cu atîta înverşunare. De ce apoi îl căutaseră acasă, desigur, ca să-l aresteze din nou, căci, la urma urmelor, percheziţia la locuinţa lui ar fi putut-o face în săptămîna cît îl ţinuseră pe el în pivniţă. Să fi fost numai întîmplarea la mijloc ? Să fi intervenit iar tovarăşii, aşa cum fusese încredinţat în prima clipă ? Să-l fi eliberat altul decît comisarul-şef, iar cînd şi-au dat seama de eroare sau ce-o fi fost, să fi căutat din nou să pună mîna pe el ? Ori poate că totul era o manevră, ca să-l compromită în faţa tovarăşilor săi ?

Dacă nu ei înşişi îi organizaseră ieşirea, ca rîndul trecut, cine l-ar crede că libertatea lui n-a fost dobîndită în schimbul unei trădări ? Că n-a făcut declaraţii primejdioase pentru alţii ?

Anton Dumbravă simţea că un cerc de fier îi încinge fruntea şi tîmplele. O spaimă îşi făcea loc în sufletul lui, cotropindu-l, teama de o nouă arestare, urmată de chinuri cumplite, căci s-ar afirma desigur despre el că a evadat, nu că i s-a dat drumul, că a mers ca să-şi vestească tovarăşii, să distrugă cine ştie ce documente — şi

l-ar tortura să declare unde-a fost şi ce-a ascuns, ce-a distrus ; şi, peste aceasta, groaza că tovarăşii îl vor crede trădător — altfel de ce n-a venit nici unul din ei, ca data cealaltă, la ieşirea din închisoare, de ce nu i-au dat măcar un semn, ca să ştie că lor le datoreşte totul.

Şi dacă poliţia îl urmăreşte acum pas cu pas, aşteptîndu-se ca el să se ducă pe la tovarăşi, să-i înştiinţeze? Dacă toate mişcările îi sînt supravegheate, şi urmăritorii nu aşteaptă decît un semn, ca să-l înhaţe şi să-l azvîrle iar în beci ori în celulă? Pentru nimic în lume Anton Dumbravă nu mai voia să ajungă acolo. Spaima care îl copleşi fu mai puternică decît el. Îşi dădea seama că undeva greşeşte, că săvîrşeşte fapte împotriva a tot ce făcuse pînă atunci, fapte de care îi era o cumplită ruşine, şi în acelaşi timp nu mai putea să se stăpînească împotriva spaimei brutale, animalice, care îi strîngea toată fiinţa într-un ghem, gata să explodeze, să se destrame, să se pulverizeze.

Şi Anton Dumbravă ştiu că, dacă nu fuge, dacă nu dispare, va înnebuni — sau, intrat pe mîna poliţiei, nu va mai putea rezista şi, la cea dintîi ameninţare a celorlalţi va spune totul...

Spaima fu şi mai îngrozitoare, cînd se limpezi pentru sine pe ce povîrniş se simţea gata să alunece. Oricum ar fi fost, plutind în nesiguranţă, hăituit de poliţie, poate suspectat de ai săi, ocolit de ei, şi ajungînd să nu mai suporte loviturile şi să-i trădeze, Anton Dumbravă nu-şi mai putea suporta o asemenea existenţă. Ca să se ferească pe el de alte suferinţe şi erori, de suspiciunea trădării, chiar ca să-i ferească pe tovarăşii lui de primejdia ca el, tocmai el să-i trădeze, ca să-şi astîmpere frica îngrozitoare de care se simţea cuprins, Anton Dumbravă ştiu că trebuie să fugă... Să fugă... oriunde, cît mai departe, cît mai neştiut, departe de toţi cei ce l-ar putea urmări, prinde, chinui, l-ar putea suspecta, ori pe care i-ar putea divulga. Dincolo de ideea de a fugi, nu mai văzu nimic, nici în ceasurile lungi cît a supravegheat prin lucarna unui acoperiş vecin, casa unde-şi avea camera închiriată, nici cînd a pătruns pe furiş în coridor, după ce văzuse bine că bătrîna şi Paulina plecaseră, nici cînd, încărcat cu puţinul lui avut, se strecurase prin mulţimea de necunoscuţi

de la Gara de Nord şi căutase cu ochi nesăţioşi un tren pentru malul mării. Numai în locurile unde se născuse şi copilărise îşi putea pierde urma, numai acolo nu l-ar căuta nimeni, sau, dacă l-ar căuta, nu l-ar putea găsi.

La Turis nu, căci acolo îl cunoştea prea multă lume ; în altă parte nu ştia el pe nimeni şi se îngrozea la gîndul că necunoscuţii ar putea fi agenţi care să-l adulmece şi pînă la urmă să-l prindă. În micul orăşel, foştii lui prieteni de odinioară l-ar apăra, l-ar ascunde, tot peisajul din jur l-ar ascunde...

Şi apoi acolo se aventurează cu greu picior de poliţist, oamenii sînt lăsaţi de stăpînire în legea lor, să-şi ducă viaţa cum vor. Nimănui nici prin cap nu-i trece să facă acolo politică, să asculte pe cei care umplu sate şi oraşe în preajma alegerilor, cerînd voturile cetăţenilor. Bătrîna lui Heliopolis nu vrea să ştie de asemenea aventuri ale vieţii moderne. Viaţa acolo se desfăşoară simplu, omeneşte. Numai acolo inima lui înspăimîntată, gata să cadă în veşnicia neagră a nebuniei, ori să-l împingă la trădări, s-ar linişti, şi el însuşi ar fi din nou om ca toţi oamenii.

Se hotărî să plece numaidecît. Să plece acolo unde se născuse şi copilărise. Vedea întinderea mării încreţită de o tremurare uşoară, pînă unde ajungea cu ochii, ca şi cînd ar fi fost străbătută de un fior. Marea întunecată ori scînteietoare în bătaia soarelui îi încîntase copilăria. Acolo, lîngă ţărmul ei erau îngropaţi cei mai scumpi ai lui, tatăl şi mama. Bunicul şi străbunicul, toţi pînă la rădăcina neamului, îşi dăduseră acolo sufletul, ţinînd pălimarul în mîini, lăsînd pînzele sau trăgînd odgoanele. Îşi aminti ca şi cînd ar fi fost ieri, cum îl dojenea tatăl lui şi-l învăţa : „Băiete, nu-i lua mării în seamă că-ţi zîmbeşte, că-ţi făgăduieşte frumuseţile ei neasemuite". Marinarii cu obrajii aprinşi de soarele şi briza mării, cu hainele lor de un albastru ca al mării, cu mersul legănat ca valurile ei, strigau după dînsul cînd îl vedeau că se afundă în apă ori taie valurile ca un delfin : „Să nu-ţi fie de deochi, tu o să ne întreci pe toţi !" Se simţea mîndru de laudele lor şi nădăjduia să le arate într-o zi că vorbele lor au fost adevărate profeţii. Se gîndea că de se va face marinar, udat de talazuri, stînd la cîrmă, va deveni frumos, înalt, un adevărat voinic, ca toţi marinarii, şi cine l-o vedea o

să-l admire şi fetele or să-l iubească... Iubea marea cu pasiune şi nu se sătura privind-o pînă departe, cum se întindea, cum se pierdea, împreunîndu-se cu temeliile cerului, netedă şi pătimaşă. Dorea chiar s-o cunoască mai bine, să pătrundă în tainele ei. Cît de frumoasă era cînd se mînia, cînd bătea malul cu trîmbe de spumă şi cînd se sfîşia de stîncile golfului, cu tunete şi mugete! Atunci el i se arunca în valuri şi o îndîrjea şi mai mult împotriva lui, o silea să se arunce după el, să-l urmărească pînă cînd cădea sleit de puteri la mal, simţind cum îl fură valul care încăleca pietrişul. Zi şi noapte sufletul lui ajunsese să nu mai aibă altă dorinţă, altă plăcere, decît de a călători pe marea cuprinsă de furtună, atunci cînd plînsul cuprindea cu presimţiri de moarte toată suflarea celor care trăiau în acest golf, de teamă că cei plecaţi în larg nu se vor mai întoarce. Şi nu erau puţini copiii orfani şi femeile îndoliate. Ar fi vrut atunci să fie pe corăbiile care luptau cu marea zbuciumată şi sălbatecă. Să se războiască pînă la moarte cu ea... „Nu te apropia, fiule, de dînsa, îi zicea tatăl lui, nu te apropia de mare! Ea n-are nici o îndurare. Nu-i lua în seamă că-ţi făgăduieşte frumuseţi nenumărate şi ascunse!... Într-o bună zi are să te arunce la ţărm slab, prăpădit, fără nici un folos." Anton sta mult pe gînduri ascuns de lume... Cine ştie, i-ar fi fost azi soţie Ruizibeea-turcoaica. Era frumoasă Ruizibeea ca un vis pe care nu îndrăznea să-l viseze. Cîte au fost zilele şi nopţile cînd se plimbaseră împreună pe malul mării, vrăjiţi de sticlirea ei dimineaţa, de culorile ei mereu schimbate peste zi, de potecile lunii pe care le dura noaptea peste ape. La început îi ţinea calea cînd trebuia să treacă la Ceatal-cismé, ca să-i răpească o privire, să-i spună, să-i mărturisească pătimaş că o iubeşte. Cînd o vedea că trece păşind uşor, cu pieptul plin şi cu părul negru ca pana corbului, fîlfîind pe umeri, îl ucidea dorinţa să alerge după ea, s-o implore ca să-i cînte cîntecul lor iubit : *Uzunkavac.*

Plop cu vîrfu-n cer,
Plopule stingher,
Uscă-se pe creangă-ţi frunzele subţiri
Că iubitul meu

Nu vine mereu
În grădina noastră grea de trandafiri
Dalrîn Kurşun
Ah, benim'yarîm
Ghiul bahcesine, gelmedi bali
Spune-i că-l aştept
Că îmi arde-n piept
Inima nebună ca-n întîia zi...

În primăvara aceea, cu cîţiva ani în urmă, Anton a plecat de acolo, şi-a smuls din suflet pe Ruizibeea. Era nevoit să plece. cît mai departe, să-şi caute alt cuib, unde să-şi odihnească trupul. Stătuse la Turis, de unde trebuise să fugă ; se adăpostise în Bucureşti, din care, iată, trebuia din nou să fugă. cu spaima în el, cu ochii sfîşiind mereu preajma, să descopere pe presupuşii urmăritori. Nu era puţin să rătăceşti aşa prin lumea largă, mereu cu grija copoilor de la poliţie. Acum se întorcea cu sufletul tremurîndu-i chinuit la gîndul că undeva, la malul mării, într-un golf cu stînci ca de granit, nu-l mai aşteaptă, ori nici nu-şi mai aduce aminte de el, Ruizibeea care purta numele trandafirilor sălbatici ; poate l-au uitat şi Iuseim, Ismail, Izzet, Ahmet şi Nazim, prietenii lui din copilărie, pe care-i iubea ca pe marea albastră.

Numai gîndindu-se la ei, sufletul i se liniştea şi alte privelişti, alte chipuri îi adiau în jur, prietenoase, calde. Cu patima de demult, vechile icoane se dezlegară ca prin farmec înlăuntrul lui. Urmărea aievea paşii preafrumoasei Ruizibeea, cu ochii ca măslinele de negri şi cu soarele în obrajii întotdeauna aprinşi ca de un foc mistuitor.

Îi auzea glasul înecat ca de plîns ori de sfîşiere, îngînînd vechiul cîntec :

Plop înalt şi drept
Spune-i că-l aştept
Inima se zbate ca-n întîia zi
Darlîn Kurşun
Ah, benim'yarîn,
Ghiul bahcesine, gelmedi bali...

Cînd coborî în golful unde se răsfira oraşul, numit de cei ce trăiseră aici în urmă cu mai bine de două mii de ani Cetatea soarelui, Heliopolis, privirilor lui i se dezvălui mai întîi marea, întunecată de umbrele înserării. Trîmbe înalte înspumate îi cutreierau întinderea zbuciumată şi veneau să bată pămîntul. Marea îl întîmpină duşmănoasă, prăvălind spre el munţi înspăimîntători de apă.

Dar în jur nimic nu se schimbase. Toate îi apăreau ca acum aproape douăzeci de ani, cînd deschisese întîia oară ochii acolo. Casele cu obloanele vopsite în roşu sau albastru, minaretele ca nişte lumînări uriaşe, moscheia cu amvonul în care ulemalele îl chemau, tînguindu-se, pe Allah, la asfinţitul soarelui. Fiecare aşezare era împodobită ca odinioară cu verdele închis al smochinilor şi migdalilor. Curţile ascundeau şi acum grădini ca-n o mie şi una de nopţi... Dar dincolo de oraş, pămîntul era ars şi sterp, lăsat în paragină, semănat cu pietre, cutreierat de vîntul fierbinte pe care nu-l oprea nimic alta decît mărăcinii şi smochinii sălbatici încîrciţi de secetă.

O nelinişte grea, prevestitoare, îl apăsa, totuşi, pe Anton, cu cît se apropia de casa în care se născuse şi copilărise, unde trăiseră cei mai dragi lui, tata şi mama. Era o casă bătrînească. Din zidurile care o împrejmuiau ca o cetate se isca un fir de apă care ţinea verdeaţa grădinii proaspătă în toate anotimpurile. Smochinii şi migdalii, trandafirii agăţaţi pe ziduri o ascundeau de privirile trecătorilor. Pînă să ajungi în pridvorul casei treceai prin două grădini, una ridicată asupra alteia, care comunica printr-o scară de piatră acoperită cu muşchi.

Cînd fu sub zidurile cunoscute, se opri locului şi privi mai întîi, după obişnuinţa anilor din urmă, în dreapta şi-n stînga. În juru-i, liniştea şi calmul de totdeauna. În lungul străzii, aceleaşi grădini de o frumuseţe nespusă, ca rămase din cele dintîi timpuri. Printr-un miracol se păstraseră toate aidoma. Era acelaşi pămînt aspru, sălbatec, dar sublim, presărat cu pietre cenuşii peste care se aşterneau covoarele de muşchi verde ca mătasea broaştei. Ierburi subţiri se răsfirau ca un nor alburiu pe pămînt plecîndu-se la adierea vîntului. Creşteau şi nişte lujere ca trestia cu florile în vîrf ca nişte gîngănii lucitoare de velur. În mij-

locul grădinii ochii descoperiră cu nesaţ casa bătrînească, mai împovărată încă de vreme, cu ferestrele închise de ani şi ani. Rămase cu privirile ţintuite asupra ei, şi dintr-o dată răsări din tainiţele sufletului icoana cea mai tulburătoare a copilăriei lui. Aici, într-o noapte, la umbra smochinilor şi a migdalilor, printre ierburile fine şi lujerele înalte, cu flori ca gîngăniile de velur, Ruizibeea-turcoaica, cu braţele goale, împreunate cu eleganţă deasupra capului, îşi mlădia şi îşi tremura trupul ei tînăr, dar mai ales sînii, într-un dans drăcesc, cîntînd, mai mult şuierînd, parcă-şi smulgea cuvintele din carne, într-un geamăt al patimei :

Fata mea dragă, frumoasă fată,
Buzele rodie, ochii măsline
N-am să mă satur, fată, de tine,
N-am să mă satur, viaţa toată,
Benim güzalim kanariam,
Sana Kici dyaman...

Sub fereastra camerei unde dormise odinioară ţîşnea izvorul ştiut. Aici cobora el în nopţile de vară calde, înainte de a se culca, să se răcorească. Cercetă iar prin toate locurile. Se aplecă la fiecare floare. Îi sorbi mireasma. Se aşeză apoi pe zidul de piatră şi privi în linişte, clipe în şir, marea şi stîncile albe de argint, toată această binecuvîntată aşezare, care-i umpluse ochii şi faţa de lacrimile bucuriei. Umbrele înserării învăluiseră bine casele liniştite. Deasupra lui, drept, se înălţa cornul subţire al lunii şi se aprindeau rînd pe rînd puzderii de stele. Voia tocmai să se sprijine de nişte pietre ca să coboare de pe zid, cînd simţi o mînă atingîndu-i bine piciorul :

— Antoane, prietene... Cum ai... Cînd ai venit ? Dragul meu ! Pe Anton îl inundă ca o lumină. Era Izzet şi-l recunoscuse după atîta amar de vreme...

— Am venit. M-am întors, Izzet, după cum vezi !... Credeam că nu mai găsesc pe nimeni din cei de-o seamă cu mine.

Tăcu o clipă, apoi, ca şi cum s-ar fi petrecut în el o tălăzuire de ape, întrebă sugrumat :

— Izzet, frate, spune-mi, Ruizibeea... e sănătoasă ?

— Este, Anton ! De ce să nu fie ?... zise Izzet scurt, cu ochii strălucind de fericirea întîlnirii. Sări şi el peste zid în grădină şi se aşeză lîngă Anton.

— S-a măritat ?

— ...Ruizibeea iubește la tine, Anton...

Anton se cutremură. Aceasta aștepta el să afle, dar nu credea că mai e cu putință. Nu știu ce să facă și ce să-i spună. Rîse mai întîi, veselindu-se de întîlnire. Apoi dădu să schimbe vorba, bătu din palme și întrebă iar, cu ochii strălucitori de bucurie :

— Dar Aișé, ce mai face Aișé ?

— Aișé este nevastă la mine — îi răspunse Izzet fericit. Îl cuprinse frățește pe după umeri. Îl ținu strîns lîngă inima lui, pînă simți că-i piere din gît nodul care-l înăbușea.

— Dar Ghiulnaz ?... fata noastră cu obrajii ca petalele de trandafir roz ?

Izzet clătină din cap și zîmbi trist. Zise :

— Mai ții minte pe Ghiulnaz ?... Sărmana, a murit de mult !

Erau singuri. Izzet tăcea. Vorbi numai Anton amintindu-și de toate și de toți, neliniștit, cu ochii strălucind, pătruns de o emoție care pînă la sfîrșit îi tăie glasul. I se păru că de cînd plecase de aici se scursese doar o zi și o noapte, că toate cîte le trăise fuseseră abia ieri... Se întunecase de-a binelea și numai vîrful plopilor de la cafeneaua lui Ismail se conturau limpede pe cer.

Plop înalt și drept,
Spune-i că-l aștept
Inima se zbate ca-n întîia zi
Dalrîn Kurșun
Ah, benim'yarîm,
Ghiul bahcesine, gelmedi bali...

Anton se întîlni cu Ruizibeea chiar în seara aceea. Zvonul se dusese repede pînă la turcoaica frumoasă, care nu pierduse speranța că odată și odată o să-l mai vadă pe Anton. Se cunoscuseră de pe cînd aveau cinci ani. Era atunci rotundă ca o minge și alerga zburdalnică peste tot. Rîdea vesel și purta întotdeauna șalvari. Cînd s-a făcut mai mare, rîsul ei suna limpede ca un clopoțel de argint și-și împletea părul bogat în două cozi groase. Anton era și el un spînzurat fără pereche. Cei mai mari spuneau că

băiatul acesta avea în picioare şi în mîini argint viu. Cînd fetele îi dădeau tîrcoale, Anton se uita pe rînd strengăreşte la Ruizibeea şi la Ghiulnaz. Cînd a prins-o pentru prima dată în braţe pe Ruizibeea, ea începuse să plîngă. Turcoaica l-a privit speriată ca o păsărică prinsă în laţ. S-a obişnuit însă repede cu el şi curînd erau nedespărţiţi, peste tot împreună. Se plimbau la Ceatal-cişmé, pe valea Batovei, la palat. Se aşezau pe iarbă, sau culegeau flori. Anton îi arunca în poală buchete de cîmp, aurii şi albastre...

Fata şi-a adus aminte de toate. L-a învăluit pierdută, cu braţele, ca iedera un trunchi. A stat nemişcată, ascunzîndu-şi ochii şi obrazul şi gura.

— Nu plînge, Ruizibeea, scumpul meu trandafir sălbatic ! M-am întors acasă pentru totdeauna !...

Anton şoptise cuvintele ca pe un lucru care nu putea fi altfel. O strîngea şi el la piept, îi mîngîia părul, îi simţea umerii zguduiţi de plîns, umplîndu-i palmele.

I se învălmăşiseră în minte suspinele cîntecului din noaptea cînd o văzuse pe Ruizibeea dansînd, cu mîinile împletite deasupra capului.

Fata mea dragă, frumoasă fată
Buzele rodie, ochii măsline...

I-a dat capul pe spate. I-a sărutat uşor buzele fierbinţi. S-a ridicat să-i privească ochii, strălfulgeraţi de lumina bucuriei. Ruizibeea s-a întins pe pietrele înveşmîntate de muşchiul ca mătasea, pe unde nu mai călcase de mult cineva şi a stat aşa cîteva clipe, tăcută, apoi, dusă pe gînduri :

— Aşteptat mult la tine, Anton, mult aşteptat, dar...

Izbucni cîntat pe limba ei să-şi spună tot focul care i-a mistuit sufletul, toată jalea :

— Cicekléar aidîlni seviór, tipki séni cioc seviórum !...

Lacrimi sărate îi umeziră din nou obrazul încins şi buzele ca jarul. Luna se urcase şi sta agăţată deasupra mării, durînd puntea ei tremurată pînă departe, tot mai luminoasă cu cît se depărta de ţărm, îmbietoare, chemîndu-i. O ceaţă alburie se răspîndise deasupra colinelor de argint şi se risipea în falduri ca aurul... Anton lunecă pe o treaptă mai jos, înlănţuind în braţe, mai aproape, trupul frumoasei

Ruizibeea. Sub cămaşa subţire simţi cum i se prelinge umezeala răcoroasă a nopţii. Îşi dădu seama că o iubeşte ca în cea dintîi zi şi fericirea îi umplu sufletul că această femeie ar putea să-i fie tovarăşă de viaţă. Dragostea lor nu mai avea acum oprelişti de nici un fel. Dragostea de altădată putea să înflorească, atunci cînd frumoasa lui răsură, aşa cum îi sună numele, Ruizibeea, în limba ei, îşi risipea mireasma pe cărarea umbrită de migdali ce ducea la Ceatal-cişmé.

Ruizibeea îl privi în ochi şi-i spuse cu dojană :

— De ce-ai părăsit pe ai tăi, pe cei dragi ai tăi ? La noi, în credinţa noastră, e un păcat !... Fiecare trebuie să moară printre ai lui. Îşi pironi ochii negri în aceia ai iubitului ei ; îi şopti iar :

— Eşti a mea, Ruizibeea. Soarta m-a purtat în lume, dar pînă la urmă aşa trebuia să fie, cum spui tu. N-o să ne mai despărţim niciodată. Crezi ?

— Cred, dar Coranul, Anton, legea noastră, nu îngăduie astfel de legătură între eu, mahomedană, şi tu creştin !...

— Ruizibeea, răsura mea frumoasă, iubirea noastră este mai mare, mai puternică decît toate legile şi obiceiurile...

— Aşa cum florile iubesc lumina soarelui, aşa te iubesc de mult, Anton, cîntă Ruizibeea. Am trăit cu speranţa că noi doi vom rămîne împreună : Cicekleár aidînli, seviór tîpki, seni cioc seviórum !...

Ascunşi printre tufele sălbatice de smochini, în spatele zidului de piatră al grădinii, Anton, la picioarele Ruizibeii, o privea fermecat şi ghicindu-i în întuneric ochii arzînd, părul mîngîiat de răcoarea nopţii, obrazul ca floarea sălbatecă al cărei nume îl purta.

Ruizibeea rămase pentru totdeauna la Anton, încredinţată că el o s-o iubească aşa toată viaţa. Un an trecu peste el ca o zi, liniştindu-l deplin şi făcîndu-l să uite pojarurile lui vechi. Nu mai voi să-şi aducă aminte de ele. Era fericit cu puţinul pe care i-l dăruia pămîntul copilăriei şi tinereţii lui.

Au izbutit să-şi întemeieze căsnicia, înfruntînd amîndoi legile sfinte ale neamului lor. Îşi reparară casa bătrînească ; palma de pămînt rămasă de la taică-său o prefăcură într-o grădină roditoare. La nimeni nu crescu grîul

şi porumbul mai înalt şi mai îmbelşugat ca la Anton Dumbravă. Viaţa lui cunoscu doritul astîmpăr de pe drumuri. O parte din timp şi-l petrecea în rada portului printre pescari. Parcă şi urmăritorii îi pierduseră urma, ori nu se mai interesau de el. Nimic şi nimeni nu venea să-l tulbure.

Aşa cum îşi uniseră inimile, Anton şi Ruizibeea şi-au unit şi paşii. Erau împreună peste tot. Îşi risipeau iubirea pe cîmpiile acoperite de bujori şi miozotis, primăvara, la Ceatal-cişmé în miezul verii, sau prin valurile înspumate ale mării. Al lor era întinsul cerului azuriu ; a lor lumina soarelui care se rostogolea în asfinţit, ai lor norii care se ridicau, prevestind ploaie şi furtună. O zi nu se asemăna cu cea dinainte. Iubirea lor făcea să fie aşa, fiindcă era mereu nouă şi adevărată, izvora din comori nesecate de bucurii şi speranţe, care o umpleau de vrajă şi încîntare.

Lui Anton îi plăcea să robotească în grădina şi via lui, dar şi pe cîmpul unde semănase grîu şi porumb. Toate acestea cereau trudă, multă trudă. Ziua şi noaptea căra, de jos, gunoiul păsărilor de mare, care poposeau primăvara în stoluri uriaşe. Cît muntele se înălţase malul stîncos al golfului de gunoaiele lăsate de păsările călătoare în lungul vremii. De nimeni nu mai vroia Anton să ştie sau să audă, în afară de Ruizibeea ; ajunsese ca un pustnic care îşi găsea odihna numai şi numai în casa şi grădina lui.

Timpul se scurgea repede, săptămînă după săptămînă. Acum săpau, acum alergau pe sub tufele umbroase ale smochinilor. O săruta şi îl săruta. Învăţase şi ea să sape şi împreună cu Ruizibeea munceau grădina, semănau şi recoltau. Învăţaseră să altoiască via, să întinerească lămîii şi smochinii, să are ogorul şi toamna să secere spicele sau să culeagă porumbul. Începea să se uimească de noua lui viaţă şi de înţelesurile ei. „Ce putere necunoscută este în brazda răsturnată de plug, neagră şi grasă, unde eu arunc sămînţa şi brazda o încălzeşte şi o umezeşte pînă cînd mi-o arată iar proaspătă, verde, plină de sevă, în lanurile mele strălucitoare." Vedea, cu ochii ca în evurile dintîi ale vieţii oamenilor, răsplata mîinilor şi ostenelii lor !... Pămîntul fără de glas se preschimbase în culori şi forme, în fructe şi legume, prindea să le vorbească, să le mulţu-

mească pentru că-l munceau. Pe aici pământul fusese lăsat din vechi în părăsire, fiindcă se înrădăcinase credința că era blestemat ca pe el să nu fie decît pietre, să crească doar mărăcini. Veneau toți la Anton și Ruizibeea să vadă „minunea". Gata să se surpe se pleca vița sub greutatea roadelor. Frumos creșteau și smochinii și lămîii, care dăruiau umbră oboselii de amiază, iar în somnul nopții își împrăștiau miresmele, pentru Ruizibeea și Anton. Auzeau cîteodată glasurile trecătorilor :

— Nu e lucru curat ! spunea unul.

— Da, da !... Anton a făcut legămînt cu dracul ! spunea altul.

Și printre tătari și turci erau destui care se minunau în legea lor... Credeau că Anton Dumbravă este vrăjitor și de aceea îi puseseră gînd rău ! Îl priveau cu teamă, cînd, în fiecare seară, o dată cu apusul soarelui, cobora spre casă. Înaintea lui mergeau caprele cu ugerul umflat de lapte, măgărușul călcînd înțelepțește. În urma lor, cu uneltele pe umăr, Anton. Îl aștepta acasă Ruizibeea, cu cina pregătită. Cinau, apoi se odihneau în mijlocul curții care le împrejmuia casa, în grădina cu viță de vie agățată de zidurile de piatră, cu rosmarini, lămîi și migdali. Stăteau îmbrățișați cercetînd stelele, pînă răsărea cloșca cu pui. Apoi, tîrziu, adormea cu capul pe pieptul Ruizibeei.

Ruizibeea nu mai știa nimic de părinții și de frații ei, care o blestemau pentru nelegiuita ei faptă, că se lepădase de Coran. Hogea și preotesele, cu tot neamul, o blestemau la „mezerlic", la cimitir. Și imanul, în rugăciunea de seară, o afurisi pe Ruizibeea spunînd că nelegiuirea ei este cel mai mare păcat și nici moartea nu ar fi o ispășire pentru vina ei. Dar Anton și Ruizibeea nu căutau la nimeni și își trăiau viața lor fericită. Aceasta pînă într-o zi cînd s-au isprăvit toate și s-a abătut peste ei nenorocirea.

Într-o dimineață, cînd Ruizibeea era singură acasă, Ismail Sali, fratele ei mai mic a strigat-o la poartă, să vină că-i moare mama, bătrîna Fatma. Fata nu le mai călcase de atîta vreme pragul și Ruizibeea alergă disperată s-o vadă. Fusese înșelată însă și atrasă prin vicleșug în capcană. Păcatele de felul celui săvîrșit de Ruizibeea se judecau în „mezerlic", cimitirul mahomedan, la lumina lunii, într-un alai mare, avînd în frunte pe hogea îmbră-

cat în halat alb și cu turban. Au ținut-o închisă pînă a asfințit soarele și a răsărit luna din mare. I-au rupt vestmintele, i-au smuls părul din cap, au trîntit-o de zece, de-o sută de ori la pămînt.

Ruzibeea înnebunea, nu la amenințarea pedepsei pe care o știa că vine asupra ei, neînduplecată, ci la gîndul că Anton e neliniștit de lipsa ei, fără să știe unde s-a dus și cînd vine. Cunoștea că nimeni, nici cei mai buni prieteni n-au să-i spună, că toți păstrează taina, unii cu bucuria răzbunării, alții cu spaima să nu se abată și peste ei mînia lui hogea și răzbunarea preoteselor lui. Acum, cele trei preotese forfoteau în jurul ei, cu capetele înfășurate în „cimber", cu dantelă și văluri albe pe spate. Îmbrîncită în mijlocul alaiului, tîrîtă de celelalte femei, fiecare lovind-o cu pumnii, cu picioarele, Ruizibeea știa că nu are voie să plîngă. Se uita speriată, sfîșiată de durere. Au purtat-o în genunchi printre pietrele cenușii ale cimitirului. Au dus-o la mormîntul unui bătrîn jertfit nu se știa cum și cînd, pentru credința lui. Au dezbrăcat-o și au împins-o să se urce p piatra funerară. Au silit-o să repete cu glasul stins vorbele rostite de Hogea și cîntate de preotese. Apoi i-au aruncat Coranul la picioare, au pus-o să-l calce și să-l scuipe. Ruizibeea încercase mai întîi să se împotrivească. A fost zadarnic. Năucită de lovituri, rușinată de toată urgia dezlănțuită împotriva ei, își pierduse pînă la urmă și puterea și dorința de viață. Era sleită. Făcea tot ce i se cerea, spunea ce era obligată să spună. Picioarele ei atinseră cartea sfîntă a profetului, și buzele ei se loviră în felul gestului pîngăritor. Se auziră țipete și huiduieli. Hogea își ridică glasul către asfințit unde soarele pierise de mult, cerînd lui Allah cele mai grele cazne pentru păcătoasa lui Ruizibeea. Se rugă s-o înghită pămîntul, să vină moartea pentru izbăvirea neamului ei, spurcat și năpăstuit prin greșeala săvîrșită, și pentru nefericirea lui Anton Dumbravă, ghiaurul și vrăjitorul. Ruizibeea nu mai auzea nimic, nu mai simțea nici loviturile, ea căzuse în nesimțire, într-un lac de sînge, pe lespedea de piatră a martirului întru credința dreaptă a lui Allah.

Cînd s-a trezit, tîrziu, din coșmarul ei, s-a văzut părăsită, singură, pe mormîntul gol. Înnebunită de spaimă s-a ridicat, a privit rătăcită în jur și apoi a vrut să fugă...

A făcut cîțiva pași, s-a poticnit și a căzut! S-a ridicat iar și iar, s-a tîrît, schingiuindu-și carnea strivită de lovituri.

Anton o așteptase tot mai neliniștit. Nu îndrăznea să-și părăsească ograda și casa, nici să se îndepărteze. Înțelegea că se petrece ceva, dar nu știa ce. Ismail trecuse abia tîrziu pe acolo, furișîndu-se, și-i șoptise că Ruizibeea e în pericol. Îi spusese unde să o caute. Biruindu-și teama de legile profetului, de slujitorii ei, Ismail îl însoțise spre cimitir. Au urcat cu răsuflarea tăiată dealul, și s-au oprit în fața zidurilor, neștiind ce să facă. În fața lor se întindea cimitirul, ca o pădure de piatră, pustiu și tăcut. Frunzișul întunecat al liliacului și al migdalilor foșnea domol, ca și cînd ar fi prevestit nenorocirea. A iscodit peste tot prin împrejurimi.

„Unde trebuie să merg?" se întreba Anton, cu sufletul răvășit, pradă tuturor spaimelor care-l chinuiau.

Ismail a luat-o înainte. Au rătăcit printre mormintele însemnate fiecare cu cîte o piatră acoperită de mușchi, căutînd cu grijă. Lui Anton i s-au învîrtejit în minte cele mai negre gînduri, cuțite încinse i s-au răsucit în carne. Au dat în cele din urmă peste Ruizibeea, goală, căzută în nesimțire. A ridicat-o în brațele lui puternice, dar, sfîrșit, s-a împleticit. A strîns-o la pieptul lui pe Ruizibeea, s-o încălzească, să-i dea viață din viața lui. A strigat-o pe nume, a sărutat-o, a plîns asupra ei. A ridicat-o din nou și printre tufele de liliac a scos-o afară din „mezerlic". A coborît treptele de piatră, a purtat-o așa pînă acasă, scrîșnind și gemînd de-a lungul străzilor adormite, blestemînd fără glas pe cei din dosul ferestrelor negre. Ismail a stat cu el pînă dimineața, la căpătîiul ei. Ruizibeea căzuse într-un somn adînc. Trupul ei gol apărea din cînd în cînd ochilor lui Anton ca o statuie de o frumusețe desăvîrșită. Prin fereastră se plecau în odaie maldăre de flori. Ea le îngrijise după obiceiul ei. Felinarul licărea slab alături. O fîșie de lumină căzu pe capul și pe fața ei, îi scăldă trupul împietrit. La căpătîiul ei, Anton veghea pierdut urmărindu-i suflarea, încercînd să-i vadă pieptul cum se ridică și scade abia simțit. Pereții odăii i se părea că se desfac sau se depărtează cine știe pînă

unde. Pietrele aspre și reci parcă se dărîmau peste dînsul. Se temea s-o cuprindă în brațe ca să nu-i sporească durerea. Frica îl copleșise încă din cimitir, cînd o găsise neînsufletită pe pămînt. I se părea că asupra lui sînt pironite privirile nevăzute, dar lacome ale pietrelor cenușii. Anton se topise de durere și nu știa cît or să-l mai țină puterile. Pleoapele i se zbătură ca de moarte, pe fața lui brăzdată acum de o suferință nemărginită se rostogoliră lacrimi.

— Mi-i sufletul greu, Ruizibeea, se rugă el. Trezește-te, frumoasa mea, sufletul și viața mea. Nu auzi tu cum te îmbie migdalii noștri și via, marea cum ne cheamă! De dragul cui se zbuciumă atîta! Ni-i scris, se vede, să murim în golful acesta, Ruizibeea. Dar poate că n-o să murim, și marea îi blestemă pe călăii tăi și plînge și se tînguie pentru tine, Ruizibeea!...

Anton nu s-a mișcat de lîngă trandafirul lui sălbatec. Ruizibeea a zăcut toată vara, pînă s-a topit de tot. În primăvară s-a sfîrșit din viață, cu ochii plini de lacrimi... În ziua aceea a început de dimineață să-și apese pieptul împuținat și surpat de boală, ca și cum ar fi vrut să oprească acolo, înlăuntru, ca într-o colivie, o pasăre ce voia să scape. Sufla greu, prinsă de o emoție ucigașă, de o spaimă. I-a făcut semn lui Anton chemîndu-l lîngă ea și i-a spus în șoaptă:

— Să mă înmormîntezi în grădina noastră, sus pe deal, de unde se vedea numai marea...

A fost mai mult un scîncet de plîns înăbușit, neputincios. Dar pe fața ei se citea o fericire fără margini. A început apoi să aiureze. Printre buzele arse picurau ca dintr-un izvor sleit urmele cîntecului de altădată, *Uzunkavak:*

Plopul meu iubit
Plop întinerit
Adu-l înc-o dată pe iubitul meu
Să-l mai strîng la piept.
Plop înalt și drept
Și să-i stau alături vieți la rînd, mereu...
Ghiul bahcesine
Ghiul bahcesine

Tinerețea trece, toate se desfac...
Gelmedi bali...
Doar un ceas, o zi...
Uscă-ți-se frunza... ghiul... Uzunkavak...

A murit în zorii zilei. Pînă atunci Anton nu mai văzuse ființă moartă, decît pe mama lui. N-a putut crede că Ruizibeea lui nu mai este. Închipuirea lui aducea din trecut numai figura mamei, o așternea în locul Ruizibeei așa cum o văzuse cîndva dorminîndu-și somnul ei de veci, sub draperiile grele și negre care-i îmbrăcau patul de moarte. Se pierduse de tot, nu-și mai putea veni în fire. Se uita speriat în jur, fără gînduri, golit dintr-o dată de orice putere, de orice simțire.

Obloanele erau trase la ferestre, dar lumina puternică de afară invada camera. Săbiile de lumină care scăpau printre scînduri parcă ciopîrțeau trupul frumoasei Ruizibeea, ca o profanare. Dar figura îi era liniștită și senină, ca și cum nu ea ar fi suferit ca o sfîntă luni de zile, lungi și grele. Parcă niciodată nu fusese atît de frumoasă. Anton deschise larg ferestrele, lăsînd să intre soarele, s-o scalde întreagă pe Ruizibeea. Afară bătea vîntul, era răcoare.

Anton privi trupul femeii lui, acum încremenit ; o cămașă subțire, străvezie, ca pînza de păianjen, prin care se vedea carnea ca de ceară, tremura cîteodată, de o pală de vînt intrată în odaie. O clipă, îl cuprinse revolta, gîndind că nu trebuie să lase dezgolit pieptul ei bolnav ! Își dădu seama însă numaidecît că nimic nu mai are importanță, că ea e moartă, dusă, un biet lucru pierdut, pe care alții vor veni să-l arunce într-o groapă adîncă, unde o să putrezească, o să se risipească în țărînă, o să se prefacă în pămînt negru, negru și nepăsător. Anton simți că se înăbușă. Nu-și putea lua ochii de la ea, voia să și-o întipărească pentru totdeauna în ființa lui... Gura cu buzele palide, abia întredeschise într-un zîmbet blînd, era aceea din copilărie, pe care o cunoscuse Anton atît de veselă, care izbucnea în hohote de rîs, o dată cu el... părul negru, care se zbătea în vînt și se domolea în bătaia soarelui, sticlind, și se împrăștia în apa mării ca o taină ; ochii ca măslinele, care-l sfredeleau și-l ațîțau, fruntea albă care se rezema pe pieptul lui, brațele care-l cuprindeau, buzele care-i șopteau dragostea, obrazul

care se înfiora alăturîndu-se de al lui, gura care-l săruta, ochii care-l alintau, părul care-l învăluia...

Anton se smulse din vraja bocetului lăuntric şi a amintirilor. Toate acestea se vor prăbuşi mîine, o dată cu frumoasa Ruizibeea, în noaptea neagră a pămîntului veşnic negru şi neînduplecat... Pentru întîia oară, se simţi strivit ca de o mare greşeală, de nedreptatea morţii ei! Şi se aruncă în genunchi la picioarele ei, apucîndu-şi cu mîinile capul, frămîntîndu-şi neputincios obrajii, fruntea, şi plîngînd în hohote...

Moartea Ruizibeei lăsă urme adînci în viaţa lui Anton şi-i tulbură somnul nopţi de-a rîndul. Îi apărea întotdeauna aşa cum fusese aievea alături de el, în viaţă. Umbra ei şi a mamei lui rămăseseră în casă, în el, şi-l însoţeau dintr-o cameră în alta. În vis le găsea adesea pe amîndouă, stînd pe cîte un scaun sau printre trandafirii grădinii... Cîteodată ea, Ruizibeea, îi surîdea şi îşi ducea degetul la gură, făcîndu-i semn să nu spună vorbă... Parcă-i şoptea: „Vezi, noi rămînem umbre, aproape de tine, ca să fim împreună, dar nu trebuie să ne chemi. Sîntem ostenite, uite, pieptul meu e gol."

Cînd se deşteptase a doua zi, dimineaţa, după ce a înmormîntat-o într-o groapă adîncă, pe dealul care domina marea, Anton îşi depănă în minte tot ce se petrecuse, şi ura, spaima îl cuprinseră ca nişte gheare. Ar fi plecat chiar în ziua aceea, să i se piardă urma, scîrbit de lumea pe care şi-o socotise atît de apropiată, şi atît de străină şi vrăjmaşă îi era acum. Ieşi din casă, răvăşit de gînduri... Tresări zărind printre tufele de liliac, la poartă, un om cu înfăţişarea ciudată. Îl văzu şi el pe Anton, şi fără să aştepte poftire păşi pragul în curte, cu aerul unui sărac, copleşit de griji şi nevoi. Era preotul parohiei care venise, prefăcut, să-i facă o întrebare.

— Să te binecuvînteze Domnul, fiule!... Se vorbeşte printre credincioşii mei că în urma necazurilor ce ai avut... ai de gînd să pleci pentru totdeauna de aici!... Eu te-aş sfătui, fiule, să pleci!...

— Dar cu ce drept te amesteci în treburile mele, părinte? îi răspunse Anton Dumbravă cu glas stins, dar cu

o năvală de obidă care-l sufoca. Vorbi rar şi răspicat, cu toate că tot aşa de încet: Nu te-am chemat, nu te-am întrebat, nu te-am deranjat niciodată. Ce ai cu mine?

Preotul se schimbă la faţă şi cu glasul tremurător continuă:

— Este vădit că nu mă amestec în treburile personale ale dumitale... dar eu socot de datoria mea să te înştiinţez că toată lumea te arată cu degetul, se teme de dumneata, îţi spune „vrăjitorul" !... Te-aş sfătui, fiule, să te mai gîndeşti !... Pentru dumneata a fost rău, cum ai văzut, şi nici pentru mine nu e prilej de bucurie că un creştin, ... cu o necredincioasă... Noi ne împăcăm aici cu turcii, dar nu ne amestecăm...

Anton simţi că i se răcesc mîinile şi tot sîngele i se urcă la cap. Se stăpîni, totuşi.

— Şi atunci, ce-ar trebui să fac?

— Să pleci, să fugi departe, fiindcă vor să te ucidă !... Oamenii se tem, fiule !...

— Care oameni? Cine vrea să mă ucidă?

— Fii fără grijă, nu ai noştri, dreptcredincioşii. Dar şi ai noştri... de ce să avem... cum să spun?... conflicte cu ei !? E mai bine pentru toţi să pleci de aici, undeva unde să nu...

Anton clocotea în sine, împotriva acestui om mărginit care, cu linişte prefăcută şi cu îngîmfare îl povăţuia, ca să-i fie lui bine, preotului.

— Dar, dumneata, părinte, care propovăduieşti omenia în numele Domnului, cum te împaci cu această cruzime care s-a săvîrşit?... E cu totul neînţeles cum pot oamenii sănătoşi la minte să creadă în vrăjitorii, să se lase duşi de superstiţii oarbe.

— Uite că sînt şi dintre aceştia, fiule... Cînd cineva devine primejdios pentru societate, e drept să faci orice, pentru liniştea...

— Cum orice?... să-l omorîm?... să-i scoatem ochii?... Dar nu v-am făcut nimic, nici eu, nici Ruizibeea, nu v-am cerut, nu v-am...

— Dar nici nu ne-ai respectat legea sfîntă, nici pe a noastră, nici pe a lor... zise gînditor sfinţia sa. Şi apoi, de ce să se omoare oamenii, să-şi scoată ochii? Da, ar fi o cruzime... Dar oamenii care se abat de la cărările arătate

de Dumnezeu, se coboară pînă la treapta cea mai de jos şi-şi vînd sufletul diavolului, adică măresc primejdia... Să lăsăm pe Ruizibeea, ea nu mai este, dar, vezi tu, fiule, că şi păgînii, adică mahomedanii, văd un pericol în vrăjitoriile tale şi de aceea zic ei că Allah s-a răzbunat şi ţi-a răpit-o şi pe Ruizibeea !... Creştinii spun şi ei că mînia lui Dumnezeu s-a arătat şi te-a lovit...

Anton Dumbravă era destul de oropsit ca să-i mai ardă de o discuţie în contradictoriu cu preotul ortodox despre religie şi despre biserică. L-ar fi gonit cu o satisfacţie rea, ar fi aruncat cu pietre după el, dar era un suflet de om în preajma lui şi se descoperea fericit că are cu cine să schimbe o vorbă, să-şi ucidă spaima de a rămîne singur, să umple golul din jur, acum că Ruizibeea nu mai era. Se lăsă, aşadar, cu o satisfacţie rea în voia controversei cu preotul, prelungind-o cît mai mult, fără să-i pese ce spune, ca o răzbunare împotriva preotului şi chiar împotriva lui însuşi. Vorbi ocolit, cu multe cuvinte, cu pilde şi aluzii.

— Cum s-ar putea împăca toate cugetele ? E drept că nu m-aş pricepe să spun cum ar fi să trăiască în tihnă într-un creier omenesc astfel de lucruri ! Dar aceasta e treaba popilor, a imamilor !... Ştii bine, dumneata, părinte, istoria omenirii este plină de exemple ! Biserica, geamia, sau cum vrei să-i spui, nu loveşte cu o mînă fără să te mîngîie cu cealaltă.

— Iartă-l, Doamne, că nu ştie ce spune !... rosti cu smerenie preotul, şi-şi făcu repede o cruce. Mila ta, Doamne, asupra lui...

— Vezi dumneata, e greu să mărturiseşti că te-ai înşelat, aşa cum nu-i place nimănui să se lepede, cu una, cu două, de o convingere veche. Sînteţi rătăciţi din plăcerea de a vă deosebi de oamenii mai mult sau mai puţin de treabă... Toată lumea vă cunoaşte după sutană, potcap şi odăjdii. Vă mai cunoaşte şi după blîndeţea vorbelor care ascund în schimb viclenie, şiretenie... de aceea nu puteţi să recunoaşteţi adevărul ! Nu sînteţi şi dumneata şi imamul de aici din tagma acelora care au ars pe rug oameni cinstiţi şi drepţi în numele credinţei în Dumnezeu ?... Nu sînteţi amîndoi din tagma acelora care şi astăzi mai spuneţi : „sărmană turturică, dacă pămîntul s-ar învîrti cum te-ai

putut întoarce la cuibul tău, o dată ce te-ai avîntat în zbor" ?

Anton nu ştia dacă preotul înţelege ceva. Nici el însuşi nu-şi urmărea prea exact şirul celor spuse, aşa că nu fu mirat de uimirea celui din faţa sa.

— Ei, fiule, ai întrecut măsura, vorbi domol preotul, parcă rugîndu-l, ori dojenindu-l. Rotaţiunea pămîntului e un lucru care e în afară de om !... Dumnezeu le ştie pe toate !... El e stăpînul tuturor lucrurilor.

— Stăpînul casei nu-i totdeauna acela care ştie mai bine ce se petrece în casa lui şi nici eu nu sînt sigur că mă cunosc destul de bine !... Părinte, stai oare şi dumneata în fruntea gloatei credincioşilor, în numele Dumnezeului fără greşeală şi mă arăţi cu degetul : „Vrăjitorul !... Vrăjitorul ! Să plece !..." Tot aşa zice şi imamul, în fruntea credincioşilor lui. Nici dumneata, nici Dumnezeul dumitale, nici al lui nu ştiţi nimic, nu pricepeţi nimic şi niciodată n-aţi ştiut şi n-aţi priceput nimic. Mă învinuiţi că am legături cu diavolul. Odinioară oamenii de felul ăsta erau arşi pe rug de biserică !... Aşa vreţi să faceţi şi cu mine, cum au făcut cu Ruizibeea. Spune, crezi în vrăjitorii ?

— De cînd mă ştiu pe aceste meleaguri, eu n-am văzut să crească cereale printre pietre !... Holdele tale sînt o minune. Numai necuratul poate fi la mijloc. Oamenii cinstiţi o ştiu că te-a ispitit cel cu coarne, cu picioarele de ţap... şi ţi-ai vîndut sufletul !... Dovadă, Ruizibeea... Dovadă că şi turcii cred tot aşa...

— Va să zică, asta era... Asta vă era dovada ! Ruizibeea şi ogorul... Piei, drace ! Iartă-mă că-ţi zic aşa... Stai, nu pleca... Şi Anton izbucni în hohote demente de rîs, îngrozindu-l pe preot. Ascultă-mă, slujitorule al lui Dumnezeu. Am fost odată la un circ. Un tînăr atlet făcea nişte salturi mortale şi zbura pe sus printre nişte frînghii. Cine ar fi putut să facă sărituri la fel ? Unul, sfrijit, cu nasul ca un cioc de corb — şi Anton aţinti cu privirea pe preotul din faţa lui — unul pipernicit veni în arenă spunînd că el poate să facă o săritură şi mai grozavă. Neputinciosul acela a măsurat înălţimea cu ochii, a strigat să se ţină frînghia bine întinsă, apoi şi-a făcut vînt şi... a trecut pe sub frînghie !... Aşa e şi în viaţă !...

Preotul rămase o clipă clipind des din pleoape. Întrebă nedumerit :

— Cum adică ? Ce vrei să spui cu frînghia...

— Vrei să ştii cum a fost cu putinţă minunea... A mea şi a Ruizibeei ? Iată... Şi-şi desfăcu mîinile, nişte labe de uriaş, bătătorite de muncă... Îşi încordase atît de puternic braţele, că le vedea tremurînd în faţa preotului, parcă ar fi vrut să zdrobească zidul de piatră. Cu aceste mîini vrăjesc eu sapa, secera... Cu mîinile mele şi ale frumoasei mele Ruizibeea ne-am făcut grădina, via şi ogorul. Am preschimbat pămîntul sleit, fără glas, fără culori şi putere şi am avut răsplata ostenelii noastre !... Dar voi nu puteţi înţelege asta, voi nu puteţi înţelege...

Anton îşi lăsă capul în palme, zguduit de un tremur, pe care nu şi-l putea opri. Îşi ascunse faţa şi ochii înecaţi în lacrimi.

— Vezi, fiule, spuse cu milă în glas preotul, pămîntul acesta binecuvîntat, pe care l-ai forţat să-ţi dea peste puterea lui atîtea roade, s-a răzbunat ! Ţi-a înghiţit femeia iubită. I-a deschis mormîntul !... Nimic nu se poate schimba din ce-a fost hotărît... Pămîntul se-ntinde ca şi marea, cît vezi cu ochii, presărat cu pietre şi pe care nu cresc decît mărăcini, dar aşa a lăsat Dumnezeu, şi pămîntul, şi marea, ca să ne pedepsească pe noi, să ne încerce. Dumnezeu ne dă cît vrea el. Ne-a dat pămînt sterp, dar ne-a dat marea ca să ne îndestuleze. Nu putem călca voia Domnului nepedepsiţi. Ai ispăşit prin Ruizibeea ! Vrei să mai ispăşeşti o dată şi prin tine însuţi ?... Aşa a fost să fie...

Anton îl privi, străbătîndu-l parcă, fără să-l vadă. Vorbi stins.

— Nu-i de mirare că voi, popii, sînteţi aşa de trîndavi !

— Iartă-l, Doamne, că nu ştie ce spune !... se rugă preotul, făcîndu-şi cruce.

Anton se săturase de vorbă. Dar un îndemn mai tare ca el îl purtă înainte.

— Să ştii, părinte, că puterea omului asupra a tot ce-l înconjoară este nemărginită... Adică, ştii ceva ? Nu-i nimic adevărat ce ţi-am spus. Nu-i adevărat că totul este pentru om : soarele ca să lumineze şi să ne încălzească ; ploaia ca să crească primăvara verdeaţa, să fie îmbelşugate hol-

dele ; curcubeul care să ne-nveselească privirea şi cîte şi mai cîte !... Anton rîse fără veselie... Dar ce-ţi vorbesc eu dumitale e tot atît de nefolositor cît e şi ce-mi spui dumneata ! Şi apoi, ne-am abătut prea mult de la treburile noastre... După cît am înţeles, scopul vizitei dumitale a fost altul... Se vede că vrei să plec şi să-ţi vînd casa, grădina, via şi ogorul !... Dar la ce bun, dacă sînt ale diavolului !... Faci şi dumneata ca un călugăr din poveste, care, într-o zi de post, avea înaintea lui un pui fript... Cum să-l mănînce fără să păcătuiască ? „Prea bine, a gîndit călugărul : îl botez şi-l mănînc !"... Asta-i, părinte. Du-te liniştit. Nu vînd nimic. Dumitale nu-ţi vînd nimic...

— Bată-te să te bată !... Cum ţi-a putut trece prin minte aşa ceva ! se feri preotul, făcîndu-şi iar cruce, dar din şovăiala glasului Anton înţelese că tocmai asta era. Bată-te să te bată, cu dumneata n-o mai scot la capăt !... O să-i zic : minunea lui Dumnezeu şi gata !

— De ce nu mînia lui Dumnezeu ?.. Ţi-ai schimbat părerea ? Mi-ai strigat că este mînia lui Dumnezeu !... Să ştii, părinte, şi Anton se sculă, cu ochii turburi, cu glas răguşit, ţintuindu-l pe preot, să ştii că Dumnezeu s-a supărat pe dumneata, că în parohia dumitale s-a ivit erezie şi vrăjitorie. Eşti pierdut, părinte, ca şi imamul turcesc. N-aveţi scăpare ! Ori, poate să cerşiţi îndurare, împuţinarea ori amînarea pedepsei. Auzi, părinte ? Să aduci moaştele sfinte, să scoţi icoanele. Să umpli văzduhul cu miros de tămîie şi să înalţi rugăciuni pînă la cer !... Şi să facă aşa şi imamul, ai grijă ! Auzi, părinte ? Nu altfel. Numai să vedeţi, că norii aceia care plutesc pe sus, valurile pe care le stîrneşte furtuna, stelele care se rostogolesc în spaţiu, ca şi pămîntul nostru, totul se întîmplă după legi pe care omul le descopere una cîte una. Are să fie vai de voi cînd omul de aici are să descopere că nu o vrăjitorie a fost cu livada mea şi a Ruizibeei, că nu a fost nici un păcat ca eu să o iubesc pe ea şi Ruizibeea să mă urmeze pe mine. Are să se întîmple asta curînd, n-aveţi teamă, şi are să fie vai şi amar de voi, de popi şi de imani — dar pînă atunci, ardeţi miresme, purtaţi icoanele pe drumuri şi scoateţi Evanghelia şi Coranul... Asta-i, părinte. Şi acum du-te... Şi ducîndu-te, treci pe la fratele dumitale, imamul, şi spune-i să nu se mai ostenească să vină şi el ca să mă gonească. S-ar

putea să nu mai am cu el răbdarea pe care am avut-o cu dumneata şi să-i crăp capul cu ceva, părinte, mă auzi ? Să-i crăp capul... că numai el mi-a ucis-o pe Ruizibeea. Pleacă, părinte... nu mai sta înaintea ochilor mei, că încep să vadă şi ei sînge... Şi nu e numai sîngele Ruizibeei, părinte... Auzi ? Pleacă !... Pleacă !...

Dintr-un salt, preotul a fost la poartă ; din altă săritură, în drum. S-a întors de-acolo, ca să facă semnul crucii cu degetele împreunate asupra lui Anton, care abia a mai auzit în mînia care-l ardea :

— Bună ziua, fiule !... Rămîi cu bine... Dumnezeu să te aibă-n pază... Şi poate că te răzgîndeşti... Atunci ştii să afli drumul spre sfînta biserică — Dumnezeu e bun şi te iartă... Caută-mă neîntîrziat, fiule, dacă-ţi dă Dumnezeu gîndul cel bun...

S-au scurs zilele ca nişte păreri. Săptămînă a trecut după săptămînă, lună după lună... Anton îşi petrecu o vreme timpul printre butucii de viţă, care legau bine rod, seceră sau făcu semănăturile de toamnă. Avea hambarul plin, dar nici o mulţumire. De cînd murise Ruizibeea îl părăsise somnul, liniştea şi bucuria. Nu mai muncea cu spor. Casa îi aducea aminte de o închisoare cu celule... Îl obsedau amintirile triste din viaţa pe care o părăsise, ca să vină aici. Umbra smochinilor i se părea searbădă. Butucii de viţă îi păreau ca nişte himere, ogoarele se ofiliseră de toamnă. Toată ziua cutreiera faleza mării, călca nepăsător peste algele aruncate de valuri la mal şi sorbea cu lăcomie mirosul sărat al mării. Într-un timp fusese năpădit de gînduri prăpăstioase.. Mergea să se afunde în apă. Marea îl chema spre adînc, aşa cum l-ar fi ademenit o femeie iubită. Ore întregi se rostogolea pe valurile cele mai înalte şi se lăsa în voia lor. Îi învăluiau trupul şi-l vroiau robul lor... Doar se gîndea la aceasta şi simţea cum îi trece prin şira spinării teama... Cînd obosea, plutea cu ochii deschişi, şi i se părea c-o vede pe Ruizibeea, înveşmîntată în albastru, surîzătoare, răcoroasă, cum îi făcea semn cu mîna de departe şi îl îndemna : „Vino !"...

Adesea petrecea ore întregi în port în tovărăşia pescarilor şi asculta povestiri despre întîmplările lor, în furtuni şi naufragii. Asculta vîntul cum se sfîşia de catarge şi-i

venea dor să călătorească pe ţărmuri îndepărtate. Ca într-un vis, i se perindară prin faţa ochilor, aievea, fete zvelte, vesele, arse de soarele dogoritor din sud, împodobite cu flori parfumate, cu ochii negri, cu sînii goi, care-i dăruiau sărutările lor fierbinţi. Vedea limanuri cu multă larmă, învălmăşindu-se sub razele soarelui, care dogorea Spania cu inima sîngerîndă, cu măslinii răsuciţi de arşiţă... ţărmurile Mării Egee şi ale Adriaticii... În visarea lui, o voce de pe întinderea necuprinsă a mării îi striga : „Unde vrei să mergi, pentru ce vrei să pleci în lume ?“ Tresărea deodată, speriat, trezindu-se ca dintr-un somn adînc. Era glasul Ruizibeei ? Ori era glasul mamei lui ? Alerga năuc spre casă. În drum însă se abătea la cafeneaua lui Mahmud unde îl găsea de obicei pe Ismail cel tînăr. Urcau tăcuţi treptele spre Ceatal-cişmé şi se opreau din loc în loc, fără să vorbească, fără să se uite unul la altul, cercetînd cărarea cu luare-aminte şi cu nerăbdarea arheologului care examinează vechi relicve, din timpuri uitate. La fiecare pas ţîşneau izvoarele cu apa ca lacrima. Unele erau împodobite cu resturi de coloane sculptate în piatră, pe care se încolăceau plante agăţătoare. Flori din belşug, de toate culorile şi parfumurile îi opreau din drum. Lîngă Ceatal-cişmé crescuseră în voie, de secole, nişte plopi enormi, care ascundeau cu trunchiurile şi ramurile lor umbroase izvorul. Firul de apă se strecura printre pietrele îmbrăcate într-un covor de muşchi întotdeauna proaspăt şi se alcătuia mai jos într-un pîrîiaş limpede. Aici se odihnea el adesea, de cînd era copil, aplecîndu-şi urechea la şopotul pîrîiaşului. Amintirea Ruizibeei îl năvălea atunci din toate părţile, cu izvorul, cu plopii, cu pietrele... O vedea împreunîndu-şi mîinile cu graţie deasupra capului, tremurîndu-şi trupul în dans convulsiv, cîntînd melodia lor :

Plop cu fruntea-n nor,
Limpede izvor
Adu-mi înc-o dată pe iubitul meu
Ghiul bahcesine,
Nu-ntreba de ce
Peste noi să ningă frunza ta mereu...

Trupul Ruizibeei se apleca în dreapta şi-n stînga în umbra copacilor enormi, ale căror rădăcini i se încolăceau în

jur ca niște uriași șerpi adormiți. Anton simțea apăsîndu-l ca o povară tristețea. Nu se gîndea la nimic. Respira adînc, așa cum fac copiii cînd, de durere, le curg lacrimile! „Da, aici sînt îngropate, pentru totdeauna, bucuriile mele cele mai mari și durerile mele cele mai adînci. Așa am să scriu cu dalta pe piatra de la mormîntul Ruizibeei!".

Într-una din zile Ismail și Anton, ținîndu-se de braț, coborîră pînă la cascadă, unde apa izvorului de la Ceatal, adunată într-un lăculeț, se azvîrlea cu zgomot zdrențuindu-se de stîncile golfului. Aici florile, legumele și ierburile înalte creșteau văzînd cu ochii. Apa era captată din zeci de pîraie și adusă pe aleile parcului celui mai frumos palat. Era palatul rozelor sau, așa cum îi spuneau turcii, „Gül Sarai". Pe terasele cu trandafiri și crini, pe sub pavajul cu plăci de marmoră gîlgîiau pîrîiașe, descoperite din loc în loc. Din mijlocul unei vegetații, care părea de departe o pădure de zonă ecuatorială, abia își făcea loc spre lumina soarelui acoperișul din olane șlefuite ca sidefu, peste care se depusese rugina anilor. Strălucea ca solzii unei reptile. De sub straşinile lui fuseseră agățate de zidurile masive iatacuri cu stîlpi care susțineau alte și alte acoperișuri romboidale, sidefii. Cele mai frumoase erau cele dinspre mare. Însă fără asemănare era cel agățat de turnul înalt ca un minaret. Aripă uriașă, acoperișul îi era sprijinit de cinci stîlpi sculptați, cuib ferit de privirile din afară, primit de jos, de la poală, în brațe, de alți cinci stîlpi, adunați la celălalt capăt în evantai, și încolăciți de trandafiri agățători, de tot felul de plante, care înfloreau din primăvară pînă-n toamnă, tîrziu. De la jumătate, se suprapunea într-o geometrie fermecătoare, de castel arab și de palat din basm românesc, cel mai mare dintre acoperișurile de sidef, înclinat în opt laturi și lăsînd să coboare domol dedesubt, ocrotind-o, o centură de ferestre pe laturile dinspre mare. Încăperile cele mai de jos ale palatului erau ascunse în marea de verdeață, între copaci, flori și plante aduse din toate cele patru vînturi. Palatul întreg era privegheat de turnul înalt, cu vîrful îndreptat spre cer, strigăt pur și tăcut al acestei orgii de lumini și culori. Totul se orînduia în terase de calcar, chiar pe malul mării, apărîndu-se împotriva ei cu un zid de-a lungul malului,

gros de un metru, ca la întăriturile vechilor castele din Evul Mediu. În zid erau din loc în loc uşi boltite, ca intrările de chilie mînăstirească. În faţă, jos, era şi pontonul cu debarcaderul, unde se răsfăţau în soare vase zvelte, bărci îndrăzneţe. Una se numea „Rîndunica" şi zbura din cînd în cînd ca o săgeată de-a lungul coastelor de argint.

Anton Dumbravă îşi uimea ochii privind de sus cu nesaţ minunata privelişte. Se simţi prins de mînă.

— Eu ştiu multe, bre, zise Ismail. Pe mine cheamă la palat mult ori. Cheamă şi spune: „Ismail, cînta şi juca. «Parlaridin karakîz»." Place mult la ei!

Anton se trezi din visare.

— Să-ţi spun eu, Ismaile, care e adevărul. Vezi tu grădinile şi palatul şi toate cîte împodobesc acest colţ de litoral... Pe aici nu erau cîndva decît un fel de staule şi o geamie. Din tot ce a fost n-a mai rămas decît pădurea veche de plopi şi cascada...

Ismail nu auzea nimic. Ochii lui căutau, aprinşi, ceva printre copaci şi boschete. Îi arătă lui Anton.

— Aici, mult formos Gűl Sarai. Placut mult Gűl Sarai la stăpîna ei. Aici, bre Anton, lăsat ea inima de la ea, pricepi tu? Inima de femeia! Femeia mort în pămînt, inima lasat deasupra. Acolo este bisericuţa mica, acolo este inima de la ea. Formos asta la Gűl-Sarai.

Privirile îi erau tot vrăjite, dar vorba îi era liniştită. Ismail se mira cuminte, cu măsură, amintindu-şi cum fusese el băgat în seamă şi chemat să joace la palat „Parlairidin karakîz".

Era un om bun şi drept, temător de Allah, învăţat să nu ridice ochii la ce nu e al său. Ce-i păsa lui că în palat se petrecuseră lucruri pentru care s-ar fi încrîncenat carnea pe el, că stăpînii veneau aici cu tîrfele lor, că se ameninţau unul pe altul, că se adunau cu nevestele altora, ori cu tinere ambiţioase şi dornice de trîndăveală şi huzur...

Anton se scutură din toropeală şi visare. Se uită lung la prietenul său, îi înţelese tăcerea.

— Hai să mergem, Ismaile, să lăsăm acest fermecat Gűl Sarai, pe care-l sorbi din ochi şi să ne închipuim numai cîte minuni să te cruceşti nu s-or fi petrecut aici, cîte destrăbălări pe care nu le ştii tu. Tu ai jucat numai „Parlairidin karakîz". Însă... dac-ar vorbi pietrele şi zidurile, ne-am

înfricoşa, şi de ruşine ne-am ascunde privirile. Ne ajunge pentru ziua de azi, strigă el dintr-o dată. Să mergem, Ismaile, să mergem!

Anton se ridică drept. Se uită pe deasupra palatului, departe, la marea care tremura din toţi solzii ei în bătaia piezişă a soarelui. Şi în aceeaşi clipă, nu mai fu în jurul lui nici palatul fermecat, nici oaza lui de verdeaţă, nimic. Numai amintirea grea a unei făpturi, care nu se smulgea niciodată din fiinţa lui.

CAPITOLUL VI

„Doamne, cîte poate să îndure omul." În miez de noapte Anton se sculase din somn şi îşi petrecea prin minte toate cîte le străbătuse. „Ce să-i faci, poate fiindcă aşa-i făcută lumea," se gîndea el.

De la moartea Ruizibeei, se zvîrcolea într-una în patul lui, zăcea. Nu o dată îl prindeau zorile fără să se poată descleşta din toropeală, dar şi fără să doarmă. I se părea că se află la un capăt de drum şi că viaţa îl părăseşte încetul cu încetul. Îl dureau mădularele, şi genunchii i se îndoiau de oboseală. Şi cum se zbuciuma marea !... Era mult pînă-n zori, dar lumina lunii, întoarsă de stîncile albe de calcar, făcea să-i pară că e ziuă... Îl zbuciumau amintirile şi-l asaltau aşa cum se întîmplă totdeauna cînd te apasă singurătatea, în locurile pe unde ai suferit sau te-ai bucurat. Îl torturau fel şi fel de întrebări, răpindu-l somnului. I se părea cîteodată că un glas cunoscut, poate al mamei, poate al tatei, încearcă să-l consoleze : „N-ai ce-i face, băiete !... Nu, n-ai ce-i face !" Dar tăcerea de mormînt a camerei era şi mai adîncă, freamătul mării îl tulbura şi mai mult. Era singur cu demonii săi, cu dragostea rănită, cu speranţa şi durerea care şi-l disputau pe rînd, muncindu-l fără milă. Se lumina de ziuă şi el tot nu se liniştea. Respira adînc şi ieşea în curte. Adierea dimineţii împrăştia umbra nopţii, numai umbra, fiindcă pe aici nopţile erau albe. Cerul se făcea tot mai albastru, mai străveziu şi privirile lui Anton pluteau tot mai departe pe nesfîrşita întindere a mării, colindau peste dealurile albe din jurul golfului. Dinspre răsărit începeau să tremure prin ceaţa albărie razele trandafirii care cuprindeau din ce în ce mai

mult toată preajma. Valurile se jucau cu ele şi totul se îmbrăca într-o aură de vis. Atunci, gîndurile lui Anton Dumbravă se împietreau, îi apărea în faţă, ca aievea, pierduta pe veci Ruizibeea. Ştia acum că era pentru totdeauna robul amintirii ei.

La ceasul cînd, altădată, pleca împreună cu ea la muncă, la grădina lor din deal, acolo unde se săvîrşise vrăjitoria lor, într-o astfel de dimineaţă, îi fu dat să trăiască din nou un coşmar. Adierea proaspătă a zorilor de zi îl trezise. Cu ochii obosiţi de nesomn privise cerul, se încîntase de nesfîrşirea mării. De undeva, pe aproape, se auzi atunci o rumoare ca o ceremonie bisericească. Se auzeau vorbe şi cîntece : „Doamne miluieşte !... Doamne miluieşte !..." Era o procesiune. Venea pe la Ceatal-cişmé şi se revărsa spre centrul oraşelului. Anton se urcă pe zidurile înalte de piatră din jurul casei. Clopotul începu să-şi trimită dangătul plin peste oraş. Lumea se revărsa de pe toate uliţele, din toate casele. Oamenii purtau prapuri bisericeşti. Preoţii cădelniţau, fumul de tămîie se împrăştia în vînt. În minaretul geamiei hogea se tînguia şi el, chemîndu-l pe Allah, pentru pedepsirea necredincioşilor. Convoiul se întindea hăt departe. Unii se mai odihneau pe cîte o piatră. Cînd ajunseră la capătul uliţei, unde era casa lui Anton, toţi se opriră şi cîntările încetară. Preoţii amuţiră şi numai unul, ascultat cu smerenie, citi cu o voce subţire şi tremurată din cărţile sfinte. Anton se ascunsese undeva, între boschete, să nu fie zărit de procesiunea aceasta neobişnuită. Fără voie ascultă citirea care se înălţa plină de o ameninţare stranie spre cer şi deodată înţelese. Preotul incitase cu vorbe din cărţi şi cu rugăciuni lumea credincioşilor împotriva „vrăjitorului". Mulţimea dădu glas, cîntarea se înteţi, somînd cerul să facă un semn ; din clopotniţă dangătele nu mai conteneau. Credincioşii îngenuncheară şi se făcu linişte împietrită, apoi convoiul porni în aceleaşi cîntece tărăgănate şi strigăte spre înalt, apropiindu-se de casa lui Anton, învăluit în arome înţepătoare de tămîie. Preoţii ajunseră în faţa porţii. Cineva din mulţime strigă :

— Hei, vrăjitorule, arată-te, dacă-ţi dă mîna. Ai venit din lumea largă să ne schimbi credinţa ?

Anton n-ar fi vrut să înfrunte mulțimea aţîţată. Se simțea sleit de puteri și era încredințat că n-ar fi folosit la nimic. Dar o putere mai mare decît el îl făcu să se înalțe dintr-un salt pe gardul împrejmuitor, aducîndu-i dintr-o dată întreaga lui îndîrjire, atîta vreme uitată.

— Da, am venit să vă spun adevărul ! răsună puternic vocea lui.

— Să piară vrăjitorul ! strigă iar cineva și preoții se apropiară unul de altul.

Se făcu învălmăşeală. Oamenii căutau să fie mai aproape de îndrăznețul care nu se temea de mulțimea agitată. Se făcu din nou liniște deplină.

— Aşa, acum stăm chiar faţă-n faţă. Aşezaţi-vă la rînd şi aruncaţi cît puteţi cu pietre în mine, dar să ştiţi că am să vi le trimit înapoi. Degeaba surîd preasfintele fețe bisericești, încă n-au triumfat.

Fu din nou mişcare, mulțimea se tălăzui. Se auziră blesteme. În apropierea lui, sub zid, se ridicară pumni amenințători. Dar el continuă :

— Nu v-aţi convins de minciunile şi prefăcătoriile celor ce slujesc bisericile sau moscheile ! Ei vă spun că sufletul este nemuritor. „Ce ne pasă de viaţa asta cînd sîntem siguri că vom avea alta veşnică ?“ De asta mi-au omorît-o pe Ruizibeea ? Ca să-i dea viaţă veşnică ? Ce făcuse rău făptura asta ? Pe cine nedreptăţise ea, ori pe cine îl nemulţumise ? Dar eu, pe cine am nedreptăţit ? Spuneţi, cine e vinovat de moartea Ruizibeei ? Imamii ! Dar aici, împotriva mea, cine v-a adus ?

— Să tacă, făceţi-l să tacă, ţipă un glas de femeie. Să ştiţi că ne vrăjeşte şi pe noi !

Iar se învălmăşiră glasuri. Convoiul, pînă adineauri orînduit, se amestecase şi se fărîmițase. Glasul lui Anton se auzi din nou, biruind larma.

— Credeţi că dacă sufletul e nemuritor trebuie să trăiţi voi aşa goi şi dezbrăcaţi, roşi de boală ? Aşteptaţi să vă pice mană din cer ori să vă dea popii din avutul lor ?... Pămîntul pe care-l aveţi nu e numai un han în care vii şi apoi pleci la mormînt. Pămîntul trebuie să-l munceşti, nu să aştepţi mila cerului. Eu am cărat cu spinarea şi cu braţele pămînt îngrăşat, care face minuni, rod bogat. Eu şi Ruizibeea, pe care mi-au ucis-o fiindcă a iubit şi ea un om

și fiindcă a muncit alături de el. Sînt vrăjite grădinile mele? Iată vrăjitoria! Puterea acestor brațe, ale mele și ale femeii mele pe care mi-au vîrît-o în mormînt. Pămîntul îl putem preface în grădini înfloritoare, ca și ale mele, dar trebuie pus umărul. Și pe urmă, stați să spun ceva despre foame și despre cei care se zbat în nevoie și necazuri! La ce să-l mai miluiască bogatul pe sărac, dacă săracul are să fie atît de fericit pe lumea cealaltă, cît e veșnicia de lungă?

Anton văzu că oamenii îl ascultă, simți că în ei s-a zdruncinat ceva și vru să continue, dar un glas din mulțime se auzi stîrnind mișcare și rîs.

— Unde ești, Kir Ianolide, să spui că nu este adevărat. Chemați-l, fraților, pe Kir Ianolide, să mai audă și de la alții, că eu degeaba îi spun...

Izbucniră și alte glasuri, se făcu din nou învălmășeală, dar Anton își dădu seama că mulțimea nu mai era împotriva lui. Procesiunea se mișcă încet înapoi, în timp ce clopotele sunau mereu și fumul de tămîie din cădelnițe se ridica din belșug. Dar lumea, sătulă de mers și văicăreală, se risipea în dreapta și-n stînga. Rămaseră în stradă numai copiii, vînturînd niște frunze mari de lipan în chip de prapuri bisericești și cîntînd în legea lor „Doamne miluiește".

Neclintit pe zidul înalt de piatră, Anton îi urmări pe toți pînă se împrăștiară. Fu cuprins de o stare ciudată și, pentru întîia oară de la plecarea din București, își aduse aminte că în el stă și o altfel de putere decît aceea de a căra pămînt proaspăt pe ogor și de a spori rodul holdei. Vraja de care fusese cuprins lîngă Ruizibeea rămase întreagă în el, dar, alături de ea, crescu, luminată, amintirea celeilalte vieți a lui.

Tulburat, dar satisfăcut, Anton porni să urce la vie. Uneltele îi erau pregătite, aranjate pe asinul care-l însoțea întotdeauna la muncile cîmpului. Dobitocul, ascultător și harnic, cunoștea bine potecuța care șerpuia peste Rîpele Dracului, pînă sus la vie. Făcea acest drum de două ori pe zi. Anton cunoștea acolo fiecare viță. Și după moartea Ruizibeei cărase cu măgărușul de jos de la malul mării țărîna grasă pentru primenirea pămîntului. Printre rîndurile aliniate pămîntul îngrășat era fărîmițat ca într-o gră-

dină. Nu se vedea un fir de iarbă. De aceea fiecare viță îl răsplătise cu rod bogat, cu struguri cum nu se mai văzuseră pe acolo. Tufele de smochini cu care împrejmuise via puteau să dea în fiecare an două și chiar trei recolte, la fel migdalii care străjuiau aleea ce tăia via în două părți. Iernile de aici erau blînde și uneori nici nu era îngheț sau zăpadă, însă Anton pregătea învelișuri călduroase pentru fiecare tulpină. Și peste tot erau flori, flori multe cum îi plăcuseră Ruizibeei, pentru fiecare anotimp. Acum, în toamnă se îngălbeneau frunzele și se scutura vița, dar la Anton înfloreau crizantemele de toate soiurile și în toate culorile. Pentru primăvară așteptau în brazde rădăcinile de lalele, bujori și miozotis. Grădina aceasta fermecată se născuse din dragostea lui Anton și a Ruizibeei.

Anton grăbi pe potecă, spre via din deal. Acum îl întîrziase procesiunea popească ; altădată i se lumina de ziuă printre butucii de viță.

Ziua se arăta frumoasă ca și celelalte, chiar mai frumoasă parcă. „Așa sînt zilele aici, cugeta Anton, una o întrece pe cea dinaintea ei și e întrecută de cea care urmează." Pe dinaintea lui săgetau în zbor libelule cu aripi subțiri ca din metal filigranat, strălucitor, bătînd în albastru, cu aripile negre sau verzi și cu ochii roșii ; se încrucișau mereu într-un dans fantastic. Cînd ajunse sus, pe coama dealului, învălui tăcut cu privirea, încă o dată, priveliștea golfului și marea împurpurată de razele soarelui.

Mulțumirea din suflet i se șterse însă deodată cînd își întoarse ochii la via lui. Via, minunea lui de grădină cu viță, cu flori și smochini ! Butucii erau tăiați și smulși din rădăcină, smochinii și migdalii prăvăliți la pămînt. Anton simți cum tîmplele încep să-i zvîcnească, într-o clipă îl inundă o sudoare înghețată. Răsuflă greu și adînc. Alergă ca un nebun de-a lungul și de-a latul, îngenunche lîngă butucii retezați. Murmura în neștire : „Nu se poate !... Nu e cu putință !..." Era însă prea adevărat. Într-un tîrziu rămase cufundat într-un fel de somn, amărăciunea îl strivi, ochii i se adînciră în cap, pierduți și înlăcrimați. De la moartea Ruizibeei nu mai simțise o asemenea prăbușire și nu-și mai dădu seama, de furie, dacă plînge sau rîde, dacă strigă ori a amuțit. În jur, pe dealuri, sub lumina blîndă a

soarelui, nimeni, decît el. Iar departe, scînteind ademenitor, marea.

„Ce să fac ?... se întrebă în cele din urmă Anton. Ce să fac ?"

Nebunia celui dintîi ceas i se topise în sînge, acum îi învăluia creierul cu o hotărîre cumplită. „Pe cine din gloata aceea să omor ?" Stătu nemişcat fără să-şi dea seama cum zboară vremea pe lîngă el. În faţa ochilor jucau ca aievea ziduri de celulă întunecoasă, fără aer, fără cărţi, fără prieteni. „Asta nu ! se înfioră Anton, numai asta nu !" Se mişcă iar, se tîrî de la un loc la altul nehotărît, vorbind cu el însuşi, pînă cînd plînsul îl podidi. Genunchii îi tremurară şi se întinse la pămînt cu capul lipit de ţărîna caldă, unde ierburile îşi făceau loc foşnind să iasă la aer şi lumină, să crească... Punea stăpînire pe el teama. Se simţea ajuns la capătul răbdării.

Se ridică, după un timp, fără să ştie cît, dădu încă o dată ocol grădinii. Golit de gînduri o luă spre acasă. În neştire se abătu din cale, ca să treacă pe la cimitirul unde era mormîntul părinţilor, ca apoi să poposească şi la piatra sub care putrezea Ruizibeea. Păşea încet şi fără zgomot. În jur i se părea că se iscă un freamăt prevestitor de teamă. Mugetul mării ajungea pînă la el, învăluindu-l şi înfiorîndu-l cu un fel de mută disperare, iar vîntul îi aducea parcă miros de sînge. Şi păsărelele care treceau ca săgeata în zbor pe deasupra lui prevesteau ceva. „Nu cumva e nebunia care-mi cuprinde creierul ?" se întrebă el. I se păru că firul gîndurilor i se încurcă. Sudoarea i se prelingea de pe frunte în ochi. Îşi şterse fruntea. Păşi mai departe. Picioarele îl purtară singure spre locul cunoscut şi, cînd ajunse acolo, se rătăci cu totul. Sufletul lui Anton trecuse de marginea puterii omeneşti de a îndura. Un tremur îl cuprinse, dar el nu-şi mai dădu seama. Mormîntul era desfundat, călcat în picioare.

Rămase pe loc murmurînd ceva, fără înţeles, frînt. Respiră cu greutate scrîşnind să-şi sfărîme dinţii şi nu mai ştiu ce altceva, decît că o ură cumplită a pus stăpînire pe el. Strînse pumnii grei, îşi înfipse adînc unghiile în palmele bătătorite de muncă. Mintea începu să alerge pe căi pe unde nu mai umblase. Îi păru rău că nu crede în Dumnezeu, ar fi voit din toată inima să creadă, să-l ştie că

există, ca să-l pîndească peste tot, să-l caute, să-l găsească şi să-i ceară socoteală, să-l pălmuiască, aşa cum îl loviseră pe el oamenii care nu aveau nimic sfînt, nici viu, nici mort, nici floare ori copac. Blestemînd, îngenunche şi adună cu mîinile pămîntul răvăşit, făcînd la loc mormîntul. Plînse fără lacrimi, strigă fără glas, ţinti cu privirile ţărîna fără s-o vadă. Tîrziu plecă spre casă, tot în neştire. Veni după el şi asinul, martor la nebunia lui. Un singur gînd îl stăpînea : să părăsească pentru totdeauna aceste locuri pe care le iubise atît şi care-l trădaseră, poate aveau să-i aducă pieirea. Aşa cum fac asinii, cînd îşi presimt sfîrşitul şi trec prin locurile unde s-au hrănit şi au trăit, apoi mor în singurătate, ascunşi de lume, tot aşa Anton se gîndi că venise aici, la malul mării, şi tot ce i se păruse că se petrecuse în viaţa lui nu fusese decît un vis, o închipuire înainte de moarte. Văzuse totul — casa, mormîntul părinţilor, pe Ruzibeea, cei cîţiva prieteni. Acum putea să se întindă într-o rîpă adîncă, să aştepte moartea.

Trezit ca dintr-un somn greu şi adînc, se văzu acasă ! Cotrobăi prin toate lăzile. Judeca învălmăşit, era numai pe jumătate conştient de ceea ce făcea. Toată ziua căută peste tot, strîngîndu-şi într-un rucsac cele trebuitoare de drum. Schimburi pentru cîteva săptămîni, o pătură, o toporişcă. Într-un toc de piele puse un sul de hîrtii scrise. Îşi trecu mai întîi ochii peste ele. Erau acolo şi *Poemele unui ţesător de mătase*. Buzele se mişcară, rostind cuvinte, pe care mintea nu le putea urmări, nu le înţelegea.

Aici bunicul ţesea mătasea şi el era bătrîn ;

Aici, odinioară, tatăl meu ţesu mătasea timp de douăsprezece ani.

Aici, odinioară, mama ţesu mătasea şi viaţa era grea !...

Ea se lupta din greu cu foamea şi frigul.

Un cimitir !... În el îşi au mormîntul.. Şi eu trăiesc în el.

Care cimitir ? Ce înseamnă că trăieşte cineva în cimitir ? Cine poate trăi în cimitir, unde sînt numai morţii ? Dar sînt morţi şi în viaţă... Citi mai departe : „Paterson era oraşul în care Martin Russack trăise şi îndurase atîtea". Îl blestema, fiindcă unii voiau să-l reconstruiască. El însă l-ar fi ucis ca pe-o reptilă, l-ar fi spulberat. «Et puis notre souffle serait entré dans la terre nouvelle. Mais ce

temps n'est pas encore là...» Care pământ nou şi cine intră în el ? Şi care timp n-a venit încă ? Al cui timp ? Şi când ar putea veni ?

Gîndul aluneca singur şi Anton nu ştiu dacă citeşte, ori îşi alcătuieşte singur blestemul propriu : „Cînd voi porni cu traista mea la şold, am să mă-ntorc să vă mai văd o dată oraşul meu iubit, grădina mea !... Să vă privesc în cea din urmă oară, ca pe o albă steblă de lumini, ce-aţi adormit sub cer şi lîngă mare, pe dealuri de argint şi de smarald. Oraşul meu, grădina mea, adio ! Adio tuturor şi pe vecie. Şi tu, sărman asin, de ce nu-ţi iei privirea blîndă, tristă de la mine ? Adio, Ruizibeea, iubirea mea... Eu am să plîng amar şi pentru mine. Nu ţi-am putut jertfi şi viaţa mea, aşa cum tu mi-ai dăruit viaţa. Oraşul meu, m-ascultă, te blestem !... Pentru iubirea mea pe veci ucisă, pentru morminte sparte, pentru munca pe care mi-ai strivit-o, te blestem. Te blestem pentru viaţă, pentru moarte..."

Dar Anton nu mai ştiu ce murmură buzele sale. Cu inima zdrobită, o singură dată se mai întoarse să privească golful cu stîncile lui de argint. Ochii se săturară pentru cea din urmă oară de priveliştea care-l vrăjise şi-l adusese aici. Simţi cum se linişteşte. Dar frica nu-l părăsea, deşi îl cuprindea liniştea. Se aplecă parcă asupra unei bezne căscate în faţa lui, neîndurătoare, se cutremură şi-şi roti privirile, lacome să se mai uite la tot ce lăsa în urma lui...

Noaptea, pe la răsăritul lunii, Anton Dumbravă a plecat pentru totdeauna din Heliopolis. Deşi acum n-ar mai fi fost nevoie să se ferească, s-a strecurat, ca un hoţ, să nu fie văzut, ori mai curînd să nu mai vadă el pe nimeni! A slobozit asinul şi a iuţit pasul. Din cînd în cînd s-a oprit să mai privească încă o dată casa părăsită, al cărei acoperiş de olane întunecate, scînteind ziua în culoarea mării, se vedea acum ca nişte solzi în lumina lunii. Era neliniştit şi-l stăpînea o teamă, ca şi cînd l-ar fi urmărit cineva. Nici n-a ştiut cînd a ajuns sus, pe coama dealului de argint, ce ascundea la poale, ca într-o găoace, golful liniştit. S-a oprit lăsîndu-şi desaga jos, să răsufle, şi abia atunci îşi mărturisi sieşi fapta pe care o săvîrşise plecînd. Sau pentru care plecase pentru totdeauna. Dăduse foc casei, unde trăise cu Ruizibeea şi unde ea murise. Adunase lucrurile în mijloc şi le potrivise să ardă mocnit, ca să prindă putere şi, odată stîrnită vîlvătaia, să nu mai poată fi stinsă. Închisese şi obloanele, iar o dată cu ele, parcă adunase în odăile întunecate toată viaţa lui nenorocită de pînă atunci, ca să o nimicească, să nu mai fie. Pînă a ajuns el în vîrful dealului, flăcările abia răzbeau prin ferestre. A aşteptat ca focul să cuprindă şi acoperişul, şi totul. N-a avut mult de aşteptat şi fumul a răbufnit printre olane, acoperindu-le, ştergîndu-i-le din faţa ochilor. Obloanele au sărit din închizătorile lor, uşa s-a izbit năucă într-o parte, ca şi cum cineva ar fi împins-o dinlăuntru. Anton nu auzea vaierul lemnului cuprins de foc, trosnetul olanelor şi geamurilor încinse, nu simţea fumul. Rugul care ardea departe, în insula de copaci întomnaţi rămînea o privelişte

care se rupea clipă cu clipă din carnea lui, se irosea, pierea. Privea halucinat fuioarele de scîntei, limbile de foc care amenințau copacii, auriți deodată de poleiala pojarului și frămîntați în spasme de valurile de căldură revărsate. Începu să tremure, agitat, cînd focul prinse în flăcări întreg acoperișul, casa toată, luminînd în noapte ca o torță. Lumea se trezise și alergase la locul incendiului, cum se întîmplă întotdeauna la nenorocire. Oamenii fuseseră smulși din așternuturi de dangătul clopotelor de la biserică, pe care le auzea bălăbănindu-se — bang, bang !... Vacarmul îndepărtat al vocilor omenești, tropotul dobitoacelor speriate, tînguitul clopotelor, toate ajungeau pînă la el surd, înăbușite de aerul dens. Anton vedea limbile focului alergînd dintr-o parte în alta, dănțuind nebune, nu le auzea, dar le simțea în carnea lui sfîrîind și hîrîind. Parcă nu numai casa ardea, dar și creierii lui Anton erau mistuiți de pojar.

Nu mai fu în stare să privească. Se ridică să plece. O rupse la fugă. Trecu în grabă dealul care ascundea totul în urma lui, ca un zid uriaș. Stepa îi apăru fără sfîrșit, pierzîndu-se misterios în noapte și tăcere. De jur împrejur era pustiu. Privea din cînd în cînd în urmă, cerul luminat, coama stîncoasă peste care trecea torța de aur a casei lui incendiate ca în asfințituri de soare. Lumina se răsfira în pale către cerul alburiu. Creștea și scădea, luptîndu-se cu moartea și cu noaptea. Încetul cu încetul, se stinse și din nou negura se înstăpîni.

Anton Dumbravă porni cu nădejde la drum, fără să mai privească îndărăt. Înainta, năpădit de gînduri. Mergea toropit, stăpînit de o ciudată reverie, cutreierat de vise tulburi. Trebuia să se obișnuiască însă cu acest soi de umblet, fiindcă cei care vagabondează, își spunea, au nevoie să doarmă și de-a-npicioarelea. Avea de mers : avea mult de mers, și se gîndea la viața lui. „Amară viață, cum nu se poate mai amară ! Moartea vine... și de cîte ori n-a trecut pe lîngă mine ! Dar m-a ocolit, m-a lepădat... Și pămîntul se leapădă de cei care nu stau locului și vagabondează... ori poate că tocmai pe aceștia îi îndrăgește"... Anton fu cuprins de îndoieli... „Oare așa să fie ? Să îndrăgească pămîntul pe cei care-l măsoară fără odihnă, în toate vînturile, ori poate că îi urăște... Nu orice vagabond

are parte de mormînt!" îi trecu prin minte şi simţi că iar se apropie de el disperarea.

Întunericul începea să se împrăştie ; aerul devenise străveziu. Negurile se desprindeau spre răsărit şi zburau în înălţimi. Licăreau palid zorii.

Anton poposi la rădăcina unui salcîm bătrîn, uscat şi cu trunchiul răsucit, ca o arătare. Se trînti la pămînt, cu desaga sub cap şi încercă să se odihnească. Vorbea în neştire, singur cu sine, fiindcă nu putea să-şi înăbuşe răscolirea lăuntrică. În minte i se perindau una după alta împrejurările odiseii lui. Uneori, cînd aţipea, i se părea că e acasă copil şi mama lui îl piaptănă şi-l mîngîie. Dar visul zbura şi Anton se trezea năucit de o suferinţă nelămurită, ca şi cînd l-ar fi pătruns zeci de cuţite. Se ridică într-un tîrziu, privi cărarea pierdută în urma lui şi se pregăti din nou de drum. Îşi îndreptă traista în spate şi-şi potrivi pasul pentru drum lung, ca un ostaş care mărşăluieşte în cadenţă. Se limpezeau toate în el, se adunau, se alegeau şi peste cele îndurate se ridica hotărîrea să îndure toate greutăţile şi să înfrunte orice primejdie. Nu gîndea lămurit ce greutăţi şi care primejdii, dar mergea fără oprire, încredinţat că spre ele îl duc paşii. Îl purta gîndul spre locurile pe unde odinioară trecuse, spre oraşul judeţului de margine, se vedea pe măgura la poalele căreia se întindea ca-n palmă cîmpia netedă a Dunării şi Oltului. Amintirile începură să-i dea viaţă şi toate prindeau să i se arate parcă într-alt chip, limpezi, desprinzîndu-se din trecutul pînă atunci uitat : cheiul portului şi locul unde mergea să se arunce în vîltorile fluviului, zăvoiul de sălcii şi plopi, lunca înmiresmată de izmă, cimbrişor şi lemn domnesc... Nu mai vedea nici drumul, nici praful şi nici şirul de salcîmi străjuind de-a lungul drumului. Mergea cu capul în jos, cu un zîmbet nedesluşit pe buze şi cu ochii aţintiţi în gol. Kilometri după kilometri de drum îi lăsa în urmă, fără să bage de seamă, iar cînd se trezea din visare, ochii nu descopereau în jur decît aceleaşi privelişti cenuşii, fără vegetaţie. Era ca şi cînd nu s-ar fi urnit cu o palmă din loc ; ca şi cum s-ar fi înapoiat mereu şi mereu de unde plecase. Dar umbrele înserării se lungiseră, astfel că-şi dădu seama cît a tot mers, din zori şi pînă-n asfinţit. Soarele scăpăta acum, scăldînd praful drumului în pur-

puriul soarelui aprins. Departe se zăreau cîteva case şi o plantaţie de salcîmi. Îşi făcu socoteala să rămînă peste noapte în acest sat, pierdut în şesul neted şi sterp. Cînd ajunse acolo, soarele nu se mai vedea, dar cerul trecea pe nesimţite de la trandafiriu închis, la albastru de peruzea. Se arătară şi cele dintîi stele sclipind sfios şi fără putere... Satul era mic, risipit pe o vale. De pe colnic îl văzu şi-şi făcu socoteala că mai degrabă trebuie să fie aşezările de pe moşia cuiva, fiindcă cele cîteva căsuţe văruite, care se pierdeau printre livezi de pomi şi alte acareturi, se aţineau în jurul vetrei unui conac mare şi frumos, cu grădini şi pajişti de ţi-era teamă să le calci. Anton se apropie îndoit şi în silă de poarta unei căsuţe ca toate celelalte, cu zidurile albe şi acoperită cu stuf. Streaşina nu era mai înaltă decît un stat de om. Lîngă fereastră se căţărau pe zid nişte vrejuri lungi şi întortocheate, pe care Anton le ştia că înfloresc dimineaţa, o dată cu răsăritul soarelui. Acuma, în asfinţit, cupele albastre, străvezii şi fragile, erau răsucite ca nişte ţigări şi încă nu începeau să se deschidă. Peste cîteva zile trebuiau să se scuture, lăsîndu-şi pe vrejuri fructele cît alunele.

La fereastra căsuţei atîrnau perdeluţe din pînză albă, brodate în culori vii. Privi înăuntru printr-una din ele, fără să vadă nimic, fiindcă înserarea cuprinsese tot satul. Dar tocmai atunci, în tindă, se aprinse ochiul galben al unei lămpi. Anton bătu şi, fără să aştepte răspuns, deschise uşa. Dădu cu ochii de stăpîna casei, o femeie tînără care-l privi cu mirare şi cu teamă, făcînd cîţiva paşi înapoi. O clipă, i-ar fi venit parcă să strige, dar se îmbărbătă şi spuse :

— Nu e omul meu acasă... şi nu vă pot primi... Să nu vă supăraţi... Aşteptaţi pe bătătură, trebuie să vină !...

Musafirul se dezmetici abia atunci şi păşi peste prag înapoi. Îl izbise din casă mirosul de leventică şi cimbrişor, din buchetele ascunse după icoanele care umpleau pereţii şi pe care apucase să le vadă pînă îi vorbise femeia. Nu mai gîndi alta, decît că s-ar fi întins, sfîrşit, să se odihnească pe patul din tinda aceea... Era acolo un pat larg, neobişnuit de mare şi înalt, cu un vraf de perne aşezate una peste alta. Anton era aşa de obosit, încît i-ar fi fost destul dacă i se îngăduia să rămînă peste noapte şi jos pe

pămîntul gol, cu capul pe dasaga lui. Neştiind încotro s-o ia, zăbovi un timp pe bătătură aşteptînd pe stăpînul casei... N-avea de unde să ştie atunci că stăpînul casei şi al femeii, frumoasa care aprindea lampa, nu era decît un învoitor pe moşia lui Basamache Boldur. Tot mai tîrziu avea să afle că-l chema Samson. Samson a venit cînd se întunecase bine. Judecînd numai după teama nevestei lui, să n-o găsească singură cu om străin în casă, Anton şi-l închipuia bănuitor şi rău la suflet, făcîndu-i femeii zile grele, fără să-i mai zică o vorbă bună din noaptea nunţii. Chiar aşa se şi ivi Samson, îşi făcu apariţia ca un voinic, gata oricînd să zdrobească pe cineva doar cu o lovitură. Dădu cu ochii de Anton, dar nu-l băgă în seamă. Alergă mai întîi grăbit în casă, trîntind zgomotos uşa, bătîndu-şi milităreşte cizmele cu o nuia. La început Anton se sperie de el, avu o strîngere de inimă văzîndu-l, apoi îşi luă inima în dinţi şi-l rugă să-i dea voie să înnopteze pe bătătura lui. Femeia, pe care aflase c-o cheamă Ioana, nu-i spuse nimic bărbatului despre intrarea neaşteptată a musafirului în casă... Îl privi numai şters, fără să aibă şi ea o părere, după ce-i vorbise cu glas egal, fără nici o mlădiere... „Pe cît e de frumoasă, gîndi Anton, pe atît e de urgisită de bărbat"...

Samson tăcu o clipă. Se gîndi, îşi făcu socoteala în gînd şi găsi potrivit să-l întrebe pe străin, cine e şi de unde vine. Anton spuse cum îl cheamă şi ce l-a împins să plece aşa, aiurea, pe drumuri neştiute. Rămăsese fără casă, fără pîine, fără grădină. „Uite aşa, om bun ! Mi-am luat crucea, cum s-ar zice, şi-am plecat în lumea largă."

— Cine te-a mînat ?... îl întrebă omul, parcă fără să fi auzit nimic din cele ce i se povestise. Cu înfăţişarea de om sfîrşit de oboseală Anton spuse cu glasul stins, fără să-i pese de răceala celuilalt :

— Vita merge înainte şi priveşte în pămînt, fără să ştie nici de cine şi nici unde e mînată !...

— Bine spui, străinule, răspunse repede omul şi parcă abia atunci se deschiseră zăgazurile lui lăuntrice. Începu să vorbească el în locul lui Anton : Adevăr grăieşti, omule !... Nici eu nu ştiu cum m-am pripăşit pe meleagurile astea ! Mi-am luat gînd de pasăre şi ochi de fiară şi-am plecat de la obîrşia mea. M-a prigonit stăpînul şi slugă

am fost de cînd m-am născut, m-a prigonit vătaful lui şi cei mai mari ai satului mi-au cerut tot felul de dări. M-au prigonit şi popii cînd m-am rugat de ei, m-a scurmat foamea şi m-a îngheţat gerul iernii, m-a pîrjolit arşiţa verii pînă am uitat şi de locul unde m-am născut şi de părinţii mei. Dumnezeu să-i ierte, că nu mai ştiu pe unde le-or mai fi rămas sărmanele lor oase!... Nevoia m-a mînat în stepa asta şi mi-e inima grea, omule!...

Femeia îl asculta din prag, cu braţele încrucişate, îndurerată de vorbele lui şi i se iviră lacrimi în ochi. Anton înţelese că dincolo de asprimea omului şi de răceala femeii, aceste două suflete sînt legate de o soartă care-i a amîndurora la fel. Aştepta un nou cuvînt al lui Samson. Acesta îi porunci mai întîi nevestei să-şi vadă de treburi pe bătătură, iar el urmă să vorbească:

— Uită-te la noi! La mine şi la nevastă-mea, Ioana... Cîţi ani ne dai?...

— Patruzeci, spuse Anton fără să stea la gînduri.

— Aşa-i, de patruzeci părem, ai dreptate, dar n-avem nici treizeci. Cum ne vezi, sîntem singuri, singuri pe lumea asta, ca doi bieţi copaci peste care se aruncă din toate părţile vîrtejurile... Bine că nu ne-a dat Dumnezeu copii!... Rău e fără copii, ce e drept. Dar dacă-i aveam şi ne mureau, nu ne-ar fi zdrobit inima? Şi dac-ar fi trăit şi-ar creşte mari, ce s-ar alege de ei? Ar ajunge şi ei argaţi ca mine! Mi-ar seca şi mai mult inima! Că alta ce poate isprăvi unul ca mine?

Anton îl privi îndelung şi adînc în ochi. Avea căutătura tulbure, se uita mereu în lături, pieziş, ca şi cum i-ar fi lunecat privirile de pe lucruri. Parcă se simţea mic şi ruşinat, gata să intre în pămînt, cît era de mare şi voinic. Îşi lăsă capul în piept de tristeţe. Anton îl rugă să-l îngăduie peste noapte la el.

— Firește, se grăbi Samson, uite aici, în odaia de-alături! Şi, ca şi cum inima i s-ar fi golit de revolta care-l cuprinsese mai înainte, de umilinţă şi resemnare, îşi strigă femeia să vină şi să rostuiască cele cuvenite.

Mîncară în tăcere ouă fierte, brînză şi băură lapte. Femeia le punea dinainte cu mişcări agere mîncarea şi pîi-

nea, strîngea rămăşiţele. Anton îi ceru din nou iertare de sosirea lui neaşteptată, îi mulţumi că l-a ospătat.

— Nu face nimic, zise ea... După atîta drum trebuie să ia omul ceva în gură.

Apoi tăcu şi pieri într-un ungher al odăii aşteptînd. Ceasornicul de perete bătu zece ceasuri, după care îşi continuă tic-tacul. Anton le mai mulţumi o dată, cerîndu-le să nu se mai obosească, că nu are nevoie de nimic, decît să-şi odihnească undeva trupul. Îl trecură în odaia de alături, unde femeia aşternuse pat. Anton se dezbrăcă şi se întinse sfîrşit pe patul lat, înalt. Se afundă în salteaua de paie ca într-un furcoi de fîn. Îşi potrivi drept căpătîi desaga. Ca totdeauna, cînd era aşa de ostenit, nu putu să adoarmă. Din tindă se auzeau tic-tacul ceasului şi vorbele murmurate ale gazdelor. Cînd închidea ochii, lui Anton îi alergau pe dinainte ca într-un film imaginile de peste zi, cîmpul cenuşiu şi pustiu, plin de mărăcini şi ierburi uscate, spulberate de vînt. Din cînd în cînd, îl cuprindea o toropeală, dar fără să vrea deschidea ochii numaidecît, şi i se părea că doarme de un ceas sau două. Cînd somnul îl prinse cu adevărat, se năpustiră asupra lui tot felul de coşmare. Visa că oamenii cu care se întîlnea în peregrinările lui erau plini de bube urîte, care le acopereau faţa, braţele şi pieptul şi strigau la el, tînguindu-se de frica morţii. Şi pămîntul pe care călca era plin de bube din care se scurgea puroi şi sînge stricat. Cerul lăsat jos, gata să-l strivească, era şi el ca un buboi uriaş, gata să plesnească şi să împroaşte lumea cu puroaie şi cheaguri de sînge. Se trezi înfricoşat, cuprins de o scîrbă nesuferită. Privi îndelung prin geamul odăii, afară. I se înfăţişă cerul albastru şi plin de stele, pe care aluneca, rar, purtat de vînt, cîte un nor argintat de pulberea lunii, ca o pînză de păianjen. Nu mai putu să doarmă. Rămase aşa, treaz, pînă se lumină de ziuă.

De cîte ori Anton rămînea singur, îl năpădeau gînduri ciudate şi încîlcite, ca şi visele care-l tulburau într-una. Acum însă asculta în tăcere şoaptele celor de alături. Nu era singurul care nu dormea la ora aceea. Samson îşi certa necruţător nevasta. Cuvintele şuierate nu se înţelegeau, dar că era o ceartă se putea înţelege din apăsarea şoaptelor bărbatului, din graba şi agitaţia lui. Se auzea plînsetul ei

subţire şi tînguitor. Într-o vreme se desluşiră şi vorbele: „N-am să te iert pînă o cădea pămîntul peste tine! zicea el. Înţelegi tu, tîrfă... Ce zici, s-a găsit un prost, iaca eu, care să se mulţumească cu rămăşiţele altora?... Destrăbălato, ai merita să..." Anton nu auzea ce-ar fi meritat femeia, dar urechea lui ghici în potopul de vorbe că se amestecau ameninţări şi înjurături. Rămase cu ochii pironiţi într-un ungher, cuprins de o milă nesfîrşită pentru bieţii oameni.

Ceasornicul prinse din nou glas, bătînd ora cinci. Orătăniile din curte se trezeau, o dată cu oamenii care se pregăteau să plece la muncă pe moşie. Din larma iscată, Anton înţelese că erau acolo sumedenie de găini şi curci, le bănui răscolite de graba mîncării, scuturînd din creste şi plecîndu-şi capul pieziş de parcă ar asculta pe la vecini. Porcii se auziră mai departe, chiuind ascuţit, şi Anton îi văzu aievea, scormonind pămîntul cu rîtul, morfolind prin gunoaie după coji şi resturi de mîncare. Stoluri de vrăbii se simţeau bătînd grăbit aerul cu aripile şi mutîndu-se să ciugulească în alt loc. Anton privi prin fereastră bătătura prinsă în freamătul începutului de zi. Pătulele din fund erau străjuite de sperietori cocoţate pe prăjini lungi. Dincolo de ele, după o perdea de copaci, era conacul. Într-o parte se vedeau, ascunse şi ele de copaci, toate acareturile, şi hăt, încolo, se vedeau şurile de paie şi fîn, glugile de coceni, cîte nu rămăseseră în cîmp. Gazdele se sculaseră şi ele de mult şi roboteau prin jurul căsuţei lor. Anton ieşi, se învioră cu apă rece din jgheabul fîntînii, limpede ca lacrima. Mai aruncă o privire în juru-i şi intră în vorbă cu gazda...

Samson nu părea să aibă însă nici o poftă de vorbă. Arăta o faţă ostenită, întunecată, şi Anton înţelese că nu dormise nici el toată noaptea. „Cine ştie ce durere apasă sufletul acestui om, îşi zise Anton în sine, ce amintiri negre s-or fi adunat în capul lui." Poate că în adevăr femeia păcătuise înainte ori după măritiş, poate că era numai închipuirea lui care-o învinovăţea. Poate alte vini adevărate ori scornite îi măcinau. Femeia îi ocolea privirile. Omul însă îl aţinti cu ochi tulburi, se scutură ca şi cînd ar fi vrut să lepede de la el o povară, zîmbi silit.

Clătină din cap şi, înfrîngîndu-şi o altă pornire lăuntrică, vorbi :

— Apoi, bine că ai venit... Stai să bem o cană cu lapte ! Am lapte de capră, gros ca smîntîna !...

— Bine, asta-i bine... şi Anton şovăi o clipă, cum să-i spună. Asta-i bine... frate... Şi numaidecît se simţi în largul său. Vru să-l întrebe cîte ceva, să ştie în ce locuri ajunsese...

— Ai auzit de unul Basamache Boldur ? îl întrebă Samson, cu oarecare admiraţie în glas.

Anton nu auzise de aşa nume, deşi cutreierase destul ţara.

— Cine-i Basamache Boldur, de care spui ? întrebă el.

— Un moşier, mare moşier, ce nu s-a pomenit, omule bun !... Toate astea cîte le vezi cu ochii sînt ale lui. Şi încă altele, care nu se văd şi nu se ştiu. Şi noi ăştia, tot ai lui sîntem !...

— Om bogat, zici ?

— Bogat, slavă Domnului !... are atîta avere că nu-i mai ştie socoteala. Să tot mănînce la ea cu lingura cea mare şi tot n-are cum să se sfîrşească.

Priveliştea era frumoasă. De pe terasa conacului, înaltă, ridicată pe stîlpi sculptaţi, trebuia să se vadă stepa, pierzîndu-se în depărtare ca o apă, tremurînd şi pîlpîind ca apa, sub ochiul de foc al soarelui. „Doamne, ce pustietate !“ gîndi Anton plimbîndu-şi privirile roată peste tot. Cît vedeai cu ochii se desfăşurau întinderi nesfîrşite. O creastă de deal calcaros, strălucitoare în soare, se ghicea pe cenuşiul mohorît al stepei, departe, unde zarea era ca lipită de altă zare. Nu se vedeau alte aşezări omeneşti. Satele erau rare pe aici, şi nu se desluşeau în lumina înceţoşată a dimineţii, în aerul gros. Undeva, o scînteie scăpărată de soare, pe vreo turlă bisericească, se ivi o clipă ca o părere. Preajma se liniştise, vitele, păsările şi animalele ogrăzii se ogoiseră, primindu-şi tainul de fiecare zi. Totul era cufundat într-o tăcere netulburată nici de nechezatul cailor, de mugetul viţeilor, de grohăitul porcilor sau cîntatul cocoşilor. Săgetau, din cînd în cînd, pe deasupra, cristei în zbor, pierzîndu-se în marea nesfîrşită a stepei.

— Cine zici că o fi acest Basamache ? stărui Anton.

— Eh, boieria lui nu-i cine ştie ce !... Se zice că străbunicul lui a venit pe meleagurile astea, mînînd din urmă o turmă de oi. A coborît cu ea din nişte munţi, pe unde-or fi, Pindul cică se chema, şi s-a oprit aici. A ştiut el unde să se aşeze. E pămînt bun, de să-l mănînci nu alta ! Cu timpul a ajuns stăpîn pe cîte vezi cu ochii şi dincolo de marginea cerului. Oamenii nu prea vorbesc frumos despre el, dar, fără ură şi părtinire, boier Basamache nu e chiar aşa de rău !...

Anton izbucni în rîs.

— El n-o fi rău, precum zici. Rău e pămîntul ăsta rodnic şi bun că-l ţine !

Rîse şi gazda, cu oarecare stinghereală şi uimire. Îndrăzni să adauge :

— Nu e o fiinţă rea... cum să-ţi spun eu dumitale ? E un om care face degeaba umbră pămîntului !...

Făcură haz amîndoi şi se găsiră, ca de cînd lumea, prieteni. Se potriveau şi aveau aceleaşi gînduri. Au stat îndelung de vorbă şi au fost de părere că, de vreme ce pe lume sînt atîţia care se ostenesc doar să mănînce şi care fac degeaba umbră pămîntului, de ce n-ar face-o şi boierul Basamache ! Şi-au deschis amîndoi sufletele unul altuia, şi, fericiţi, cu glasuri coborîte au tot sporovăit despre boier şi cucoana lui, despre care se dusese vorba, cum spunea Samson, pînă la Tarigrad, pentru cîte gusturi toate ale ei şi capricii.

— Ce-ar fi dacă ai rămîne aici, la curte ? îl întrebă Samson într-o vreme. Dacă te ia în ochi de bine cucoana Nastasia, ţiitoarea boierului, atunci poţi spune că ai noroc...

Chiar atunci Anton zări în cerdacul conacului două făpturi, o femeie cu un şal înflorat aruncat pe spate şi un bărbat cu trupul ca de urs, mare şi cu capul înfundat între umeri, mijlociu de statură, dar înfricoşător la vedere...

„Ăsta trebuie să fie boier Basamache"... îşi zise Anton, apropiindu-se de cerdac.

— Uită-te bine la el, îl îndemnă argatul, are nişte ochi ca de cîrtiţă. Ai crede că mai mult pe sub pămînt a trăit. E ştiut că lumina zilei îl supără rău, şi să-l vezi cum îşi freacă ochii într-una. Cîteodată, n-ai crede, şi-i freacă şi

un ceas întreg. Vezi colo, fereastra aia ?... Acolo-şi petrece ziua cu capul lui cît un dovleac turcesc, sprijinit în pălmi. Stă şi se uită, iar stă şi iar se uită. Nu face şi nu zice nimic. Vede tot ce se petrece în curte. Nu zice nimic atunci, lasă o noapte să treacă şi a doua zi te cheamă la el şi-ţi strigă : „Te iei la harţă cu logofătul ?... Lasă, că am văzut eu, gunoi ce eşti ?!" Aşa zice, la oameni : gunoi ! „Am văzut eu, gunoi ce eşti." Pe urmă îi dă afară şi ori le opreşte din simbrie, ori nu ştii ce altă pedeapsă le dă. Uite, aşa îşi trece vremea, trîndăvind !... Nu pleacă la plimbare cu coana Nastasia, cît o vezi de frumoasă. Nu l-am văzut nici prin grădină, şi-i toată numai un trandafir, nici în livada cu pomi, care-i o frumuseţe cum nu cred să mai fie pe undeva. Straşnică livadă ! Nici măcar să zici că deschide ferestrele, să intre aer curat ! Şi cînd stai de vorbă cu el, parcă doarme. Totdeauna e somnoros... Să fie din naştere aşa, trîndav ?... bătu-l-ar păcatele lui cele multe, că nu ştiu eu cîte păcate are. Şi să vezi că nu-i numai atîta. E posomorît ca zilele de octombrie cu ploaie. Nu ştiu să-l fi văzut niciodată zîmbind ! Oamenii de aici l-au poreclit „ploşniţa". Urîtă fiinţă !... Grozav de urîtă ! Ochii lui mă sperie, sînt ca nişte boturi ascuţite de şoareci şi cată pe sub sprîncenele lui stufoase şi roşietice peste tot şi sfredelesc, şi amiroasă, lucru mare, că doarme toată vremea ca un huhurez. A dracului lighioană !...

— Dar coana Nastasia ?...

— Ai văzut-o ?... Hei, coana Nastasia, frate, e frumoasă, de n-are pereche, şi tînără, nici n-ai zice ! Putea să-i fie copil !... A adus-o din lumea largă, cine ştie de pe unde. Ea e păstrătoarea şi stăpîna avuturilor lui ! Zic şi eu, noroc pe ea ! Conac, cum îl vezi, de piatră ca o cetate, cu turnuri, numai stai şi numără-le, şi clădiri sumedenie, ale ei sînt.

— Bineînţeles că niciodată în acest castel n-a lucit vreo lumină, nu s-a auzit muzică şi n-a fost petrecere ?...

— Doamne fereşte ! se cruci argatul... Pe lîngă că e aşa de molîu şi nesuferit la vedere, e şi rău cu ţăranii. Nu numai că pune pe vechili să-i bată, dar şi el îi bate pînă la sînge. Uită atunci că doarme şi e molîu. Pe unul l-a omorît şi l-a plătit în bani. Nevasta lui s-a bucurat, că

erau parale bune, da' parcă poți plăti omul în bani! Asta-i, și aici e ca peste tot, frate, degeaba. Aici ca oriunde.

Anton îl aștepta să se liniștească, vorbi:

— Zici să mai încerc, dacă e așa de hapsîn?

Samson izbucni în rîs.

— Cum să nu încerci? Asta-i alta, n-avea grijă. Te primește, nici să nu te îndoiești. Parcă văd cum o să fie: mai întîi, la prima înfățișare, are să încremenească de mirare, pe urmă are să prindă a tremura ca turbat, și asta înseamnă că gata, te-a primit. „Nastasio, zice, ia-l în primire și dă-i de lucru". Ei, da! oricum, tot trebuie să găsești ceva de făcut! Și rîse.

Anton se îndreptă singur spre cerdacul boierului Basamache. Vîntul îi răvășea părul pe frunte și pe obraz. Intră în curtea conacului și urcă scările mari de piatră ale intrării principale. Sună. Așteptă, dar nimeni nu veni să deschidă. Încercă ușa, nu era încuiată. Intră. Urcă treptele fără zgomot și se opri nedumerit în fața unei uși. Bătu în ușă.

— Cine e? întrebă dinăuntrul un glas de femeie subțire și poruncitor. Intră!

— Vă rog să mă scuzați!... a spus Anton și simți un fel de stingherealâ. Pot să mă retrag, doamnă, și să aștept pînă...

Nastasia, stăpîna casei, se pieptăna mai mult dezbrăcată, în fața unei oglinzi ovale. Se întoarse spre el și Anton o văzu uimit. „E prea tînără și prea frumoasă pentru dihania de Basamache Boldur," gîndi el.

— Aș vrea să vorbesc cu domnul Basamache, zise apoi. E o chestiune, cum să spun, personală, adăugă, simțind că se pierde în fața femeii.

Nastasia îl măsură din creștet pînă-n tălpi.

— Nu poți să-mi spui și mie? Ia loc, și spune ce necaz te-a adus aici.

Anton se așeză. Stătu cîteva clipe și se gîndi, apoi o întrebă dacă n-ar putea să-l angajeze ca argat la moșie. Femeia îl privi iar de sus pînă jos, uimită de-a binelea.

— Dumneata... argat?!

— Da, pot să fac orice. De copil muncesc la cîmp, în grădină, la vie. Mă pricep şi la îngrijit animale. Pot să le îmblînzesc pe cele nărăvaşe... pot să...

Rămase cu ochii aţintiţi în ochii frumoşi ai doamnei Nastasia. Nu mai avea altceva de adăugat ; aşteptă, aşa, răspunsul ! Dar femeia dorea să mai afle cîte ceva despre acest om ciudat, cu purtări alese, care cerea nimic mai mult decît să fie argat în curte.

— Eşti căsătorit ?...

— Nu ! răspunse Anton scurt.

Se simţi privit stăruitor, dar nu-şi ridică privirile din pămînt. N-avea de gînd să dezvăluie ceva din viaţa lui. Îşi îngropase pentru totdeauna în inimă bucuriile şi durerile. Nu voia să se ştie de unde e şi nici pentru ce pribegeşte. Pentru el totul era clar. Voia să ia viaţa de la capăt, să nu-şi mai aducă aminte de ce-a fost. Să înceapă totul altfel, biciuindu-se pe sine, începînd răzbunarea mai întîi asupra lui însuşi. Amărăciunea, cîtă se adunase în sufletul lui, era cuibărită adînc. Doamna Nastasia nu putea să i-o descopere, cum stătea în faţa lui, pe jumătate îmbrăcată, cu părul despletit, privindu-l ca pe o minune.

— Bine... rămîi la noi... zise ea într-un tîrziu. Bărbatul meu... adică ai să discuţi cu bărbatul meu... vreau să spun... condiţiile. Nu va fi chestiunea să... nu va fi dacă... Esenţialul e că poţi să te consideri angajat la noi la moşie...

— Atunci pot să plec... Şi vă mulţumesc, doamnă ! N-am să vă dezamăgesc !

Anton ieşi grăbit pe uşă. Coborî scările. Ziua luminoasă şi blîndă îl primi cu o baie de linişte.

— Ţi-am spus eu ! se bucură Samson, cînd află cum se isprăvise treaba. Coana Nastasia e ca pîinea caldă...

De a doua zi, Anton Dumbravă îşi luă în primire cele ce avea de făcut, adică să rostuiască peste cei mai mici de la conac.

— Iată-mă şi vechil, şi logofăt boieresc ! îşi zise el, cu veselă obidă. Ori secretar de moşiereasă frumoasă...

CAPITOLUL VIII

Venise primăvara. Era în toi, luminoasă şi plină de viaţă. Cîmpul se întindea verde, uriaş, aruncat pînă la temelia cerului. Şi pomii în floare erau plini de zumzetul albinelor şi al bondarilor.

Era soare, dar sufla un vînt uşor, uscat şi rece. Oamenii alergau de cu zori care încotro, lovindu-se unul de altul. Vocile care se strigau, tropotul căruţelor, nechezatul cailor, toate acestea îl trezeau pe Anton cu mult înainte de răsăritul soarelui.

El locuia, acum, într-una din odăile conacului, mobilată cu tot ce-i trebuia, la etaj. Se spunea că este cea mai bună odaie pentru oaspeţi. De la ferestrele ei larg deschise, Anton privea cîmpia şi respira adînc aerul curat şi înmiresmat de parfumul florilor de cais, de piersici şi pe acela dulceag de salcîm. Se dezbrăcase complet şi, ca-ntr-o baie rece, plăcută, îşi mlădia trupul ca un lăstar în bătaia vîntului. Fiecare fibră a muşchilor tresărea şi-i da o sprinteneală de adolescent. Îl trădau însă cutele frunţii care se adînciseră în ultimul an şi părul, care începuse să încărunţească.

Uşa se deschise pe neaşteptate şi doamna Nastasia intră ca într-o cameră goală.

— Pardon !... scuză-mă !... bîlbîi ea şi se retrase numaidecît trîntind speriată uşa. Dar îl văzuse, fără îndoială, şi Anton presupunea că se ruşinase. Se va fi ascuns în camera ei, gîndi el şi, în aceeaşi clipă în minte îi năvăliră întîmplări cărora nu le dăduse atenţie, dar care acum începură să se lege de la sine între ele.

De cînd venise pe moşia lui Basamache, ajunsese să fie, cucoanei în special, de mare ajutor în treburile gospodăreşti. O vedea mereu la fereastră privind tot ce se mişca prin curtea conacului, cu gîndul aiurea. Anton îşi spusese că-i place să privească toată forfota de dimineaţă, a orătăniilor, dar îşi dădu seama cu stupoare că Nastasia îl urmărea pe el.

Jos, în curte, oamenii înjurau, mai pe ocolite, mai pe faţă, blestemau şi împroşcau cu vorbe grele pe stăpîni, prefăcîndu-se că n-o văd pe cucoană la fereastră şi apoi deodată îşi holbau ochii la ea, ca şi cum atunci ar fi descoperit-o. Însă Nastasia nu auzea şi nu vedea nimic, ea părea să contemple sau să se gîndească la cine ştie ce, fiindcă şi vorbele cumplite de ocară ce ieşeau din gura celor de afară, şi înjurăturile grăjdarilor păreau să-i alunece pe lîngă urechi, n-o stinghereau. Privea absentă, dar Anton o surprindea mereu uitîndu-se la partea curţii unde se mişca el. O văzuse într-o zi de pe terasa conacului, cum se aruncase ca o femeie beată de fericire în patul ei larg şi rămăsese o vreme aşa, fără să se clintească. În altă zi, după ce el trecu prin dreptul unei ferestre deschise, de unde îl privise ea, o auzi hohotind crispată, de una singură, în odaia goală. Cînd îl vedea şi sta de vorbă cu el, era cînd veselă, gata de glume, zîmbind cu vinovăţie, cînd tristă şi întunecată, cerşindu-i parcă, fără cuvinte, ceva ce el n-ar fi putut să spună şi să-i îndeplinească.

Anton cunoştea astfel de stări ale femeilor. Trăise destule, şi citise mai multe. Intrarea neaşteptată a Nastasiei în camera lui îi deschisese ochii asupra unui pojar care mocnea în preajma lui, gata să izbucnească. Dar Anton dorea să-şi petreacă viaţa cît mai departe de o astfel de lume. Ar fi preferat să-şi facă o colibă undeva în adîncul pădurii care mai rămăsese din Deliorman sau, hăt, departe, pe întinsul nemărginit al stepei. De aceea îşi văzuse de treaba lui bucuros că după nenorocirea Ruizibeei şi-a găsit un adăpost unde să aştepte alinarea sufletului răvăşit şi să nu aibă grija celor de care fugise de la Bucureşti. Ajunsese, cît stătuse pe malul mării, nici să nu-şi mai amintească de ei. Cînd însă totul se prăbuşise acolo, şi el trebuise să plece în lume, urmăritorii care-l hărţui-

seră, ani la rînd, se întorseseră în mintea lui cutreierată de nălucirile vieții lui risipite. De aceea se oprise la moșia lui Basamache, ca să-și piardă încă un timp urma. Să nu știe de nimic și de nimeni. De aceea nici n-o văzuse pe Nastasia, decît atîta cît i-o înfățișase Samson. Îi spunea bună ziua, nu cu respect, ci ca o îndatorire de fiecare zi, cum ar fi întors un ceas ori ar fi măturat prin odaia lui, pe care, de altfel, și-o îngrijea singur. Însă Nastasia îl pîndea peste tot, pînă tîrziu noaptea, parcă nici nu mai putea să doarmă ca lumea. O auzea cum se înapoiază în odaia ei, atunci cînd Anton își încuia ușa la el, semn că s-a culcat. O simțise de cîteva ori că se apropie de ușa lui. Gol de gînduri, înregistrase împrejurarea și tot atît de natural și-o gonise de fiecare dată din minte. Îi auzise răsuflarea întretăiată, grăbită, o văzuse căutînd speriată în toate părțile cînd rămînea singură cu el. Oamenii din curte îi spuseseră că-i întrebase din cînd în cînd despre el, le îngăduise unele hatîruri, ca să-i furnizeze informații cu privire la viața lui.

Așa au trecut săptămîni și luni. Anton își făcea de lucru toată ziua la cai. Îi țesăla și peria, le pieptăna coama stufoasă și le împletea cozile grele. De cînd lumea parcă se îndeletnicise numai cu îngrijirea cailor, așa de îndemînatic ajunsese. Îi plăcea să și călărească, mai ales pe cei mai nărăvași, care-și aruncau călărețul la pămînt. Și avea Basamache din aceștia, măcar că niciodată nu încercase să se urce în șa... Pe aceștia se îndîrjea Anton să-i îmblînzească și-i făcea să se rotească, să se cabreze, ca într-o arenă de circ. Își descărca astfel obida care-i otrăvea sufletul, găsea la dobitoacele îndîrjite de ham și șa un fel de răscoală ca a lui. Nu le-o înfrîngea, ci doar încerca s-o canalizeze, să se aștearnă mai agere galopului lor nebun. Nu umilea animalele, nu le lovea, ci și le apropia, le integra dorinței lui de fugă. Se întorcea cu ele în spume, la grajd, tremurînd și el de o nerăbdare pe care nu putea și nici nu voia să și-o domolească. Cei din jur glumeau pe socoteala lui: „Strașnic om, nu-l întîlnești orișiunde," zicea într-o zi un argat, fără să știe că Anton îl auzea. „Numai aici poți găsi un asemenea filozof în postul unui șef de grajd!" Toate acestea îl lăsau indiferent pe Anton, de parcă nimic n-ar fi auzit... „În lume

sînt destui — zicea un altul — pe care roata vieţii îi aruncă de la o anumită înălţime, aci la coada calului! Îi alungă pe meleaguri depărtate şi rătăcesc aşa căutîndu-şi mîntuirea prin peşteri, prin păduri, ori fugind în lume. Unii îşi pierd minţile şi vor să ajungă în împărăţia cerurilor, umblînd goi pe drumuri! Aşa şi Anton al nostru. Cine ştie ce-o fi cu el, de unde vine şi prin ce-a trecut."

Anton a intrat în vorbă cu el:

— Ce spui tu, omule, mă seacă la inimă. Cine eşti tu? De unde vii?...

— Sînt şi eu unul din aceştia despre care vorbesc, pe care soarta i-a aruncat pe drumuri... Nevasta m-a părăsit şi copilul...

A stat să-şi amintească, ori să-şi alunge o amintire.

— Ce s-a întîmplat cu copilul?... a întrebat Anton.

— Ce să mai vorbesc!... Nu mai ştiu... şi nici nu mai trebuie să ştiu... Eu, omule, sînt din aceia care mă mir cum n-am ajuns ca Sarga!... Nu l-ai văzut pe Sarga? Am să ţi-l arăt. De cum se înnoptează iese la drum. Umblă despuiat, şi goliciunea şi-o acoperă c-o piele de cîine. Face fel de fel de pozne, urlă şi loveşte în gol. El zice că se luptă cu dracii şi-i răpune!... Cine ştie ce păcate mai ispăşeşte şi ăsta?... Aşa-mi spunea părintele Chirea că nicăieri nu sînt aşa de mulţi ca el, ca pe aici, la noi, şi că asta-i numai din pricina păcatelor lor. I-a pedepsit Dumnezeu, ca să ne arate marea lui îndurare!

— Dacă pedeapsa ar fi, cum spui, după cîte păcate a făcut omul, atunci boier Basamache ar trebui să fie ca vai de capul lui. Cine-i mai păcătos ca el? Cred că nu e un altul pe lumea asta, şi cum l-ai văzut nu umblă gol, cu o piele de cîine în spate. Şi nici coana Nastasia, amazoana noastră, care-şi schimbă rochiile la fiecare ceas, nu ştiu s-o fi văzut, cum spui, că umblă ca Sarga. Să ştii, bătrîne, că alta-i povestea cu acei nebuni care socotesc că n-au alt rost pe lume decît să-şi îngroape morţii — aşa cum era unul pe la noi, se tîrguia cu moartea; şi acei care se chinuie şi pătimesc umblînd de colo-colo, se ascund prin tufişuri ori prin locurile sălbatice, bunăoară ca aici, nu de păcătoşi ori de nebuni fac aşa. Vai de capul lor. Sînt oropsiţii lumii în care trăim. Foamea, frigul,

sîlniciile crunte, îndurate de ei ori de alţii, asta îi mînă din loc în loc.

Anton se aprinsese. Parcă sorbise o băutură tare, aşa se simţise invadat de amintirea a tot ce trăise înainte de somnul lui fericit lîngă Ruizibeea.

— Samson mi-a arătat pe unul de aici, continuă Anton. A dat tifosul peste el şi ai lui. Nevasta şi şapte băieţi i-au murit toţi într-o iarnă, pe toţi i-a secerat molima. Acuma e de rîsul lumii, îl huiduie copiii şi-l alungă cu pietrele : „Huoooo, nebunule !... Sfîntule !..." aşa îi zic. Trăieşte şi el ascuns de lume în scorbura unui plop găunos ! De ce nu se întîmplă aşa ceva boierilor, lui Basamache al nostru ori unui popă, de care spui ? Să-l vezi şi pe Basamache că merge pe urmele nebunului, pentru mîntuirea sufletelor păcătoşilor !... Ori pe un popă ! De ce nu se chinuie şi ei, popii, din dragostea pentru Hristos, ca să capete binecuvîntarea sfinţilor ? Ai văzut vreun popă care să-şi lase parohia, şi să trăiască în pustnicie ? Este adevărat că am văzut unul în viaţa mea, îmbrăcat într-un patrafir din pînză de sac, pe care erau pictate o cruce mare şi ţeasta lui Adam. Dormea într-o colibă cu o fereastră care era astupată de o icoană, şi în loc de pat, avea un coşciug în care dormea în vreme ce deasupra nu se stingea candela

Anton se legase de omul cu care vorbise, nu-i ştia numele, nu ştia ce făcuse mai înainte, dar îl simţise din altă materie decît a grăjdarilor.

— Dumneata, domnule Anton, vei fi fost ceva la viaţa dumitale. Dar nici eu nu-s...

Bătrînul se întrerupsese şi nu-i mai putuse scoate un cuvînt. Abia peste cîteva zile îl făcuse iar să vorbească.

— Ehei, eu mi-am bătut joc de viaţă... a început el. De viaţă şi de mine. Am început să beau şi mi-am făcut averea praf. Am avut, vezi bine, două moşioare, a mea şi a soţiei !... Căci am fost căpitan de cavalerie, domnule Anton. Căpitan, şi încă la cavalerie... Şi acum, uite ce fac din tot ce-am învăţat în şcoala de ofiţeri şi pe unde m-a dus viaţa, prin alte oraşe...

Vorbea în neştire, mirîndu-se singur de ce spunea, fără să privească la cel din faţa lui. Anton simţea însă că bă-

trînul nu minte, că o nenorocire s-a abătut cîndva asupra lui, amestecîndu-i cugetul şi împuţinîndu-l.

— Şi ce-a urmat? întrebă, văzîndu-l pe bătrîn că se opreşte. După ce-ai părăduit averea, ce-ai făcut?

— Ce-a urmat, e greu de spus!... M-a părăsit nevasta. Stăteam ore întregi sub ferestrele ei. Nu ieşea, nu-mi da un semn, nu-mi trimitea un cuvînt. Am stat cît am stat, pe urmă m-am săturat şi am plecat. De atunci hoinăresc aşa, fiindcă, vezi bine, m-au dat afară şi din armată, neamurile n-au vrut să mă mai vadă. La început mi-a fost greu şi ruşine, dar pe urmă nu mă mai sinchiseam de nimeni.

În glasul bătrînului se desluşiră suspine înăbuşite.

— Iacă, zise el, pînă la urmă te obişnuieşti cu orice! Şi isprăvind de spus ce avusese pe suflet în ziua aceea, se apucă să taie o buturugă.

Anton a plecat în şura de fîn şi a stat acolo într-un colţ, uitat de Dumnezeu, gîndindu-se. Îşi ţinea faţa acoperită cu palmele lui mari şi se scutura din cînd în cînd, ca după un somn agitat. Se sculă într-un tîrziu, se duse la bătrîn şi-l prinse de după umeri, spunîndu-i scurt:

— Să nu te superi că te-am întristat... Rămîi cu bine!...

Afară în ogradă se auzea nechezatul nervos al unui armăsar. Anton a încălecat, şi-a înfipt mînios pintenii în coastele calului. Armăsarul care îşi aşteptase nerăbdător călăreţul a rupt-o la goană cu capul în piept, zvîrlind ţărîna cu copitele. Anton l-a jucat în toate felurile. L-a ridicat în două picioare, l-a lăsat în buiestru şi l-a pus din nou la trap, întorcîndu-l prin ogradă şi apucînd-o apoi în cîmpie. Toţi cei care se mai aflau la ora aceea în preajmă îl priveau uimiţi şi înfricoşaţi. Anton uitase de toate grijile şi necazurile. S-ar fi luat la întrecere şi cu Sfîntul Gheorghe, aprigul călăreţ din icoane. N-avea nici o teamă cu armăsarul care zbura, nu alta!... Atunci a văzut-o încă o dată pe doamna Nastasia. Din iatacul ei îl privea cu admiraţie, îl cerceta în tăcere, cu ochi vrăjiţi, şi Anton nu făcu nici o legătură, nu avu nici o bănuială, convins că femeia se uita la un spectacol. Mai trecu de două ori prin dumbrava din faţa conacului, ca un vîrtej, apoi se făcu nevăzut. I-au spus, pe urmă, oamenii, că tocmai atunci Basamache o strigase pe cucoană, de la o fe-

reastră, unde privise absent cavalcada nebunească a lui Anton.

— Nastasio !... a strigat el cu vocea spartă, hodorogită, Nastasio, unde eşti ?...

Fusese rîndul Nastasiei să rămînă pierdută, cu ochii duşi în zarea cîmpiei, unde pieriseră cal şi călăreţ.

— Doamnă, vă cheamă conaşul !... îndrăznise o slugă.

Îl găsise pe Basamache în iatacul de la etaj, de unde privea prin ochean curtea, acareturile şi cîmpia pînă departe.

— Ce schimbată pari azi, draga mea !... a vorbit el cucoanei. Ce-i cu tine ?

— Nu par, sînt ! îi răspunse ea rece şi cu o undă subţire de ură în glas.

— Ce ai ? şoptise el deodată îngrijorat, dar şi stingherit de prezenţa slugilor în preajmă.

Nastasia nu avea însă ochi pentru el în clipa aceea.

— Nu ştiu !... Şi Nastasia se aplecase mult în afara iatacului, făcînd un gest, ca şi cînd ar fi vrut să se arunce. Nu ştiu, urmă ea, dar uite cerul albastru. Şi lumina este atît de albastră, parcă-ţi pare rău să mori ! Ştii cum sînt ? Aşa... ameţită de o mare bucurie. Parcă plutesc, atît sînt de fericită.

— Ce ciudată eşti, Nastasio ! Parcă eşti ameţită de băutură ! Ai băut ceva ?

Ochii lui Basamache, ca botul ascuţit de şoarece, îi jucau în cap.

— Aşa e, Basamache !... şi cucoana hohoti de rîs. Curios, fiindcă n-am băut nimic, nici apă cel puţin, şi mă simt ameţită ca de o băutură tare cum n-am mai pus în gură. Mi-e sufletul plin de bucurie şi-mi simt trupul uşor, învăluit într-un fel de văluri albastre, cum e cerul.

Basamache n-a mai putut să se stăpînească. A izbucnit.

— Nastasio ! Doamne, ce e cu tine ? Vino-ţi în fire, spune-mi dac-ai băut ceva... Nu-ţi dai seama, dar eşti beată !...

— Aş vrea să fiu mereu aşa, beată !... a vorbit ea cu ochii închişi, purtată de un vis plăcut şi legănîndu-se abia simţit în faţa bărbatului.

— Dacă ţi-e rău, să trimit după doctor ! a stăruit Basamache, covîrşit de griji.

— N-am nevoie de doctor, a cîntat, mereu parcă de pe alt meleag, Nastasia. Simt nevoia să rămîn singură, absolut singură !...

Dar Basamache nu se da dus. A oftat lung, s-a gîndit, s-a răzgîndit. Apoi a întrebat :

— Cine călărea pe armăsar ? Parcă nu era de prin părţile noastre. Tare mîndru mai era ! L-ai văzut, Nastasio ?!...

Basamache s-a apropiat, tîrîndu-şi picioarele pînă la patul în care sta ea. Faţa îi era aprinsă ca un ban de aramă lustruit şi avea un cap uimitor de grosolan cioplit. Nu-şi mişca gîtul deloc. Întocmai ca lupul, se întorcea cu tot trupul lui otova.

— Ei, ce zici, l-ai văzut ?

Nastasia a izbucnit în rîs. Rîsul îi era gîlgîit, batjocoritor şi cînd îi răspunse lui Basamache, acesta o privi cu îndoială, parcă fără să creadă ceva din spusele ei.

— Cu asta-ţi baţi tu capul, Basamache ? Este angajatul nostru, ţi-am mai spus eu cîndva despre el. Pare să fie băiat de ispravă, după cum se vede. Nici n-am putut să-mi dau bine seama, fiindcă stă mai mult în cîmp, cu învoitorii la arat şi semănat !...

Basamache se uită la ea cu nedumerire şi nu-i dădu pace :

— O fi fost militar, poate pe la cavalerie la viaţa lui, că prea frumos călăreşte ! Mîndru băiat !... Cine să fie oare ? Cum îl cheamă ?

Ziua se scurse repede. Se coborau grăbite umbrele înserării. Zgomotele se înteţeau şi se auzeau tot mai aproape tălăngile, mugetele vacilor care se înapoiau în sat. Ultimul descinse în bătătura conacului Anton Dumbravă. Coborîse ca un vîrtej povîrnişul, trecuse în salturi pîraiele în cale, fără să se oprească. Armăsarul răsufla greu. Îi ieşi înainte Nastasia, cerîndu-i să-şi dea raportul de muncile de peste zi. Anton îşi dobîndise însă liniştea. Răspunse amănunţit despre toate în parte şi Nastasia îi mulţumi frumos. Fiecare se retrase să se odihnească. Fereastra de la odaia lui Anton dădea spre curte şi seara era întotdeauna deschisă şi neluminată. Cînd intră în ea, o mireasmă amestecată de flori de cais şi piersic, de salcie amăruie, îl întîmpină în prag. Crengi înflorite fuseseră aruncate pe fereastră şi An-

ton se văzu iar nevoit să înţeleagă cine putea fi făptura delicată şi atît de atentă cu el. Lăsă acolo crengile, să împrospăteze aerul, şi se culcă ostenit. Dar fu învăluit numaidecît de gînduri, parcă l-ar fi aşteptat nerăbdătoare prin unghere, ziua întreagă. Totul în jur era cufundat în linişte. Doar sus, pe dîmbul oilor, scrişi pe cer, plopii uriaşi trebuiau să mai şi foşnească acum, surd şi îndepărtat, aşa cum nu încetau niciodată. Bătrînii spuneau despre ei că sînt rămaşi din vestita pădure nebună, Deliormanul, care se întindea cu mii de ani în urmă, de jos de la Dunăre şi pînă la Marea Neagră.

Aşa cum făcea în fiecare seară, îşi petrecu pe dinaintea ochilor închişi, de care fugea somnul, întîmplările din urmă, mereu mai stinse. Un gînd îl ademenea mereu, fără să se lămurească, dar şi fără să-l părăsească. Deliormanul se profila în această somnie a lui ca un tărîm fermecat, cu adîncimi întunecoase de codru, cu linişte, cu tufişuri nepătrunse unde nimeni nu-l putea ajunge... „Cine să-l ajungă?" se întreba fără voie Anton, în pragul hotarului dintre viaţă şi vis. Pădurea rămînea tăcută, misterioasă şi el se pierdea în ea, pe măsură ce aluneca în somn.

Se sculă cînd mai erau trei ceasuri bune pînă la ziuă. Ascultă cu plăcere şi îndelung freamătul nesfîrşit al locurilor, parcă se pregătea un spectacol, un concert, şi sufletul îi fu atît de tulburat, ca şi cînd mari nenorociri s-ar fi abătut peste capul lui. Foşnetele de vînt îi aduceau aminte de Ruizibeea, care-şi dormea somnul de veci în stîncile de calcar ale golfului unde se născuse şi trăise. Tremurul bănuit al îndepărtaţilor plopi îi aduse aminte de zbuciumul mării, unde mergea din zori, cînd era copil, să se arunce în valurile ei. Îl văzu pe Ismail, prietenul lui, auzi murmurul apei la Ceatal-cişmé, mîna îi simţi parcă spinarea aspră a măgarului mergînd pe lîngă uluce!... Îşi dădu seama că suferă. Îndepărtarea de locul unde fusese fericit se dovedea prea mică. Trebuia ori să se întoarcă acolo, ori să plece în alte părţi, unde va nimeri cu ochii. Gîndea uneori să pornească în stepă, la zeci de kilometri de aici, în pădure, la Lupărie, unde nimeni dintre cei care se surghiuniseră nu stătuse să trăiască din cauza lupilor.

Pînă acolo făcea o zi şi-o noapte călare. Trebuia să poarte cu el armă, acolo te atacă lupii, în orice anotimp,

ziua-n amiaza mare. Pădurea se-ntindea pe sute de hectare şi era izolată, la mari depărtări de aşezările omeneşti. Cel mai apropiat sat de pădure era acesta, unde-şi avea conacul Basamache.

Ce-l mîna către sălbăticia Deliormanului ? Anton nu-şi pusese întrebarea şi se ferise să-şi dea lui însuşi un răspuns, cu toate că făptura lui îi dădea unul. Spre Lupărie se duceau haiducii basmelor din copilăria lui, vitejii neînduplecaţi care se luptau cu poterele ; auzea că certaţii cu legea îşi găseau adăpost acolo, cei peste care se abătuse cîte-o nenorocire. Şi-ar fi durat şi el undeva un adăpost, ar fi tras la cîte un sat după hrană, ar fi ascultat vîntul, ploaia, urletele fiarelor ori cîntecul păsărelelor şi s-ar fi învăluit în amintirea Ruizibeei lui...

Cînd îşi perinda în minte toate acestea, ar fi vrut să pornească într-o clipă către visatul rai al Deliormanului şi al Lupăriei, dar mereu întîrzia, nehotărît. Şi iată că, în noaptea aceasta, mirosul crengilor proaspete de cais şi salcie îi aduseră în faţă pe Nastasia, cu ochii ei aprinşi, cu glas aţîţat, cînd îşi căta de lucru în preajma lui.

— Hai, gata !... se hotărî Anton, ca la un semnal aşteptat.

Calul parcă îl aştepta, gata pregătit de drum. Îi înnodă coada, îi potrivi coama. Se aruncă sprinten în şa. Era un animal blînd şi cuminte, dar cînd îşi simţi călăreţul, sforăi şi începu să frămînte ţărîna în picioare. Era o noapte limpede de primăvară, cînd porni la drum, scînteietoare sub pulberea stelelor. Luna asfinţise. În vîrful dealului Anton rămase locului. Se ţinea zdravăn în şa, cu nuiaua în mînă. Cu capul descoperit, descheiat la piept, privea în jur, parcă mai aştepta pe cineva. Departe la conac era o singură fereastră luminată şi Anton îşi dădu seama că la acel ceas, din pervazul ferestrei Nastasia îi urmărise plecarea, ca în fiecare dimineaţă.

O mînie îi răscoli măruntaiele. Strînse coastele calului între pulpe, îl atinse uşor cu nuiaua şi se lăsă în galop de partea cealaltă a dealului.

În stepa înverzită, care începea să se trezească, huhurezii săgetau negri în zbor, în timp ce armăsarul sforăia gonind ca o nălucă. Un duh amar se înălţa din brazde, miros de

plop şi salcie, amestecat cu al ierburilor şi florilor de cîmp, semănate peste tot. Calul îşi tăia întins cărare prin lăstărişul verde, ca în joacă... Şaua scîrţîia. Anton chiui îndemnîndu-şi fugarul şi mai îndîrjit.. şi strigătul stîrni ecouri în crîngul care-i însoţea goana, pierzîndu-se în stepă, luîndu-i-o înainte spre pădurea nebună de la Lupărie... Cînd ajunseră se luminase de ziuă.

CAPITOLUL IX

Timpul s-a scurs repede, zi după zi, duminică după duminică, anotimp după anotimp, parcă ieri livada era înfloritǎ şi plină de zumzetul albinelor. De urma lui Anton nu mai ştia pesemne nimeni acum la curte. Îl uitaseră. Aşa îşi închipuia el. Avea să se convingă însă că nu era aşa şi amănuntele întîmplării avea să le afle fără întîrziere după ce ea se petrecuse. Lui Anton îi plăcea s-o reconstituie pas cu pas din cele ce i se istorisiseră, adăugînd din închipuire cele ce lipseau.

Basamache nu-l uitase. Ba chiar, pe măsură ce vremea trecea, îşi aducea aminte tot de mai multe ori de fostul lui slujbaş. Basamache era gelos. Simţise că Nastasia înconjurase cu bătaie de inimă pe fugar şi că suferea în urma plecării lui, iar Nastasia nu făcea o taină din faptul că păstrează în inimă un loc pentru cineva, şi Basamache turba la gîndul că acel cineva e chiar Anton. De Anton se temea Basamache mai rău ca de moarte. Şi iată că, la cîtăva vreme după ce Anton plecase, ea, înfruntînd orice primejdie, spuse vizitiului să-i înhame armăsarul la trăsură. Cu inima bătînd parcă s-o audă şi cei din jur, ea se hotărî să plece chiar în noaptea aceea la Lupărie, unde-l ştia că se adăpostise. Vizitiul aduse trăsura pînă la pridvorul casei : încolăci frîul de stîlpul pridvorului şi aşteptă.

Era noapte scînteietoare, cu lună. Bolta era senină, scăpărau stelele. Nastasia şi-a luat de-acasă atîta cît încape într-o valiză. S-a îmbrăcat gros cu multe flanele, apoi cu haina şi peste umeri şi-a trecut şalul. Un şal negru de lînă, cu trandafiri roşii, pe care i-l adusese cineva din Damasc.

A coborît cu grijă scările, ridicîndu-şi cu mîna fusta lungă, şi după ea, vizitiul Alexandru, om de mare încredere. Basamache nu se arătase, dar Nastasia nu se sinchisea nici dacă ar fi fost de faţă. Făcuse totuşi în aşa fel încît să nu fie văzută, cel puţin în momentul plecării. Nastasia ştia că nu mai e o femeie tînără. Se apropia de patruzeci de ani. De cînd plecase Anton, părea mereu obosită şi ridurile, cearcănele, îşi făcuseră apariţia în jurul ochilor ei.

Vizitiul dădu bice cailor şi trăsura zbură uşoară, pierzîndu-se în stepă. Drumul trecea printr-un crîng adormit şi din loc în loc umbra crengilor sub lumina lunii dezvăluia fel şi fel de vedenii. Nastasiei i se strîngea de teamă inima, dar era o noapte care-o fermeca şi-i dădea un freamăt plăcut care-i stăpînea toată fiinţa.

...Într-un tîrziu se iviră pe boltă nouri albi plutind deasupra cîmpiei nemărginite, ca nişte ostroave. Cîte o creangă uscată ori o piatră răscolită de copitele calului trosneau sec, speriind-o, parcă cineva s-ar fi ivit pe neaşteptate în faţa ei.

Prin lumina străvezie a nopţii, cînd să coboare un povîrniş, auzi, ba şi zări prin frunzişul veşted al crîngului, lupii. Erau doi, năpustiţi pe povîrniş, spre drum. Calul sforăi, se opri şi începu să bată cu copitele în loc. „Hooo, lupul, mă!..." începu să strige vizitiul şi scăpără amnarul de-şi aprinse ţigara ; aprinse şi o faclă pe care şi-o luase cu sine, pentru o nevoie. Lupii au fugit pînă la urmă. I-a văzut bine şi Nastasia, în bătaia lunii, care spînzura deasupra cîmpiei pustii. Armăsarul a pornit-o din nou în trapul întins.

Vizitiul se speriase şi el. Îi părea rău că nu gîndise să-şi ia o puşcă. Vorbea acum tare, şi vorbele lui îi făceau bine Nastasiei. Îi fu teamă să nu-l doboare oboseala pe vizitiu şi s-adoarmă. Cînd nu povestea cîte ceva, ea îl punea să fluiere şi să cînte în legea lui, numai să nu tacă. Pe Nastasia o cuprinsese, de la o vreme, tristeţea pentru toate cîte se îngrămădiseră în inimă. Triste îi păreau cîmpiile cu mărăcini şi copacii cu trunchiurile strîmbe ; lumina limpede a lunii era tristă, adîncă şi tristă era noaptea...

Anton nu știa dacă întocmai așa se petrecuseră toate, dar le primea așa, cum și le construise singur, cît a stat de vorbă cu femeia, în acea noapte neuitată.

La locul numit Lupărie, Nastasia a ajuns cînd se îngîna ziua cu noaptea. Nu știa unde-și durase Anton coliba lui.

Vizitiul a sărit jos, a legat hățurile. Armăsarul a rămas neclintit adulmecînd cu botul pe jos frunzele moarte... Lătratul unui cîine se auzea din cînd în cînd spre partea de apus a pădurii. Au luat-o într-acolo.

Dintr-o rarişte, le-a ieşit înainte cîinele. Şi-a ridicat o clipă urechile, a lătrat de cîteva ori şi, recunoscîndu-i, a început să se gudure la picioarele Nastasiei, în semn de prietenie. Nastasia l-a prins în braţe şi-a început să-l mîngîie, bucuroasă. Pe aproape trebuia să fie şi Anton !... „Cezar, Cezărică, tu credinciosul meu", zicea ea şi cîinele se frămînta scheunînd la picioarele ei. O colibă de bîrne i se arătă femeii printre copaci. „Doamne, ce pustietate !" se înfioră ea şi simţi pentru întîia dată că i se taie picioarele.

Se ivi în faţa ei un om înalt, spătos, cu capul descoperit şi cu mînecile suflecate. Nastasia îl revăzu aşa cum îl ştia !... Îi scăpărau ochii sub sprîncenele stufoase, împreunate ca două aripi, peste arcadele ochilor. Faţa i-o năpădise o barbă deasă şi neagră, înspicată de fire albe. Şuviţa care-i cădea pe frunte albise de tot. Nastasia îşi pierdu capul. Se repezi spre el şi, pînă să prindă Anton de veste şi să-i lămurească întîmplarea, ea îl şi înlănţuise cu braţele sfîrşită, rezemîndu-şi capul pe pieptul lui dezgolit. Începu să plîngă încet.

Anton fu cuprins de o mare neliniște. Obişnuit cu singurătatea, descoperise în pădure balsamul suferinţelor lui. Nicăieri nu se simţise mai bine în vremea din urmă, ca în pădure — Măria-sa Pădurea, cum o numea el. Îi treceau prin minte felurite gînduri şi nu ştia cum să limpezească lucrurile.

„Mi-au plecat privighetorile, cucul, şi mierlele, îşi spunea el, dar iată că pădurea este tristă acum. Au rămas coţofenele hoaţe care sar din creangă în creangă şi croncănesc prevestind haitele de lupi !"

Nastasia se strînse mai tare la pieptul lui.

— Ce e cu dumneata, coană Nastasia ? întrebă el domol.

— Anton, am venit la tine... Nu ştie nimeni unde sînt !...

— Stai să duc mai întîi calul la adăpost, fiindcă pe aici toată noaptea dau tîrcoale lupii. Bat chiar la uşa colibei mele !... Nu te speria !... Ştiu să le vin de hac !... I-auzi „hau-hauuuu !" Dar nu te speria !... Nu sînt mai răi ca oamenii !

Nastasia privea în sus la el. Avea o figură blîndă, obrazul îi era alb şi curat, îmbietor, ochii erau a mîngîiere. Dar Anton se ţinea dîrz şi nici nu tresări cînd ea îşi trecu obrazul pe lîngă buzele lui. Nastasia îi spuse în şoaptă :

— Şi cînd te gîndeşti c-am înfruntat un drum atît de lung şi primejdios, numai să te văd !... Mi-am pus în primejdie viaţa ca să mă pot întîlni cu tine !...

— N-am ce să-ţi arăt, aici, în pustietatea mea, se feri Anton. Degeaba ai venit... Coliba mea e aşa cum poate fi o colibă. O tindă cu vatră şi o odăiţă. Un pat de scîndură acoperit cu blănuri de lup şi de vulpi, un căpătîi de paie şi atît !... Uite, dumneata ai să te odihneşti în odăiţă şi eu în tindă ! Ne-om aciuia şi noi cum om putea...

Nastasia i se aruncă din nou la piept. O durea împietrirea lui Anton. Începea să-şi măsoare nebunia săvîrşită.

— Cum mă primeşti tu pe mine, Anton... se tîngui ea. Şi eu, care am jertfit totul pentru tine !

A îngăduit-o şi pe ea la vatra din tindă, în jurul focului, care pîlpîia, umplînd cu umbră ungherele colibei.

Au stat o vreme în tăcere. Afară vuia stins pădurea. Pădurea este întotdeauna plină de vuiet, chiar cînd n-o atinge toporul ori fierăstrăul. Se auzea pînă în colibă vuietul pădurii, răzbea cîteodată ca un oftat prelung.

— Cum să-ţi spun eu dumitale, coană Nastasio, ca să mă înţelegi ? începu Anton... Fireşte, sînt fel de fel de oameni pe lumea asta şi fiecare îşi are necazul lui. Eu sînt ca un pustnic. Atîtea am pătimit de la unul şi de la altul, încît mă gîndesc că tot mai bine e să trăieşti singur ! Aşa vreau să mă furişez prin lume. Azi aici, mîine în alt loc, cu nume schimbat, cu înfăţişarea schimbată. Un's-o nimeri, pînă-ntr-o zi cînd vreunul o să mă recunoască şi o s-alerge după mine, chemîndu-mă pe celălalt nume ! Asta-i soarta mea : să mă furişez în taină prin lume... pînă-ntr-o zi. Cine ştie ?!

Nastasia nu auzea vorbele care-i treceau pe lîngă urechi. Ea își urmărea gîndurile ei. Se vedea că se stăpînește să nu izbucnească în plîns. Dar nu izbuti.

— Anton, dragostea mea, mi-e frică !... hohoti ea prăbușită lîngă vatră. Ce mă fac eu, dacă tu mă alungi, dacă nu...

O privi îndepărtat, fără o vorbă.

— Spune-mi, te rog, urmă ea, cum putem să rămînem împreună ? Noi sîntem... am fi ca două jumătăți. Te-aș înțelege dintr-o singură privire, dintr-un singur cuvînt, chiar fără vorbe, numai cu sufletul !...

Vorbea în neștire, bîiguia vorbe de dragoste, îl ruga, i se plîngea, se topea, pe măsură ce el se înnegura și parcă se îndepărta de ea.

— Știi la ce m-am gîndit ?... M-am gîndit să-l omor pe Basamache !... Numai așa...

Anton o pironi cu privirile.

— Cum asta !... se miră el. Ai săvîrși omor pentru... Nu ți-e teamă de urmări ? Nu te gîndești ce-o să se întîmple pe urmă ?

— Uite-așa !... Nu mi-e frică ! Îl omor și gata. Îl îngrop să nu știe nimeni unde. Și dacă are să se descopere vreodată, am să fac pușcărie. Să m-arunce în temniță. Tot una pentru mine ! Am atîta putere să-l ciopîrțesc cu toporul, să-l strîng într-un sac, să-l îngrop. Anton, nu știi ce-i în inima mea. Din cauza lui, eu parcă nici n-aș trăi în lume !... Îl știu eu, el, Basamache, e în stare să mă sugrume. L-am simțit. Îmi otrăvește oricare ceas, mă spurcă și mă umilește numai cînd îl văd că se uită la mine... Și acum toate au ajuns la capăt. Crezi că dacă mă întorc la el, mă iartă ?! Și dacă mă iartă, eu pentru ce să mai trăiesc !... Îl omor și am scăpat și eu, și el.

Anton tăcu un timp, tulburat, ascultînd plînsul întretăiat al Nastasiei.

— Săraca de dumneata, cucoană... Vezi-ți de treabă și nu te gîndi la blestemății ! Pentru ce să-ți murdărești mîinile și să-ți irosești viața ? Pentru un trîntor ca el ? Dacă faci cum zici, rămîi în viață ca o ucigașă, chiar după ce-ți ispășești pedeapsa în temniță... Așa că lasă-l pe Basamache. Întoarce-te la el, ori fugi de la el... faci dumneata cum știi că e mai bine. Cu mine e altceva. Pe mine m-au obij-

duit rău oamenii. Ce m-au mai lovit! Mi-au omorît nevasta, femeie tînără, un trandafir sălbatec, nu alta. Era turcă, în limba lor Ruizibeea, asta înseamnă trandafir sălbatec. Părinți nu am, nimeni nu plînge după mine. Nu tu neamuri, nu tu frați! Prietenii nu mai știu de mine!

Tăcu. Scormoni cărbunii, să înteţească focul. Aduse de afară vreascuri. Se aşeză din nou şi începu să-i povestească pe îndelete întîmplările lui din urmă. Nastasia îl asculta pierdută, parcă n-auzea şi nu vedea nimic. A stat aşa un ceas, ori două, cît a povestit Anton, fără o vorbă, fără un suspin.

— Asta-i, cucoană Nastasio, sfîrşi el într-un tîrziu. M-au arătat cu degetul ca făcător de minuni. „Vrăjitorul", aşa mi-au zis şi m-au alungat cu pietre, preoţii şi imamii! S-au uscat migdalii, smochinii şi lămîii grădinii mele!... M-am gîndit, m-am tot gîndit şi am plecat în lume. Am dat foc casei. Casa, cu tot ce-am strîns în ea, mi-a ars, şi n-au rămas decît pietrele... Fireşte, mi-era capul întunecat. Carte ştiu. Ştiu multă carte, cîtă nu-ţi închipui dumneata, care m-ai cunoscut un fel de vătaf la conacul lui Basamache. Ce-ţi vei fi spus dumneata? Uite un argat mai curăţel decît alţii. Basamache e bătrîn şi bocciu, ia să fac eu ca toate cucoanele la moşiile lor. Asta-i, că eu nu-s ce ţi-ai închipuit dumneata. Ţi-am zis că ştiu carte multă şi e adevărat, dar acum eu nu cu ştiinţa de carte mă descurc în viaţă. Eu eram şi sînt un fugar. Primul popas l-am făcut la voi, la moşie. Ce mi-am zis?... Ştiu să şi ar, să semăn, să secer!... Azi aici, mîine pe alte meleaguri. Mă uit totdeodată cum trăiesc oamenii, ce gîndesc ei!... Aşa că nu-ţi face tot felul de gînduri... Leapădă-te de ele!

— Basamache nu e numai un monstru, după înfăţişare, şuieră ea. Îl urăsc de moarte. E grosolan şi urît, şi nesimţitor. Mi-e ruşine să mărturisesc, dar aş vrea să am şi eu bărbat cu adevărat, nu o lepădătură care nici...

Tăcu. Faţa îi era aprinsă de mînie, şi Anton simţea cum îi clocoteşte sîngele fierbinte. O privea ca pe o minune. Umerii îi erau rotunzi, şoldurile, sînii, întreg trupul ei parcă trăia numai pentru el.

Pe vatră tăciunii se topiseră, iar afară negurile zburaseră fîlfîind în înălţimi. Se făcuse de mult ziuă. Pădurea era ca totdeauna, plină de vuiet.

De la acea întîmplare s-au scurs mai multe luni, a venit iarna şi a trecut, a trecut şi primăvara şi Anton nu a mai auzit nimic despre Nastasia. În ziua aceea, cînd venise, plecase zdrobită de la el, după ce păcatul l-a îmbrîncit pe Anton şi i-a otrăvit pe amîndoi. Se lipise de el ca un vrej şi nu-i păsa nici de vizitiu, nici de nimic. N-ar mai fi vrut să se despartă, la marginea pădurii, unde o însoţise ca s-o ferească de dihănii. A plecat totuşi, zguduită de plîns, şi Anton şi-a şters din gînd întîmplarea cu toate cîte se petrecuseră. Şi-a adus aminte de ea în primăvară, cînd da frunza şi s-a pomenit într-o zi cu haidamacii lui Basamache în pădure, cu puştile, căutîndu-l să-l doboare. Era şi Basamache cu ei, îndemnîndu-i. A trebuit să plece, să-şi caute adăpost aiurea. Fantoma Nastasiei nu l-a lăsat însă cu totul în pace. Vara tîrziu, avea el să afle nenorocirea petrecută în urmă la conac. I-a povestit-o, cu mii de amănunte, Samson, cu care s-a întîlnit din întîmplare la tîrgul de la Gura Ialomiţei, şi au avut apoi ce sporovăi o noapte amîndoi.

Basamache îl avusese mereu în gînd pe Anton, ca şi cînd timpul s-ar fi oprit în loc, pentru el, ca un ceas neîntors. Noaptea măsura cu paşii odăile, în care nu-şi mai găsea odihna ; încleşta pumnii, bătea din picioare, îşi rupea hainele de pe el. Se apucase de băutură. Bea mai mult rachiu, un leac pe măsura răului care-l rodea. Nastasia îl dispreţuia, îl privea cu o milă ucigătoare sau cu o ură pătimaşă, mai ales de cînd Anton fusese alungat cu puştile de la Lupărie. Nastasia aflase mai întîi că-i făcuseră de petrecanie şi se îngrozise, căutase pe oamenii care fuseseră în pădure şi i se spuse adevărul. Nastasia era şi ea cuprinsă de o mare deznădejde. Spunea la oricine că e singură şi neputincioasă. Îşi întindea mîinile spre toţi cei din preajma ei, cerşind ajutor. Începuse să aiureze. Fu cuprinsă de furii năprasnice, se lovea cu capul de ziduri, cădea, pierzîndu-şi cunoştinţa. Într-o dimineaţă, după o noapte de coşmaruri, a coborît mai liniştită în curte, la grajd, făcîndu-şi de lucru prin apropierea cailor. S-a întors în casă, s-a îmbrăcat cu ce avea mai frumos, s-a uitat în oglindă, s-a pieptănat, apoi a stat mult întinsă pe pat, s-a sculat iarăşi, şi-a măsurat camera de sute de ori de la un capăt la altul, tînguindu-se într-una că au părăsit-o toţi. Slugile

au lăsat-o în pace. Basamache nu era de văzut. Știa de mult că Nastasia aștepta un copil, care nu era al lui. Nastasia îi ascunsese taina, însă ochii lui nu scăpaseră asemenea lucru și, de la o vreme, nici nu mai putea fi ascuns. Nastasia parcă înflorea. Se uita în oglindă, se făcea tot mai frumoasă și în acea zi îi spusese din senin bărbatului ei :

— Să știi că nimeni nu poate să-mi ia dreptul să am un copil, să-l port în brațele mele, să am la sîn o creatură vie, carne din carnea mea și sînge din sîngele meu ! Asta are să se întîmple în primăvara asta, în mai ! Nu-mi pasă ce gîndești despre mine, nu-mi pasă de nimic, trebuie să fiu și eu om ca toată lumea... Mă auzi, Basamache ?

Basamache auzea. De cîteva luni numai la asta se gîndea. De asta bea, era năuc și scrîșnea fără încetare din dinți. Fiindcă nu-i păsa Nastasiei, își schimonosea el obrazul cînd o vedea și-l apuca turbarea cînd se apropia de alcovul ei și nu îndrăznea să intre.

— Putoare ! izbucni el. Am să te strivesc ca pe o șopîrlă. Ca pe-un vierme, așa am să te strivesc, tîrîtură.

Nastasia nu răspunsese. Avea aceeași milă dispreţuitoare în ochi, aceeași ură. Basamache se repezise la ea, îi prinsese brațele, răsucindu-i-le dibaci la spate și suflîndu-i aprig în obraz :

— Acum poți să-mi spui tot, scîrnăvie ! Ai să spui și laptele care l-ai supt de la maică-ta.

— De ce mă chinuiești, Basamache, vai de capul tău ? Îți spun tot și fără să-mi schilodești mîinile. Ce vrei să-ți spun ? Ceea ce tu cunoști ? O să am un copil. Și știi bine cu cine — nu cu tine, păcătosule și neputinciosule...

N-a mai putut urma. Basamache a plesnit-o cu putere în obraz cu palmele. A tăbărît cu pumnii asupra ei. A împins-o în coridor cu o furie de sălbăticiune, a îmbrîncit-o pe scară. Nastasia s-a prăbușit fără o vorbă. Asta l-a scos din minți. A început s-o lovească nebunește cu picioarele, rostogolind-o pe scări. Nastasia s-a oprit tocmai jos, plină de sînge, fără cunoștință. A rămas acolo abia suflînd. Gemea, sîngele-i curgea pe nas și pe gură, trupul tot îi tremura ca o frunză.

Slugile au sărit, au ridicat-o pe brațe și au urcat-o sus, în patul ei. Femeile s-au strîns în jur ca s-o plîngă. Au

apucat-o durerile. Nastasia țipa și aiura, smulgîndu-și tot de pe ea, cerea să i se salveze copilul. Ardea toată, ca jăratecul.

Cînd și-a venit în fire, a dat cu ochii de preotul satului. I-a zîmbit stins și s-a pierdut ca o scînteie, din nou. Era galbenă ca ceara, stoarsă de sînge și fără viață. Bolborosea vorbe neînțelese. Atunci a apărut și Basamache. A înțeles ce se petrece cu Nastasia și a început să urle ca înjunghiat :

— Nu ! Nu ! Nu ! Dumnezeule, Doamne, salveaz-o, n-o lăsa să moară.

— Nu plînge, Nastasio, o ruga și preotul. Se auzeau clopotele bisericii din sat, bătînd ca de îngropăciune. Lacrimile Nastasiei au înghețat în ochii larg deschiși. Zvîrcolirile ei s-au oprit. S-a oprit și Basamache, privind-o îndobitocit, cu mîinile la gură. Preotul i-a lăsat Nastasiei cu mîna ploapele, acoperindu-i lumina stinsă a ochilor. Au așezat-o a doua zi în sicriu. A treia zi au îngropat-o. Se pornise pe neașteptate un crivăț și un spulber de zăpadă, cum nu se pomenise. Erau troienite cărările, înghețaseră apele, se împietrise țărîna. Era un ger de tăia răsuflările.

Întorcîndu-se de la cimitir, Samson trecuse pe la primărie, să se încălzească. Îi dăduseră acolo un plic, venit nu se știa de unde, pe numele Nastasiei. Nimeni n-a știut că era de la Anton Dumbravă. Samson n-a știut ce să facă cu plicul. Nastasia nu mai era, Basamache era nebun, și-apoi nu i-ar fi dat tocmai lui o scrisoare a cucoanei. Cine știe ce taină era acolo. Așa că a zvîrlit plicul în foc și a stat să privească, pînă cînd flăcările l-au mistuit de tot. Pe urmă s-a întors la conac, înfruntînd viforița, care se întețise ca un prăpăd al lumii.

CAPITOLUL X

Anton îşi petrecea în faţa ochilor, aşa cum făcea în ceasurile de deznădejde, toată viaţa lui trăită. Fiecare întîmplare nefericită îl apăsa ca o greutate de plumb... Dar îşi revenea totdeauna repede, fiindcă aşa e omul, se răscoleşte în el însuşi ceva care să-l nemulţumească. Ar fi tristă şi deznădăjduită existenţa fără astfel de clipe, în care să te măsori şi să te analizezi. Ele singure dau preţ vieţii.

Anton o luase din nou la drum şi alergase, alergase prin stepa pustie, mai întîi mînios, dezlănţuit ca o vijelie. Uitase pe unde se află, nu se întreba pe unde trece. Ca într-un vis ori ca într-o somnie, ori mai curînd ca într-o nebunie, o luase iar în toată lumea, atunci cînd haidamacii lui Basamache îl dibuiseră în Lupărie.

A ajuns pînă la Dunăre pe jos, într-un sat pe apa Neajlovului. Actele, şi pe cele bune, şi pe celelalte le avea cu el. I-a fost uşor să se angajeze ca institutor la şcoala din sat. N-avea cine să-nveţe copiii. De ani de zile un adevărat învăţător nu se pomenise pe-acolo. Doar un bătrîn, slinos şi cu coatele rupte, făcea ordine cu nuiaua. Rupsese şapte în ziua aceea, pînă să intre Anton pe uşa clasei, şi căuta alta zdravănă. Se da de ceasul morţii că nu afla una.

— Să-mi aduceţi numai de sînger, nu de-astea de plop, gogomanilor, mugea el. Care-i la rînd la adus nuielele? Ia să vedem?

— Eu, domle învăţător! zise un şcolar cît un pui de bogdaproste, cu cămaşa neagră dinainte.

Clasa îngheţase sub ţintuirea ochilor neguroşi şi sub ameninţarea mîinilor care tremurau. „De băutură", îşi făcu socoteala Anton. Abia atunci văzu că pe jos, în faţa dască-

lului, se zvîrcolea, plin de sînge pe față și mîini, alt școlar, căruia bătrînul se chinuia să-i taie părul lățos cu briceagul, fiindcă de mașină de tuns nici vorbă !...

La intrarea lui Anton se făcu liniște. Cel bătut și prigonit fu trimis afară să se spele. Învățătorul se potolise și el și trecuse la lecții.

— Hai, acum să vede ce-ați învățat !... se adresase el copiilor.

— La gramatică, domle ! se auzi un glas.

— La gramatică, fie !... Ia spune-mi tu, Bocioroagă, ce se numește propoziție...

Apoi, după ce primise un răspuns din care nu se înțelegea nimic, arătase pe altul, cerîndu-i o propoziție simplă. Cel întrebat țîșni din bancă, strigă cu toată puterea, ca să se audă pînă la biserica de peste drum :

— Tata are șapte oi !

Dascălul îl măsură, apoi se gîndise prețuind în minte dacă e bun răspunsul. Se hotărî repede și zise răutăcios :

— Și cioban la oi are, mă ?...

— N-are, domle învățător !...

— Păi, du-te mai bine tu, măi băiete, cioban la el, și nu mai pierde vremea aici !

Anton n-a mai stat să asculte. A ieșit din clasă și a căutat mai departe cancelaria școlii, pe care n-o nimerise dintr-o dată.

S-a prezentat directorului, un om între două vîrste, înalt și voinic. I-a înmînat ordinul de numire de la Inspectoratul școlar, de care făcuse rost nu cu prea mare greutate. Directorul s-a arătat bucuros că i-a mai venit un ajutor. Și-a aruncat privirile pe hîrtie. A vorbit rar, gospodărește :

— Iei dumneata clasa a patra, domnule Dumbravă !... Parcă Dumbravă scrie aici, nu ? că iar n-am ochelarii la mine, uita-m-ar toate relele.

— Da, Anton Dumbravă.

— Poftiți cu mine !

Directorul o luă înainte. Străbătu un coridor, urmat de Anton ; apăsă energic clanța unei uși înalte, chiar aceea în care apucase să intre și ascultase cîteva clipe desfășurarea lecției. Cei cîțiva copii se ridicară, ca la militărie, în picioare. Dascălul strigă, la intrarea directorului :

— Drepți !...

— Stați jos, copii, le spuse directorul !... De azi încolo, o să vă învețe domnul Anton Dumbravă !... Apoi sporovăi ceva cu dascălul cel vechi.

Se făcu rumoare, așa cum se întîmplă atunci cînd intră în clasă o persoană necunoscută.

— Vor-ba... se răsti bătrînul și fără veste se repezi la un elev mai pirpiriu, pironindu-l cu degetul, fiindcă nuia nu mai avea. Uita-ți-vă, oameni buni, la mutra lui ; e cît o gîzulie, dar ia lasă ceva, pe undeva, că te fură cît ai clipi din ochi !...

— Eu nu fur, domle, zise tremurînd copilul și începu să plîngă.

— Dar, tu, ăla din fund, tocmai tu, se năpusti dascălul la altul. Ăsta e nătîng ca o buturugă !... medită el cu glas tare. Dar tu mă, prostălăule ? și-l arătă cu degetul pe altul.

Directorul n-avu vreme să zică ceva, că bătrînul se și repezise la alți copii.

— Tu, mă !... tună el la unul căruia i se citea în ochi că ar vrea să spună și el ceva. Tu ce vrei ? Te mănîncă dracu de picioare ?... Apoi se întoarse spre director : Nu-i chip să lucrezi cu ăștia, Doamne ferește ! Ai să vezi, domnule, domnule.... nu știu cum îți zice, că n-am auzit bine...

Anton făcu semn copiilor să iasă în recreație, dar cei mai mulți nu se urniră din bănci. Așteptau pe noul învățător să le spună ceva, de bun venit !...

— Ieșiți afară... dobitocilor, n-auziți ? mîrîi fostul dascăl.

Anton știa uneori să pătrundă în sufletul omului pînă în cele mai ascunse cute ale lui și iubea cu patimă copiii. Se făcu repede iubit de copiii lui. Veneau la școală și strengarii să se mărturisească, dacă făceau vreo ispravă. Chiar după ce îi dojenea pentru vreo faptă oarecare, nu plecau din fața lui cu capul în piept, umiliți, ci cu fruntea sus, după ce priviseră cu curaj în ochii învățătorului. Nu se apuca să le țină predici, să-i dăscălească despre cîte toate.

Îl interesa învățătura copiilor. „Cine este silitor și deștept, își zicea el, n-are timp de alte năzbîtii, în afară bineînțeles de acelea fără de care copilăria n-ar avea nici un farmec. Le tolera, după orele de curs, multe zburdălniciii, căci numai așa, zicea el, se pot dezvolta însușirile lor sufletești. „Cum poți să cunoști altfel copilul, își spunea,

dacă nu știi ce nebunii pot face, și chiar fac, copiii pe care-i înveți ? Avea dreptate cine spunea că învățătorul are nevoie de zburdălniciile copiilor, întocmai ca medicul de spuzeala pielii, pentru a-și da seama ce anume se ascunde înlăuntrul omului."

Copiii începuseră la rîndul lor să-l cunoască. Un semn de aprobare din partea lui, cît de mic, era o fericire pentru ei. Se întreceau care să vină mai devreme la școală, care să știe mai bine lecția ! Cu cei mai puțin înzestrați era afară din cale de îngăduitor. Nu se mînia în fața copiilor și nu-și ieșea din fire... În mijlocul lor, Anton își găsi din nou liniștea sufletească.

Luase de la început toate materiile clasei a patra, fiindcă, deși anul se începuse de mult, nu era mulțumit de ce știau copiii. Nu insista la toate obiectele deopotrivă. Îi vrăjise pe copii cu povestirile din istoria neamului.

Dăduse o raită pe ulițele satului ca să-l cunoască mai bine. Văzuse că are de-a face cu oameni săraci, într-un sat parcă uitat de lume. Așezarea se întindea de-o parte și de alta a unui rîu, care, pe cît părea de neînsemnat vara, pe atît era de periculos primăvara, cînd se topeau zăpezile. Rîul șerpuia pe cîmpia netedă și sclipea în razele soarelui, ca o curelușă de argint, pînă ce se ascundea în crîngurile de plopi tremurători și sălcii, spre lunca Dunării. În partea aceea, parcă îl zăgăzuia un perete înalt, rîpos, de argilă.

Văzută de sus, priveliștea era frumoasă. Jos, la poalele malului se vedeau, ca niște pete negre, casele sărace ale oamenilor, acoperite cu stuf. Satul era cufundat într-o liniște adîncă, netulburată de nici un glas. Lui Anton îi venea însă mereu în minte priveliștea de fiecare duminică, de pe drumurile satului. Se scutura de oroare.

„Pe unde am umblat, n-am văzut atîția beți vi !... își zicea el, cu vorbele pe care i le spusese într-o zi și directorului școlii. De cum i-am văzut pe copiii ăștia, mi-am dat seama că pe aici multă «terasă» se mai cultivă ! Beau și copiii. I-am văzut, din prima zi, murdari pe haine, pe cămăși, de vinul ca cerneala." I-a întrebat odată : „Ce mîncați voi dimineața, copii ?". „Vin cu pîine", i-au răspuns mai toți... „Și la prînz ce mai mîncați ?!..." „Tot vin

cu pîine, domnule !..." „Și seara ?..." „Seara nu mai mîncăm, domnule învățător, sîntem sătui și ne culcăm !"

— A fost și mai rău, domnule Dumbravă, spuse directorul, dar de un an a venit în comuna noastră un doctor !... E necruțător !... Îi arde cu amenzile de-i stinge. Încasează perceptorul pe capete ; tac chitic și mocnesc... A prins mai dăunăzi pe una din sat care făcea vrăji cu oase de pisică, fierte în zeamă de furnici... A dat-o la jandarmi și i-au făcut proces.

— Cu procesele și amenzile numai ne amăgim, spuse scurt Anton.

— De aceea, acum, făcu directorul, fără să ia seamă la întrerupere, în zilele de lucru nu se mai vede picior de copil, la ceasul acesta, pe drum. Se tem că sîntem puși pe ei cu amenzile...

Intrară în cîteva case mai răsărite. Se vedea cît de colo că gazdele nu erau bucuroase de oaspeți ; ba unii slobozeră cîinii !

Se vedea bine, chiar și de afară, că toate căsuțele aveau o odaie și tindă. În tindă trebuia să fie, după obicei, vatra. Peste tot dezordine și aer greu. Sobele erau încălzite cu bălegar uscat. Numai unii se încălzeau cu paie. Iarna, odăile nu se aeriseau. Singura podoabă pe pereți era calendarul creștinesc, gălbejit și el de fum, ca și dascălul de la școală, cel care făcea ordine cu nuiaua. Într-o casă au descoperit și cîteva gravuri prinse în cuie, în colțul dinspre răsărit, lîngă icoana Sfîntului Gheorghe. Toți se văicăreau că sînt puși la dări grele și că au ajuns la sapă de lemn !...

— Să știi, domnule învățător, i-a spus directorul școlii, că doctorul nostru este un om și jumătate ! Și-a lăsat și familia și liniștea și tot, și s-a înmormîntat în satul nostru netrebnic ! Luptă și el cît se poate împotriva ignoranței și viciilor. Stă zile și nopți la căpătîiul bolnavilor și le salvează viețile fără să le pretindă ceva ! Le smulge copiii din ghearele bolilor de tot felul. Și-a luat inima-n dinți și a venit aici să apere satul de bolile care schilodesc sufletele și secătuiesc trupurile.

Zăpada troienise ulițele satului și copiii abia înotau prin nămeți. Un ger afurisit făcea să pîrîie pietrele. Urla viscolul hălăduind în voie, spulberînd zăpada, dar înfruntînd

viforniţa, copiii alergau spre şcoală. În fiecare dimineaţă la ora opt, învăţătorul îi întîmpina în clasă... Veneau pe rînd, plini din creştet pînă-n tălpi de zăpadă. Îşi scuturau straiele, căciulile, îşi bocăneau opincile de podele. Strigau: „...ziua!", se aşezau frumos în bănci şi-şi îndreptau privirile spre învăţător. Anton îi aştepta să se adune, să se liniştească.

— Domnule, se ridicase într-o zi unul dintre elevi, domnule, Tudorică a venit la şcoală în izmene şi desculţ.

Băiatul cu pricina se aprinsese la faţă de ruşine, se ridicase şi privise drept în ochii învăţătorului. Nu îndrăznea să spună ce se întîmplase. Anton l-a mîngîiat şi din pămînt, din iarbă verde, a scos nişte ciubote... Erau chiar ale lui. Băiatul a prins pînă la urmă curaj şi a povestit:

— Să vedeţi, domnule învăţător, mama nu mă lasă să vin la şcoală... şi-am fugit aşa...

Întîmplări din acestea ar fi putut aduce Anton cu zecile. Copiii nu ştiuseră să spună cum îi cheamă, cu scrisul era vai de capul lor, nu aveau cărţi şi caiete, lipseau de la şcoală. Dar după cele dintîi lecţii s-a dus zvonul în sat că acuma lucrurile merg altfel decît pe vremea bătrînului, şi clasa se umplea de dimineaţă. Cîte unul venea şi desculţ, dezbrăcat, ca Tudorică.

Anton se ridică de la catedră, păşi printre bănci înfiorat. Foiala copiilor se opri.

— Copii, începu el, să facem acum lecţia de istorie!... V-aţi dezmorţit?

— Daaa, răspunseră toţi în cor...

— Ei, atunci ascultaţi. Ieri, v-am vorbit despre Stejarul din Borzeşti...

N-a mai avut timp să întrebe cine ştie să povestească. Mîinile copiilor se ridicară ca spicele:

— Spun eu, domnule! Spun eu! Lăsaţi-mă pe mine...

— Spune tu! se adresă el unuia.

— Borzeşti este numele satului de pe lunca Trotuşului în care şi-a petrecut Ştefan-vodă anii copilăriei. Acolo a căzut el, cînd era de 5 ani, în apa rîului şi tot pe acele plaiuri s-au săvîrşit multe din faptele copilăriei sale, şi noi nu le cunoaştem pe toate!

Se ridică altul, fără să fie întrebat, îi luă celuilalt vorba din gură, ca într-o piesă de teatru:

— Multe jocuri minunate născocea mintea cea iscusită a lui Ştefan şi mai toate erau cu lupte vitejeşti.

Se întreceau care mai de care să povestească. Sfîrşiră cele auzite cu o zi înainte şi Anton urmă cu şirul isprăvilor lui Ştefănel pe cînd era copilandru de doisprezece ani. Toţi erau ochi şi urechi.

„Se răspîndise cuvînt în toate ungherele ţării că nimeni nu poate să judece mai drept decît Ştefănel-voievod şi nimeni nu poate descoperi mai uşor pe cei vinovaţi, decît frumosul băieţel cu părul auriu ca mătasea porumbului şi cu ochii albaştri ca seninul cerului. La el alergau toţi cei cu pricini şi-i ascultau înţeleapta judecată. Iată o asemenea judecată : şapte ciobani coborau cu turmele din piscurile munţilor spre luncile Siretului."

Furat de poveste, Anton istorisi pe larg cum unuia din cei şapte i se furase într-o noapte o pungă cu galbeni, cum au ajuns toţi la Ştefan şi acesta le-a dat cîte o nuia de corn spunînd că cea a tîlharului va creşte peste noapte.

Chinurile hoţului alcătuiră partea cea mai lungă a povestirii şi Anton citea pe chipurile copiilor cum trăiesc fiecare frîntură a povestirii.

„Şi, într-un timp, cum privea cu ochii ţintă spre nuia, ciobanului care se ştia vinovat i se păru c-o vede cum începe a creşte. Un fior îl încinse pe la spate. Se sculă, luă nuiaua şi-o măsură din nou. O găsi tot atîta ! Dar pe cînd o măsura, mîinile începuseră să-i tremure.

«Am măsurat eu bine ? se întrebă el. N-a crescut oare ?»"

Toţi copiii stătuseră nemişcaţi, urmărind peripeţiile ciobanului prins cu furtişagul şi minunîndu-se de înţelepciunea lui Ştefan încă de pe cînd era copil ca ei.

Clasa răsuflă uşurată şi, de atîta încordare, nici clopoţelul care sunase de recreaţie nu-l mai auzise.

„Nu știu de ce, dar mă simt mult mai bine de cînd sînt aici", se gîndea Anton într-o dimineață, privindu-se în oglindă, în timp ce se bărbierea. Sînt în adevăr momente în viața omului, cînd s-a întîlnit cu un prieten apropiat, a ajutat pe cineva, și e mulțumit de ceea ce a făcut, încearcă o mare bucurie și o satisfacție deplină. Așa și Anton. Stătuse luni de zile ca o sălbătăciune, însingurat între dihăniile de la Lupăria Deliormanului și iată că tot între oameni își găsise alinarea. Se vindecau rănile vechi, Ruizibeea începuse să i se întoarcă în minte nu sub înfățișarea făpturii zdrobite din cimitirul musulman, nici a muribundei din casa acum arsă, ci sub aceea a femeii pierdute de dragoste pentru el, fericită, veselă, care-l aștepta în insula lor de verdeață. „Așa e inima omenească, sărmana ! cugeta Anton. Cînd amintirile negre se șterg și le iau locul cele bune, atunci sufletul omului s-a împăcat. Atunci viața lui alunecă într-o albie a liniștii și păcii."

În sat, printre țărani, dar mai ales printre autorități se aflase că noul învățător este un om de ispravă, de care satul ar trebui să fie mîndru... Venirea unui astfel de om, pe neașteptate, se prefăcuse într-un eveniment. Anton se descoperea și el un sentimental și nu o dată îi zvîcnea inima cînd îi ajungeau la urechi vorbele bune despre el și despre ce se petrecea la școală. Își aducea aminte ziua cînd s-a cunoscut cu doctorul. Se îmbrăcase bine și năvălise afară pe ușă, bine înfofolit, ca pentru o zi de iarnă grea, cum și era. Bătuse la ușa dispensarului, la doctorul Grigoraș, îi ceruse iertare că-l ia așa de dimineață, își strînseră mîinile prezentîndu-se unul altuia.

— Să știi, domnule doctor, că n-am venit în inspecție, rîse Anton. Eu sînt, cum poate ai aflat, învățătorul...

— Da !... Știu și mă bucur, fiindcă, deși ești numai de cîteva zile în satul nostru, oamenii te stimează... Au aflat de la copii ! Se informează ei pe toate căile, n-ai grijă, mai ales cînd e vorba de un nou-venit !... Drept să-ți spun, domnule Anton Dumbravă — vezi, îți știu și numele ! —, nici eu nu m-așteptam să mă cucerești, chiar de la prima vedere. Știi ceva ? Să mergem în camera mea ! Tot nu e nimeni acum la dispensar. Și dacă vine cineva, știe unde să mă caute. Stau la doi pași...

O cameră spațioasă, sumar mobilată, ce e drept : un pat de spital, alb și frumos aranjat, și cîteva polițe pe care ținea cărțile, o masă, trei scaune. Dar era plăcut în camera doctorului. Era luminoasă și bine încălzită... Duduia focul în sobă. Tot să stai de vorbă... Anton își roti privirile prin toate colțurile ca să nu-i scape nimic. Dintr-o ochire inventarie totul.

— Și cînd te gîndești, domnule Anton, că mi-am lăsat casa, totul, și-am venit aici, hotărît să-mi fac datoria. Ce-am învățat în facultate nu e viața ! Adică, ce-ți spui eu dumitale, că știi, ca și mine. E numai o pregătire pentru a lua contact cu ea. Adevărata viață mi-o trăiesc aici. Numai pianina mi-am luat-o... Cînd m-apucă dorul de-acasă, de soție, cînt la pian.

— Romanțe !... zise Anton zîmbind.

— Nu ! Nu romanțe ! Află că noul dumitale prieten e iubitor de muzică bună și grea. Să nu te miri, am trăit de mic cu ea și nu văd nici o exagerare să mi-o aduc și aici. Prefer liedurile lui Schubert. Sonatele lui Beethoven le cînt cu răsuflarea tăiată și simt cum îmi bate inima. Să nu rîzi de mine, dar îmi dau și lacrimile... Poate de singurătate și de nebunia mea de a veni aici. Dar și Beethoven e pricina. Domnule Anton, să știi că sînt un om slab, un sentimental. Dacă eram altfel nici nu veneam aici, nu-i așa ?... Bine, fac asta, adică lacrimile, ai înțeles, fac asta în taină, după miezul nopții și cînt încet — ca să nu-mi trezesc bolnavii ! zic eu, de fapt cînt numai pentru mine... De aceea m-am și izolat în această cameră care, după cîte vezi, nu e chiar cea mai potrivită pentru o locuință !...

Doctorul Grigoraş îşi frecă mîinile bucuros. Îl întrebă pe Anton :

— Bem o ţuică, aşa cum este obiceiul pe aici ? Un obicei pe care vreau să-l modific, fiindcă aduce mari necazuri oamenilor. Dar noi putem să încercăm, că nu ne viciem dintr-atîta.

Nu aşteptă răspunsul şi îşi comandă tot el, cînd se ivi o bătrînică, furişîndu-se neauzită pe uşă.

— Să ne-o fierbem în ulcică de pămînt şi în spuza vetrei, zise doctorul. Şi dumneata, mama Anghelină, care mă îngrijeşti ca pe copilul dumitale cel mai drag, să ne întrebi ca şi altă dată : «O beţi în ulcele de pămînt ?» La care eu am să-ţi răspund ca totdeauna : «Mă mai întrebi ?» Uite, domnule Dumbravă, acesta-i îngerul meu păzitor, mama Anghelina, aici, în lipsa celuilalt înger păzitor, care e soţia mea, de acasă, de la Bucureşti, şi a unui veritabil îngeraş, care e copilul meu... Nu zîmbi, domnule învăţător, nici nu te întrista. Eu am peste tot îngeri păzitori ! Şi dumneata ai să fii unul. Dar pînă atunci, să încerci dumneata această ţuică fiartă care uite că n-a dat în foc, mamă Anghelino, care mereu mă ameninţi că am să păţesc ruşinea să vărs şi să aprind ţuica. Ia, domnule Dumbravă, să ştii că face bine... Ia şi dumneata, mamă Anghelino...

— De, maică, spuse bătrîna, noi între noi, facem ce facem, bem vinul şi din tiugă, dar văd că avem în vizită pe domnul învăţător şi poate dînsul ar fi vrut s-o bea în păhărele, ori în ceşcuţe... Avem şi d-alea, că a adus domnul doctor !...

— În ceşti de pămînt, am zis, şi nu uita, mamă Anghelino, că ţuica fiartă fără o bucăţică de afumătură, făcută la frigare, pe jăratec, n-are nici un spor...

— Bine, v-aduce mama de toate...

Se apropiară unul de altul, ca şi cînd se cunoscuseră de totdeauna şi începură să-şi împărtăşească amintiri şi gînduri. Doctorul se descărca de tăcerile lui prelungite.

— Să mă ierţi că vorbesc atîta, domnule învăţător. Dumneata ai copiii, le poţi povesti ce vrei, dar eu ?... Uite, mă gîndesc la bunicii şi străbunicii noştri, cu cîtă greutate plecau de la ţară, la oraş ! Făceau rugăciuni să fie feriţi de toate păcatele şi o porneau la drum pe îndelete cu

atîtea merinde, cîte le-ar fi ajuns într-o expediție geografică !... Se numărau pe degete oamenii care veneau să se stabilească la oraș !... Acum, toată lumea, toți vrem să trăim la oraș !... E ușor de înțeles de ce ! Acum treaba e să facem drumul înapoi. Deci să spunem, să strigăm, dar mai ales să facem ceva pentru satele astea ale noastre, uitate de toți, de unde toți fug și unde oamenii trăiesc îngrozitor ! Toate profesiunile, adică cele mai multe — învățători, medici, ingineri, arhitecți, inventatori, scriitori și altele, toți, printr-o strădanie comună și cu pasiune, bineînțeles ar putea face viața oamenilor frumoasă și ușoară. Dar oamenii au un singur țel, cum să se îmbogățească mai repede, cum să profite pe seama altuia... Poate dacă s-ar face ceva pornindu-se de la o mai mare încredere în om, în cinstea lui, n-am mai avea așa de mare nevoie de atîția jandarmi, casieri, controlori, inspectori, supraveghetori.

Să vezi ce s-a întîmplat iarna trecută aici în sat. Să nu-ți vină a crede, însă am fost față chiar eu. Preotul s-a întors de la jumătatea drumului spre cimitir, fiindcă nu i s-au dat pe loc banii cu care se învoise pentru îngropăciune. Au pus oamenii mînă de la mînă, am pus eu ce mai lipsea și s-a putut duce mortul, după cuviință, la locul de veci. Acuma, ai să zici, că toată treaba cu popii e întoarsă pe dos și că ar fi cuminte să scoatem din capul oamenilor credințele deșarte. Ar fi cu cale, fără îndoială, dar pînă atunci nu poți face alta decît să-l arăți, ca în cazul nostru, pe slujitorul Domnului cîte parale face — acelea pe care le-au pus oamenii mînă de la mînă și restul împlinit de mine. Mult pentru bieții oameni, dar puțin pentru el, pentru popă. Tare puține parale face popa nostru. Stai acum să vezi alta, care pune vîrf la toate, dar mai întîi să ne împărtășim încă o dată cu licoarea mamei Anghelina.

Doctorul se opri din povestit, umplu iar ulcica de pămînt și o puse pe jăraticul din gura sobei.

— Prietene Dumbravă, Antoane, lasă-mă să-ți spun așa, dacă te plictisesc, spune-mi fără supărare. Vorbesc și eu cîte-n lună și-n soare, cînd găsesc un om de omenie. Dar mă plătesc cinstit, cu țuică... uite, ca acuma. N-am pus prea mult zahăr ? Să știi că totul e cum o potrivești din dulce și din fiert. Așa. Ascultă. Am fost să asist la

un proces pentru o crimă. Despre ce era vorba? Știu totul amănunțit, că lucrul m-a interesat. Va să zică, vecina lui Petre Dămăreanu, văduv de cîțiva ani, femeie molfiie și nărăvașă, se îndrăgostise de om, uite-așa, fără veste, cum vine pacostea dragostei peste om. Petre Dămăreanu era om înstărit, dar, după ce i-a murit nevasta, și fiindcă avea copii, s-a gîndit să nu se mai însoare, mai ales că vecina era nelipsită din ograda lui. Satul vedea, se bucura că treburile merg fără sminteală, copiii lui Dămăreanu erau bine îngrijiți, omul era mulțumit, femeia asemenea, cît despre bărbat...

— Vorba ceea, interveni Anton, ce știe satul nu știe bărbatul !...

— Ei, asta-i, că în cazul nostru știa și bărbatul ! Ba mai mult, s-au găsit unii care să-i spună, mai în glumă, mai în serios : „Radule, ține-ți nevestica bine !", și făceau haz. Dar omul fie că nu credea, fie că aștepta prilejul cel mai bun. Și, în vremea asta, femeia, fără grijă, cum se întuneca, se strecura prin spărtura gardului la Dămăreanu. Femeia dracului ! Deretica prin casă, pe urmă aștepta în fînar, el o vedea, venea la ea și toată casa, ce zic eu casa ? toată lumea era a lor. Cînd nu-l vedea o zi pe Dămăreau, rămînea posacă și nu era bună de nimic. Zgîia ochii toată ziulica la ograda vecinului, că de... erau vecini. Ai să mă întrebi că de unde știu toate astea. Cum să nu le știu, dacă întîmplarea e chiar de aici din sat, în primii ani cînd am venit aici, am fost și la proces... Dar mai ia din țuica aceea, că se răcește de tot. Bun. Unde am rămas ? La cei doi vecini. El, adică Dămăreanu, era om, nu glumă. Frumos, voinic și pe deasupra înalt. Ce mai, un brad de om. Uite, așa ca dumneata. Multe femei îi dădeau tîrcoale, băsca codanele neastîmpărate care se împurpurau de cîte ori dădeau ochii cu el. Și aveau dreptate, bată-le pustia. Într-adevăr, nu puteai privi în liniște ochii negri ai lui Petre Dămăreanu. Știi cum privea ? Ca uliul, nu alta. Era și la vîrstă cam de-o seamă cu dumneata, poate mai mare cu un an sau doi... Strașnic bărbat !... După moartea nevesti-si, că o iubise ca un nebun, i se săpaseră niște cute adînci pe frunte, dar încolo, mai flăcău decît un flăcău. Ei se legaseră de mai bine de doi ani, adică Dămăreanu și femeia. Credeau că nimeni și ni-

mic n-o să-i mai despartă. Dar, cum spuneam, auzise despre asta și Radu. Ăsta, Radu, era aspru la înfățișare și parcă certat cu toată lumea, toți îl priveau cu sfială. Îți închipui, cum venea treaba. Radu a pîndit, a văzut, s-a încredințat, nu-i mai rămăsese decît să le plătească, adică să-l trimită pe lumea cealaltă pe Dămăreanu, să-i rămînă lui femeia. Ori s-o ucidă pe ea, ori pe amîndoi. Se scula noaptea și se ducea spre casa vecinului... lasă-mă să-mi închipui scena. E noapte, plopii sînt împodobiți de pulberea argintie a lunii, și, în umbra lor, omul nostru, nutrind gînduri ucigașe.

— Doctore, rîse Anton, spune drept, întîmplarea cu Dămăreanu și cu Radu a fost chiar cu adevărat, sau e născocită de dumneata? După cîte amănunte știi, mai să cred că ai croit-o dumneata, ori ai citit-o într-o carte...

Rîse și doctorul, dar fără veselie.

— Să-ți spun drept, plopii, pulberea lunii, sînt ale mele... poate le-am văzut eu însumi altădată, dar bietul Radu n-avea ochi pentru nopțile fermecate. În rest însă, totul e întocmai, crede-mă. Deci, Radu trecea și el la vecin, n-avea ochi pentru pulberea argintie a lunii, el căuta altceva. Se oprea în fața ușii, ori lîngă un perete, cîteodată se strecura pînă sub fereastră, uitîndu-se înăuntru. Era noapte. Ce să vadă în casă, dacă era întuneric? Îl vedeau ei pe dînsul. Într-o zi îi pune mîna-n gît nevestei, Ioana o chema, și țipă cît îl țineau bojogii: „Tîrfă! Să-mi spui tot, că ai împlinit-o cu mine."

Era hotărît s-o sugrume. Ioana, cu ochii ieșiți din cap, s-a zvîrcolit în mîinile lui bolovănoase și a scăpat. Din ziua aceea, așa a trăit ea cu Radu, care devenea pe zi ce trecea mai ciudat. Parcă își pierduse mințile. Se zbătea de ceasul morții; își simțea capul greu și privirile împrăștiau numai ură și răutate. Să trec și peste astea, or fi ale mele și privirile pline de ură și capul greu, dar să știi că Radu o ura pe Ioana... Și ea pe el! De cîte ori se apropia de ea, femeia, îngrozită, îl îmbrîncea și da s-o rupă la fugă. Într-o zi, nu mai are putere să fugă, brațele îi cad de-a lungul trupului și o ceață roșiatică îi întunecă privirile. În ochii stinși și tulburi i se urcă stropi de lacrimi. Astea nu le mai las la o parte, căci aici e cheia întîmplării. Atunci Ioana mea dăduse pentru prima dată

mîna cu moartea. Stă ea așa cît stă, pe urmă își vine din nou în fire și se hotărăște să se destăinuiască. Și povestește totul bărbatului. Adică lui Radu... Mai iei o țuică? Uite, cu țuica s-a domolit și focul. Nu ți se pare că s-a făcut frig? Numai asta o fierb, pe urmă înfund soba cu lemne și gata...

Bun, va să zică, pe Ioana o cuprinsese deopotrivă și teama, și rușinea. Află Radu amănunțit ceea ce de altfel știuse și își face în minte un plan nemaipomenit. Într-o noapte, cu știrea lui Radu, Ioana trebuia să se întîlnească, după obicei cu Petre Dămăreanu, în fînar. De cîteva zile nu se mai întîlniseră și Dămăreanu se vede că o aștepta cu nerăbdare. Ioana — aici dă-mi voie să văd iar scena — apare ca o nălucă pe scara fînarului și se aruncă în brațele lui. Se ghemuiește la pieptul lui, el o ține strîns în brațe, de mijlocul ei zvelt. Radu, bărbatul Ioanei, aștepta la piciorul scării fînarului, după cum se vorbiseră. Ținea în mînă funia care atîrna de lîngă scară în jos. Sus se întîmpla slujba potrivită în astfel de împrejurări. Trece vremea, pînă cînd Petre Dămăreanu adoarme în îmbrățișările femeii. Nu simte cum muierea lui Radu îi strecoară pe după gît lațul frînghiei. Apoi Ioana face semn din frînghie, așa cum se înțelesese cu bărbatul ei.

Ei, acuma, spune dumneata, cum trebuie înțeleasă fapta? Dămăreanu, să zicem, era în dreptul lui de bărbat, și încă văduv, să cate la Ioana. Radu era și el în dreptul lui s-o strîngă pe ea de gît, sau să-i dea lui Dămăreanu cu toporul în cap. Mă rog s-a mai văzut și Othello veșnic pe lumea asta. Eu mă gîndesc că și Ioana avea o parte de dreptate: Dămăreanu o mîndrețe de om; Radu al ei nu-i ajungea nici pînă la genunchi, femeia tînără, nopțile lungi... și asta s-a văzut. Adică pînă aici, toate pot fi, cum s-ar spune, logice. Inadmisibile, imorale, dar logice. Numai sfîrșitul nu e! Ori cum ai întoarce-o, nu e! Asculți? Se înțelege femeia cu bărbatul pe care nu-l iubește și pe care l-a înșelat, să-l omoare pe acela pe care-l iubește și căruia îi e credincioasă. Ori e atît de fricoasă, de lașă, să-l asculte pe Radu și să-i fie părtașă la asasinarea lui Dămăreanu? Auzi, domnule, mișelie: face dragoste cu el, doi ani, ori cît o fi făcut, treacă-meargă, dar în noaptea aceea, mai are puterea, nerușinarea, sadismul,

cum să-i zic? mai are tăria să-l adoarmă în brațele ei pentru ultima oară... și-i face capătul! Și, după asta, Radu, orbul și nătîngul o mai iubește, n-o sugrumă și pe ea. Că au tăinuit totul luni de zile, au lăsat să se creadă că Dămăreanu s-a spînzurat singur. Trăiesc mai departe ca bărbat și nevastă. Ce zici despre ea? Dar despre el?

Anton asculta uimit. Obrazul i se înroșise, iar pe frunte își simțea umflate două vine groase.

Gîndurile ciudate și încîlcite ale lui Anton, în timp ce asculta povestirea doctorului, i-o aduseră în minte pe Nastasia! Așa o femeie, ca Ioana lui Dămăreanu, era și Nastasia lui Basamache.

— Doctore, spuse el, scuturîndu-se ca de o povară și vrînd să curme năvala unor amintiri, să știi, doctore, că multe lucruri a căror existență nici n-am bănuit-o m-au mirat și m-au făcut să observ mai bine, să privesc viața în față. Uită-te la pacienții dumitale, adică la satul acesta, pe care încă nu-l cunosc ca dumneata... Sînt aici cam vreo cinci sute de familii. Fiecare trăiește strict pentru sine. Toți tremură pentru pielea lor, numai pentru copiii lor și pentru bîrlogul lor! De exemplu, cîți își dau seama de adevăratul rol al școlii, al dispensarului? Cei mai mulți sînt convinși că ne fac nouă un mare hatîr, dacă își trimit copiii la școală sau dacă te caută la dispensar pe dumneata.

Anton se surprindea gîndind amestecat și, cînd vorbea despre cei care trăiesc numai pentru ei, se descoperi pe sine trăind de atîta timp numai pentru sine, apărîndu-se, căutînd să se ferească de lume, de mișcarea în care fusese cîndva angajat. Un reproș amar îl fulgeră o clipă, în timp ce imaginea Ruizibeei și cea a Nastasiei se suprapuneau cu viața lui uitată de la Turis și de la București, de unde... se pierduse ca într-o noapte. Ce se întîmpla cu el? Ce duh rău îi strîngea pe rînd în minte evenimente trecute, zbuciumul de altădată căruia i se dăruise o vreme, iar acum îl purta în locuri izolate, departe de lume, în oaze de liniște și singurătate. Fu bucuros cînd doctorul, care umpluse iar cești, începu să vorbească. Se agăță de spusele lui, ca să nu fie nevoit să se întoarcă la întrebările și îndoielile sale.

— Crezi că nu măsor în fiecare zi ceea ce spui dumneata? Fiindcă am impus reguli elementare de higienă şi am trecut la profilaxia unor boli cu arie mare de răspîndire, s-a găsit cîte unul să mă ameninţe cu moartea. Se înţelege că n-am dat înapoi. Am dat în vileag pe toţi acei şarlatani care umblau cu leacuri „miraculoase", dar şi pe politicienii care nu mai puteau de dragul satelor în preajma alegerilor şi le uitau o zi după ele. Stau şi mă gîndesc, uneori, ce-am reuşit totuşi, de cînd sînt aici. Cînd am omorît cîinii turbaţi s-a întîmplat o istorie întreagă. Mureau copii de turbare şi babele umblau cu descîntecele. Nu m-am speriat de nimic şi mi-am făcut meseria. Adică datoria. Am devenit însă un observator destul de perspicace. Şi prudent. Sînt atent la fiecare pas pe care-l fac şi ascult orice cuvînt al oamenilor care vin la mine sau îmi ies în cale. Am un auz — mi-a devenit extrem de fin şi, drept să-ţi spun, am căpătat chiar experienţă. Sufletul îmi este însă rănit... Îţi închipui de cîte ori m-am simţit umilit. Şi doar am salvat multe vieţi de la moarte, am însănătoşit pe atîţia... tocmai dintre aceştia au venit să-mi ceară socoteală.

Doctorul Grigoraş îşi pierduse hazul şi verva de mai înainte. Era trist şi ostenit. Anton îl văzu stînd nemişcat, cu umerii aplecaţi, parcă îmbătrînit dintr-o dată, privind jocul flăcărilor în sobă.

— Şi totuşi, vorbi el, nu mă plîng. Există o lume bună şi chiar lumea asta care nu ştie ce am făcut eu pentru ea, ce faci dumneata, oamenii care mi-au zvîrlit în ograda dispensarului cîinii morţi şi m-au aşteptat noaptea la locuri ferite, chiar ei mi-s dragi şi nimeni, nimic n-o să mă determine să-i părăsesc... Auzi? Nimeni şi nimic...

Anton simţi iar un tremur lăuntric... Avea în faţă un om puternic, bine împlîntat pe picioarele lui. Dar el, Anton Dumbravă, ce a făcut cînd s-au abătut asupra lui primejdiile? A plecat către ostroave de pace, a căutat-o pe Ruizibeea şi a fost căutat de Nastasia... Doctorul însă nu-i dădu răgaz să-şi urmeze gîndurile. Veni la el să-i pună cu dragoste mîinile pe umeri.

— De ce eşti abătut, domnule Dumbravă, prietene Anton? Te-am întristat cu poveştile mele, nu-i aşa? Iartă-mă! Uneori fac haz de necaz, alteori îmi rămîne nu-

mai hazul sau numai necazul... După cum e... ca să zic așa, cazul ! Vezi că viața e amestecată și ea singură, nu-i nevoie s-o mai amestecăm și noi. Dar o amestecăm, n-ai grijă.

Deodată ușa se deschise în grabă și mama Anghelina dădu năvală :

— Domnule doctor, maică, îi moare nevasta lui Grădișteanu... A venit aici și plînge ca o muiere... Hai dumneata, degrabă...

Doctorul sări numaidecît. Într-o clipă fu alt om. Rece, calculat, metodic. Se îmbrăcă, luă caseta cu cele trebuincioase și dădu să iasă.

— M-aștepți ?... îl întrebă pe Anton.

— Nu. Te însoțesc.

Afară, îi întîmpină ninsoarea proaspătă și-i luă în gheare frigul...

Au trecut mai multe zile... Anton își dăduse seama că doctorul Grigoraș se bucură, contrar spuselor lui, de mare stimă și respect în sat. Dar și pe el începuseră să-l privească la fel ca pe doctor. Peste tot unde-l întîlneau, oameni de toate vîrstele și copiii se înclinau și-și scoteau căciulile în fața lui, cît era gerul și viscolul de mare ! Îl salutau și-l urmăreau apoi cu privirile. După destule neplăcute întîmplări, venise și vremea să treacă mîndru prin fața sătenilor. De celelalte autorități nici nu mai era vorbă. Dacă ar fi fost să plece pentru totdeauna din sat, fiecare ar fi făcut tot ce-i sta în putință pentru a-l împiedica. Cu astfel de stări sufletești îl căuta pe doctor. Observase că acesta, cînd îl vedea că vine, îi cînta întotdeauna, acompaniindu-se la pian, un crîmpei din *Oda bucuriei*. Sunetele i se învolburau în minte ca într-un vîrtej, mai ales că doctorul trecea pe rînd la toate cele patru voci ale Odei. Îi răsunau astfel în urechi, suprapunîndu-se, violinele prime cu sopranele, contrabasurile, violoncelele și fagoturile cu bașii, violele cu tenorii și cu altistele, și prin toată această orgie de ritmuri, armonii și cuvinte îi răsunau limpede versurile lui Schiller :

Bucurie, fiică mîndră
Din a zeilor grădină,

Beți de flacără pătrundem
Spre altaru-ți de lumină
Uraja ta din nou încheagă
Omenirea destrămată ;
Se-nfrățește lumea-ntreagă
Sub aripa ta curată...

Doctorul petrecea minute întregi, cînd nu-l chema vreun bolnav, uita de neplăcerile de peste zi și Anton îl vedea aievea cum se lasă plutind, împins pe aripile bucuriei. Apoi se ridica de la pian și se îndrepta spre fereastră, prin care se vedea zăpada scînteind în bătaia soarelui sau în lumina lunii. Spunea, întinzîndu-se cu voluptate :

— Doamne, cît de bine dacă poți să te mai și odihnești !

Lui Anton îi plăcea să fie cît mai mult în preajma acestui om și înțelese că bunăvoința și buna lui dispoziție erau nemărginite.

— Să nu te surprindă, dragul meu, i se adresă el într-o zi lui Anton, că mîine această mulțime pe care eu m-am străduit s-o însănătoșesc prin tot felul de tratamente medicale și morale — căci am făcut nu numai medicina mea curativă, ci și una socială — să nu te miri dacă, sub influența unei sugestii colective și a contagiunii psihice, se va dovedi capabilă de o excepțională putere de transformare a individului. Colectivitatea acționează asupra componenților ei nu numai reducîndu-i la automatisme, nu numai lucrînd cu... hipnoze, să le zic sociale. Acum, de exemplu, poți găsi oameni care își iubesc mai mult cîinele pe care-l țin în bătătură să le păzească ograda și vitele de muncă, decît propriul lor copil. I-am văzut mai amărîți cînd le-a căzut vita și cînd le-a murit cîinele, decît dacă li s-a prăpădit unul din copii. Dar asta nu poate să dureze. Totul se va schimba radical. Ai să vezi. În satul de mîine nu vei putea recunoaște pe cel de azi, sînt convins. Stai să-ți povestesc una, poate fără legătură directă cu ce vorbim, dar merită s-o afli. Se zice că printre prizonierii duși la Versailles și înconjurați de mulțimea amenințătoare, în timpul Comunei din Paris, era și o femeie tînără și frumoasă, care la strigăte și injurii, răspundea printr-un surîs disprețuitor. Mulțimea s-a socotit provocată, înfuriată și a început să strige „La moarte ! La

moarte!" Deodată un bătrîn intervine: „Nu fiţi cruzi, mai înainte de orice, e o femeie". Cît ai clipi din ochi, furia mulţimii se îndreptă asupra bătrînului, o uită pe femeie şi nu-l mai văzu decît pe el, îl acuză şi îl ameninţă cu moartea. În acelaşi timp iată că se aude vocea unui „Gavroche", copilul ştrengar al Parisului, care informează lumea că tînăra e amanta bătrînului... Izbucnesc hohote de rîs şi ambii sînt salvaţi, sînt iertaţi. Mulţimea trecuse brusc de la mînia cea mai gravă, la veselia cea mai sinceră.

Dar un înţeles există aici, numai că nu ştim bine care e: i-a iertat pentru că se iubeau? pentru că era ridicolă dragostea bătrînului pentru femeia frumoasă şi tînără? pentru că el s-a dovedit curajos? Ori Gavroche inventase povestea, ştiind bine că numai aşa îi poate scăpa pe amîndoi? Vezi cum e mulţimea? Poţi să n-o iubeşti? Totul e să ştii, ca Gavroche, cum şi cînd să explici lucrurile...

— Să ştii, doctore, îi luă vorba din gură Anton, mulţimea este mişcată adesea şi prin imagini şi simboluri. Acestea îi vorbesc adesea mai convingător decît discursurile serioase. De exemplu, culorile, emblemele, uniformele produc în anumite împrejurări adevărate halucinaţii colective. Adevărurile şi ideile reuşesc, mişcă mulţimile, dar adesea iluziile au efecte la fel de intense. Există o psihologie dar şi o patologie a mulţimii şi de aceea conducătorii trebuie să apeleze uneori la iluzii, adică la simboluri. Căci există şi o mistică a simbolurilor care cuceresc mulţimile. Citeşte, dacă vrei să te convingi, deşi îţi face silă, într-o foaie fascistă, un articol infam despre Nicolae Iorga, semnat de o brută de-a lor, intitulat cu cinism: „Disecţia unui călău!" Ţi-l dau, dacă vrei. Ai să-ţi explici mai uşor fanatismul cu care, o lună ori două mai tîrziu, legionarii au asasinat în mod bestial pe marele cărturar şi savant. Presa lor era plină de rugăciuni, de slujbe la Patriarhie, cuvîntări şi binecuvîntări ale prelaţilor. Astea, ai dreptate, nu pot să nu aibă ecoul lor în rîndurile unei anumite mulţimi. Tot o mulţime — nu întreaga populaţie, chiar o mică parte din ea, dar mulţime. Şi acum, lăsînd filozofia, e cazul să punem punct şi să mergem la culcare, încheie Anton.

Însă n-apucă să termine şi cineva bătu cu putere la uşa dispensarului. Un om şi o femeie aduceau un copil, mai

degrabă un tînăr de vreo 18 ani, mai mult mort decît viu. Era tîrziu, trecuse de miezul nopții, însă doctorul sări numaidecît. Le ajută să-l aducă pe bolnav în dispensar. Îl întinseră pe pat, îl dezbrăcară.

Doctorul îi șuieră printre dinți lui Anton, în timp ce făcea toate preparativele consultului :

— Uite, ai dovada a ce vorbeam. Încă un caz de turbare. Să dea Dumnezeu să fie ultimul.

Întrebă pe cei doi părinți :

— De cînd e bolnav ?

— Păi, așa... grav, cam de vreo 8 zile !

— Și de ce nu m-ați anunțat ?...

— Păi... am crezut c-o să se vindece și așa !...

Doctorul îi întinse un pahar cu apă bolnavului, care se uita pierdut la el, cu ochii dilatați, tremurînd tot. La vederea apei avu un spasm cumplit și strivi în gură marginea paharului, umplîndu-se de sînge. Nu mișca, părea paralizat, dar tremura fără întrerupere și sufla greu, parcă se sufoca.

— Mai ții cîini pe bătătură, omule !...

— Mai am unul și...

— Și ce ? se răsti doctorul. Ce-i cu cîinele ? Unde e ?

— Și... vreau să spun că și ăsta mi-a pierit de acasă, de vreo zece zile !

— Asta e !... Turbare ! Auziți ? Vă moare flăcăul de turbare ! Inconștienților !

Vorba îi ieșise pe gură scrîșnită, rostită rar, ca un blestem.

— Domnule doctor, urlă femeia... salvează-l și recunoaștem noi...

— Nu mai am ce să salvez ! E prea tîrziu... Să recunoașteți ? Ce să recunoașteți ? Că v-ați ucis mîndrețe de flăcău, asta să recunoașteți. Pînă mîine dimineață moare ! .. Eu nu pot să fac minuni cînd voi nu mă ascultați. Ucigași...

Apoi, întorcîndu-le spatele, îi vorbi numai lui Anton :

— Vezi, prin această rană s-a introdus boala !

— Prin zgîrietura aceea ?!

— Da, e de ajuns o zgîrietură a animalului : cîine, pisică, vacă, bou, oaie, capră, cal, porc, orice, dacă e bolnav de turbare !

Bărbatul tăcuse pînă atunci. Clătină din cap, se gîndi cîteva clipe, apoi începu tărăgănat :

— Păi, dacă e așa, să nu le mai ținem pe lîngă casă. Să ucidem cîinele și vacile, să jupuim oile și caprele. Dar oamenii păstrează de cînd e lumea vite pe lîngă casă și nu mai mor de turbare !... Altădată...

— Mureau și altădată, pe capete, n-ai grijă, dar nu se știa de ce ! îl opri doctorul. Nu asta este însă chestiunea, ci măsurile care trebuiesc luate în astfel de cazuri ! Era obligatoriu să declari imediat cazul !

— De unde să știu eu că era caz de turbare ? răspunse cu îndrăzneală omul. Ce, eu sînt doctor ?

— Nu dumneata, eu sînt doctorul. Eu știu cum să-l tratez, dar nu acum, în starea asta, cînd nu mai are nimeni ce să-i mai facă.

— Păi d-aia am venit și noi, să-l tratezi ! continuă îndărătnic omul.

Doctorul vorbea, dar mîinile lui lucrau cu îndemînare ca și cînd nu auzea ce spunea celălalt. Tăie cu bisturiul plaga, zgîrietura aceea. Aspiră sîngele printr-o ventuză și îi inoculă vaccin antirabic. Știa însă că e în zadar. Le dădu celor doi bolnavul acasă ; îl luară, dar numai după ce își dădură seama că deznodămîntul venea. Scrîșneau din dinți și se uitau la doctor cu ură, ca și cînd el era de vină.

Anton stătu permanent pe lîngă doctor, uimit de calmul cu care tratase cazul. Ar fi rămas pînă-n zori, l-ar fi însoțit acasă, dar a doua zi trebuia să se ducă la școală. Plecă, însă, regretînd că-l părăsește. Îl privi cum se înapoiază în odaia lui abătut, strivit de îngrijorare. Așteptă în noapte pînă ce văzu lampa stingîndu-se la fereastra doctorului. Nu-i era somn, deși mai erau doar cîteva ceasuri pînă la ziuă. Ajunse acasă, unde se întinse în pat, dar rămase un timp în întuneric. Bezna era grea, apăsătoare și vru să aprindă din nou lampa. Se ridică în capul oaselor, bîjbîi prin întuneric. Renunță. Închise ochii, încercînd să adoarmă. O stare ciudată puse stăpînire pe el. Ținea ochii închiși, dar nu putea să doarmă... Într-o vreme își ascuți auzul părîndu-i că simte pași pe afară, în uliță. Nu era însă nimeni. Aprinse lampa și citi pentru a suta oară *Ultima oră* a jurnalului de dimineață : „Londra, zece

ore sub bombele germane. Uriaşul oraş este în flăcări. Un tablou lugubru şi totuşi măreţ. Apărarea engleză s-a prăbuşit, fostul rege Carol al II-lea s-a stabilit la Locarno. Generalul Ion Antonescu, adînc mişcat pentru nesfîrşitele mărturii de încredere ce le primeşte zilnic prin telegrame şi scrisori, îşi exprimă gratitudinea..."

Nu putu nici măcar aţipi pînă la ziuă. Se luminase şi el sta în faţa ferestrei. Nu vedea mare lucru, prin geamurile acoperite cu florile de gheaţă. Se simţi prost după noaptea de nesomn şi veghe. Îşi puse cojocul, căciula şi ieşi afară la aer. Îi stăruia în suflet un fel de durere înăbuşită, o neliniştе nelămurită, iscată de întîmplarea doctorului Grigoraş cu flăcăul atins de turbare. Îl iritase şi îndrăzneala, dar mai ales inconştienţa acelor oameni care-l învinuiseră pe medic de ceea ce era numai şi numai vina lor.

Anton făcu cîţiva paşi. Zăpada parcă şuiera, aspritä de ger. Se opri la o răscruce şi privi fără ţintă peste uliţele satului. I se păru mai întîi că aude un zgomot amestecat, apoi un freamăt surd. Se desluşiră ţipete ascuţite de femei. Se jeleau ca de mort. Nu se înţelegea ce spun, dar ţipetele se auzeau tot mai multe şi tot mai clare. „A murit, se vede, băiatul, şi acuma îl jelesc", îşi spuse Anton luînd-o într-acolo. Dar nu avu mult de mers şi încremeni de uimire. Pe drumul care ducea la dispensar, o ceată de zece, cincisprezece oameni, bărbaţi şi femei laolaltă, urcau strigînd şi agitînd în mîini ciomege, topoare, furci, ca la o răzmeriţă. Cîteva femei aveau copii mici în braţe, iar pe lîngă ele se tîra şi cîte unul mai mărişor înotînd prin zăpadă.

Anton îşi dădu seama că cei cîţiva oameni, scoşi din minţi de părinţii flăcăului mort, veneau la doctor să-l sperie ori chiar să-l lovească, nu atît pentru moartea flăcăului, ci foloseau acest prilej ca să se răzbune pentru toate măsurile luate de el în sat, pentru amenzile aplicate, pentru omorîrea cîinilor turbaţi. Trebuia făcut ceva, hotărît, care să-i abată din drum.

Ceata era încă departe, dar Anton o vedea bine. Trecu numaidecît pe la postul de jandarmi şi cei cîţiva soldaţi ieşiră numaidecît, cu armele la umăr.

„Chiar dacă şi eu aş păţi, pe urmă, ca doctorul, îşi zise Anton, trebuie să-i fac pe zurbagiii satului să ştie că există o ordine şi o lege, că binefacerile nu se răsplătesc cu răzmeriţă."

Ceata urca vijelioasă, înfruntînd nămeţii în scrîşnete şi plînsete.

— Veneticul, veneticul, să plece veneticul!, înţelese Anton într-o vreme. Ucigaşul, ne-a omorît cîinii de pe bătătură! Ne-a sărăcit cu amenzile!...

Aceasta era. Avusese dreptate doctorul Grigoraş: nu vorbeau de moartea flăcăului, ci a cîinilor. Îi lăsă să se apropie. Anton se făcuse palid; îi scăpărau numai ochii şi, în clipele acelea, n-ar fi şovăit o clipă, orice i s-ar fi cerut să facă. Doctorul nu se vedea nicăieri, dar trebuia să fie printre bolnavii lui. Văzîndu-l pe Anton în uşa dispensarului, ceata şovăi şi se opri în drum, la oarecare depărtare. Careva mai înaintă cîţiva metri, dar se întoarse. Ţipă o femeie, îndemnînd. Scînci un copil, înfricoşat. Anton strigă, fierbînd de mînie.

— Nici copiii din braţele voastre n-or să uite de nedreptatea şi jignirea pe care o aduceţi doctorului Grigoraş. Nu vă e ruşine? V-aţi pierdut minţile? Întoarceţi-vă acasă şi potoliţi-vă, pe urmă veniţi să-i cereţi să vă ierte...

Coborînd două trepte, ţinînd mîinile în buzunarele cojocului, nu-i era frică şi, văzîndu-i pe ceilalţi frămîntîndu-se pe loc şi făcîndu-şi curaj unul altuia, îşi dădu seama că înfruntarea îi descumpănise.

Cineva strigă:

— Dar dumneata ce te amesteci? Venetic la venetic trage!

Anton nu-l lăsă să urmeze.

— Se vede treaba că n-ai copii la şcoală, bade! Eu îi învăţ pe copiii voştri carte, mă ocup de ei, de sufletul lor mai mult decît unul ca dumneata, care-i porţi prin troiene ca să-i înveţi să nu respecte oamenii.

Ceata începu să se împrăştie. Întîi plecară două femei, smucindu-şi copiii, apoi cîţiva bărbaţi, pe urmă toţi se risipiră pe uliţi. Jandarmii rămaseră să mai patruleze cîteva ceasuri. Anton stătu acolo pînă cînd nu se mai văzu nici unul din cei care voiseră să se răfuiască aprig cu doctorul.

Intră în dispensar. Trecu pe lîngă paturile bolnavilor. Se uită cu băgare de seamă la fiecare. Unul dormea dus, cu gura pe jumătate deschisă, altul era întors cu faţa în jos sprijinită de braţul drept îndoit, al treilea îşi trăsese pătura peste cap şi, în capul celălalt al patului, îi ieşeau picioarele afară, goale. Îl încercă o tristeţe : dacă şi aceştia de aici ar fi fost sănătoşi ar fi sporit şi ei ceata de zurbagii ? Iată-i, cum gem şi sforăie, visează, dar ce e în sufletele lor ? Cît trebuie să mai treacă şi ce să se mai întîmple pentru ca viaţa acestor oameni, a tuturora, conştiinţa lor să se schimbe din temelie ?

Anton îl căută pe doctor. Îl găsi acasă, înfundat într-un somn, prăbuşit în el, fără viaţă. Se repezi spre el :

— Eşti de nerecunoscut, doctore !... rosti el înspăimîntat. Pentru Dumnezeu, ce e cu dumneata ?...

Doctorul nu răspunse. Anton îl ajută să se întindă în pat şi, spre uimirea lui, îl văzu adormind brusc. Se temu întîi să nu fi luat o doză prea mare de calmante, dar cînd îi privi faţa destinsă, calmă, şi-i auzi răsuflarea regulată se linişti. Emoţia, se vede, şi nesomnul îl biruiseră.

A rămas vreme îndelungată lîngă el, urmărindu-i cu atenţie mişcările. Dormea adînc, tresărind rar şi oftînd din cînd în cînd. În timp ce-l veghease avusese timp să scotocească într-un coş cu hîrtii, de lîngă masă. Acolo descoperi o fiolă de morfină spartă.

Imediat după întîmplarea cu flăcăul mort, doctorul Grigoraş a părăsit pentru totdeauna satul. La plecare s-a apropiat cu căldură de Anton, i-a pus mîna pe umăr şi i-a spus :

— Plec foarte mîhnit ! Ar trebui să rămîn, aşa îţi spuneam cîndva : că nimic şi nimeni nu mă poate goni, dar nu mai pot, cu toate că numai cîţiva sînt vinovaţi de plecarea mea. N-aş vrea să mă socoţi un dezertor, ci numai un biet om, ca toţi oamenii... Şi încă un om slab ! Caută-mă oricînd vii la Bucureşti...

Anton îl privi drept în ochi. Se sperie de paloarea feţii lui. În priviri i se citea marea, nemărginita lui înfrîngere...

În martie, inspectorul şcolar îi desfăcea şi lui Anton contractul. În aceeaşi zi în care îi venea înştiinţarea despre punerea în disponibilitate, Anton se pomenea în clasă

cu noul învățător, însoțit de directorul școlii. Acesta, încurcat și stînjenit, explică ce se petrecuse și dădu cuvîntul proaspătului dascăl să se prezinte singur elevilor:

— Eu sînt de acum educatorul vostru, adică am primit însărcinarea de a fi învățătorul vostru! Pentru mine... oricîtă inteligență și învățătură...ă...ă...ă, n-au nici o valoare dac...ă...ă...ă n-aveți bună...ă...ă purtare!

Anton luă iar drumul pribegiei!... Îl prinsese dorul de locurile și oamenii din orașul județului de margine. În cele cîteva nopți cît mai rămase în sat, pînă la plecare, își trecu iar prin minte viața și, dintre toate, îi veni în fața ochilor întîmplarea Cristinei, fata lui Marin Oroviceanu, pe care parcă o și uitase, prins între amintirea Paulinei, a Ruizibeei, a Nastasiei.

Se opri o zi în București și vru să afle ce mai face Valerică Nedelcuță, prietenul din vremea studenției.

Își amintea acum cu plăcere de el, fiindcă avea o fire veselă, comunicativă și era de o amabilitate extremă. În preajma lui i se părea odinioară că timpul trece cu o iuțeală nemaipomenită. De la el aflase cîte ceva despre soarta Cristinii, fiindcă se întîmplase să fie de aceeași vîrstă și din același oraș. Anton nu se dăduse pe față, dar toate cîte i le povestise Nedelcuță i se întipăriseră în minte și iată că tocmai acum ieșiseră la iveală, chemîndu-l spre locuri de mult părăsite.

De la Gara de Nord, o apucă spre podul Basarab, acolo unde locuise o vreme. Voia să o mai vadă pe Paulina, cu care citea altădată *Poemele mătăsii* ale lui Martin Rusak. Încă din tren își aminti Șoseaua, își închipui parcul din jur, primăvara înverzit și forfotind de viață. De aleile lui erau legate multe amintiri frumoase: Ca ieri, se gîndea Anton, călcau tăcuți pietrișul parcului și rupeau cîte o frunză din arbuștii înverziți. Cu amărăciune își dădea seama că, pînă la o vîrstă, omul nu-și înțelege bine viața, iar după aceea începe s-o prindă ca pe un sunet care vine din depărtare. Își aducea aminte salutul pe care-l adresase patetic teilor și plopilor, într-o zi cînd credea că nu mai are scăpare și va cădea prins ori va trebui să fugă:... „Vă trimit cel din urmă adio vouă, teii mei înalți și vouă, plopilor și trandafirilor care împodobiți aleile îndrăgostiților!" Se gîn-

dea cu oarecare duioasă ironie la acea clipă, cînd se vedea pe sine însuşi în situaţia vreunui ţăran, care se desparte de viaţa cîmpului şi se tînguie trist, cîntîndu-şi înstrăinarea.

O luă către podul Basarab, dar se gîndi să aştepte mai bine noaptea. Astfel că se îndreptă spre Şosea. O străbătu de la un cap la altul, o dată şi încă o dată, fără să se mai satură, sorbind priveliştea şi oamenii, o dată cu aerul curat al primăverii bucureştene. La un moment dat zări, foarte aproape, la cîţiva paşi, o trăsură de modă veche cu vizitiu şi, în spate, cu un tînăr stînd de strajă cucoanei care se plimba la Şosea, ca arnăuţii de odinioară. Mare îi fu mirarea cînd constată că băietanul frumos de pica, de la spate, aşezat în scaun înalt, îmbrăcat în straie cu fireturi şi purtînd fes roşu de turc, era Ismail, prietenul lui din Heliopolis... Uitînd de toate, cu inima zvîcnind, Anton strigă cu putere de parcă s-ar fi aflat pe plaja goală :

— Ismail !... Ismail !... Opreşte !...

Dar faietonul nu s-a oprit. Ismail şi-a răsucit gîtul ţeapăn deodată cu trupul, ca şi cînd înghiţise o sabie, îi zîmbi depărtat şi atîta tot... Anton alergă cîţiva metri după trăsură, dar se opri, dîndu-şi seama de împrejurare.

Abia atunci înţelese că o ştie pe doamna din trăsură, pe care, cu gîndul la Ismail, nu o recunoscuse. Era doamna Esmé Gaicu — dacă aşa o mai fi chemînd-o şi nu l-o fi schimbat şi pe Gaicu aşa cum schimbase atîţia înaintea lui. Se vede că acum Ismail ajunsese fecior în casa ei. Straşnică femeie era doamna Esmé !... Avea un trup ca de pisică sălbatică şi nişte ochi ca peruzeaua de albaştri ! Lumea ştia că fusese dansatoare într-un cabaret din Paris... Apărea în scenă goală, întinsă pe o tavă uriaşă de argint, purtată de opt turci muşchiuloşi şi tineri... S-a îndrăgostit de ea, odinioară, un fost ministru şi a adus-o în ţară. „Rău a ajuns bietul Ismail, cugetă amărît Anton Dumbravă. La grea slujbă a intrat şi rău are s-o sfîrşească."

Întîlnirea cu fostul prieten din copilărie, devenit slugă la casă mare, îl aduse cu picioarele pe pămînt şi-l sătură de plimbare la Şosea. Se întunecase şi era timpul s-o caute pe Paulina. Sună la poarta din apropierea podului Basarab, se dădu în lături o uşă şi în cadrul ei apăru o femeie de vreo cincizeci de ani, cu părul alb, cu ochii duşi în fundul capului. Anton n-o cunoştea. Zbîrciturile feţii, cearcănele

ochilor lăsau să se înţeleagă că femeia suferise mult în viaţă.

— Vă rog să nu vă supăraţi, începu el, mai stă aici domnişoara Paulina ?...

Femeia îl privi cu îndoială. Răspunse cumpănind bine vorbele :

— Da, domnule, mai stă... dar dumneavoastră cine sînteţi ?...

— Un vechi prieten... N-am fost de mult pe aici, şi nici nu ştiam dacă nu cumva s-a mutat...

— Da, văd, răspunse ea rece, dar nu este acasă !

— Vă rog să-mi spuneţi la ce oră o pot găsi !... Doresc numai s-o văd, dacă e posibil, şi să...

— Nu e posibil, domnule !... i-o reteză bătrîna, dar în glas i se simţi un tremur şi ochii parcă i se umezeau.

Răspunsul, dar mai ales înfăţişarea femeii îl înfiorară pe Anton.

— Vă rog, nu vă supăraţi, insistă el, sînt numai în trecere prin Bucureşti şi nu ştiu cînd am să mai viu... aş vrea să ştiu numai de ce nu este posibil ?...

Femeia cu ochii trişti şi înlăcrimaţi era parcă răvăşită lăuntric de dorinţe şi ispite care se ciocneau între ele. îl privi înspăimîntată, dădu să plece, dar se opri şi-i vorbi deodată hotărîtă :

— Nu este liberă, domnule !... Este arestată de doi ani pentru... Se opri, se uită cu grijă în jur, apoi pronunţă apăsat... Pentru activitate comunistă !...

Anton Dumbravă nu-şi pierdu calmul.

— Dar doamna Arsene, mama ei, este acasă ?

— Doamna Arsene, domnule, mama Paulinei, a murit la cîteva luni după arestarea fetei. Nu mai e nimeni din cei pe care-i cauţi dumneata.

Se întoarse şi intră. Închise încet uşa, parcă aşteptînd ca Anton s-o mai întrebe ceva. Dar Anton Dumbravă nu scoase o vorbă. Se îndepărtă fără să vadă pe unde calcă.

Seara de primăvară era caldă şi frumoasă. Auzi cum deasupra lui ciripeau păsărelele ; prin frunziş se întrevedeau mîngîietor bucăţi de cer. Îşi dădu seama că ajunsese în Cişmigiu, dar nu ştiu nici cum, nici cînd ajunsese. Se grăbi să iasă în bulevardul Elisabeta, la căminul studen-

ţesc unde-l ştiuse odinioară pe Valerică Nedelcuţă. Nu ştia de ce tocmai acolo se grăbea. Dar nu găsise pe altcineva să caute în clipa aceea. Întrebă de fostul coleg. Pătrunse în gangul căminului şi fără voie ochii îi căzură mai întîi pe copacul înverzit, care împodobea curtea. Pe ramurile lui, Valerică cel de odinioară avea obiceiul să-şi înnoade albiturile lui zdrenţuite de student sărac !... Nu se aştepta să le mai vadă, dar fu bucuros, fără să ştie de ce, cînd, în adevăr, constată că nu mai exista nici urmă din protestul naiv al studentului Nedelcuţă. Cu inima ceva mai uşoară se adresă unui locatar şi-l întrebă dacă ştie ceva despre fostul lui coleg. Îl întîmpină un hohot sănătos de rîs :

— D-apoi cine nu-l ştie ?!... Despre năzdrăvăniile lui o să se vorbească încă mult. Acum este domn mare !... Şi-a luat licenţa în filozofie şi drept, dar vine din cînd în cînd să mai doarmă la cămin. Se poartă anapoda, însă noi îl iubim şi aşa. Poartă cilindru şi pantofi de lac !

Şi, ca să fie în ton, cu aceeaşi ironie, studentul parafrază un vers dintr-o poezie a lui Esenin : „Vacile de pe firmele măcelarilor, le salut de departe !"

Anton Dumbravă nu-şi mai aşteptă prietenul. Îl împresurau mîhnirile. Peste o oră se afla în trenul care pleca spre oraşul de reşedinţă a judeţului de margine. Privea prin fereastra vagonului cîmpia înverzită, pierdută în noaptea luminată clar de lună, şi nu se mai sătura. Ici şi colo se înălţau uşor dealuri, pe care se ghiceau sate, aşternute pe coastele line ; văgăuni întunecate brăzdau întinderea şesului. Trenul duruia pe cîte un pod, sub care sticlea panglica unei ape... Cu cît se apropia, simţea un neastîmpăr, parcă o chemare împînzea în jur văzduhul. Trase fereastra în jos şi scoase capul, lăsînd să-i bată vîntul fruntea încinsă, cutreierată de gînduri. Stătu aşa o vreme, urmărind perindarea peisajului înecat în noapte prin faţa ochilor, apoi se aşeză pe bancă, ostenit şi închise ochii. Era singur în compartiment, iar pînă la sosire mai avea cîteva ceasuri, să se tot gîndească. Nu-şi dădu seama cînd a lunecat în somn şi un vis ciudat îl prinse în mreaja lui. I se părea că este în oraşul de unde plecase, şi către care se întorcea acum, că-şi trăieşte încă o dată întîmplările care-l legase odinioară de Cristina, dar visul închipuia şi fapte pe care nu le trăise niciodată, petrecute după plecarea lui. Viaţa tre-

cută a fetei se umplea de o altă viață, neștiută lui, ori poate i-o povestise Nedelcuță, în lungile lor convorbiri. Anton era și în același timp un părtaș la toate cîte i le aducea visul, în somnul scuturat de tren, răscolit de amintiri, de dorinți, de așteptări...

...Se făcea că, după plecarea lui Anton, Cristina înțelesese o vreme să se gîndească la propria nefericire. Anii treceau cu încetineală oribilă, dar ea nu-și pierdea speranța să-l revadă pe marinarul cunoscut într-o zi în port... Anton se vedea pe el acolo, amestecat printre hamali, în timp ce negustorii făceau jalbe să mute capitala județului chiar acolo, pe malul Dunării, unde-și aveau ei gheretele de negoț și speculă.

Anton îi promitea Cristinei că o va purta într-un cuib liniștit, alinător, la limanuri rîvnite, cu țărmuri de nisip aurii, acolo, la el acasă, pe malul mării, unde putea să-și ancoreze barca, fără teamă. Acolo făcuse el primii pași în apa mării și închipuise o corabie năzdrăvană dintr-o cutie de chibrituri, în care înfipsese un bețișor drept catarg.

...Apoi forfota portului începea să se domolească ; se vedea pe el însuși la capătul cheiului, privind ceasuri întregi apa fluviului rostogolindu-se.... Cristina îl zărea pentru întîia dată pe Anton, pregătindu-se să se arunce în valurile amenințătoare și-l urmărea cu inima strînsă cum se pierde în apa vijelioasă... Apoi totul se tulbura și valurile i-o arătau lui Anton pe Cristina, gata să se înece, și el sărea și o scotea la mal, apoi plecau fericiți, în zăvoiul de sălcii și plopi. În umbra lui deasă, în lăstărișul de salcie, se iubeau pe ascuns, zile după zile, o vară întreagă. Și Anton trăia în vis amintirile lui și pe ale Cristinei cu marinarul care pusese stăpînire pe ființa ei...

Cristina începea să i se destăinuie : „O, Doamne, iartă-mă !... Ce ființă netrebnică sînt !"... se învinovățea ea... Frînturi de gînduri se învălmășeau în capul ei și Anton i le cunoștea pe toate, fără ca ea să i le spună. Gîndurile și frămîntările ei erau acum ale lui și Cristina era una cu el. Credea că o putere necunoscută îi vedea și-i tîra, îngenunchea peste tot pe unde trecuse el odinioară, îi strivea ei sufletul cînd se gîndea la el. Viața ei se spulbera precum crivățul turbat rostogolește și spulberă de-a valma zăpada, și o dată cu ea, se sfărîma și a lui. „Cînd suferin-

ţele ajung atît de departe încît tot ce-i în noi începe să pîrîie şi să trosnească, să se prăvale, ca un car prea încărcat, atunci cînd suferinţele sînt purtate pînă la istovire, pînă la neputinţa de a mai plînge, eşti cuprins de ceva mai înspăimîntător decît groaza, pentru care nu există nume pe pămînt!" Cine a spus aceasta? El, ori Cristina? Ori făptura ciudată care-i cuprindea pe amîndoi deopotrivă? Pe urmă se desluşea Cristina care-şi pizmuia singură amărăciunile şi era cuprinsă de teama că ea se va topi într-o zi ca un capăt de lumînare, ca un lucru de nimic, înainte de a-l regăsi pe Anton.

Atunci apărea Nedelcuţă vesel, cu cămăşile sfîşiate, legate de crengile copacilor din lunca Dunării, şi-l ducea pe Anton la Zina Ghergheşoaia. Nu ştia cine e Zina Ghergheşoaia, dar ştia că aşa o cheamă. La ea o vedea pe Cristina. Fata locuia acolo, cosea şi croia cămăşile lui Nedelcuţă, pe care, de îndată ce erau gata, el le rupea şi le agăţa în copaci. Apoi Cristina lăsa cămăşile şi croia rochii pentru cele mai încercate gusturi şi pretenţii. Nicăieri nu fusese Cristina mai fericită ca la Zina Ghergheşoaia, care se tînguia şi ea, ca prinsă de nebunie după Pantelie, unul din lumea largă, pe care-l cunoscuse în tinereţe. Anton o asculta cum se tînguieşte şi o vedea în locul ei pe Cristina. Îi părea rău de ea, dar o vedea că e Zina şi că îmbătrînise aşteptîndu-l în zadar pe Pantelie al ei. Zina se scula şi o fulgera cu privirea pe Cristina, care apărea în faţa ei şi se da înapoi pînă la geam, îngînînd cu glas tremurat:

— Poţi să spui despre mine orice, dar să ştii, Cristino, că l-am iubit pe omul acela şi nu socotesc că a avut vreo vină faţă de mine!...

Glasul ei era la fel cu al Cristinei şi în aceeaşi clipă fata era cea care vorbea, iar la geam, înfricoşată, era Zina. Voia să se stăpînească, dar nu era în stare, o podideau lacrimile şi ieşea afară din odaie, fugind. Apoi revenea şi se aşeza la maşina de cusut.

— Ştii cum sînt eu, Cristino? Sînt ca un cîine căruia i-a trecut o roată peste şale!...

Anton ştia că Zina fusese arsă în viaţa ei de o mare dragoste pe care şi-o înmormîntase în suflet: „Numai mărul din bătătura casei ar fi putut să spuie cîte lacrimi au

curs din ochii Zinei. Tot atîtea cît din ochii Cristinei", își zicea Anton în vis, dar nu-l mîhnea întîmplarea.

Cristina îi spunea atunci povestea Zinei, și el asculta cum ar fi ascultat un cîntec de jale, cu luare aminte... La Zina rămînea pînă-n zori Pantelie, bărbat înalt și lat în spate, cu capul mare și cu nasul coroiat. Avea gîtul gros și roșu, ca la curcan. Era mai tînăr decît Zina și asculta în tăcerea nopților bătăile inimii ei. Îi spunea: „Inima ta, Zina, bate ca inima unui copil". Anton știa că așa îi spunea și el Cristinei, cînd erau numai ei doi în zăvoi. Pantelie venea de peste Olt, cale de cinci poște. Ajungea la poarta Zinei cînd lumea se pregătea de culcare. Avea Zina o casă înaltă, spoită cu un singur rînd de tencuială, și care se vedea de departe, fiindcă era cea mai răsărită din cartierul embaticarilor. Nici un copac în jur în afară de mărul care umbrea toată bătătura casei. Doar deasupra acoperișului de tablă se zăreau crestele plopilor din spatele casei, palizi și plini de praf, scrișiți pe marea albastră a cerului.

Povestea Cristinei se oprea și Anton vedea el însuși cum Pantelie descăleca, o dată cu ultima licărire de soare care se stingea în geamuri. Din pridvorul casei, Zina îi aleargă în întîmpinare. Cîinele ei bătrîn îl simțise de departe pe Pantelie. Se apropiase de el și iată-l rostogolindu-se la picioarele lui, apoi ridicîndu-se și dînd din coadă, bucuros. Zina își întinde brațele dezgolite pînă-n umăr și le atîrnă de gîtul lui Pantelie. Îl întreabă: „Rămîi pînă mîine?"... „Da, pînă mîine." Pantelie își priponește calul de trunchiul mărului din bătătură. De zece ani Pantelie își petrece nopțile la Zina croitoreasa și Anton vede aievea, zi de zi, cum vine Pantelie, cum îi sare cîinele înainte și Zina îi întinde brațele, apoi cum Pantelie își leagă calul. Vede și numără, împreună cu Cristina: o zi, două, cinci, o lună, zece, un an... șapte ani... zece ani... zece în cap, se scurg vertiginos în clipele visului. Apoi Pantelie stă cu mîinile sub cap, ca Anton în zăvoi, și Cristina e lîngă el, de fapt Zina e lîngă el. Dimineața cînd cerul e învăpăiat de lumină, Pantelie iese, timp de zece ani la rînd, în pridvor, să simtă răcoarea dimineții, își dezleagă calul, se saltă voinicește în șa, calul o pornește la trap. „Te aștept, dragul meu!" îi strigă Zina cu glasul Cristinei, din ziua cînd s-a despărțit de Anton.

îi flutură mîinile dezgolite pînă-n umăr. Cîinele aleargă după el. Pantelie se opreşte şi-l ameninţă : „Acasă, marş acasă !“ Atunci dulăul se aşează pe labe, cu ochii în ochii drumeţului, şi cînd el pleacă, pleacă şi cîinele şi porneşte în goană după el, în fiecare zi, timp de zece ani în cap.

Apoi, cînd numărătoarea ajunge la zece ani, Pantelie nu mai vine la Zina. Anton ştie de ce nu vine Pantelie. El vede cum în prima zi de după zece ani, Pantelie doarme acasă, nu simte cum nevasta lui, nebună de gelozie, îi strecoară pe după gît laţul frînghiei. Bietul Pantelie !... Se zbate, şi apoi se întinde pe fîn, cum sta întins pe pat doctorul Grigoraş, cînd a murit flăcăul şi s-a sculat cu furcile satul întreg... Doctorul crezuse că nevasta lui îl iubea cu adevărat... „Aşa s-a sfîrşit povestea de dragoste a Zinei“, zice doctorul, sculîndu-se din pat şi lăsînd în loc, întins pe fîn, pe Pantelie, care nu mai e Pantelie, ci Dămăreanu. La căpătîiul lui Dămăreanu nimeni n-a plîns, fiindcă „îşi irosise tinereţea în deşertăciuni“, spunea mereu, citind într-o carte groasă, preotul, la slujba înmormîntării. Dămăreanu e în pămînt şi Pantelie nu mai vine la Zina şi Zina plînge cu suspine. „Dar am fost fericită... Scurtă vreme, dar am fost fericită !“... Fericită e şi Cristina care îl aşteaptă pe marinarul ei. Anton ştie şi o trimite pe Zina să o mîngîie pe Cristina. Zina tace şi se apropie de Cristina. O mîngîie cu o duioşie părintească şi zice : „Mă-năbuş aici... Hai să ieşim afară, în grădină.“ Anton merge după ele, în pridvor, apoi din pridvor în grădină şi se opresc toţi trei lîngă rondurile cu verbină şi petunii. Zina se apleacă şi-şi trece mîinile peste florile albastre, mov şi albe, apoi îşi lipeşte palmele de buze. Florile au toate mirosul calului înspumat, care-l aducea pe Pantelie de peste Olt. „Ah !... cît de amar, cît de amar mi-e sufletul ! zice Zina. Nu mai am mult, Cristino, nu mai am mult... Încă o zi şi încă una şi n-am să mai simt amarul, nici durerea !...

Anton ştie că Zina are dreptate, că Zina va pleca numaidecît în lunca Dunării unde o aşteaptă Pantelie, întins în iarbă, cu braţele sub cap.

„Casa asta, Cristino, zice Zina, o să rămînă a ta... Şi lucrurile, cu tot ce e în ea, şi mărul din bătătura casei şi

grădina mea... În fiecare primăvară să ai grijă să sădeşti în ea petunii şi verbine, ca să vii noaptea şi să le miroşi cînd îl aştepţi pe marinarul tău..." Apoi Zina se întinde istovită peste florile albastre şi mov şi albe. E ţeapănă şi priveşte la Cristina cu ochii flăcăului muşcat de cîinele turbat. Cristina o duce în casă, o întinde în pat şi vine la căpătîiul ei doctorul Grigoraş, care-i taie locul muşcăturii. Cristina o veghează şi o veghează şi Anton, toată iarna. Zina deschide ochii şi spune cît se poate de lămurit : „Bunule pămînt, am păcătuit cu trupul şi cu sufletul, ai să mă ierţi ?" Şi moare. Apoi vine înmormîntarea şi nimeni nu plînge în afară de Cristina.

În locul Zinei acum Cristina îşi petrece zilele lungi la fereastră, plîngînd. Deschide ferestrele să intre aerul îmbălsămat şi lumina soarelui, dar în odaie rămîne un frig care o îngheaţă şi alături de ea îngheaţă şi Anton, care încearcă zadarnic să închidă ferestrele, şi vîntul s-a stîrnit, aruncînd valuri de ger în casă, scuturîndu-i pe amîndoi şi Cristina plînge şi vîntul huruie, răsucind mărul din bătătură, îl răsuceşte şi huruie mereu... pînă cînd Anton deschide ochii mari, speriat, privind nedumerit în jur...

Într-o clipă toate se lămuresc. Trenul goneşte mai departe în noapte, dar în stînga, departe, se văd lumini scînteind, pierind şi apărînd din nou. Se uită la ceas. Pînă la sosire nu mai are nici un sfert de ceas.

În compartimentul gol e frig. Anton trage violent geamul, pe care în vis nu-l putuse închide. Se surprinde zîmbindu-şi singur. Păstrează din abureala somnului numai crîmpeie învălmăşite : un marinar plecat, o fată care plînge şi-l aşteaptă... Cine-i povestise despre Zina şi moartea ei ? Nedelcuţă, desigur. Va să zică trebuie s-o caute pe Cristina la casa Gherghesoaiei, nu unde ştia el... Ce-o fi făcînd acum Cristina ? Îl mai aşteaptă oare, aşa cum Zina din istorisirea lui Nedelcuţă îl aşteptase în visul ei pe Pantelie ?... Cum s-a desfăşurat viaţa oamenilor în oraşul de margine în lipsa lui ?

N-a avut tăria să o caute pe Cristina la ceasul tîrziu de noapte cînd trenul l-a lăsat în gara pustie şi întunecată, aidoma cum o ştiuse. A aşteptat să se facă ziuă, să se ridice

bine soarele pe cer. A găsit uşor casa. A deschis poarta şi a intrat în grădină. O recunoştea acum, era cea din vis — doar paşii lui călcaseră odinioară pe aici. A văzut o fereastră deschisă, întocmai ca în vis, şi înapoia ei, Cristina...

„Îşi aşteaptă marinarul!"... gîndi Anton şi inima începu să-i zvîcnească nebuneşte în piept, tîmplele porniră să-i bată. Închise ochii o clipă, orbit de lumină, copleşit deodată de făptura Cristinei care-l privea uimită prin fereastra deschisă. Era limpede că nu-l recunoscuse. Vedea înaintînd spre ea un om voinic la trup, îmbrăcat într-un costum sport de culoare gălbuie şi purtînd în spate un sac de excursionist, iar pe mîna stîngă o manta de ploaie gri. Mîna dreaptă i se sprijinea într-un baston. Ochii îi erau umbriţi de gene dese şi întoarse, nasul era puţin ridicat în vînt adulmecînd cu băgare de seamă totul în jur. Cristina îi examina de la fereastră trăsăturile, îl vedea oprindu-se stingherit, scoţîndu-şi pălăria şi lăsînd în lumină o faţă arsă de soare, un păr stufos, albit pe la tîmple, fruntea înaltă plină de cute adînci. Era faţa unui om care suferise. Anton ştia că aceasta vedea oricine în cutele frunţii, în semnele obrazului, în tremurul oamenilor agitaţi.

Cristina pieri din fereastră. Apăru numaidecît în uşă. Într-o clipă fu lîngă el şi se opri fulgerată, fără o vorbă, în faţa lui, privindu-l cu nesaţ. Anton, care o aşteptase neclintit, rosti cel dintîi cîteva vorbe :

— Mă mai cunoşti, Cristina ?... Eu sînt marinarul care...

— Anton !... şopti ea. Anton, ai venit... Îi sări la piept, cuprinzîndu-l pe după gît cu braţele dezgolite pînă la umăr. Rămaseră clipe lungi în picioare, tăcînd şi fremătînd de emoţie. Plopii din spatele casei îşi curmaseră legănatul. Mărul pirotea şi el în soare. O tăcere adîncă se înstăpînise în bătătură.

— Anton, dragul meu, suspină Cristina, cu fruntea lipită mereu de pieptul lui, ah ! cum îmi mai fuge gîndul la ziua aceea cînd te-am văzut pentru prima dată. Anton, îţi aminteşti ? Te-am văzut la capătul cheiului... de-o mie de ori te-am văzut tot aşa după ce ai plecat... Tu ştii cît de mult iubesc eu fluviul... Anton. De cînd mă ştiu i-am stat în cale, aici... Atunci te-am văzut de aproape, chiar în momentul cînd te pregăteai să te arunci în vîrtejul apei, unde

era mai mare primejdia. Nu mi-am mai luat o clipă ochii de la tine şi te-am urmărit cu inima strînsă. După ce te-ai pierdut în valuri, parcă te vedeam cum te dai la fund... Pe urmă, cînd ai ieşit... Îţi aminteşti ?... Ne uitam unul la altul, pe furiş !... Acum nu mă mai tem de nimeni... Eşti lîngă mine, aproape, şi te pot privi în voie. Purtai atunci o bluză marinărească de bumbac cu dungi albastre şi albe, cînd te-ai îmbrăcat, ţi-ai trecut în jurul gîtului un fular alb... De atunci numai aşa te văd, Anton, cu bluza şi cu fularul alb în jurul gîtului. Anton... Să nu mai pleci de lîngă mine, Anton...

Anton se lăsă purtat şi el de gînduri.

— Au trecut ani, Cristina... Adevărat, atunci eram marinar !... nu mai sînt tînăr, Cristina !...

Îi plăcea să-i zică pe nume, să-i asculte numele. Femeia îl asculta cu ochii închişi şi nu se dezlipea de pieptul lui.

— Tu ai rămas la fel, Anton, dar eu... O prinse un tremur scurt. Urmă cu alt glas, în care se ghicea plînsul înăbuşit. Şi cînd te gîndeşti că pe cînd aveam şaisprezece ani, mi-aş fi dat fără cea mai mică şovăială viaţa, numai ca să mă mai pot întîlni cu tine...

Îmbrăţişaţi, au mers să se aşeze pe banca din mijlocul straturilor cu flori, Anton îşi lăsă alături sacul din spate ; se aşeză pe bancă ; îşi deschise cămaşa la piept. Cristina stătu alături de el.

— Ai venit pentru totdeauna, Anton, nu-i aşa ? N-ai să mai pleci... Ai să rămîi aici...

Anton vorbi rar, absent :

— Fiecare dintre noi trebuie să moară printre ai săi... Eu n-am pe nimeni pe aici, decît pe tine... Ai mei au trăit undeva, la ţărmul mării, într-o casă bătrînească cu ziduri groase, de piatră, ca de cetate, cu două grădini suprapuse în care înfloreau din primăvară pînă toamna tîrziu smochinii şi migdalii. Aveam o grădină cu smochini, iar casa era împresurată de migdali cu sîmburii amărui. De la ţărmul mării pînă la ea erau cam cincizeci de metri, pe nişte scări de piatră, acoperite cu muşchi. De cîte ori plecam de acasă, mă întorceam acolo cu emoţie fiindcă nicăieri pe unde am umblat nu văzusem colţ de lume mai frumos. Aşa

spunea tata : fiecăruia i se pare că există un colț de lume care se păstrează, ca prin minune, uitat de oameni, așa cum a fost cu mii de ani în urmă. Așa era casa noastră, casa rămasă mie, după ce ai mei n-au mai fost. Am umblat eu cît am umblat, dar pașii tot acolo mă întorceau...

Anton se opri și o negură îi astupă ochii. Cristina îl așteptă o vreme să urmeze, apoi îl întrebă mirată :

— De ce-mi spui acestea ? Vrei să pleci înapoi acolo ? Și de ce vorbești mereu ca și cum casa n-ar mai fi : era, fusese, urcai... Ce e cu tine, Anton ? Ce s-a întîmplat cu tine, Anton, în atîta amar de vreme ?... Ai venit numai ca să mă părăsești iar ? Spune, de ce ai venit ?

— Am venit să te găsesc și să rămîn aici, Cristina... zise el. Crezi ?... Nu crezi !... Atunci cînd te-am cunoscut eram tînăr. Îți mai amintești ?... Purtam bluză de marinar cu dungi albastre și albe. Te priveam în fiecare zi pe chei să te văd, să-ți văd rochia ușoară de fetiță, brațele goale, ochii mari și zîmbetul tău veșnic încremenit pe buze. Erai un copil. Veneam să te privesc mai ales cînd te furișai pe potecuță. în zăvoiul de sălcii și plopi, la locul întîlnirii noastre, în desișul nostru, neștiut de nimeni... Îți mai aduci aminte de ziua aceea, de ultima noastră întîlnire ?

Cristina tăcu. Tăcu și Anton minute întregi. Într-un tîrziu ea se ridică, zise, parcă aducîndu-și aminte de lucruri petrecute de mult : „Dacă cineva dintre noi a jertfit totul, toată viața lui, acela sînt eu... Numai eu..."

Anton o asculta cu capul dat pe spate, rezemat de marginea băncii. Privi mîna pe care i-o întinsese Cristina. O cuprinse cu căldură și-o sărută îndelung...

— Nu te mai părăsesc, de azi înainte. Acasă, nu mai am nimic. Am îngropat acolo bucuriile mele... Și durerile, tot acolo le-am îngropat. N-a fost ușor... Dar acum, se sfîrșesc toate...

Nu se uitau în jur. Nu vedeau că la garduri se iviseră capete curioase de muieri. Nu auzeau vorbele pe care și le trimeteau, una alteia. Ea le auzise de atîtea ori, i le spuseseră, le știa pe de rost. „Degeaba, Cristino, tu nu ești muncită ca noi !... Nu te bate vîntul, nu te arde soarele ! Stai la umbră și împungi cu acul. Înșiri o rochie și iei

suta ! Zina ţi-a lăsat casa cu tot ce-a strîns. Şi cîte n-a strîns şi ea de la unul şi de la altul, o viaţă întreagă !... Aşa e, o fiinţă ca tine are noroc !"

Cristina ştia ce înseamnă vorbe ca acestea... „O fiinţă ca tine"... O condamnau, n-o iertau, pentru nimic în lume, deşi cîte dintre ele nu trecuseră prin pojaruri asemănătoare. Dar pe ea n-o iertau. Şi nu se bucurau de clipa ei de fericire, acum, că se întorsese Anton. Însă nu-i păsa. Avea să i le spună lui, toate cîte se întîmplaseră, tot ce cunoscuse viaţa ei nenorocită. Nu se putea ca Anton, el, să nu înţeleagă. Era cu neputinţă să nu înţeleagă.

Şi dintr-o dată, în jurul lor fu numai lumină, şi linişte desăvîrşită.

CARTEA A DOUA

Era în primăvara anului 1942.

Primăvara, lunca Oltului era întotdeauna plină de vuiet, dar în primăvara acelui an, de peste tot se zvonise un murmur nelămurit, ca un torent subteran. Ploile nu se mai opreau. Se ridicau norii şi tot se mişcau ca nişte umbre ameninţătoare pe cerul ca de plumb. Apele ieşite din matcă năruiau totul în calea lor şi se rostogoleau tulburi către Dunăre! Toată lunca era sub ape. Ogoarele, grădinile înflorite şi livezile nu se mai vedeau. Nu se mai alegea nici pămîntul de ape. Sălciile bătrîne fuseseră dezrădăcinate şi duse la vale. Pînă în pragul oraşului se întinseseră apele şi creşteau mereu. Oamenii blestemau cerul şi ploaia şi Oltul care adusese prăpădul. Undeva, la o casă, cineva se jeluia cu glasul stins :

Oltule, cîine turbat,
Ce vii aşa spumegat
Şi cu sînge-amestecat ;
Ori vreun mal ţi s-a surpat
Ori vreun voinic s-a-necat !...

Şi Dunărea se revărsase, împreunîndu-şi apele cu ale Oltului. Malul şoselei care ducea spre Verdea fusese smuls. Cele două ape se încăierau ca doi monştri, nu mai puţin răzbunător unul decît altul. Cu ochii pierduţi, femeile îşi strigau copiii, bărbaţii, care se luptau cu valurile încercînd să mai salveze cîte ceva. Chemările, strigătele se amestecau cu vuietul apelor dezlănţuite, ajungeau la sufletul celor

chemaţi şi le dădeau putere şi curaj. Cei mai mici se ascundeau, înspăimîntaţi, la pieptul mamelor, suspinînd.

O dată cu prăpădul apelor, armatele nemţeşti ajunseseră şi aici după ce cutreieraseră nordul şi apusul continentului. Veneau în huruitul de iad al blindatelor, de peste Dunăre, prin Bulgaria. Ca omizile mişunau pe şoseaua ce cobora din centrul tîrgului. Atacaseră prin surprindere Serbia ; se năpustiseră asupra ei din trei părţi. Nesfîrşite coloane de lume au fost mînate zi şi noapte fără hodină, unele ajunseseră şi aici, unde Oltul se războia cu Dunărea, pînă se ostoia în apele ei. Pe locul unde se ţinea bîlciul de Sfînta Maria Mică, acum era un lagăr. Printre salcîmii bătrîni, cu trunchiurile strîmbe, stăteau grămadă sub cerul liber mii de prizonieri. Mîncaseră florile şi frunzele salcîmilor, ca omizile. Scurmau prin pămînt după rădăcini din anul celălalt... Mureau pe capete. Din trei în trei zile erau ridicaţi morţii şi aruncaţi dincolo de sîrma ghimpată, în cimitir. Sfinţia-sa părintele protopop, parohul tîrgului, îi binecuvînta :

— ...Şi Fiului şi Sfîntului Duh, amin !...

Trei rînduri de sîrmă ghimpată împrejmuiau poiana şi printre rînduri erau tăvălugi, ca nişte arici uriaşi. Dincolo de sîrma ghimpată a lagărului se aliniau trei cimitire : cel mozaic, cel catolic şi cel ortodox. Le despărţeau ziduri înalte. În tîrgul înnămolit în lunca Dunării, şi cei vii trăiau separaţi. În afară de cîteva zeci de familii de negustori, funcţionari înalţi şi înavuţiţi, restul, cîţi nu fuseseră chemaţi încă la concentrări, erau oameni nevoiaşi, mici slujbaşi, ţărani săraci cu pămînt puţin ori fără pămînt, care se amăgeau şi cu salahoria în port. Dar acum găseau tot mai rar de lucru. Scrîşneau din dinţi şi înjurau.

La miazănoaptea oraşului se întindea cît vezi cu ochii cazarma. În zilele de instrucţie, poiana era călcată în lung şi-n lat de mii de bocanci grei, cu ţinte de fier pe tălpi. Unităţile se desfăşurau în linie de atac ; soldaţii se tîrau pe coate, se aruncau în salturi, trăgeau cu puşti şi mitraliere, zvîrleau grenade. Cei din prima linie simulau lupta corp la corp. Cu baionetele la armă împungeau în dreapta şi-n stînga, năvăleau înainte, în strigăte de „ura" şi în pîrîitul asurzitor al cartuşelor oarbe, aruncau în inamicul nevăzut din tranşee inexistente şi puneau stăpînire pe noile

poziţii... Fuseseră concentrate contingente noi. Se pregăteau rezervele, mereu rezerve, pentru război ; se instruiau şi tinerii, pînă şi copiii, pentru orice eventualitate. Satele rămăseseră pustii de flăcăi, nici unul nu se mai vedea pe bătătura satului !...

În imediata vecinătate a cazărmii se afla mahalaua costorarilor şi a potcovarilor. Era chiar la marginea oraşului, chiar în partea opusă fundăturii cu lagărul, unde văzuseră lumina zilei Orovicenii. Chiar la mijlocul distanţei dintre ele era centrul, cu statuia dorobanţului, pînă la care se întindea Strada Mare, venind de la gară şi adăpostind la marginea oraşului cazarma în dosul căreia se afla încă un cimitir. De pe acoperişul casei lui Ştefan Antache, cea mai înaltă de pe aici, vedeai pînă dincolo de brîul de sălcii al Oltului, iar înspre miazăzi, cîmpia Dunării cu Dealul Bulgarului, sub care se vedea şerpuind scînteietoare în bătaia soarelui, ori întunecată sub curgerea neoprită a ploii, apa marelui fluviu.

În mahalaua costorarilor şi a potcovarilor căsuţele păreau ca nişte cuptoare mai mari, ridicate în lungul anilor de fiecare cum s-a priceput, pe palma de loc unde avea dreptul să se aşeze ca embaticari, cum se zicea odinioară, sau chiriaşi cu contract, cum se chemau mai încoace.

Ca să treci prin mahalaua potcovarilor trebuia să te strecori pe lîngă fiecare magherniţă, pe după garduri şi chiar prin curţi îngrădite. Nu exista, propriu-zis, o uliţă. Oamenii se înmulţiseră ca ciupercile şi-şi făcuseră adăposturi înghemuite, unul lîngă altul. Aici locuia şi Pasca, numită de soldaţi „regina regimentului". Au înhăţat-o şi pe ea şi au trimis-o, o dată cu potcovarii şi costorarii, în străine locuri, pe unde trecuse cu luni în urmă frontul, spre răsărit.

Cartierul embaticarilor rămăsese şi el pustiu, şi cocioabele gălbui ca nişte găuri întunecoase în care trăiseră cîndva oamenii tuciurii se năruiau goale. Pe bătătura maghernitelor se rătăcea cînd şi cînd o găină ori un cîine, pe care îi alungau numaidecît pustiul şi tăcerea....

Soldaţii, cîţi nu plecaseră încă pe front, aşteptau nerăbdători seara, cu nădejdea că din nou se va aprinde luminiţa în geamul cocioabei unde locuise Pasca. Dar în zadar. Ei îşi aminteau, pe front ori întorşi schilozi acasă, de veselia plină de gingăşie a ţigăncuşii care abia împlinise

17 ani. Nu uitau privirea ei curată de copil, amestecată cu unduiri viclene de femeie, zîmbetul care înflorea pe buzele ei cărnoase și obrajii în care sîngele năvălea, îmbujorîndu-i. Și ea, dacă mai trăia, acolo departe în Transmisia, cum spuneau oamenii, își cînta zdrobită cîntecul ei trist, prăpădită de dorul orașului, petrecînd cu ochii urma fugară a vîntului, care alerga pînă prin luncile unde-și legănase, în ritm îndrăcit, trupul zvelt, picioarele și brațele, spre încîntarea drumeților...

Într-un miez de noapte lumea orășelului fusese trezită de forfoteala nemților, stăpîni în oraș. Au răzbătut prin zidurile subțiri uruit neîntrerupt de motoare, voci răzlețe, comenzi nemțești. Încă o coloană de prizonieri sîrbi se scurgea spre lagărul din poiana bîlciului.

Ferestrele caselor au rămas întunecate, ușile zăvorîte. Dar se ghiceau înapoia ferestrelor priviri dușmănoase, pumni strînși.

Hitleriștii care însoțeau convoiul loveau în dreapta și în stînga. Victimele, sleite de vlagă, istovite de sete și de foame, abia se tîrau. Se auzise despre urgia torturilor, a silniciilor și asasinatelor din lagăr. În oraș zidurile, ulucile, erau acoperite cu ordonanțe care amenințau cu deportarea în lagăr, cu arest și direct cu moartea. Un stîlp cu traversă în vîrf, cu capete de sîrmă ghimpată, stîlp din împrejmuire de lagăr, era simbolul ordinei noi.

Afișele și ordonanțele oficiale aminteau că vor fi pedepsiți cu închisoare, lagăr sau împușcare toți cei care nu se vor supune legilor în vigoare și vor unelti contra armatei germane. Ajunsese pînă aici vestea fărădelegilor săvîrșite aiurea de soldații ei, în țările trecute prin foc și pîrjol și călcate de bocanc țintuit. Agenții Gestapoului pătrundeau în case căutînd adversari. Ușile zăvorîte le spărgeau ușor cu cizma ori cu patul armei. Plutonul de execuție era gata... O salvă... alții la rînd, secerișul continua... Copiii erau smulși din brațele mamelor. Bătrîni, femei, copii, oameni în putere erau îngrămădiți în trenuri, porniți spre o destinație necunoscută. Nimeni nu se mai întorcea... Închisorile, lagărele erau pline. Pe unde trecuseră semănaseră moartea, spaima, pustiul.

Execuții au fost și în orășelul de la Dunăre.

Se auzise că la Zagreb plutoanele de ucigaşi au răpus şapte sate de oameni în cîteva zile... Cei care supravieţuiseră au fost mînaţi spre lagăre. Pe unii i-au pornit pe jos la Dunăre prin Bulgaria. Mulţi muriseră pe drum. Convoiul tăiase de-a curmezişul ţara vecină şi acum, iată, ajunsese tocmai aici, în puterea nopţii, trezind oraşul întreg. Capul coloanei ajunsese în poiana unde odată se ţinea bîlciul de Sfînta Maria Mică. Unde era capătul celălalt, nu se ştia ; coloana se scurgea încet, tîrînd cu ea un vacarm nedesluşit de gemete surde peste care răsunau comenzile stridente ale soldaţilor nemţi.

Cînd s-a luminat de ziuă convoiul încă tălăzuia pe străzi. Se ivise lumea la ferestre, la garduri, pe trotuare. Începeau să se audă proteste, înjurături. Sentinelele de pe margini slobozeau din cînd în cînd salve de focuri în aer.

Anton Dumbravă ieşise şi el în stradă, amestecat cu lumea care privea înspăimîntată. Atunci văzu pentru prima dată prizonieri. Inima îi zvîcnea în piept. Se învîrtea neputincios în jurul trunchiului de salcîm, crescut în poarta casei lui Oroviceanu.

Convoiul de oameni cu feţele supte, cu ochii pierduţi în orbite, se scurgea mereu. Femeile din oraş plîngeau şi-şi chemau pe nume feciorii ori bărbaţii luaţi pe front ; un bătrîn cu umerii frînţi şi barbă albă plîngea şi el ca un copil. S-a repezit să îmbrăţişeze un prizonier, asemănîndu-l, se vede, cu vreun nepot al lui. Sentinela l-a îmbrîncit cu brutalitate. Se auzi un strigăt :

— Ce staţi, fa !... Arde-i-ar focul de cîini !

Medeletoaia-nebuna se repezi la cel mai apropiat soldat neamţ şi, cu furia omului care nu poate să mai îndure tortura, îl pocni cu vadra de aramă în cap. Lovit cu atîta putere, soldatul se prăvăli în ţărîna străzii. Un ofiţer dete un ordin scurt. Din lături năvăliră alţi soldaţi. Începură să cadă lovituri asupra mulţimii. Convoiul prizonierilor se învălmăşi, se rupse. Detunară salve de focuri, răpăind în tabla acoperişului, smulgînd aşchii din stîlpi şi sfîrtecînd frunzişul copacilor din jur. Mulţimea îndîrjită se domoli şi începu să se subţieze, destrămîndu-se prin case şi curţi, care cum putea.

Anton sta ascuns după poarta lui Oroviceanu. Era numai ochi şi urechi, la tot ce se petrecea.

Un timp sentinelele n-au mai putut să refacă la loc convoiul. Mai mulți dintre prizonieri se răspîndiră o dată cu lumea, prin ogrăzi și prin case. Unul nimeri chiar în dosul porții unde era Anton. Avea buzele arse. Lacrimile îi curgeau șiroaie. Vorbele i se înnodau în gît ca și cînd ar fi fost sugrumat, însă erau rostite într-o curată limbă românească :

— Să nu mă predai !... Să nu mă predai ! îi șuieră el lui Anton.

Anton l-a îmbrățișat ca pe un frate. I se umplură ochii de lacrimi, se trezi că plînge și el ca un copil. Nu era în stare să-i spună o vorbă. Îl apucă de braț strîns, luîndu-l cu el în casă.

În stradă vuietul nu încetase. Omul se temea, tremura ca o pradă încolțită și nu putea să-și vină în fire. Începu să geamă, se vedea că de spaimă.

Anton ieși afară, în curte, să caute un loc mai ferit, o ascunzătoare. Sub șopron, știa niște butoaie vechi, hodorogite. Dar acolo se adăpostiseră alți prizonieri. Cu genunchii prinși între mîini, cu privirile pierdute, așteptau neputincioși sfîrșitul lumii ori numai sfîrșitul lor. Unul din prizonieri, cel mai tînăr, îi ceru îndurare. Vorbea în aceeași curată limbă românească ca și cel din casă. Erau de pe valea Timocului. Bătrînul Oroviceanu, venit și el în grabă, îi chemă după el, în grădină, pierzîndu-se cu ei printre tufișuri ; spionînd în dreapta și în sîtnga, îi aduse, cu multă băgare de seamă, jos în vale. Acolo era o odaie părăsită, clădită sub mal, la intrarea într-o hrubă. La nevoie te puteai face nevăzut în groapa de sub podea. Ieșirea da în lunca Dunării și a Oltului, dar apele în revărsarea lor se întinseseră pînă aproape, înecaseră capătul celălalt al hrubei ; în jur nu se vedea decît apă, numai apă. Șoseaua care ducea la Verdea, peste Olt, era înecată. Nemții făcuseră în grabă un podeț care se vedea de departe, legînd malurile Oltului, unde erau mai înalte. Pe acest drum se scurgeau nemții spre oraș, venind pe la Corabia. Pe celălalt drum, care venea din port, nu era chip să treci. Șoseaua era blocată de mașinile nemțești care trecuseră Dunărea pe podul de vase din dreptul portului, pe unde veniseră și prizonierii.

— Unde să-i fac scăpaţi ? îl întrebase bătrînul Oroviceanu pe Anton, cînd pornise cu grupul de prizonieri în vale. Uitase de ape, se vede, dar iată că fuga în partea aceea era tăiată. Cu toate acestea prizonierii trebuiau să fugă cît mai neîntîrziat. Anton ştia că vestea despre cele întîmplate trebuie să fi ajuns la urechile Hauptsturmführerului şi ale domnului prefect Ştefan Antache, că cei din mahalaua costorarilor au ascuns prizonieri sîrbi.

Cîţi anume, nu aveau cum şti, căci încă n-avuseseră vreme să facă numărătoare. Tocmai pe asta se şi baza Anton, că urmăritorii aveau să umble la întîmplare, nu după cineva anume. Măcar o parte din fugari puteau să se strecoare.

Trebuia să găsească o cale de scăpare. Prizonierii aveau de mers cale lungă, peste ape, prin zăvoaiele Dunării, prin bălţile ei. Să ajungă la Calafat şi de acolo — unde i-o călăuzi Dumnezeu. Dar pînă acolo, moartea îi pîndea la fiecare pas...

— Vrem să ajungem în ţara noastră, se înflăcără unul dintre ei. Odată în ţară ne ascundem în munţi, ne luptăm, n-avem grijă.

Se luminaseră toţi la faţă, parcă erau alţi oameni ! Se citea în ochii lor hotărîrea să înfrunte orice greutăţi, numai să se întoarcă la locurile lor.

— Pornim la drum, tot pe după miezul nopţii, spuse cel mai în vîrstă dintre ei. Ne ţinem tot pe malul Dunării, în sus şi într-o săptămînă, ori două, ori cît o fi nevoie, ajungem. Ne-o lumina Cel-de-sus, ne-or da o mînă de ajutor şi oamenii din sate, nu se poate să nu răzbim. Mergem noaptea şi ziua ne adăpostim pe unde putem.

— Trebuie să ajungem acasă ! se potriviră toţi la vorbă... Ne luăm cu noi în munţi nevestele şi copiii. Nu le lăsăm fiarelor. Trebuie să le-o plătim. Cu sînge şi cu moarte, cum ne-au împroşcat şi ei pe noi, cu sînge şi cu moarte...

O dată cu seara, clopotele celor două biserici ale oraşului începură să sune amintind credincioşilor că începea slujba învierii. Prizonierii se închinau smeriţi, tăcuţi, frămîntaţi de gînduri.

Anton ieşi, trăgînd cu putere uşa după el. O zăvorî cu grijă şi porni pe stradă.

Noaptea coborîse ospitalieră. Ploaia stătuse de mult, înaltul se limpezise. Frînturi de nori alunecau răzleţe între cer şi pămînt. Se stîrni un vînt cald, aducînd de pe întinsul apelor miros de salcie şi de izmă...

Anton umbla ca suveica încoace şi încolo, numai ochi şi urechi. Nu sta locului o clipă. Spiona în stradă, intra în curte, se da după magazia unde-l aştepta bătrînul Oroviceanu cu oamenii şi le explica drumul pe care-l aveau de străbătut. Trebuiau s-o ia de-a lungul Oltului pe la Verdea, Bechet, Plosca, Rastu, Poiana, Cîmpureni, Cetatea, Salcia. Ceva mai sus, pe malul drept, trebuiau să treacă apa înot la Bucevcea.

— Noi ştim să înotăm, la nevoie !... spuse unul din prizonieri. Ne tîrîm şi numai pe brînci, dar de ajuns, tot ajungem... Dac-o fi să mor, mai bine să mor bătîndu-mă, nu prins în capcană la afurisiţii de nemţi.

Aşteptau cu nerăbdare ceasul plecării. Anton le aduse haine vechi, pe care le schimbară cu ale lor, şi ceva merinde. Îşi scoseseră de la gît, încă de dimineaţă, tinichelele atîrnate de nemţi cu numerele matricole. Marin Oroviceanu îi întrebase de atunci :

— Tinichelele astea nu ni le lăsaţi nouă ca amintire... Mai bine să le aruncăm dracului, să nu rămînă nici urmă de ele. Tu, Anton, pregăteşti calea pînă la ieşirea din oraş, ai grijă ! Pe şosea a fost omorît un neamţ, e lume acolo. Aşa că, vezi, ocoliţi pe departe şoseaua. Daţi direct prin luncă...

Anton a plecat mai întîi în cercetare. La ieşirea din oraş spre Verdea, podul era păzit de sentinelele româneşti. Asta era bine. Cele nemţeşti trebuiau să fie mai încolo.

„Dacă îi legitimează pe drum ? se îngrijoră brusc Anton. Dar la urma urmei, se îmbărbătă el, or să spună şi ei că nu şi-au luat actele de acasă. Care ţăran pleacă la tîrg cu actele la el ? Noroc pe ei, că vorbesc româneşte, nici n-ai zice că nu-s de pe aici."

Timpul se scurgea repede. Se înnoptase bine. Clopotele bisericilor băteau într-una. Nu era primejdie să umbli în noaptea de înviere pe străzi, pentru că lumea se ducea toată spre biserică, forfoteala era mare peste tot.

Străinii au pornit-o la drum. Înaintea lor, la cîteva zeci de metri, mergea Anton. Ajuns la cîrciuma „Botul ca-

lului", pe unde trebuiau să coboare spre Verdea, s-a oprit. Oamenii au ajuns lîngă dînsul, el le-a arătat pe unde s-o ia şi a trecut pe partea cealaltă, la stînga, iar prizonierii au apucat-o la dreapta. Nu puteau merge de-a dreptul peste cîmpul plin de apă. Trebuiau să se ţină pe şosea, încă vreo cîţiva kilometri în sus, pe urmă puteau şi să părăsească şoseaua, să se ferească de coloanele armatei. Anton aşteptă ca străinii să ajungă la podul păzit de sentinelele româneşti. Auzi somaţia strigată cu glas tare.

— Stăi ! Stăi !... Culcat !... Unde vă duceţi ?...

— Ne întoarcem acasă la Verdea, răspunse liniştit unul dintre drumeţi. Am plecat de azi-dimineaţă. Am adus nişte miei la tîrg.

S-au amestecat şi ceilalţi în vorbă. Spuneau ceva despre sfînta zi a Învierii, despre copilaşii lor... Sentinela i-a lăsat să treacă... Anton se simţi uşurat de parcă oamenii învinseseră toate obstacolele... Cel puţin la pornire călcaseră cu dreptul. Abia atunci avu răgaz şi putere să ridice ochii la cer. Stelele licăreau cuminţi ; abia răsărise luna să lumineze calea fugarilor.

Anton se înapoie acasă. În prag îl întîmpină îngrijorată Cristina. Îl strînse la piept fără o vorbă. Marin Oroviceanu răsuflă uşurat, ca şi cînd şi-ar fi luat o piatră grea de pe piept.

— N-ai cumva oleacă de tutun pentru o ţigară ? Tare am poftă să fumez ! zise Oroviceanu.

S-au sfătuit şi s-au tot sfătuit pînă tîrziu. Luna se ridicase sus pe cer. Carul mare îşi lăsase în jos oiştea.

— Hai să ne culcăm, Cristino, zise Anton. A ieşit cu Învierea, oamenii or fi departe. E vremea să ne potolim şi noi.

— Ce să mă culc ? N-auzi împuşcăturile ? Mereu trec nemţii, zise Cristina.

— Trag şi ei să-şi facă singuri curaj — rîse Anton. Numai că e degeaba. Ce-a fost azi-dimineaţă e numai un semn.

Se duseră în odaia dinspre stradă, oblonită să nu se vadă o rază măcar de afară. La lumina lămpii Oroviceanu şi Anton cercetară o hartă, urmăreau drumul pe unde o luaseră cei trei prizonieri şi socoteau pe unde puteau fi. Străini rămăseseră, nu-şi ştiau nici numele, nu se vor mai

întîlni, poate, niciodată. Dar se simţeau fraţi cu ei. Tăceau şi îşi închipuiau furişarea grăbită a fugarilor prin tufişurile legănate ale bălţilor, tîrîşul pe brînci, atingînd pămîntul numai cu degetele şi vîrfurile picioarelor. Îi vedea aievea dispărînd în văiugi şi ivindu-se iar, departe. Cînd zorile au prins a bate trandafirii în geamuri, în prima zi de Paşte se răspîndiră toţi trei prin odăi să se odihnească. Drumeţii se vor fi aciuat şi ei la vreo casă de om bun, să se păzească de lumina zilei.

Clopotele continuau să bată. Dangătele se răspîndeau pînă departe, se loveau de brîul de sălcii care mărgineau cursul Oltului şi se amestecau din cînd în cînd cu ţăcănitul unei mitraliere ori cu bufnetul înfundat al unei puşti răzleţe.

Anton nu putu să adoarmă numaidecît. Simţi răsuflarea domoală a Cristinei, o ştiu cufundată în somn adînc, liniştită, dar el se sculă şi merse la fereastră să se umple de frumuseţea dimineţii de primăvară, întîia cu soare după atîta ploaie. La ce bun această fermecătoare limpezime a dimineţii, la ce bun acest răsărit de soare, dacă le otrăvea şi le spurca răpăitul mitralierei? Nemţii promiteau „ordinea" lor descărcîndu-şi armele pe străzile oraşului.

Şi totuşi căsuţele înşiruite cuminţi de-o parte şi de alta a străzii aveau un aer liniştit, aşa scufundate cum erau în somn adînc. Era în ele o simţire de statornicie, de siguranţă.

Lumina se făcu vie! Anton fu nevoit să închidă ochii.

În strada pustie îşi făcu, deodată, apariţia un pluton de soldaţi.

— Sînt de-ai noştri! îşi zise Anton, oarecum liniştit. Totuşi o îndoială i se strecură în suflet. Ce caută soldaţii la ora aceea şi de ce se îndreaptă spre lagăr?

„Stai! ghici Anton comenzile... La picior arm'! ...La stînga!... Pe loc repaos..."

Soldaţii se aliniară disciplinaţi la dreapta.

Anton nu mai avu răbdare să aştepte, nici să facă presupuneri liniştitoare. Dădu buzna pe uşă afară, pe urma plutonului, spre lagăr.

Comandantul plutonului, un sublocotenent scurt şi îndesat, comunică soldaţilor că la faţa locului va sosi co-

mandantul garnizoanei germane, însoţit de prefectul judeţului. Le arătă unde se vor alinia pentru raport. La cincizeci de metri era un loc viran, despărţit de lagăr de un şanţ nu prea adînc...

— Drepţi, comandă el din nou. La stîn-ga! Pe locul din faţă, fuga marş!...

Soldaţii executară ordinul. Se opriră, se aliniară din nou la dreapta cu faţa spre lagăr... Aveau la picioare şanţul şi dincolo — sîrma ghimpată, pe trei rînduri, care înconjura lagărul.

Sosiră autorităţile. Ofiţerul plutonului tresări şi dădu cu glas sonor raportul. Anton îl auzea din spatele unui gard, unde intrase fără să mai ceară voie la stăpînii locului. Văzuse pe cineva la fereastra casei şi făcuse un semn liniştitor cu mîna. Simţi că încep să-l scalde sudori reci, cînd înţelese monstruozitatea care se pregătea.

— *Jawohl! jawohl!* aproba mereu oberleutenantul neamţ, făcînd semne cu mîna prin aer, în timp ce prefectul, gros şi înfricoşat, îi explica ceva cu glasul pierit.

S-au îndreptat amîndoi spre poarta lagărului. Plutonul în urma lor a rămas încremenit, în poziţia de drepţi, cu arma pentru onor. Dincolo de sîrma ghimpată, sub cerul liber, prizonierii foiau ca un furnicar stîrnit.

— Mişcaţi stîrvurile astea, vine prefectul! ţipă de undeva o voce ascuţită.

Ştefan Antache învălui cu o privire circulară poiana lagărului. Se opri. Într-o latură, unul din prizonieri trăgea să moară... Anton îl văzu cum se întoarce brusc, ispitit parcă să fugă, dar ofiţerul german îi propti mîna în piept şi-l mînă de-a-ndăratelea cîţiva paşi spre gardul de sîrmă. Pe poarta lagărului, sentinelele înarmate, în echipament de război, scoteau trei prizonieri cu chipurile brăzdate de suferinţă. Lui Anton i se păru că-i recunoaşte: erau dintre cei care încercaseră să evadeze cu o zi mai înainte. Erau întunecaţi la faţă, dar păreau nepăsători la tot ceea ce se petrecea în jurul lor; îşi aşteptau moartea cu calm.

— *Halt!* ţipă ofiţerul şi se întoarse către plutonul de soldaţi români. Aceştia rămăseseră uitaţi, cu arma în poziţia de onor, faţă-n faţă cu prizonierii.

Ofițerul german dădu un ordin scurt. Anton nu înțelese ce, dar prefectul traduse sublocotenentului, aplecîndu-și fața lividă spre sublocotenentul român, care se adresă, speriat, celor trei, ca și cum le-ar fi comunicat un lucru de nimic.

— Zice că să vă dezbrăcați...

Oamenii, nedumeriți, își încrucișară privirile între ei, neînțelegînd de ce era nevoie să se dezbrace.

Neamțul deveni nerăbdător. Lătră din nou un ordin, fără să se adreseze anume cuiva. Poruncea prefectului, sublocotenentului român, celor trei prizonieri, soldaților încremeniți cu armele în mîini și cu ochii holbați. Se agita, bolborosea cuvinte întretăiate. Trase pistolul. Se repezi la un arestat, dar nu trase, ci numai îl împinse în șanț. Sublocotenentul înțelese abia acum ce voia hitleristul și-i îndemnă iar pe cei trei :

— Hai, bre, dezbrăcați-vă mai iute și intrați în...

Nu sfîrși vorba. Acum știa ce avea să urmeze. Se răsuci scurt pe picioare spre soldații săi. Comandă cîteva mînuiri de armă, mișcă plutonul încoace și-ncolo, pînă îl răsfiră larg, și-l întoarse cu fața spre grupul care aștepta la poarta lagărului, unde prefectul asculta tot atît de pierdut cele ce-i spunea locotenentul neamț. Cînd plutonul sfîrși manevrele neînțelese, cu totul nepotrivite cu împrejurarea, sublocotenentul le comandă repaos, cu arma la picior și se întoarse și el, șovăitor, fără a se depărta de soldați, dimpotrivă, dîndu-se cîțiva pași înapoi, spre ei.

— *Herr Offizier... bitte!...* îl strigă neamțul.

Celălalt părea că nu aude. Aștepta, palid și încruntat, parcă dintr-o dată devenit surd la orice vorbă.

Prefectul făcu cîțiva pași spre el.

— Sublocotenente, e nevoie... e ordin să fie executați cei trei sîrbi, ca pedeapsă... ca exemplu pentru rebeliunea de ieri... Domnul locotenent ordonă... plutonul dumitale va executa...

Nu mai putu continua. Se dete de-a-ndăratelea spre ofițerul german. Se împiedică și fu gata să cadă. Nu căzu. Își ștergea fruntea brobonită de sudoare cu o batistă și privea înspăimîntat cînd spre lagăr, cînd spre neamț. Sentinelele germane se uitau fără interes la prizonierii îmbulziți la gardul de sîrmă.

— *Herr Offizier,* tună iar neamțul, *was warten sie doch? Herr Präfekt... Dier Order... Sagen sie, bitte...*

Dar înainte ca prefectul să scoată o vorbă, sublocotenentul se hotărî. Făcu trei pași înainte, în cea mai desăvîrșită ținută de paradă, se opri și vorbi stins, dar cu o asemenea hotărîre în glas că Anton se cutremură:

— Domnule prefect, plutonul meu nu... și eu nu primesc ordin de la domnul locotenent german. Ordinul care mi s-a dat la regiment a fost să escortez trei prizonieri pentru a fi judecați, domnule prefect... Spuneți-i domnului locotenent că eu alt ordin nu execut... și...

Făcu o scurtă pauză.

—...și nu voi permite să se întîmple aici altceva decît ceea ce am primit eu ordin... domnule prefect...

Tăcu. Făcu înapoi cei trei pași, spre pluton, mergînd cu spatele. Fără ordin, soldații săltară armele. Se auzi clănțănitul metalic al cîtorva închizătoare. Sublocotenentul își controla absent cureaua la manta, netezind în treacăt tocul pistolului.

Prefectul rămase buimăcit cîteva clipe. Se repezi apoi să explice neamțului cele petrecute, parcă deodată grăbit și el să scape de o povară. Locotenentul părea să-și fi dat mai de mult seama că lucrurile nu merg ca după carte. Ascultă întunecat explicațiile prefectului, bătîndu-și cu cravașa carîmbii cizmelor. Vorbi rar, cu ironie sau cu dojană:

— *Ah... so!... Eine Rebelion, doch Herr Präfekt?... Gut!... Sehr gut!... Nur, sehen sie das...*

Nu mai continuă să spună ce-ar fi urmat să vadă prefectul. Îi întoarse spatele, strigă o comandă răstită sentinelelor germane, apoi se întoarse vijelios și porni cu pași mari spre oraș, ca și cum ar fi fost alungat de cineva. Prefectul uluit începu să se tînguie către sublocotenent, admonestîndu-l fără convingere:

— Ce mi-ai făcut, domnule? Cum ai îndrăznit, domnule, să nu execuți un ordin dat de...

— Domnule prefect, am onoarea să vă raportez, mi-am făcut datoria... Eu execut numai ordinele superiorilor mei, vă rog să țineți seama de aceasta...

Îi întoarse și el spatele. Dădu un ordin scurt. Se auziră iar țăcănind închizătoarele armelor ridicate drept asu-

pra sentinelelor germane. Făcu cîţiva paşi spre cei trei prizonieri şi le spuse cîteva cuvinte. Oamenii îşi puseră hainele pe ei, apoi o luară şovăitori spre poarta lagărului. Cu cît se apropiau, cu atît grăbeau paşii, pînă se pierdură în mulţimea care-i sorbi, proteguitoare, răzleţindu-se apoi în toate părţile.

Anton urmărise totul nemişcat, din ascunzătoarea lui. Pieptul i se scutură de un spasm de plîns înăbuşit. Se uită dezmeticit în jur şi abia atunci băgă de seamă că, la toate casele, sute de ochi priviseră întîmplarea. Ca la un semn, curţile şi străzile se umplură de lume. Deasupra, cerul era senin ca sticla. Răsărise de mult soarele, însă aerul era rece.

Pentru o zi de primăvară ca aceea, era încă frig.

Pe străzi copiii se ţineau lanţ după nemţi, ca după urs. Unii mai îndrăzneţi aruncau în ei cu ţărînă, alţii se schimonoseau în spatele lor sau pe după garduri ţipînd unii la alţii : „Heil, heil !...“

Oamenii se fereau din calea lor. Femeile pîndeau mai întîi de după uluci, să nu se arate vreunul şi, cînd se încredinţau că locul e gol, într-un suflet dădeau fuga să-şi umple vedrele la fîntîni.

Nemţii se purtau corect cu lumea, bolboroseau uneori saluturi răstite şi cîteodată căutau să intre în vorbă cu o bătrînă sau un copil.

— Nu, maică, îşi întorcea faţa bătrînă, nu, maică... sînt bătrînă... am pe ai mei, nu-mi trebuie alte încuscriri...

Funcţionarii prefecturii se învîrteau în jurul domnului Ştefan Antache şi-l salutau de departe cu pălăria în mînă : „Să trăiţi, că ne trebuiţi“. El le făcuse rost de mobilizări pe loc, el îi apărase de front. Numai Ioniţă, zis Mortu, vechi funcţionar, aproape de pensie şi reformat la vremea lui, îndrăznea să-l salute mai în glumă, mai în serios cu : „Să trăiţi, cît ne trebuiţi !“ Prefectul rînjea, arătîndu-şi dinţii, dar nu cerea explicaţii şi nici Ioniţă nu se ostenea să i le dea. Anton stătuse de cîteva ori de vorbă cu el şi-i plăcea cum le întorcea bătrînul, cînd povestea întîmplările lui de-o viaţă.

Ioniţă Mortu, pe numele adevărat Ioniţă Praicu, slujise mai mulţi prefecţi. În sala mare a prefecturii, pe cele patru ziduri, atîrnau unul lîngă altul tablourile foştilor înaintaşi ai lui Ştefan Antache. Acopereau zidurile ca într-o criptă mortuară. Ioniţă îi slujise cu credinţă. Îi cu-

noştea bine. Îi privea îndelung şi spunea : „Dumnezeu să-i ierte." Le ştia la fiecare păţaniile, istoriile de tot felul pe care şi le petrecea de fiecare dată în minte, cînd le vedea spînzurate chipurile pe pereţi. Mihail Cseno fusese prefect în anul 1907. Ţinea gîtul înţepenit într-un guler înalt şi avea ochii bulbucaţi, gata să-i sară din orbite ; Mihail Elefterescu avusese parte de o prefectură grea, în ani 1916—1919. Ani de război şi ocupaţie. Ăsta avea privirea întunecată şi mustaţa în furculiţă. Sofronie Ivănescu, pe care-l slujise cu credinţă Ioniţă în anii 1920—1925, sta ca un dulău, uitîndu-se cu ochii saşii, gata parcă să sară din rama tabloului. Şi tot aşa, îi lua la rînd pe toţi şi-i pomenea, ca pentru odihnirea sufletului. Acum îl servea, tot cu credinţă, pe domnul Ştefan Antache.

— Domnule Anton, se destăinuia Ioniţă, şi o lucire de zîmbet îi juca în ochi, să ştii de la mine, că domnu prefect e tocmai cum zice el, un român integral, veşnic entuziast şi ferice cînd e vorba de ţară şi tron. Asta e taman ca în jurnale, zău aşa ! Să ştii că după spiţa neamului lui, din logofătul Cantaragiu descindea. Din el şi nu din altă parte. Era a cincea spiţă, adică, după cum vezi, direct din logofăt. Nevasta lui Ştefan Antache, nepoata pitarului Anastase, şi-a moştenit de la el moşia de la Voivoda, viile de la Ceptura şi Scăieni. Ştii de la cine le-a răscumpărat? Ei, află că le-a răscumpărat de la Siţa, fata logofătului Dinu Anghelescu, cînd era pe patul de moarte. Asta zic şi eu răscumpărare! Straşnic om domnul Antache, nu zici, domnule Antoane ?

Ioniţă Praicu începea să construiască adevărate romane, istorisite pe larg şi cu o abia simţită undă de veselie amară.

În fiecare zi, ca de obicei, cînd era la reşedinţă, fiindcă familia îşi petrecea mai mult timpul la Voivoda, unde îşi avea cea mai întinsă moşie, Ştefan Antache trecea pe la prefectură şi prima grijă era să urmărească mersul frontului pe o hartă întinsă pe unul din pereţii cancelariei. Fusese militar şi se pricepea la tactică şi strategie. Cu steguleţe negre marca frontul german, cu roşii pe cel rusesc. Nemţii forţaseră Niprul şi înaintau spre regiunea Voronej.

— Măi Ioniţă, măi, ia spune-mi, ce s-a întîmplat ? îl întreba de fiecare dată prefectul.

— Nimic grav, domnule prefect, răspundea Ioniță și pornea să dea raportul. A dat boleșnița în funcționarii noștri. Umblă o boală urîtă prin lume. Ți se usucă gîtul... Drept să vă spun, mi-e frică... Nu de altceva... dar nu mai am cine știe cîte zile și mă rog lui Dumnezeu să-mi dea sănătate să văd victoria finală! Douăzeci de ani tot mai am eu de trăit, că ai mei toți s-au apropiat de sută. Pînă atunci se sfîrșește războiul și hop și victoria! Dumneavoastră ce ziceți, domnule prefect?

Ioniță închidea smerit un ochi, iar cu celălalt îl privea pieziș pe domnul Antache.

— Aveți dreptate, domnule colonel, aveți dreptate, îi zicea altă dată, înduioșat pînă la lacrimi și cu vocea stinsă, resemnată. Eu mă țin bine, slavă Domnului, dar boleșnița aceea de care vă vorbeam, ține... Și, cu glas prefăcut, amintea numele celor bolnavi: Matei Dinuță de la starea civilă, Pandele Retezeanu de la aprovizionare, Ilie Ghiță Bojan de la administrativ... adică cei care se băteau mai rău cu pumnul în piept.

Fostul colonel părea să fie și el în adîncul lui tot atît de mișcat, dar deodată îi tăia vorba, amintindu-și că pe vremea cînd era prefect la Rădăuți, tot așa bîntuia o boleșniță.

— Atunci, măi Ioniță, am adunat toți slujbașii în cancelarie și am chemat preotul, în sfintele odăjdii, de a făcut rugăciuni și a adus în ajutor pe Sfînta mare mucenică Filofteia, să ne mîntuie de supărări și alte asemenea răutăți. Știi ce? Mîine să anunți pe sfinția-sa protopopul, să vină să ne blagoslovească, să nu pătimească și cei nevinovați de asemenea răutăți.

Mai întîi Ioniță Mortu rămăsese nemișcat, în picioare, lîngă ușă, neînțelegînd dacă domnul prefect își bate joc de el sau dacă e chiar adevărat. Pe față i se putea citi supunerea cuvenită față de poruncile stăpînului, dar o bănuială îl fulgeră și, cum nu mai puteau amîndoi da înapoi, își făcu semnul crucii și se rugă, așa ca să audă și prefectul:

— Doamne, alerg la limanul tău cel lin, strigînd către tine: Scoate din primejdie și din nevoi viața mea, ca un bun și de oameni iubitor și izbăvește pe cei mari de

toată povara, din nevoia în care se află, scoate-i, Doamne, și adu-i la sînul tău primitor...

Nu plecă, mai rămase cîteva clipe, ca și cum ar mai fi așteptat alte porunci. Ștefan Antache se lăsă greu în scaunul său moale, dar își întoarse numaidecît ochii mari pe harta din fața lui. Scoase ochelarii din tocul de piele, îi aburi, îi șterse bine și-i așeză cu grijă pe nasul turtit. Pe nări răsufla de parcă focurile iadului îl mistuiau. În obrazul drept avea din naștere o pată, ca vișina putredă. Ochii căutau nehotărîți în rama lor de sticlă și aur linia frontului pe care chiar el o marcase cu o zi înainte, după ultimul comunicat german. Dar steguleţele erau acum înfipte dincolo de munții Urali, de sus, de la Oceanul Înghețat, pînă jos la Marea Caspică. Antache se prefăcu a nu-l mai vedea pe Ioniță. Strigă de se auzi pînă în stradă :

— Costache ! Costache !

Costache îi păzea ușa cabinetului ca aprod. Prefectul îl trata rece și despotic. Prima grijă de fiecare zi a lui Costache era să șteargă geamul tablourilor din care prefecții îl terorizau cu privirile lor seci și grave. Deretica grijuliu prin birouri și pe masa de lucru a șefului. Îi așeza rechizitele, lua hîrtiile, se uita la ele. Nu știa să citească. Le punea la loc de unde le luase, dar le alinia meticulos. Domnului colonel îi plăcea ordinea. Se posta apoi la ușă în așteptare. Cînd te privea îți făcea impresia că se uită fix la tine, cînd colo nici nu se sinchisea, cine știe la ce se gîndea. Greu se obișnuise Ioniță cu uitătura lui și parcă domnul prefect luase împrăștierea ochilor de la slujbașul său.

— Costache, zise prefectul cînd intră aprodul, cine și-a băgat nasul aici ? Cine mi-a împins frontul dincolo de Urali ?... Cine ?...

Ioniță rămăsese lîngă ușă, de unde vedea totul.

— Nu mă pricep la asta, domnule colonel ! De unde să știu eu ? Eu nu știu carte și în armată am fost ordonanță.

— Ieși afară, imbecilule !

— Am înțeles, să trăiți ! spuse Costache, răsucindu-se pe călcîie, așa cum îi plăcea domnului Antache, și dădu buzna afară din cancelarie.

Spre deosebire de aprod, Ioniță se pricepea la strategie și tactică. Fusese cîndva ofițer rezervist. El n-avusese de lucru și mutase dincolo de Urali steguleţele prefectului. Îl aștepta pe acesta să se oprească din plimbarea nervoasă, cu pașii largi, prin fața hărții.

— Ioniță, rupse Antache tăcerea, spune-mi, nici tu nu știi cine și-a băgat nasul în harta asta ? Cine a împins linia frontului pînă acolo ?

Ioniță rîse din toată inima.

— Dați-i în... dați-i în nevoia lor de... domnule prefect, ca mîine or să ajungă acolo. Așa că, ori acum, ori peste o săptămînă, harta e exactă... Bine spuneți dumneavoastră : „Nici un sacrificiu nu e precupeţit ! Războiul nostru e un război sfînt. Să fim mîndri de faptele noastre de arme... Nici un sacrificiu să nu precupeţim, nici un mijloc de care dispunem nu trebuie ocolit. Sînge și muncă, muncă și suflet laolaltă să meargă de-a dreptul în linia frontului !“

Ioniță surîse iar și, înclinîndu-se spre biroul prefectului, adăugă :

— Vreau să mai trăiesc pînă la victoria finală și apoi... nu am nici o pretenție. Pot să zic c-am ajuns suta... „Sînge și muncă, domnule prefect, muncă și suflet, laolaltă să meargă de-a dreptul în linia frontului !“

Ioniță Mortu părăsi biroul domnului colonel. A izbucnit în rîs dincolo de ușa cancelariei. Antache a rămas singur în cancelarie, să mute înapoi steguleţele după comunicatul acelei zile. A doua zi la ora unsprezece, în coridor, înaintea biroului, cine-l aștepta pe Ștefan Antache ? Sfinția-sa părintele protopop ! Prefectul a rămas mai întîi încremenit, neștiind ce să creadă. L-a lămurit Ioniță, cu surîsul său supus și cu licărirea jucăușă în priviri :

— Domnule prefect, l-am chemat pe sfinția-sa, cum mi-ați poruncit ieri, vă amintiți, pentru sfeștanie, ca la Rădăuți, să ajungă armata führerului la steguleţele de pe hartă.

Prefectul n-a avut încotro. A adunat funcționarii în sala mare de festivități și protopopul a făcut o slujbă după toată regula, spre satisfacția lui Ioniță. Îmbrăcat în odăjdii, cu brațele ridicate spre tavan, a binecuvîntat slujbașii, ca să fie mîntuiți de supărările și boleșniţele ce-i amenință. „Căci numai tu ești Dumnezeul nostru, și cu puterea

ta împlinești rugăciunile dreptilor tăi, în numele Tatălui și al Fiului și Sfîntului Duh..."

În sală domnea o liniște adîncă, Ștefan Antache sta smerit, cu mîinile împreunate pentru rugăciune și cu capul plecat. Lui Ioniță Mortu îi înotau ochii în aromele rachiului cu care se împărtășise cu noaptea în cap, în colț la Cuțaftache.

Rugăciunea protopopului se ridica spre tavanul cojit ici și colo, se lovea de sticlele tablourilor cu prefecții de odinioară.

— „Ascultă, Doamne, rugăciunile noastre și gonește de la noi orice boală sau vătămare de moarte, de la boii, caii, asinii, caprele, oile, oamenii și celelalte dobitoace, care pătimesc și stau sub primejdie ca sub securea morții. Milostivește-te, bunule, asupra noastră și cu puterea ta binecuvîntează-ne și ne miluiește pre noi ca un bun și de oameni iubitor..."

Ioniță Mortu vedea că protopopul inventează pe loc rugăciunea trebuincioasă clipei. Se trezi și el cîntînd, alături de țîrcovnic, cu glas răgușit și pe nas, ca să audă prefectul de alături :

„... Și ne iartă nouă păcatele, precum și noi... greșiților noștri..."

CAPITOLUL XIV

Poveştile lui Ioniţă Mortu despre domnul prefect şi familia lui au umplut multe din zilele şi nopţile lui Anton. Bătrînul era un povestaş neîntrecut. Nu numai că ştia cîte-n lună şi-n soare, dar le şi aduna meşteşugit unele lîngă altele, oamenii despre care vorbea părea că vin singuri să se destăinuiască, locurile se dezvăluiau în faţa ascultătorului, care trăia totul ca şi cum ar fi luat parte aievea.

Ştefan Antache găsise cu cale să pună alături de numele lui şi denumirea satului unde îşi avea moşia, moştenită din tată-n fiu. Asta trebuia, în mintea lui, să dea o nouă strălucire numelui în vremurile de cumpănă pe care le străbătea. La moşia de la Voivoda văzuse el lumina zilei, şi tot aici veneau regulat în vacanţă cei doi copii ai lui, Gregoire, care studiase la şcoala navală din Brest, şi Eliza, care învăţa la pensionul „Notre-Dame".

„Cum se scurg anii ! spunea Ioniţă Mortu cu vorbele prefectului. Ca ieri parcă mergeam de-a lungul gardului vechi al grădinii noastre din Voivoda... Omul nu-şi dă prea bine seama de viaţa lui, cît trăieşte !... Abia de la o vreme începe s-o prindă, ca pe un sunet care vine din depărtare... Offf !... Aş vrea să mă mai odihnesc la moşia mea de la Voivoda. Să mai ascult dangătul clopotului de la bisericuţa din sat, ctitorită de străbunul meu, Tache Cantaragiu, Dumnezeu să-l ierte !"

— Să vezi, domnule Anton, că istoria asta e cu cîntec ! o schimba Ioniţă. Pe Antache cel bătrîn, tatăl prefectului de azi, mi-l aduc şi eu bine aminte. Nu-i prea plăcea să stea pe acasă. Îşi petrecea timpul cu treburile cînd la o moşie, cînd la alta. Dar cel mai mult îi plăcea să-şi piardă

nopţile la cărţi !... E drept că şi cucoana, nevastă-sa, îi da crezare şi suferea din pricina lui, cu o răbdare fără margini. Cînd m-am făcut băiat mare am început să înţeleg mai bine de ce sta Antache ăl bătrîn mai mult la moşia de la Voivoda. De ce cucoana îşi tot ştergea necontenit lacrimile. De cînd am ştiut-o, numai cu batista la ochi o ştiu. Cică suferea de nu ştiu ce. Aş ! Să auzi, numa' ce era la mijloc, cu totul altă daravelă... Antache cel bătrîn nu-l iubise niciodată pe Antache cel tînăr. Nici cel tînăr nu se prăpădea de dragoste pentru cel bătrîn. Erau ca doi străini, dar se purtau aşa ca să nu descopere lumea ce era între ei. Aş ! Cum să nu descopere ? La moşia de la Voivoda avea Antache-tatăl, permanent, pînă la două sute de învoitori-rudari. Ăştia erau un fel de ţigani sedentari, cu faţa albă şi părul ca paiele de ovăz. Pe nedrept li se zicea ţigani, că nu erau. Trăiseră aici, la Voivoda, de sute de ani. Se ocupau cu lemnăria de salcie şi plop, din care făceau linguri, fuse, căuşe, postave, baniţe, cîte şi mai cîte. Aveau mîini meştere de te cruceai. Unul făcea şi viori şi felurite instrumente muzicale. Aveau şi un fel de orchestră a lor, s-o tot asculţi. Trăiau cuminţi în bordeie şi aveau portul ţăranilor lîngă care trăiau. Vorbeau numai româneşte, ca mine şi ca dumneata, şi erau blînzi şi oneşti. Mai cereau, cînd nu le ieşea negoţul, dar nu furau. Se putea conta pe ei ori şi în ce privinţă. Nu erau nomazi, deşi n-aveau aşezări mai serioase, ci, cum se desprimăvăra, îşi lăsau bordeiele şi se afundau într-o pădurice de salcie şi plop sau pe o vale oarecare, uitată de lume şi de Dumnezeu. Erau atraşi de curgerea apei, de bătaia şi foşnetul pădurii şi, firește, de lemnul de care aveau nevoie.

Rudarii de la Voivoda nu fuseseră împroprietăriţi sub Cuza-vodă, decît doi-trei dintre dînşii, din întîmplare, ori din greşeală. Tot aşa au rămas şi după războiul mondial cel dintîi, cînd s-au procopsit alţi trei-patru, tot din întîmplare. Românii noştri le spuneau rudarilor „fuşari", se vede fiindcă făceau„ fuşe", cum ziceau ei !... Conducătorul tribului de la Voivoda era unul pe care ai lui îl botezaseră „inglezul". Inglezul venea la boier, la Antache cel bătrîn, şi-i povestea cu blîndeţe. Şuiera nu ştiu cum cînd vorbea, printre dinţii rari, de-l cunoşteai dintr-o mie dacă-l auzeai : „Apăi de obişeiuri şe să zişem, dar noi n-avem şava de fă-

cut să zişi că doar aşa ni-i datina, puşînie lucruri, hincă noi sîntem şi puşini şi prea şăraşi. Şărbăşori ţinem şi noi alea pe care le şin şi şăşenii. Noi n-avem călindar. Niş unul din noi şi niş copiii nu ştiu. Nu-i puşem şrimişe la şcoală, că iarna n-ai cu şe-i îmbrăca şi ni-i frică că ni-i mănîncă lupii, că vin pînă aişa, le căşună şi se plimbă ca la ei acasă."

„Inglezul", domnule Antoane, avea părul blond şi ochii albaştri cum e cerul senin de vară. Să juri că neam de neamul lui nici n-a trecut prin preajma rudarilor. Venea des la Antache-tatăl. Într-o zi a venit să se plîngă cucoanei de nepricopsita lui de noră. Pe rudăreasa cea tînără o cunoşteam bine şi eu şi-mi plăcea peste măsură de ea. Mi-o arătase Inglezul şi tot el mi-a povestit şi întîlnirea lui cu cucoana, Antăchioaia cea bătrînă, mama prefectului. Inglezul s-a aşezat chinuit şi amărît pe un scaun şi, lîngă el, în picioare, stătea noru-sa. „Dar asta cine mai e?" l-a întrebat Antăchioaia, măsurînd-o de sus pînă jos. „N-o mai cunoş'i, cucoană Şişo?"... şi l-au podidit lacrimile. „La o nunşă avem şi noi şoş ale daşini ca şi românii, începe Inglezul să şuiere. Vine mirele şi şere mireaşa de la părinşii iei ş-apăi dacă lor le plaşe de el aşunşi i-o făgăduieşc. Nepricopşişa mi-a ziş că-i plaşe şare de fişior şi ş-au luaş amîndoi de şi-au făcuş de cap. Apăi avem şi noi şoş ale daşini ca şi românii, numa că nu puşem face aşa mare şămbălău. Ne chemăm şi noi nemoşagurile de pîn Lişa, Copăşchi, Daia. Noi avem neamuri, aşa, mai de deparşe, în mulşe locuri, în şoaşă şara. Da de şe n-a hi viniş aişi aşa n-o ş'im!... Fişiorul meu — zice rudarul vorba cea mare — o plecaş în armaşă şi o neşinş'iş-o domnu Fănel!"

De asta-i era Inglezului, şi lucrul era adevărat. Cînd a venit rudarul cel tînăr, ginerele, bărbatul rudăresei, de la oaste, nu mai avea altă bucurie să afle acasă la bordei decît pe frumuşica lui cu burta la gură. Au aflat-o rudarii toţi, dar ce puteau face? Cine să crîcnească? — şi rudarul, cum a înţeles despre ce e vorba, n-a stat să întrebe ce şi cum. A apucat cuţitul de la strungul de fuse şi a crestat pe necredincioasă la nas. S-o ştie toată lumea! I-a curs atîta sînge din nasul tăiat, că toţi au crezut că-i gata, se duce! Aş, soi rău, rudăreasă crescută în pădure. Au grijit-o rudarii, au spovedit-o, au iertat-o, îi aranjaseră şi si-

criul. Dar n-a murit, a scăpat, domnule Antoane, de nici crestătura nu se mai cunoaşte, şi era tot tînără şi frumoasă. Inglezul o punea pe urmă să cerşească, tot ca pedeapsă. Adică să se umilească ! Ei, acum stai să auzi ce n-ai auzit şi să te cruceşti, domnule Antoane. Cocoana ascultă, înţelege cît se putea înţelege din spusele Inglezului, dar un lucru tot îi rămîne ei nelămurit : „Ascultă, omule, zice, ruşinea ţi-a făcut-o domnul Fănel..." „Şocma aşa, cucoană, conu Fănel !" sare rudarul şuierînd din gura lui ştirbă. „Şocma aşa, domnişoru Fănel..." „Adică domnul Fănel, fiu-meu ?" întreabă Antăchioaia, cu un cuţit în inimă. „Domnişoru Fănel, să mă ierşi dumneaşa, a foş' de-a doua, că înşăia n-a foş'domnişorul Fănel ăl şînăr, a foş'domnul Fănel ăl bătrîn. Ş-acuma, cînd unu, cînd altu, după cum e la moşie fiecare. Da' mai mulş domnu Fănel, nu domnişoru Fănel, şi zişe că-i de-a şreia, şi nişi nu mai ş'im care-o fi acuma, să ierşi maşa, cucoană..."

Asta-i povestea prefectului cu rudarii, încheiase Ioniţă Mortu. Acum cei doi rudăraşi sînt mari, şi e mare şi cel de-al treilea. Antache cel bătrîn a murit, a murit şi Inglezul, s-a dus şi rudăreasa cea frumoasă şi focoasă, dar Gregoire şi Eliza au în rudărie un frate bun ori un unchi şi încă un frate ori unchi, Dumnezeu şi rudăreasa or fi ştiind — ori nici ei... ! Şi le seamănă, bătu-i-ar norocul şi apăra-i-ar Dumnezeu, acolo unde i-a dus ordinul stăpînirii, trăsni-o-ar cine a uitat să o trăsnească...

Anton Dumbravă îşi petrecuse din nou prin faţa ochilor întîmplarea povestită de şugubăţul slujbaş de la prefectură. Nici nu-şi dăduse seama cînd ridicase ochii de pe cartea acelei zile şi-i alunecase gîndul la istoriile lui moş Ioniţă. Întîmplarea cu prizonierii, spaima prefectului de atunci şi îndîrjirea sublocotenentului i se amestecau de-a valma în minte. Dintre toate se alesese păţania prefectului cu rudăreasa.

Ioniţă Mortu îi explicase apoi că toată viaţa lui Ştefan Antache era un coşmar. Oamenii cinstiţi ai tîrgului îl huiduiau. În biroul său, în faţa hîrtiilor nu lucra, ci sta şi se tot gîndea. Se scula şi, cu mîinile în buzunarele pantalonilor, străbătea cu paşi mari de la un capăt la altul cabinetul. Se va fi gîndit uneori şi la rudăreasa de odinioară,

la nefericita aceea cu nasul crestat, pe care Inglezul o ducea de mîna şi o punea să cerşească. Copiii lui îi creau tot felul de probleme. Gregoire era frumos, deştept de n-avea pereche, era voiajat, dar fugea de lume... Cu puţin înainte de război se îmbolnăvise şi nu mai plecase la studii la Brest. A fost norocul lui, căci pe urmă, odată intraţi nemţii în Franţa, i-ar fi fost greu să se întoarcă şi s-ar fi prăpădit pe acolo. Antache l-a trimis cu mama lui la Voivoda, să stea acolo. A venit şi el cîte o zi, două. Acolo erau locuri încîntătoare : Dunărea aproape, dincolo de zăvoiul cu sălcii şi plopi — cîmpia nesfîrşită şi mănoasă.

Aici şi-a petrecut convalescenţa Gregoire, în singurătate, numai în tovărăşia cîinelui cu care ieşea cînd şi cînd la vînătoare.

A fost degeaba. Nu s-a observat nici o ameliorare a bolii. Din contra ! Îşi evita părintele, vorbea tot mai confuz şi dezlînat. Îşi ascundea privirile de ale prefectului.

— Are nevoie de odihnă, dragul meu, zicea cucoana Maricica, nevasta lui Antache. Poate că e nevoie să mai consultăm doctori.

Adevărul, cum avea să afle moş Ioniţă de la slugile conacului din Voivoda, era că tînărul fugea de lume. Nu-i făcea plăcere să fie vizitat de nimeni. Se considera chiar deranjat şi era în stare de acte violente cînd cineva îndrăznea să intre neanunţat. I-au adus şi medici peste medici, pînă s-a găsit unul să-i spună care era suferinţa odraslei boiereşti.

— Femeia este salvarea ! Sînt de părere că imediat să i se dea posibilitatea de a avea relaţii normale cu femeile. Da, domnule Antache. Nu te mira ! Însuraţi-l, sau... daţi prilejul... procuraţi-i pe cineva care... să primească să... nu-l împiedicaţi să... în sfîrşit... vă rog să mă scuzaţi, dar asta e !

Ştefan Antache-Voivoda s-a supus fără şovăială prescripţiei medicale şi, timp de o săptămînă, a tot umblat în căutarea femeii care să-l salveze pe Gregoire. tînărul şi nefericitul student al şcolii navale din Brest. Voia să găsească una cu oarecare noblete, ceva mai rafinată. A căutat în Bucureşti, firește, în lumea unde se purta el, dar nicăieri n-a îndrăznit să pună chestiunea franc. Se sfia să

propună unei fete ceea ce el rezolvase prea ușor cu rudăreasa de odinioară. A umblat prin cartierele rău famate, prin Crucea de Piatră, la Gara de Nord... A zăbovit și prin Brezoianu, unde erau cîteva case prea bine cunoscute. În sfîrșit, a ales pe una de vreo douăzeci de ani, a luat-o de braț și au pornit-o amîndoi în sus, prin Sărindar.

— Acuma, domnule Antoane, îți închipui dumneata cum s-o fi înțeles prefectul cu vivandiera din Brezoianu. Eu zic că nu se putea în două feluri, ci numai cum îți spun eu. I s-a jeluit ce necaz are, a lăsat-o să înțeleagă că poate să devină și ea o doamnă, o femeie de ispravă, dacă acceptă propunerea lui, a ascultat-o pe salvatoare cu răbdare cînd aceasta îi povestea că și ea a fost fată onorabilă, și dacă unul pe care l-a iubit n-ar fi părăsit-o... mă rog, toată piesa cu contesa și toată istoria cu ducele și cu matracucele. Ai fi trăit și dumneata din astea, că mie știu că mi s-a acrit de ele la vremea mea. Pe urmă, firește, a întrebat-o cum o cheamă, aia o fi spus Mimi, sau Kiki, sau Yvonne sau mai știu eu cum, și, în sfîrșit, a început s-o vrăjească despre reședința lui de vară care e la țară, la Voivoda! Ah!... într-un rai încîntător! Acolo unde uiți de toate necazurile, vorba poetului, și de negrele gîndiri, și pe urmă de sclavia auritelor zidiri... „O! grădina mea de la Voivoda! așa trebuie să fi suspinat Antache. O, alei cu tei și cărări năpădite de iarbă care duc la heleșteul cel mic, o bijuterie cum n-o să mai fie, împrejmuită cu mărgărint, unde se joacă peștișori de argint!...“ Îl vezi, domnule Antoane? Eu îl văd și-l aud! „Vrei, zice el către contesa care și-a pierdut adresa, vrei să... stai la conacul meu de la Voivoda, ca... un fluture pe floare... într-un rai încîntător? Ai să te joci pe flori care dau fiori, cu băiatul meu, Grigoire... la umbra plopului, săracului, martor în curtea conacului, și acolo, îmbrățișați, trăiți nederanjați, pînă s-o vindeca odorul și i-o trece suferința și dorul...“

Acuma, să vedem ce i-o fi spus și mironosița care venea cu trup și suflet să salveze la suflet și mai cu seamă la trup odrasla boierească. „Las'pe mine, unchiule, i-o fi zis Mimi, ori Kiki, ori Yvonne, cum o fi chemat-o. Las'pe mine, că asta mi-i meseria. Noi femeile astea ca mine, specialistele, avem așa, ca un instinct, pentru tineri... începători... dacă n-am avut parte eu de o iubire mare și adevă-

rată, măcar băiatul să cunoască ce înseamnă o expertă... să înveţe şi el ceva..." Acuma n-are rost să ne închipuim unde şi cum s-a dus prefectul, s-o ia pe Yvonne, ori cum o fi chemat-o, ce-a zis patroana, ce plată i-a cerut... Ştiu numai cum a venit treaba cînd a sosit... contesa la Voivoda... Acuma, domnule Anton, s-o vedem, ajungînd la Voivoda, buruiana de leac, pentru lupul cel tînăr, adusă de lupul cel bătrîn. Dumneata îi vezi ? Eu îi văd, de parcă aş fi fost faţă.

O boare uşoară adie şi-i flutură ei voalul din jurul gîtului. Ea îşi întoarce privirile vesele în juru-i şi e gata să zburde de plăcere. Dar nu se dă în petec. Privighetorile se întrec, de răsună pînă departe cîmpul ca într-o sală de concert, cucii se cheamă, iar ciocîrliile se rostogolesc hăt, din înaltul cerului de vară. Ţine socoteala că Yvonne avea atunci 19 ori 20 de ani. O întîmpină în prag Maricica, iubitoarea mamă a odorului şi înţeleapta consoartă a domnului Ştefan Antache. E cum nu se poate mai mîhnită în suflet din pricina lui Gregoire, care a dat în patimă ruşinoasă, dar îşi poartă durerea cu o răbdare nemărginită. De asemenea răbdare sînt în stare numai oamenii deosebiţi, virtuoşi. O priveşte pe Yvonne cu cea mai desăvîrşită amabilitate, căci, ce naiba, e în joc viaţa lui Gregoire ! Nu ştie ce să mai facă şi ajunge chiar să se îmbrăţişeze cu prospătura adusă de la oraş. Vezi-o cum şi-a lipit obrazul ei puhav de obrazul cald al tinerei prostituate. Şi-l depărtează repede însă, fiindcă faţa i se umezise de lacrimi. Plînge de bucurie că, lîngă această tînără fată, Gregoire are să-şi afle alinarea şi are să se vindece negreşit de primejdia care a pus stăpînire pe el. Coana Maricica nu ştie de pe unde a culeş-o bărbatul ei pe musafiră, dar poate îşi închipuie. Dumneata ce zici ? Eu cred că nici o cucoană din lume nu-i năroadă să creadă că pentru o istorie ca aceea s-a grăbit să vină, salvatoare, fecioara lui beizadea Mitică. Aşa că, oricum ar fi, coana Maricica o mai strînge la piept o dată pe Yvonne, iar conul Ştefan o îmbrăţişează la rîndul lui pe coana Maricica şi o sărută cu buzele tremurînde, dar cu pasiune, chiar după un sfert de veac de la căsătorie !...

Acuma, s-o vedem la lucru pe frumoasa filantroapă.

O dată cu revărsatul zorilor, Yvonne se trezeşte. Deschide larg ferestrele şi respiră pînă-n fundul bojocilor ae-

rul dimineții. Își apleacă trupul ei mlădios ca trestia în afară. Podoaba părului ei despletit se revarsă ca o coamă de armăsar. Da ea nu-i decît, să mă ierți dumneata, domnule Anton, iapă! Bătrînii așteaptă să se întîmple ceva între ea și Gregoire, adică minunea salvatoare. Stau toată vremea cu ochii căscați în toate părțile. Yvonne e fermecătoare și îi e ușor să-l vrăjească pe tînărul și nefericitul student al școlii navale din Brest, cu care toată familia se fălește, ca de o cinste deosebită și onoare. Yvonne conduce treaba cu discreție și potrivit regulilor bunei-cuviințe. Se comportă în așa fel încît să-l bage în fiori pe cuconașul prăpădit de suferință. Se îmbracă sumar și poartă rochiile atît de strîmte încît formele trupului îi ies atîtător în evidență. Dar, blestem! toate acestea nu-i reținatenția lui Gregoire. Nepăsarea lui o amărăște profund pe tehniciana amorului, o enervează și, în cele din urmă, o face să turbeze, dar se reține, mușcîndu-și mîinile ei fine. Băiatul se uită la ea ca la un tablou și atîta tot. Cîteodată se face palid, mîinile îi tremură și gîtlejul i se usucă. Neputința lui de a se liniști în preajma acestei femei se transformă în sfială și de aceea începe s-o evite, spre disperarea medicului de lingoare amoroasă, care e chiar domnul Antache.

Acum, domnule Antoane, să vedem o zi crucială de la Voivoda, ziua primului atac al expertei aduse cu mari sacrificii din capitală. Ziua aceasta de vară se arăta minunată, parcă știind și ea că ziua bună de dimineață se cunoaște. Cer albastru, verdeața frunzișului, clopotul de la bisericuța din sat, mă rog, tot tacîmul pentru o împrejurare de amor. Gregoire rămînea dimineața, ca de obicei, mai mult în pat. Nu-i plăcea să fie deranjat nici măcar de cei mai apropiați... Ștefan Antache plecase: interese urgente îl chemau în grabă la prefectură. Yvonne ar fi avut îndrăzneala, dar nu voia să forțeze lucrurile...

Și aici, începe lucrul dracului. Dumneata ai să zici că eu rîd și-mi bat joc de șeful meu, prefectul. Nicidecum! Aș îndrăzni eu asemenea grozăvie? Adică mai știu eu? Poate că despre el și despre grijulia cucoană Maricica aș îndrăzni, poate, dar aici e vorba de altceva. De un fel de pedeapsă a lui Dumnezeu, căzută pe capul prefectului pentru cîte blestemății toate le va fi făcut la viața lui, dar prefăcută în chin de iad pentru bietul băiat. Nu-i glumă asta,

şi eu, de cînd am aflat de nenorocirea care s-a întîmplat, că să vezi cum vine o nenorocire adevărată, nu glumă — cum am aflat am început să mă tot gîndesc, ce păcate ale strămoşilor lui avea bietul băiat de ispăşit de-a trebuit să le plătească atît de groaznic. Ascultă, numai, domnule Anton. Yvonne se purta faţă de Grigore — hai să-i zic deacum înainte omeneşte, să nu-l mai pocesc, că bietul băiat era nefericit de-a adevăratelea — Yvonne se purta cu el ca faţă de un copil. Se îndrăgostise proasta, ori biata de ea, de băiat. Acum gîndeşte-te : tînără şi ea, nu ? Nouăsprezece ani, nu era o aia sătulă şi istovită, ci abia lunecată spre ispite. Aşa că avea cum şi de unde se îndrăgosti. Nici vorbă că asta i se lămurise cu timpul. La început şi-o fi zis că stai, că nu trebuie, că de alta e ea la Voivoda, însă mai apoi simţea cum i se strînge inima şi cum toate se răstoarnă şi se învălmăşesc în mintea ei. Se plimba de la un capăt la altul al salonului, se oprea în faţa oglinzii şi-şi pieptăna părul, care, ce să-ţi spun, era ca un potop de aur pe spate, că doar am văzut-o şi eu, bat-o pustia. Cum se uita ea aşa, privindu-se, în întunericul oglinzii, numai ce vede uşa deschizîndu-se şi în cadrul ei silueta lui Grigore ! Îşi ţinea răsuflarea, bucurîndu-se că nu fusese observat. A tras încetişor uşa. Yvonne a rămas în aceeaşi poziţie, nemişcată, fericită.

Ai să zici că de unde ştiu că tocmai aşa s-au petrecut lucrurile. Mai întîi că nu se puteau petrece decît aşa. Apoi, că oricum s-ar fi petrecut, tot aia era. Şi al treilea e că nătînga de Yvonne, că nu-i pot zice altfel, mi-a spus chiar ea, după ce toată istoria s-a sfîrşit. Mie a ajuns ea să mi se destăinuiască. De ce ? Asta-i altă istorie şi poate ţi-oi spune-o şi pe asta într-o zi ! Va să zică, Yvonne nu-şi închipuise că ar putea să se îndrăgostească de vreun bărbat, le jurase la toţi răzbunare, cu mînia ei de la nouăsprezece ani, de tînără înşelată. Şi, cînd colo, iată că o interesa băiatul cu părul bălai şi atît de fin al bivolului de Antache. Nu s-ar fi plictisit niciodată în prezenţa lui. Cînd Grigore zîmbea, i se părea ca un copil în convalescenţă. Îi plăcea să meargă cu el de braţ pe aleile cu trandafiri sau să păşească încetişor pe iarba umedă şi moale ca mătasea. Îl căuta necontenit, şi cînd îl vedea îi urmărea privirea tristă şi stranie ca a unui om bolnav.

Şi acum, iată-l chiar în odaia ei. O priveşte, vine lîngă ea, fata nu îndrăzneşte să-i sară de gît, el nu îndrăzneşte nici cît ea, stau cît stau alături fără o vorbă, apoi, parcă i-a chemat cineva, ies odată amîndoi din odaie. Se tem şi unul şi celălalt să schiţeze o frîntură de gest care le-ar strica vraja dintre ei. Astfel că merg alături unul lîngă altul, ca doi fraţi, pe aleile grădinii, apoi printre sălciile cu trunchiuri strîmbe şi groase ca nişte oameni bătrîni, gîrboviţi de ani şi dureri. Se plimbă pînă la amiază, cînd ziua începe să-şi verse căldura din plin. Yvonne ar fi dorit să coboare la rîul care şerpuia în apropiere, să se răcorească. Putea chiar să se scalde în el. O fulgera, se vede, şi dorinţa să o vadă Grigore goală, că nu-mi pot închipui să-şi fi uitat meseria, oricît de îndrăgostită era, dar flăcăul o atrăgea oricum. Valea rîului e şi azi încîntătoare, de altfel ca întreg peisajul. Yvonne şi Grigore au ajuns repede la marginea crîngului, unde şerpuia rîul, ascuns din loc în loc de sălcii şi plopi cu frunziş bogat, aplecat deasupra şi de-a curmezişul apei. Fata şi-a aruncat sandalele şi a alergat cu picioarele goale şi cu rochia, şi-aşa scurtă, sumeasă pînă la genunchi, de i se vedeau pulpele pînă sus. Numai că Grigore privea în altă parte, aiurea. Părea ruşinat de lipsa de grijă şi de teamă a femeii care era gata-gata să se despoaie de tot. Şi aici să vezi, fata uită de tot unde e şi de ce e, şi cei nouăsprezece ani încep să-şi spună cuvîntul. Rămăsese din ea numai sălbăticiunea frumoasă şi tînără care era şi care se bucura de viaţă, de verdeaţă, de soare. Hotărîtă să se arunce în apă, se opreşte deodată, îl aşteaptă, se uită în jurul ei fericită şi... „Grigore ! îl strigă ea, te rog ajută-mă să-mi scot rochia !..."

Băiatul, firesţe, surprins de îndrăzneala ei, se face că nici n-o aude. Se întîmplă că şi el uită ce e cu el şi se întoarce la vîrsta fericită a copilăriei, potopit de ruşine, că e nevoit să vadă o fată dezbrăcîndu-se.

Grigore, palid, o priveşte, zăreşte în ochii negri o scînteiere tainică şi negurile din cap încep să i se aleagă, luminîndu-se. Încearcă să-i zîmbească. — „Ia te uită ! exclamă ea, ajunsă mai repede decît el cu picioarele pe pămînt, te-ai speriat de o femeie, Grigore ? Dar tu nu mai eşti copil, eşti bărbat în toată firea, şi ce bărbat !" — Ai înţeles, domnule Anton, dragostea făcuse un locşor şi meseriei, dar

fata e mereu prăpădită după băiat şi, ori de una, ori de alta, îl vrea al ei. „Hai, zice ea, hotărîtă, te rog, dezbracă-mă!“ Dar Grigore se ascunde în iarba grasă şi înaltă a cîmpiei, trîntit cu faţa la pămînt, pierdut de spaimă, zvîrcolindu-se, perpelindu-se.

Yvonne nu-şi închipuie nici o clipă că se poate întîmpla altceva decît ce doreşte cu toată fiinţa animalul tînăr şi sănătos din ea, dornic de dragoste, şi aleargă spre vocea care-i răspunsese. Îl vede pe Grigore, se privesc drept în ochi, dar numai o clipă, fiindcă băiatul întoarce ruşinat capul. Fata pare să fie încercată de îndoieli, căci nu-şi închipuie că un coşcogea bărbat să fie atît de nepriceput a înţelege ce vrea o femeie care i se oferă cu adevărat. Aşteaptă, îl cheamă, dar clipa schimbării întregii lui fiinţe din copil în bărbat se eternizează între ei.

Yvonne trebuie să se resemneze. Cu părere de rău, cu o sfîrşeală şi nemulţumire totală a trupului tînăr şi arzător de dorinţă, dar se resemnează. Începe să înregistreze peisajul: soarele coborît spre asfinţit, cerul incendiat deasupra zăvoiului, lumina aşternută pe faţa apei ca un şuvoi de plumb incandescent. Şi ei, unul lîngă altul, nevinovaţi, puri, parcă scăldaţi într-o vrajă. Degeaba chemarea pe care ea o simţise în jur, chemarea la iubire pătimaşă. Era totuşi fericită că e lîngă el. Au alergat amîndoi spre casă, ţinîndu-se de mînă ca doi copii.

Doamna Maricica aştepta nerăbdătoare să-i vadă. Niciodată nu zăboviseră atît. „Dar ce-i cu voi?“ i-a întîmpinat rîzînd, căutînd cu privirea să descopere că se petrecuse minunea cea mare pe care o aştepta să i-o aducă Yvonne lui Gregoire al ei. Dar Grigore nu i-a dat nici o atenţie. Fără o vorbă, s-a făcut nevăzut. A rămas numai Yvonne, cu coana Maricica, să-i explice ceea ce nu se poate. „Ştiţi, doamnă, începe ea să se bîlbîie, ne-am plimbat, ne-am scăldat şi apoi am alergat pe cîmpie“, a răspuns Yvonne. „Şi Grigore s-a... scăldat?“ a întrebat cu sufletul la gură prefectoreasa. Dar nici Yvonne nu mai avu tăria să rămînă. Pieri şi ea în casă, mai mult smulgîndu-se din cerdacul larg, şi cucoana Maricica o auzi izbucnînd în plîns, hohotind ca la aflarea unei mari nenorociri. Nu se duse însă după ea. Stătu împietrită în fotoliu, nedumerită, clătinînd din cap. „Dumnezeu ştie ce o fi şi cu această fe-

meie!" şi-o fi zis în gînd, cu ochii aiurea şi cu mintea nicăieri.

Acuma ce să-ţi spun eu dumitale, domnule Anton, despre întîmplările de la Voivoda. Lucrurile mergeau pe dos de cum le rînduise atît de bine domnul Antache. Grigore sta retras, Yvonne încerca tot mai rar să-l tulbure şi să-l cheme către ea, o încerca o bănuială, o spaimă că suferinţa lui nu e că o voia pe ea, ci că nu era în stare s-o dorească. Dar mai lăsa timpul să-şi spună cuvîntul. Pînă atunci sta de vorbă cu coana Maricica, îi povestea despre viaţa ei, cum mi-a spus-o şi mie mai tîrziu. Avusese un prieten, căruia îi dăruise totul, şi credea că nimic n-o să-i mai despartă... Cu el împreună, admirau îmbrăţişaţi, noaptea, stelele şi luna, după legea vîrstei şi a blestemului care se cheamă dragoste. Asta era undeva la ţară, într-un sat nămolit în lunca Dunării. Alergau ţinîndu-se de mînă, prin iarba luncii, prin zăvoiul cu sălcii şi plopi şi rămîneau împietriţi de uimire în faţa soarelui roşu care apunea. Tăceau ca toţi îndrăgostiţii, şi el şi ea. Asta pînă la şaptesprezece ani. Ea era studentă la Litere, în primul an, el la Drept. Citeau şi învăţau împreună. Îşi recitau versuri de dragoste ; o săptămînă întreagă au citit *Paul et Virginie* şi au fost vrăjiţi.

Doamna Maricica, la rîndul ei, s-a spovedit Yvonnei, i-a spus cum l-a crescut pe Grigore, corcolindu-l, ferindu-l, apărîndu-l de apropierea altor copii şi găsindu-şi o greşeală în aceasta, căci iată, băiatul e acum de însurat, şi el nici nu ştie ce ar fi de făcut cînd o fată atît de frumoasă şi ispititoare e în preajma lui şi i se dăruie cu atîta devotament şi cu atîta dragoste. Obţinu de la ea promisiunea că va trece ea la pasul cel mare, va încerca ea totul, dacă el nu îndrăzneşte. „În noaptea asta ai să ai numai vise frumoase, i-a zis coana Maricica fiului ei, despărţindu-se de el într-una din nopţi, după ce pusese la cale totul cu Yvonne, ajunsă acum confidenta ei. Numai vise frumoase, despre fete frumoase!" a zîmbit ea cu şiretenie sărutîndu-l pe frunte şi spunîndu-i „somn uşor".

Grigore i-a replicat cu supărare : „Dorm ca într-un cuptor, maman, nu ca într-un pat ! Mă sufoc, mă zvîrcolesc, de parcă aş fi pe jăratic."

Din bezna întunericului, Yvonne sfredelea, în noaptea aceea, cu privirile, ca un uliu, prin jaluzelele ferestrei, urmărindu-l pe Grigore cum îşi făcea toaleta de culcare. Îi urmărea fiecare mişcare a trupului, îi admira trupul, gura, gîtul înalt şi firav, pleoapele mari strivite cu sălbăticie de gene dese şi lungi. A pîndit momentul cînd el a adormit, sau cînd a crezut că adormise. A împins cu grijă în sus jaluzeaua, a păşit peste fereastră în odaie şi s-a strecurat în patul lui Grigore. Cînd Yvonne l-a sărutat, băiatul s-a trezit. A scos un strigăt neomenesc de spaimă, a sărit din aşternut şi s-a retras într-un colţ învăluit în lumina palidă, reflectată de lampioanele de afară. Yvonne l-a văzut stăpînit de o groază de moarte, un tremur ca de halucinat îl zguduia, dinţii îi clănţăneau. Asta a fost, nimic n-a mai ajutat, pe urmă. Grigore a gonit-o afară din odaie pe Yvonne, noaptea a trecut pentru amîndoi ca un coşmar, a doua zi se priveau ca doi străini.

Întîmplarea avu efectul unui trăsnet asupra lui Ştefan Antache, pus la curent cu toate, prin curierul special, de credinţă, care făcea de două ori drumul de la oraş pînă la Voivoda. Ai înţeles, domnule Antoane, că eu eram acel curier, de unde şi ştiu toate cîte ţi le-am povestit. Doamna Maricica se năpustise, cînd auzise ţipătul, în odaia unde Yvonne fugise speriată şi ea de nebunia băiatului. „Cred că e prea tîrziu, doamnă !... Nu e nimic de făcut, nimic şi nimeni nu poate salva pe fiul dumneavoastră. Am să vă rog să-mi daţi voie să plec." Aşa a zis Yvonne, şi nu greşea. Doamna Antache îşi rupea mîinile şi îşi smulgea părul din cap. „Groaznic, groaznic ! zicea ea. Totul e atît de straniu... Nu vreau să cred că Grigore nu-şi va reveni. Nu se poate, e cu neputinţă..."

Întîia întîlnire a celor doi după cele întîmplate a fost nu ciudată, ci dureroasă. Grigore măsura, ca un nebun, distanţa de la o bancă la un copac bătrîn, înalt şi stufos din grădină. Dădea din mîini şi vorbea singur. Avea priviri rătăcite, părul îi era vîlvoi, hainele îi atîrnau în neorînduială.

Yvonne îşi făcu apariţia în grădină. Se îndreptă spre banca unde şedeau adesea amîndoi şi unde acum Grigore îşi făcea de lucru, măsurînd iar şi iar distanţa pînă la co-

pac. Yvonne mergea cu ochii în pămînt, cu părul răvăşit, împrăştiat pe obraz şi pe umeri.

Se găsiră deodată faţă-n faţă. Cel mai surprins fu Grigore, care nu fu în stare să spună o vorbă măcar. Avea o privire de condamnat la moarte. S-au privit o clipă tăcuţi. Apoi el s-a smuls din încremenire, a făcut cîţiva paşi în lături, apoi s-a oprit o clipă şi a luat-o la fugă spre pădurea din apropiere, pe unde curgea Dunărea... Curînd l-a înghiţit zăvoiul. Yvonne n-a ştiut mai întîi ce să facă, apoi a luat-o după el. A străbătut pădurea de sălcii şi plopi ; a ajuns pe malul fluviului. Oglinda apei era tulbure, duşmănoasă. Fata şi-a lăsat privirile să rătăcească aşa în depărtare, să lunece pe luciul apei. Îl văzu undeva în dreapta pe Grigore, fără haine, intrat pînă la genunchi în valuri, călcînd liniştit nisipul umed al fluviului. Se oprea din loc în loc, parcă să asculte zgomotele aduse de apă din malul celălalt. Îl chema fluviul, în largul lui. Se aruncă într-un loc unde apa se rostogolea în bulboane. O clipă Yvonne nu-l văzu, dar îl ştiu că înoată pe sub apă. Din cînd în cînd îl descoperea plutind tot mai departe spre sforul apei, cînd tîrît la vale, plutind, cînd tăind valurile, cu capul afundat în spuma lor. De pe dedesubt era azvîrlit uneori la suprafaţă, alteori pierea, ca şi cum l-ar fi apucat braţe nevăzute. Pădurea cu suspinele ei şi cu cerul învîlvorat se rostogoleau împreună cu el în adîncul marelui fluviu. Pe cerul strălucitor se iviră ca din senin bulgări de nori cenuşii, rostogolindu-se cu iuţeală spre ochiul de foc al soarelui. Omul din mijlocul fluviului se răsuci pe spate, cu ochii aţintiţi spre bolta cerului, lăsîndu-se să plutească într-acolo unde mergea domoală apa marelui fluviu.

În aceeaşi zi, Yvonne, plecă pentru totdeauna de la Voivoda.

Nu mult după întîmplarea cu prizonierii şi după lungile povestiri ale lui Ioniţă Mortu, care-i înfăţişaseră lui Anton Dumbravă culisele familiei Antache, două întîmplări zguduiră din amorţeală oraşul de margine şi dădură subiect de vorbă pentru cîteva săptămîni. Amîndouă avură loc în aceeaşi zi şi nu puţini au fost cei care au zis că prefectul şi-a primit plata şi răsplata pentru cîte rele a săvîrşit la viaţa lui, ştiute lumii şi neştiute.

Mai întîi s-a ştiut că Ştefan Antache-Voivoda a fost avansat general în retragere. Mareşalul Antonescu avea grijă, după cum se vedea, de oamenii lui de credinţă şi-i lega tot mai mult de el şi de soarta ce-i era hărăzită. S-a organizat cu acest prilej şi un mare banchet la Cercul Militar. Anton a ştiut cum s-au petrecut toate, nu numai din obişnuitele discuţii ale străzii, dar şi pentru că în casa lui şi a Cristinei începea acum să se adune tot mai des o lume care însemna în viaţa oraşului tocmai recolta exact opusă celei a prefectului, a familiei şi lumii sale. De la plecarea sa precipitată din Bucureşti, cînd fusese arestat şi apoi eliberat absolut inexplicabil, Anton ştiuse că trebuie să rămînă o vreme pierdut pentru urmăritorii lui. Întîmplările cu Ruizibeea şi Nastasia îi rămăseseră îndepărtate, îl cutremuraseră, dar îl şi îndreptaseră înapoi la matcă, la oamenii între care învăţase să găsească vieţii alt scop, şi la Cristina. O vreme aşteptase liniştit să vadă reacţia autorităţilor, nu a prefectului, cît a poliţiei şi Siguranţei. Să creadă că-l uitaseră îi era peste putinţă. Să nu fi aflat că el se află în oraşul de margine, nu-i venea să creadă. Îi ştia ocupaţi îndestul cu propria lor piele acum, cînd frontul hitlerist fu-

sese dat peste cap și apărea clar pentru toți că sfîrșitul războiului bate la ușă. Îl lăsau în pace pentru că le era mai în grijă propria lor soartă decît teama de activitatea lui, pe care de fapt nu și-o reluase. Însă oamenii începeau din nou să-l caute. Se răspîndise repede știrea în port că Anton e în oraș, și vechii tovarăși îl așteptau cu încredere și răbdare. Orovicenii, în deosebi, nu băteau în nici un fel la ochi dacă veneau la Anton, căci veneau la fata lor, după cum tot natural era ca Anton și Cristina să meargă la dînșii. Înotînd cu atenție pe această albie, Anton se integra din nou în marșul, deocamdată subteran, pe care fusese silit să-l părăsească o vreme. Lui i se păruse lungă cît un veac. Tovarășii măsuraseră chiar două veacuri, căci ei trecuseră la numărătoare și spațiul de timp de la plecarea lui din Turis la București, pe cînd Anton adunase numai lunile de după dezertarea lui din capitală. „Dezertare" i se părea prea mult, își zicea că se condamna prea sever, dar cuvîntul nu-i fugea din minte, în convorbirile cu sine însuși. Oricum, iată că se înfiripa iar ceea ce-l absolvea pe Anton în proprii ochi. Începea să-și simtă din nou conștiința curată. Poveștile lui Ioniță Mortu și ale orașului se adunau în el cînd ca un venin, cînd ca o chemare. Aștepta să fie căutat, să i se dea o misiune, să poată înlocui de tot obsesia dezertării, cu realitatea cea de demult a luptei.

Și iată că venise avansarea prefectului, urmată, chiar în ziua festivă, de actul demonstrativ, disperat, al lui Grigore. Evenimentul gradului de general acordat prefectului fu un prilej de mari ceremonii în capitala județului de margine. Își suspendase vacanța întreaga familie, și coana Maricica cu Gregoire se înapoiară și ei la reședința județului, părăsind pacea conacului de la Voivoda. Sosi cu o zi înainte și Eliza, care-și petrecuse vacanța la Predeal. Se știa de mult în oraș că prefectoreasa declarase că, pentru rangul și demnitatea familiei, mîna fiicei sale trebuia să fie a unuia cel puțin de rangul lor. Doar era destul de bogată, ca să aibă dreptul a alege dintre toți prinții din lume. Lumea o știa însă prea năzuroasă. Ce e drept, fata prefectului era înaltă și zveltă. Avea gîtul cam lung, ca al zeiței Nefertiti, zicea coana Maricica, și lui Ioniță Mortu i se umplea gura cînd povestea astfel de picanterii, de care el rîdea subțire. „De aceea privește așa de sus pe ori-

cine, adăuga bătrînul slujbaș ! S-a lungit gîtul și o să i se mai lungească încă, taman ca la girafe."

Pavoazat după cuviință, cu uniforma de general, Antache așteptase cu nerăbdare ceasul la care trebuia să fie prezentat la Cercul Militar, unde avea loc banchetul în cinstea lui. Se privea în oglindă, cu lumea de față, și din cînd în cînd încerca să vadă cum îi stă cu mîna înfiptă în deschizătura vestonului, între al treilea și al patrulea nasture aurit. Se plimba prin salon cu pași măsurați și oricine putea să bage de seamă că, deși nu era adus de spate, se chinuia să meargă întrucîtva aplecat, după chipul și asemănarea mareșalului. Începuse mai demult să i se spună „micul mareșal". Pezevenghiul de Valeriu Nedelcuță, avocat de vază, îl botezase așa și-l măgulea și acum zicîndu-i de cîte ori îi venea bine :

— Falnic sînteți, domnule Antache, ca un mareșal !

— Ce vorbești, mă ! protesta el fără convingere și în glumă, mustăcind vesel. Chiar ca un mareșal ? Mai va pînă atunci !

— Fănele, ești leit mareșalul ! Frate să-i fi fost și nu semănați așa...

— Asta era coana Maricica, gentilă ca totdeauna ! preciza Ioniță Mortu.

Anton încă nu se întîlnise cu fostul lui coleg și prieten, ajuns într-un timp, cît se poate de scurt, în grațiile maimarilor orașului. Nu-l căutase și nici n-avea de gînd s-o facă, ba chiar evita orice l-ar fi pus în situația să-l întîlnească. Ieșea rar pe străzile din centru și aproape numai noaptea, cît despre o eventuală preocupare a lui Nedelcuță în legătură cu el, îi era greu s-o creadă. Se felicita mereu că nu-și trădase fostului prieten legăturile cu orașul de margine. Însă nu era deloc exclus ca într-o bună zi chiar el, Nedelcuță, să-și caute drum spre cunoscuții de odinioară, Orovicenii și Cristina.

Însă pe seama avocatului circulau multe vorbe de duh, cum fusese și cea cu porecla dată lui Antache. Lui moș Ioniță îi plăcea mai ales să reproducă vorbele coanei Maricica despre asemănarea prefectului cu mareșalul și să spună ca morală :

— Așa e coana Maricica, totdeauna gentilă !

La ora zece întreaga familie Antache şi invitaţii fură gata de plecare. Aici se ivi însă incidentul cel dintîi, care aduse oarecare turburare. Gregoire, ca mai toţi copiii născuţi la urmă, era un prîslea răsfăţat — aşa credeau părinţii. El declară că refuză să-şi însoţească părintele la banchetul organizat în onoarea lui şi la toată ceremonia înălţării în grad. „Aşa sînt copiii învăţaţi cu averea, cu îmbrăcămintea luxoasă, cu laudele şi linguşirile celor din jur!" filozofă domnul Antache-Voivoda. La fel se putea spune şi despre Eliza, care însă tocmai în astfel de ceremonii şi petreceri găsea plăcerea cea mai mare. Eliza era şi ea capricioasă şi mofturoasă, dar în alt fel decît fratele ei, o cunoştea prea bine moş Ioniţă şi o picta ager. Nu se hotărîse să-şi aleagă pe nici unul din cei care făceau politica tatălui ei şi le frecventau casa. Era cochetă, las' că şi frumoasă, şi-i sta bine, citise cîte ceva, o rupea italieneşte, ciripea franţuzeşte, acum se lupta şi cu nemţeasca, dar îndărătul acestei spoieli se ascundea o inimă rea şi trufaşă, care se bizuia pe sîngele ei de boieroaică şi pe frumuseţe. „Asta trage la rang princiar, părea să se bucure Ioniţă Mortu. Şi de ce nu? Să avem şi noi, colea, un prinţ, că soiul ăsta ne cam lipsea. Prinţi şi mareşali de ici de pe Dunăre!" Domnul Antache-Voivoda l-ar fi preferat de ginere pe Valeriu Nedelcuţă. Avea toate calităţile unui om de societate, deşi fără origine nobilă şi mai ales fără nici un blazon ori rang. Dar Nedelcuţă era mereu, şi faţă de domnişoara Eliza şi faţă de doamna şi domnul Antache, plin de ciudăţenii şi surprize. Trebuiau mereu să suporte ironiile şi înţepăturile avocatului, spuse cu aerul cel mai nevinovat, parcă plin de cele mai fericite intenţii. „Am în el, fără să fi mişcat un deget, un foarte bun şcolar, zicea cîteodată moş Ioniţă, numai să mă urmeze şi în altele!"

Pendula bătuse zece fără un sfert seara, cînd membrii familiei se adunară în sfîrşit în salon, gata să coboare. Fu convins în cele din urmă şi Gregoire să nu-şi facă tocmai într-o zi ca asta mendrele, dînd de vorbit oraşului. Ioniţă Mortu găsise scena vrednică de pictura lui acră şi o povestea pe larg în casa lui Anton.

— Doamna bătrînă, care nici nu se gîndea să lipsească la astfel de sindrofii, îşi ţinea cu graţie rochia, făcută la Paris pentru astfel de ocazii, dar care se demodase de

mult, fiindcă era model „second empire". Era un malacov brodat artistic şi foşnea la fiecare pas, de parcă o cireadă de bivoli se tăvălea în păşunile de porumb ale moşiei Voivoda. Eliza îmbrăcase rochia comandată special. Ea aştepta cu nerăbdare balul şi era fericită că avansarea prefectului adăuga încă un prilej de dans, în afara aceluia obişnuit, de sfîrşit de vară, cînd se strîngea recolta. Parcă era o prinţesă adevărată! Părul roşietic îi era strîns într-un coc bogat şi de jur împrejurul frunţii scînteia o diademă cu briliante. Făcea s-o vezi, de-adevăratelea! comenta slujbaşul prefecturii. Toată frumuseţea gîtului ei de girafă era acum luminată de lumina diademei şi a cerceilor ca nişte ciorchini. Avea un fel de zgardă lată la gît, şi ea bătută cu pietre scumpe. Ce înseamnă, domnule, un gît de nădejde la o fată frumoasă! Pieptul şi umerii — gol totul, mai-mai să se vadă ce nu se cade... Mai tîrziu şi-a pus un şal grozav şi era păcat, că şi acolo aveai ce vedea. Rochia îi era roz, uite că... nu ştiu cum să zic, dar frumos, avea şi cordon cu briliante, ca şi alea din păr. Şi avea rochia o trenă, zic şi eu trenă. Şapte mirese îşi făceau rochii de nuntă. Trebuia să i-o ţină cineva, cel puţin pînă cobora în sală şi se urca în trăsură. Ei, aici, cine credeţi că era tare? Cine altul decît domnul Nedelcuţă, avocatul, de! prinţul nostru fără blazon, dea Domnul să fie şi fără pampon!

Doamna cu domnul prefect au urcat în prima trăsură cu doi cai ca doi zmei, iar copiii şi coana mare, mama prefectului, în cealaltă. Afară era o răcoare ca de sfîrşit de vară, plăcută, dar mai ales înviorătoare. Cercul militar era foarte aproape. Ar fi putut să meargă şi pe jos, însă eticheta nu permitea, şi nici rochiile cucoanelor. Din cauza camuflajului obligatoriu, întreg oraşul era cufundat în întuneric. Trăsurile au ocolit monumentul independenţei de la capătul străzii principale la intrarea în parcul oraşului, apoi au făcut la dreapta şi iar la stînga. Vizavi de Cercul militar era marea clădire a tribunalului, pe frontispiciul căruia era, de zeci de ani, cocoţată statuia „Dreptăţii", oarbă şi nepăsătoare, ţinînd în braţe pavăza de beton spartă de dracii oraşului, care-o luau la ţintă cu pietre.

Pe treptele de marmoră ale Cercului militar, ca la biserică, cerşetorii se înghesuiau, cîţi nu fuseseră arestaţi de cu ziuă, ca să nu tulbure festivitatea. Protopopul tîrgului

se plîngea de ei adesea : „În nici o parte, pe unde am umblat, n-am văzut atîţia cerşetori. Mulţi dintre ei se chinuie pentru dragostea lui Hristos. I-a risipit Mîntuitorul pe aici, ca să ne arate marea lui îndurare !“

Şi el e şcolarul meu, dar fără voie, lui aşa-i e dat de la bunul Dumnezeu ! încheia Moş Ioniţă.

La coborîrea din trăsuri, trompetistul garnizoanei a dat onorul şi generalul a primit raportul, apoi, în marşul muzicii militare, a urcat, la braţ cu soţia, urmaţi de cele două odrasle, şi de coana mare, nelipsită ca martie din post. In sala de primire a Cercului militar, luminată scînteietor de toate uriaşele candelabre, fotoliul domnului Ştefan Antache-Voivoda era împodobit ca un tron regal, şi în adevăr, cînd se aşează, doar sceptrul îi mai lipsea. Lîngă el s-a aşezat, taman ca într-o oală, din cauza malacovului, doamna Maricica. Dar toate privirile oaspeţilor se opriseră la domnişoara Eliza, care păşea aerian, cu capul pierdut prin tavan, tîrîndu-şi trena pe care o scăpase din mîna stîngă. Un ofiţer i-o adună şi i-o răsfiră în evantai pe treptele estradei pregătită special.

În salon dăduse buzna toată protipendada judeţului, în frunte cu şefii fostelor partide. Toţi îi ţinură discursuri, văzînd în Ştefan Antache-Voivoda nu numai un general, dar şi un mare om politic care ştiuse să-şi conducă nava judeţului în mijlocul furtunilor. Nu lipsea şeful comandamentului german, care se simţea foarte fericit în compania doamnei Maria Trişcă, poetesa tîrgului, care de curînd dăduse gata, în sfîrşit, textul imnului *Mareşale ! Mareşale !*

Au fost prezentate apoi felicitări de către notabilităţi, şi Anton Dumbravă avu prilejul să afle exact cotele fiecăruia dintre ei în ochii tîrgului. Erau domnul Victor Jităneşti, fost în nenumărate rînduri ministru, deputat şi senator, moşierii Polimeride, Capră, Plopeanu, apoi Eduard Miron, fostul şef de acum patru ani la Frontul Renaşterii Naţionale, unde Ştefan Antache, atunci încă activ, nu fusese. Uliu Panait, moşierul, era nelipsit lîngă Petre Alexandru, inspectorul şcolar, răsfăţatul cercurilor sus-puse ale judeţului — Pierre le Beau cum îi spuneau cucoanele sorbindu-l din ochi. Prezentă apoi felicitările şi directorul liceului „Sfîntul Haralambie“, Ivănucă Guruianu, care de dimineaţă condusese el însuşi o nouă demonstraţie a elevilor şi pro-

fesorilor în faţa comandaturii germane, unde s-a cîntat *Horst Wessel* şi *Deutschland über alles.*

Veneau apoi foştii prefecţi aflaţi în viaţă şi neintraţi încă, din această cauză, în tablourile iubite ale lui moş Ioniţă, din sala mare a prefecturii ; fu văzută familia Heberling, cunoscută pentru sentimentele ei prohitleriste, domnul profesor Călin Florian, care conferenţiase cu o săptămînă în urmă în sala Teatrului judeţean despre „destinul nostru în răsărit". „Hop şi el, la spartul tîrgului !" comenta bătrînul slujbaş. Erau şi alţii. Femeile, toate, purtau rochii lungi, cu coadă. Veniseră ca la un concurs de frumuseţe. Tineretul era reprezentat prin cei mai chipeşi ofiţeri ai garnizoanei. Bătea la ochi şi sfinţia-sa, protopopul tîrgului, voinic cît un munte şi bine legat, încins cu brîul lui lat, roşu. Din cînd în cînd privirile îi alunecau păcătoase la sînii chinuiţi în corset, de-i plesneau ochii, ai doamnei Maria Trişcă, şi care-şi purta soţul cu ea, aşa, de ochii lumii. Ea se simţea mai bine în compania nemţilor de la Comandatură, cu care reuşise să se înţeleagă.

Balul a început cu un vals vienez. Eliza dansa cu un tînăr ofiţer de cavalerie, fericit, dar şi chinuit de grija să nu-i calce trena. Doamna Maricica o privea cu mîndrie şi cu admiraţie. Numai Grigore nu se vedea nicăieri. Dispăruse.

În camera de primire, prefectul nu mai termina de discutat cu moşierii privitor la aprovizionarea frontului cu cereale şi furaje şi despre noile comenzi destinate economiei germane, prin „Raubwirtschaft". Domnul Uliu Panait, mai prevăzător, îşi cultivase toată moşia de pe valea Dunării numai cu bumbac şi acum era invidiat de toţi pentru ideea lui.

În salon se dezlănţuise o polcă. Eliza trecea din braţe în braţe, leşinînd de cîte ori ajungea la pezevenghiul de Nedelcuţă, care-o vrăjea cu vorbe dulci susurate în ureche. Şampania curgea valuri în cupele de cleştar, nu mai conteneau omagiile şi complimentele, dansurile se zbăteau în salon, fotoliul pe care sta prefectul se transformase aievea într-un tron. Prefectul fu de părere să se dea cîteva date în presa săptămînală, chemă un reporter de la gazeta locală, pentru a face pe loc cîteva declaraţii cu privire la

entuziasta colaborare cu Germania domnului Hitler : „Cred că nu este lipsit de interes, spunea generalul, de a face cunoscut şi faptul că în acest spirit moşierii judeţului în colaborare cu Raubwirtschaft..."

Elizei îi da tîrcoale şi Hans Müller, şeful comandaturii germane, şi adesea Eliza îi întindea graţioasă mîna. Hans bătea pintenii de fiecare dată şi se apleca reverenţios, sărutîndu-i-o. Valeriu Nedelcuţă făcea zîmbre în aceste ocazii şi surîdea mînzeşte. În frac, cu ghete de lac, îşi ducea atunci la ochi monoclul care-i tot cădea pe jiletcă, şi începea să se clatine de parcă îi vedea pe toţi cu capul în jos de atîta băutură. Era clar că nici el nu mai era stăpîn pe picioarele lui, dar o asculta cuminte pe Maria Trişcă, recitîndu-i poezii inedite :

Eu şi Dumnezeu
Ne-am îmbătat
De cîntec şi slavă
Îmi e inima bolnavă
De atîta mister !...

Nedelcuţă făcea calambururi graţioase. „Pardon ? De atîţia misters ?... şi rîdea dulce, adăugînd : Aşa simt poeţii, n-ai ce le face !"

Poetesa nu se dădea bătută şi citea în continuare :

Morţii se învăluie-n giulgiul alb de cleştar
În proporţii minuscule sau uriaşe se nasc
Şi apar lumi noi, dintr-un vis de gigant,
Stăpîn pe neant, nefericit geniu fecund,
În germenul lui se ascund infinitul
Şi veşnicia, mărginitul şi nemărginitul !

Directorul ziarului local *Porunca nouă,* care o lansase pe Maria Trişcă şi-i găsise şi pseudonimul inspirat, aplauda frenetic, fără să asculte, cînd o auzea făcînd o pauză. Băteau din palme, în neştire, şi alţii din jur. Nedelcuţă îşi ceru permisiunea să spună şi el versuri. Îşi încrucişă braţele şi începu cu glas patetic, prefăcut, dînd impresia că e mişcat pînă la lacrimi :

Morții, amărîții, se ciocnesc,
Se bat, se izbesc,
Ca muștele, ca insectele,
Peste lumile, betele,
Peste visuri gigante,
Isterice, berbante,
Fericită poetă genială,
Infinitul e la mine-ntr-o oală !...
Mărginitul și nemărginitul,
În bărbatul tău, tîmpitul !

Cucoanele s-au retras ofensate, astupîndu-și rîsul cu batistele. Indignată, poeta s-a plîns comandantului german :

— Excelens, nu știți ! C'est dommage. Ou m'a insulté ! Un bădăran care nu știu cum s-a introdus în înalta societate, m-a insultat !

— Badaran ?... Was ist das, badaran ? nu înțelegea neamțul.

Banchetul a ținut pînă în zori. Atunci, „die heilige Familie", cum o numea moș Ioniță, se urcă în trăsuri, dar fără Gregoire. Pe băiat îl găsiră, cînd ajunseră acasă, într-un lac de sînge, strivit pe trotuar, în laturea scărilor monumentale care duceau la parterul locuinței. Era cald încă. Se aruncase de pe acoperișul clădirii cu cîteva minute înainte, pesemne cînd văzuse de departe trăsurile că apar la colțul străzii lîngă monumentul independenței...

În lumina tulbure a zorilor, nimeni nu observase nimic, nici stăpînii care veneau amețiți de fericire, nici slugile adormite.

În toată casa prefectului, oglinzile au fost acoperite cu cîrpe negre, de doliu. Pietrarii au cioplit în grabă o cruce de marmoră albă, pe care au scris cu litere de aur : „L'intelligence a tué la matière". Apoi odaia lui Grigore a rămas goală. Lumea a văzut într-o zi cîteva bătrîne curățind și spălînd, apoi ferestrele s-au închis și au fost acoperite cu hîrtie albastră, să nu pătrundă lumina, s-au tras obloanele, și toată familia, zbrobită, a plecat la Voivoda.

Într-una din zile moș Ioniță a văzut-o pe Yvonne, toată în negru, acoperind mormîntul lui Gregoire cu flori.

De moartea lui Grigore s-a aflat numaidecît în tot județul. „Așa se duce zvonul, cînd cel care moare a fost cineva, gîndea Anton Dumbravă. Omul sărac necunoscut trăiește, neștiut își încheie socotelile. Nu încurcă pe nimeni, decît dacă începe să dea din mîini, dacă vrea să-și ducă viața în alt chip. Atunci e luat în seamă, fie pentru a fi dus la loc ferit, unde așteaptă cuminte învierea lui din letargie, fie pentru a i se oferi drept plată, ori răsplată, cei doi metri de pămînt..."

Astfel de gînduri îl încercau acum tot mai des în vremea din urmă. Se mustra, în nopțile tîrzii, cînd somnul nu mai venea, pentru că se dăduse prea tare și prea de tot la fund. Se învinovățea singur și își căuta necruțător răspunsurile. De ce stă? De ce nu pornește într-o parte? Iată, era de săptămîni în orașul care-l cunoscuse îndrăcit și plin de elan, și se descoperea irosindu-și zi după zi în treburi mărunte, întîlniri fără importanță, convorbiri plăcute dar sterile. Se întreba dacă nu cumva e o teamă pe care nu vrea să și-o mărturisească lui însuși; poate anii care i se adăugaseră — deși se știa în putere, chiar tînăr încă, poate o osteneală fizică, o slăbire a capacității de a judeca și lua hotărîri. Oricum, era mereu nemulțumit de el însuși, deși altfel n-avea de ce se plînge de nimic, și în primul rînd de liniștea și odihna atît de mult rîvnite. De la nenorocirea Ruizibeei, abia acum inima lui dobîndea alinare, lîngă Cristina.

...Ruizibeea... Pe Ruizibeea n-o uita. Figura ei se integrase făpturii lui, desăvîrșit, pentru totdeauna. Cristina nu-i lua locul, nici măcar nu-și împărțea locul cu Rui-

zibeea în inima lui. Fiecare era acolo, alcătuind împreună viaţa, firea, structura lui intimă. Fiecare aducea în inima lui un venin care se măsura în nevoia unei răfuieli cu o întreagă lume. Era lumea care-o prigonise pe Cristina, o dusese în mormînt pe Ruizibeea, îi risipise oaza lui de verdeaţă şi pace de la Heliopolis, îl prefăcuse pe prietenul Nedelcuţă de odinioară, inteligent şi gata de insurecţie, în candidat sprinţar la mîna fetei prefectului şi-l înzestrase cu ambiţii de guvernant local. Războiul îi retezase din aripi, fără îndoială ; cînd va veni pacea, Nedelcuţă va lăsa slobozi armăsarii şi va ajunge în cîţiva ani şef politic în judeţul de margine, deputat, apoi, de ce nu, va urca spre funcţii şi mai mari. Se dovedea făcut pentru asta. Anton Dumbravă se îndemna acum să creadă că descoperise de mult la fostul prieten insurgenţa căutătoare de profit şi puritatea cu atît mai ostentativă cu cît ţinteşte la preţ mai mare. De aceea nu-l întîlnise, îl evitase şi se cufundase în lumea lui Marin Oroviceanu, discutînd ca acum despre moartea odraslei de prefect. Bătrînul hamal din port păstra toată sfătoşenia şi înţelepciunea lui de odinioară, spiritul îi era ager, dar anii nu trecuseră fără să-l însemne. Îi vorbea cu un fel de melancolie lui Andrei, feciorul său, ajuns în pragul celei mai frumoase vîrste, care e cea de douăzeci de ani.

— Vezi tu, zicea Marin Oroviceanu, adresîndu-se parcă numai lui Andrei, eu aş dori să mor primăvara !... Iacă, mai am un an ori doi şi împlinesc şaizeci. O viaţă de om, nu un fleac !... O viaţă de amărăciuni şi de chin.

Flăcăul rămase cu gura căscată. Nu-şi mai auzise niciodată părintele vorbind astfel. Spuse, ca să risipească atmosfera tristă, în timp ce Anton şi Cristina tăceau, amîndoi gîndind fiecare în altă parte.

— Ce-are a face ?! De mori tîrziu... ori mai curînd. Nu cumva ţi-e frică ? Mă tem că te laşi stăpînit de felurite gînduri negre ! Lasă-le focului, că nu-s de dumneata. Mai bine povesteşte-mi cum a fost cu...

— Ce să-ţi spun ? Cum a fost cu asta şi cum a fost cu ailaltă ? Toate se duc, şi uite că-ţi vine odată lehamite de viaţă, că ajungi, vorba ceea, să faci ca odrasla boierească. Adică să măsori cît e de sus pînă jos, pe caldarîm, ori în fundul Dunării... Asta-i, băiete ! Am avut o

viață mohorîtă și mîhnită. Dar, la urma urmei, trebuie să existe și cineva care să tragă barca pe uscat, nu numai să plutească fericit pe valuri, în vapor de lux. Ascultă, Andrei, mă tot muncește de dimineață să te întreb. Ia spune-mi tu, că ai știință multă de carte, ce scrie pe crucea lui Grigore al lui Ștefan Antache? E pe franțuzește, se vede, că nu înțeleg nimica...

— Ce să-ți spun, tată, e filozofie înaltă, boierească, să latre și cîinii la ea! Mai ales cînd e legată de neputinciosul de Grigore, Doamne, iartă-mă, că am ajuns să vorbesc vrute și nevrute despre un mort. La urma urmei, poate că asta-i singura lui faptă cinstită. Ce-l aștepta în viață? Să fie prefect ca taică-său? Moșier? Avocat mare ca Nedelcuță? Toți niște oameni prăpădiți la mintea și la sufletul lor. De asta nimic nu era mai potrivit pe crucea lui decît filozofia ciupită de prin cărți.

— M-ai lămurit buștean! Dar cum anume sună în limba noastră ce-i scris acolo?

— „Inteligența a distrus materia", acum ai înțeles?

— Cum dracu să înțeleg? Ce-i de înțeles aici? Ia explică-mi tu, Andreiaș.

— Vezi... nu e tocmai ușor, dar am să încerc.

— Apoi asta-i, dacă pentru tine, că ai învățat atîta, e greu, dar ceilalți, unul ca mine, de-o pildă, ce-o să înțeleagă?

— Înțeleg ei, n-ai grijă. Asta-i chiar pe limba și pe înțelesul lor... Stai să vezi. Boierii ăștia de felul lui Antache sînt stăpîniți de sentimente meschine, de trufie, ambiție, care cresc într-înșii o dată cu laptele supt! Ei simt nevoia să atragă atenția tuturor că sînt făcuți dintr-un alt aluat și că au mai multe și mai mari cerințe... cum să spun eu? adică trebuințe sufletești! Vezi dumneata, izmeneala de pe cruce, cu materia ucisă de deșteptăciune, timpul ucis de suflet... Au ei, oamenii de soiul lor, și un fel de egoism al rasei, un exclusivism: e pasiunea purității sîngelui, pe care și-o păstrează înlăturînd acele elemente care le pot altera speța!

— Și care ar fi acele elemente, mă rog?... întrebă rar Marin Oroviceanu, în aceeași stare de bună dispoziție.

Anton și Cristina tăcuseră tot timpul. Lui Anton îi plăcea îndîrjirea pe care o descoperea la Andrei. Îl lăsase

copil pe băiatul lui Oroviceanu şi, iată, avea în faţa lui un om matur, un bărbat în lege.

— Cînd un crescător de cîini vinde un exemplar reuşit, urmă Andrei, el îl însoţeşte de un act care dovedeşte, negru pe alb, că nici un amestec necurat nu s-a strecurat între strămoşii lui.

— Cum s-ar zice, nu l-a corcit!... observă Oroviceanu, izbucnind în rîs. Vrei să spui că pe Grigore, sărmanul, l-a muncit teama să nu strice speţa lui Antache şi a coanei Maricica? Să nu se corcească? Las-o încolo, Andrei, că prefectul şi prefectoreasa ar fi fost bucuroşi să o ia feciorul lor şi mai pe de lături, nu numai pe drumul mare al rasei lor, numai să fi putut. Nu de corcit se temeau ei, cît se îngrozeau de neputinţa băiatului care, bietul de el... ce să mai vorbesc! Rasa lor, ori clasa lor, Andrei, cunoaşte şi patima de care spui tu, dar cunoaşte şi trăieşte de la o vreme şi o altă grozăvie, de care nu poate scăpa nicidecum: se strică, se împuţinează, uite-aşa, îşi pierde tocmai ce era blazonul ei, i se otrăveşte sîngele albastru. Un fel de putrezire o apucă, şi vezi cum din clasa asta apar, pe lîngă cîţiva oameni întregi, cîteodată străluciţi, şi o liotă de damblagii, bucăţi de oameni, jumătăţi ori sferturi. Asta-i, băiete, o lume care se duce, care se prăpădeşte oricum şi pe care... cum să-ţi spun eu ţie?... căreia avem datoria omenească să-i dăm o mînă de ajutor, ca să se ducă mai repede.

— E tocmai ce spun eu, se îndîrji Andrei. E o clasă care şi-a trăit traiul... I-a secat seva. A degenerat. Nu-i rămîne altceva de făcut decît să moară... Dar cum nu vrea să moară de bunăvoie — care vrea să moară de bunăvoie, decît nebunii? — nu se dă cu una, cu două, şi de asta-i nevoie de o luptă înverşunată, pînă să nimiceşti o lume încă puternică, deşi muribundă, cu energie înzecită în ura ei împotriva oamenilor... viitorului... progresului, vreau să zic.

Marin Oroviceanu stătu o clipă să-şi privească fiul. Îi vorbi cu drag, părinteşte.

— Nu, Andrei, de cînd m-am făcut mai mărişor şi am început să înţeleg rostul lumii, nu i-am dat crezare clasei de care spui. Această clasă nici nu-şi dă seama că e în agonie. Sînt în ea şi oameni sinceri şi buni la suflet,

cu mintea luminată, şi o bună parte din aceştia sînt gata să-şi condamne şi să-şi părăsească propria lor clasă. Dar clasa e tare, mai ales cînd noi sîntem slabi, cînd stăm cu mîinile încrucişate şi aşteptăm nu ştiu ce, ori dorim să ne vină de-a gata totul, pe tavă. Asta-i, Andrei, nu că-s ei tari, ci noi nu sîntem cum trebuie, ostenim, ori cîteodată chiar trădăm...

Anton Dumbravă simţi pînă-n inimă tăietura vorbelor spuse de bătrîn. Pentru el vorbise Marin Oroviceanu, la el se referise cînd amintise de cei care ostenesc, care încep să aştepte ziua de mîine ca să le-o aducă cineva pe tavă. Dar trădare? Îl bănuieşte bătrînul că trădase? Aceasta n-avea dreptul... Ceva se răsuci în el dureros... Şi de ce să nu aibă dreptul? A părăsi un front, a nu mai vrea să lupţi e tot un fel de trădare...

Vru să spună ceva, dar Andrei i-o luase înainte, înflăcărat. Se smucise de pe scaun şi acum măsura cu paşi mari odaia, vorbind şi gesticulînd.

— Ai dreptate, tată, aşa au ajuns în cîrdăşie cu ei atîţia intelectuali ridicaţi de jos! Mă refer la Valeriu Nedelcuţă! Cine nu-l cunoaşte pe nenea Dumitrache, taică-su, pe mama Anica, sărmana, care a murit de dorul şi focul lui, că de sărăcie, ca să-i dea lui un ban, ajunsese să lucreze noaptea la încărcatul şi descărcatul vagoanelor, prin gări, numai să-l întreţină pe el la liceu şi la universitate!...

— Vezi tu, Andrei, fiule, unii oameni cinstiţi devin laşi fiindcă-şi pierd încrederea în noi, devin fricoşi. Alţii se prefac ori se schimbă de-a binelea. Eu cred că Valerică, pe care-l ştiu de cînd era de-o şchioapă, a făcut-o nu din prefăcătorie şi nici din teamă. Cît despre „încredere", sînt convins că n-a avut niciodată în ei! S-a făcut frate cu dracu, ca să treacă apa, vorba ceea! Ştiu că e tot aşa de uşor să arunci vorbe şi rele şi bune despre un om, dar ştii tu cîtă suferinţă a îndurat el?

— Şi pentru aceasta trebuia să se facă avocatul lor? îl înfruntă Andrei.

— Eu tot mai cred în materia bună din el, şi chiar în inteligenţa lui, care nu se omoară una pe alta, ca la Grigore sin Antache!

Oroviceanu își terminase vorba cu o undă de rîs în glas. Andrei își păstra însă înverșunarea de mai înainte.

— Dar ce s-ar fi ales, de el, de Nedelcuță, dacă și-ar fi manifestat direct și pe față ideile lui? Și apoi, crezi că are și alte idei decît ce se vede?

— Sînt sigur! Nu-și uită el de unde-a plecat. E adevărat că în ochii noștri băiatul lui Dumitrache Nedelcuță trece drept caraghios și ușuratic, fiindcă poartă azi joben și pantofi de lac și mănuși din piele de căprioară... După părerea mea, cu oameni ca cei din sciul lui Antache-Voivoda, înapoiați și înrăiți, poți să pari ușuratic sau chiar caraghios, fiindcă aceste slăbiciuni sînt mai ușor trecute cu vederea decît, de pildă, să faci pe revoluționarul. Îl știi pe avocatul Mustățea? Și-a sculat în cap toată administrația, prefectul și primarul, și tribunalul pe deasupra, fiindcă a îndrăznit să lase a înțelege că e comunist... Baroul, procuratura îl sabotează, și, ca să trăiască, aproape că cerșește și el cîte un proces la o lună o dată... E greu, băiete, cînd te găsești în față cu o haită de înapoiați și înrăiți!... Ai răbdare! Ce festă o să le joace Valeriu într-o bună zi! și Marin Oroviceanu își frecă mîinile satisfăcut. Tocmai aici e o greșeală a noastră principală, ne luăm cîteodată, și nu prea rar, după ce pare, nu după ce este... La urma toată, a face activitate revoluționară nu e o vorbă în vînt și trebuie să ne pregătim pentru a da o lovitură cît mai curînd, fără multă zăbavă, celor care ni se împotrivesc. Revoluția ne trebuie, acum ori niciodată...

— Trebuie smulsă puterea prin forță, proclamă brusc Andrei. Prin forța armată! Și fără cruțare. Dumneata trebuie să fii de părerea mea, nu-i așa? se întoarse el spre Anton Dumbravă. Nu se poate să nu mă înțelegi, doar un trecut ca al dumitale...

Anton nu răspunse imediat. Ar fi vrut ca bătrînul să dea el replica, și în adevăr Marin Oroviceanu se lansă într-o lungă expunere despre revoluție și revoluționarism, despre putere și reprezentanții ei din județul de margine. Anton Dumbravă nu mai putu să fie atent. Vorbele lui Andrei scormoniseră iar, ca și ale bătrînului mai înainte, în inima lui. Toți se gîndeau să facă ceva, numai el parcă uitase, alături de Cristina, vîrtejurile prin care trecuse.

Voise să se smulgă din ele, la început chiar să-şi apere viaţa, şi iată că izbutise să-şi adoarmă în el şi conştiinţa, să se strîngă la o casă şi la o femeie devotată, transformîndu-şi tot felul de a gîndi. Mai demult, Paulina îl ameţise cu timiditatea ei, dar îl şi urmase cu credinţă, pînă cînd fusese nevoit s-o părăsească — n-avea de unde să ştie că pentru totdeauna. Ruizibeea îl mutase într-un alt tărîm, în care tot ce fusese legătură cu existenţa lui dinainte se rupsese ; Nastasia îl trezise dintr-un vis, dar fugise de ea, pentru că apropierea ei pîngărea setea lui de curăţenie ; faţă de ea, Cristina, cu tot pojarul prin care trecuse, era salvată, purificată, deşi Nastasia, cu un bărbat ca al ei, nu putea face decît ceea ce încercase, adică să evadeze, fie şi pentru cîteva clipe.

Cristina... Fusese şi Cristina la un pas de naufragiu, ca şi el ; două vieţi ameninţate cu irosirea se încrucişaseră şi iată că se sprijiniseră una pe alta, îşi dădură viaţă. Avea el dreptul să le ameninţe iar pe amîndouă ? Cu a lui putea face tot ce voia, dar cu a Cristinei ?

Tocmai de aceea venea atît de des în casa bătrînului Oroviceanu, sau îl chema la el, abia acum îşi dădea seama. Căuta soluţii şi argumente, dar pentru care drum din cele două care i se deschideau înainte ? Între ele, Cristina, îmbiindu-l la dragoste... Cu Oroviceanu nu era aproape în fiecare seară. S-a întîmplat de cîteva ori ca bătrînul să fie în tură, pe locomotivă. Acum era într-un concediu, fiindcă reumatismul de care suferea îl chinuia mai rău ca oricînd. Afară se stîrnise ploaie şi vînt ; mai era de vină şi bătrîneţea, se înţelege. De aceea, se vede, îşi tot aducea aminte să vorbească despre moarte, cîteodată întunecat şi aspru, alteori ironic, chiar vesel. Iar de cînd Andrei îi tradusese ce scrisese prefectul cu aur pe crucea lui Grigore : „L'inteligence a tué la matière", găsea prilej s-o aducă mereu la o filozofie glumeaţă.

— Să ştiţi, se adresă el celor din jur, să ştiţi, fiindcă sînteţi toţi aici, să nu-mi scriţi la căpătîi nimic. Se obişnuieşte să se scrie, aşa ca la toată lumea de rînd : „Aici ce odihneşte robul..." Nu ! M-aş zvîrcoli în sicriu dacă aş şti că şi după moarte tot rob aş fi pînă mi-ar putrezi lemnul de la cap ! N-am fost toată viaţa rob ? Să-mi daţi

pace să mă odihnesc! Ce rost mai are?... Pentru ce rîdeţi iar, că eu nu glumesc!

Dar glumea, trăsăturile feţii îi erau destinse, obrazul luminat. Surîsul care-i flutura pe buze făcu loc duioşiei, cînd îi privi la rînd, pe toţi, încît Andrei îl prinse în braţe şi-şi lipi obrazul de al lui. Spuse mişcat:

— Haide, tată, destul, nu-ţi mai duce mîna la inimă! Vrei să ne dea lacrimile?... Povesteşte-ne mai bine ceva, ca de fiecare dată...

— Ce pot să fac? Să vă povestesc... dar despre ce? Despre cîte am trăit am vorbit destul şi, drept să vă spun, nu-mi face nici o bucurie. Să tac din gură? Nu mi-e firea... Hai să încerc, la urma urmei... Ascultaţi ceva ce nu ştiţi nimeni, decît eu. Trebuia să vă spun acestea odată, ca să nu se prăpădească... pentru că dacă sînt fapte grozave, sînt totodată pe sfînta dreptate.

Tata, cum ştiţi, Ion Oroviceanu, aici s-a născut. A fost hamal în port... Şi aici a murit. Tatăl lui, adică bunul meu, tot aici e îngropat... Şi eu trăiesc lîngă el, pe pămîntul lor sălbatic, care acum e al meu. Cu puţin înainte de a se prăpădi, tata m-a chemat la el. Eram pe atunci cam de anii tăi, Andrei. Ca şi acum, era o dimineaţă posomorîtă de septembrie. Nu v-am mai spus asta, nu-i aşa? Şi chiar dacă aţi mai auzit, credeţi pe un bătrîn care măcar cîteodată are dreptul să-şi spună poveşti chiar şi lui... Am simţit că tata e apăsat de ceva, o greutate îl striveşte. Mi-a povestit cum s-a dus odată cu Ion Baraitaru la Brăila, furişaţi în magazia şlepului, îngropaţi în muntele de grîu. „Ne-am dus, zice tata, acolo, în portul cel mare, să vedem cum mai merg treburile şi prin altă parte. Tot un drac!... aşa a zis! Tot un drac!" Ce să vadă? Cum s-o ducă lumea, la nici două sute de kilometri de aici? Tot ca noi... Comercianţii şi autorităţile făgăduiseră căruţaşilor şi hamalilor, de felul tatei, marea cu sarea: că o să-şi aleagă şefi dintre ai lor, că n-o să le oprească fel şi fel de hangarale, că or să lucreze pe rînd, aşa fel ca să aibă toată lumea de lucru. Cîte şi mai cîte! Pînă la urmă, numai vorbe goale! Şarlatanii — tot şarlatari! Vătafii — tot vătafi! L-am ascultat pe tata, fără să scot o vorbă. Nu ştiam unde vrea să ajungă. Îi urmăream numai ochii. Privea nu ştiu cum, înfrigurat, pătrunzător, că

mă străbăteau ochii lui pînă la inimă. Buzele uscate îi tremurau. S-a ridicat într-un cot şi mi-a cerut o cană cu apă. I-am adus o oală plină. A băut-o. „Parcă m-am mai însufleţit"... mi-a zis, dar era cu puterile sfîrşite. Atunci eu, să zic o vorbă, îl întreb, adică, voiam să ştiu ce s-a mai întîmplat: „Şi cu ei ce s-a întîmplat?" „Care ei?" zice tata şi-mi dau seama că uitase cele petrecute cu atîţia ani în urmă, ori uitase ce începuse să-mi spună. Dau să-i aduc aminte: „Cu cei arestaţi", zic. Bătrînul tăcea. Se uita în ochii mei. Mă aţintea cu o privire necunoscută, ciudată, chinuită. Şi-a adunat încă o dată puterile, a dat să se ridice din nou în capul oaselor, chiar în picioare, dar n-a mai putut. Se vedea că vrea să-mi spună ceva. Nu-mi spusese totul. Parcă îi era teamă. Eu eram mai turburat decît el, cînd îl vedeam cum nu-şi lua ochii din ai mei, dar mă stăpîneam. Drept să vă spun, privirea lui mă înfricoşase, că n-am uitat-o nici pînă azi. Era în ea şi durere şi parcă se oglindea, nu ştiu cum, o hotărîre, o mînie, o ură sălbatică. Mi-a făcut semn să mă apropii şi cu vocea stinsă mi-a şoptit la ureche, parcă să nu audă cineva: „Să-ţi aduci aminte de tot ce ţi-am spus în noaptea asta... Şi mai tîrziu, cîndva, cînd ai să ai şi tu ani mai mulţi, ai să înţelegi cîte ceva din vorbele mele." Nu-mi spusese nimic, şi mă frămîntam să pricep ce-l chinuie, ce vrea să-mi spună, ce credea că are să-mi destăinuiască în cele din urmă zile de viaţă. S-a lăsat din nou pe căpătîiul de paie, sleit de putere, şi m-a întrebat cît e ceasul. „Nu ştiu", i-am răspuns. „Nu-mi place scăpătatul soarelui, nu-mi place!" a mai zis bătrînul, aşa ca pentru el. A tăcut iar şi iar m-a chemat aproape. Mi-a şuierat în ureche: „Eu l-am omorît pe Stan Ducan, cîinele!" Atît a mai putut vorbi, pe urmă a amuţit. A murit a doua zi, cu ochii deschişi, plini de lacrimi. M-am uitat la el, ameţit de durere, am plîns, i-am sărutat în neştire mîinile aspre şi bătătorite cu care-l pedepsise pe Ducan. Eram înfricoşat şi năucit. Rămăsesem singur pe lume. Nu tu mamă, nu tu fraţi. În odaia asta a murit. Pereţii erau tot aşa de strîmbi şi de coşcoviţi şi icoana era tot asta şi o vedeam tot acolo în colţul dinspre răsărit. Cu un sfînt pe ea, ca toţi sfinţii, viteaz, binefăcător şi atotştiutor, înarmat cu lance cu vîrf de oţel... Uitaţi-vă la el, cum înfige

lancea în dihanie, întocmai ca la moartea tatei. Vedeți? O fiară cum nu s-a pomenit, cu ghearele de leu, cu aripi de vultur și cu coadă de șarpe. Pe vremea tatei era alt pat aici. Pe patru pari bătuți în pămînt era închipuit un pat lung cît ținea odaia și lat de ocupa jumătate din ea. Era de scînduri, tare ca glodul uscat pe care-l calci. În el m-am născut eu și tot pe el s-a sfîrșit tata, Ion Oroviceanu, la șaizeci și cinci de ani vîrstă.

Marin Oroviceanu, feciorul mortului de demult, tăcu și rămase cu ochii ațintiți în pămînt. Ceilalți nu mișcară. Crezură o clipă că tăcerea are să dureze, dar bătrînul se scutură ca de-o povară și urmă să povestească.

— În patul ăsta, Andrei, te-ai născut și tu. Te ridicam la grindă și îți cîntam un cîntec al meu numai pentru tine, ascultă-l, că nu l-am uitat :

Fii binevenit pe lume, copile, bun venit,
Pentru tine a răsărit azi soarele, a răsărit,
Pentru tine zboară pasărea, dă din aripă,
Deschide gura, copile, și țipă și țipă și țipă.
Nu-i nici o ispravă să vii acum pe pămînt ars și gol,
Ars și pustiit de război, în țara lui Hopînțol...
Făptură curată, nu-i vina ta că te-ai născut acum,
În jurul tău e foame, nimeni nu știe ce drum,
Ce drum se face și încotro duce. Totu-i risipă.
Strînge pumnii, copile, și țipă... mai tare... și țipă...
Ți-e foame, și n-ai să taci, știu, pînă ce nu-i mînca.
Ai mai multă dreptate ca noi, ca noi din preajma ta.
Ne vezi, sîntem mari, oameni mari, nu ca tine,
Dar ochii tăi se întreabă : Cine sînteți? Ce și cine?
Tatăl tău, în care-ai să crezi și-o să-ți fie soare,
și lună o să-ți fie,
Azi e hamal într-un port... Și mîine? Cine mai știe?
Buruieni și ierburi mi-or năpădi mormîntul, mormîntul,
Dar tu, copile, să știi, ține minte cuvîntul,
Să vrei mai mult, să aștepți mai mult, de la tine!
De nicăieri, niciodată, nimic nu vine, nu vine, nu vine.
Trebuie să-ți iei singur, să smulgi, să culegi, să-ți
faci casă și pernă,

Cu mîinile acestea mai fragede ca un fir de lucernă
Să-ţi agoniseşti pîinea, să-ţi clădeşti viaţa şi vatra,
Să se facă mîinile tale mai tari decît piatra
Să cuprindă cu sete mijloc subţire noaptea pe uliţă,
Să mînuiască secere şi ciocan, să mînuiască şi suliţă.
Strînge pumnii, copile, şi ţipă, mai tare, aşa...
Nimic nu-ţi dă nimeni, nu-ţi iartă nimic cineva,
Ţipă mai tare şi nu uita cînd şi de ce te-a durut,
Tu să dărîmi lumea asta veche în care-ai crescut.
Să n-ai pace şi tihnă, ceas după ceas şi clipă de clipă
Dacă n-ai s-o dărîmi ; ţipă, copile, mai ţipă,
Strînge veninul lumii întregi în inima ta,
Nimic din ce te-a durut, nu uita, nu uita,
Fiul meu, sîngele meu, viaţa mea toată,
Nu adormi, ţipă mereu, să nu taci niciodată,
Bunii noştri te cheamă din morţi, eu te chem,
Ţipătul nostru trece prin tine ca un blestem
Ca o lege a sîngelui nostru, a ţărînei, a mea şi a ta,
Ţipă, copile, şi nu uita, nu ierta...

— Şi ţipai, Andrei, pînă cînd adormeai, flămînd şi istovit de ţipăt, şi uite că n-ai murit, şi-mi creşte inima cînd te aud şi te văd şi-mi dau lacrimile cînd te ascult şi ştiu că legea noastră se adună în tine...

Bătrînul nu mai vorbea, nu mai povestea, nici nu mai era cîntec ceea ce-i ritmau buzele. Toţi în jur erau nemişcaţi. Anton se înfioră, căci înţelese că se pecetluia un legămînt între tată şi fiu, parcă aievea simţea cum trece din unul în altul, încingîndu-l şi pe el în vîlvori un fluid nevăzut. Rupse cel dintîi tăcerea care se înstăpînise :

— Eu... mi-am amintit mereu de dumneata cît am fost plecat de aici, şi, uite, soarta a făcut să fim acum din nou unul lîngă altul. Ai dreptate, ce-am văzut noi, noi ăştia care abia am deschis ochii înainte de un război mondial şi am şi nimerit în al doilea ? Război, numai război ! Într-un singur război s-a vărsat atîta sînge, să înece omenirea întreagă !

Se mişcară toţi pe locurile lor, biruind parcă o vrajă care-i stăpînise pînă atunci.

Numai Cristina rămase deoparte şi nu rosti nici un cuvînt. Nu-i vedea pe cei din jur cum se uitau unul la al-

tul parcă îngrijorați, parcă neliniștiți. Stăruia un duh străin între ei. Tot Anton fu cel care înțelese întîiul că mai are de întrebat ceva. Se întoarse spre Marin Oroviceanu și vorbi cu dinții încleștați, cu un tremur în toată ființa lui.

— Pe Voicu lui Stan Ducan cine l-a omorît? Pe Stan Ducan, bine, părintele dumitale... Dar pe feciorul lui Stan, pe Voicu, cine... l-a... omorît?

Marin Oroviceanu îl privi posomorît. Vorbi tot atît de îndîrjit ca și Anton:

— L-aș fi omorît eu, dacă n-aș fi fost atunci închis. Făceam o dreptate și împlineam o poruncă a lui bietul tata. Eu îi blestem pe toți vătafii, neam de neam, și-mi pare rău de Voicu, îmi pare rău că n-a mai fost cînd am ieșit eu din închisoare. Cumplit de rău îmi pare că nu mai trăia. Ar fi sfîrșit-o de mîna mea, ca și taică-său de mîna tatei. Dar nu l-am omorît eu...

Tăcu, tot atît de înnegurat. Cîteva clipe nu mișcă nimeni. Apoi Cristina se ridică și fugi pe ușă, ca măturată de un vînt. Marin Oroviceanu n-o văzu ieșind, se făcu că n-o vede. Se întoarse către Anton:

— Caută-l pe Valerică, ăsta, Nedelcuță, că zici că vă cunoașteți, și spune-i în mare taină, totul! Auzi? Tot ce-ai auzit în noaptea asta, și acum du-te. E tîrziu și te-așteaptă Cristina. Seara bună...

Se întinse în patul pe care stătuse, închise ochii, își încrucișă mîinile pe piept și rămase nemișcat, mut, parcă fără suflare. Ieșiră toți în noaptea rece și umedă de afară. Se auzeau ici și colo cocoșii vestind răgușiți miezul nopții.

În ziua următoare, Anton s-a trezit cu mult înainte de ivirea zorilor. Numaidecît l-au năpădit gîndurile. Se simțea bine lîngă Cristina, în mijlocul familiei ei. Parcă de cînd lumea trăise aici. Cînd nu era pe bătătura lui Oroviceanu, rătăcea prin împrejurimile orașului, cuprins de un neastîmpăr ciudat. Se urca sus pe măgură... De pe Măgura Gropilor privea orășelul așezat pe cîmpia străbătută de apele Oltului, care se arunca în Dunăre, nu departe de acolo. Cîmpia se pierdea, împreunîndu-se cu marginile cerului, pe unde se vedea șerpuind Dunărea. Zăvoiul era arămiu și sălciilor le căzuse frunza. Se cernea peste toate

o ceaţă străvezie. Miresme amărui se înălţau din împrejurimi. Mirosurile de scoarţă de plop şi salcie, de pelin şi frunze putrede se amestecau cu acela umed al mlaştinilor. Balta Berceleiului se întindea cît vedeai cu ochii, din dreptul satului Flămînda şi pînă dincolo de viile Bulgarului. Foşnea pădurea de trestie şi papură şi aducea parcă, de pe întinsul ei, o melodie fără cuvinte. Zgomote nelămurite îi stăruiau în urechi lui Anton ca un oftat prelung. Privea cum soarele se rostogolea spre sfinţit. Razele lui atingeau cîmpiile pustiite şi aruncau reflexe purpurii aşternîndu-se pe faţa apei ca un polei de plumb în flăcări. Se vedea, undeva, departe, şi Oltul. O stare de mulţumire îi cuprindea întreaga fiinţă : o bucurie neînţeleasă îl cotropea. „Parcă plutesc ! îşi zicea cîteodată, pesemne că asta se cheamă fericire."

Cînd nu lucra în port, la încărcatul şlepurilor cu cereale, citea, ori stătea de vorbă cu Andrei şi cu Cristina. Se cufundase în istoria acestor locuri, ajutat de Andrei. Îl însoţea în vale, unde cu migală şi grijă scoteau la iveală rămăşiţele turnului ridicat pe vremea cînd legiunile romane cuceritoare ajunseseră pînă aici. Era una din multele aşezări romane, durate de-a lungul Dunării, pentru stăpînirea şi exploatarea acestor locuri fertile.

— Zici că şi aici a fost un turn al lui Justinian ? întrebase Anton.

— Aici a fost aşezarea militară cu numele de „Turis" a lui Traian de pe timpul lui Justinian, Traian Decius, începea Andrei, cu vădită plăcere. Iată ce a mai rămas din vechea aşezare. Să ştii că ne găsim la aceeaşi distanţă de gura Oltului şi linia Dunării, cam la cinci sute de metri. De pe vîrful turnului am fi văzut ca-n palmă Dunărea şi Oltul. De aici, de jos, le ascunde zăvoiul des ca peria, dar de sus, orice strajă putea supraveghea toată întinderea pînă departe, la plopi. Uite acum, probă de construcţie să ţină două mii de ani. Ruinele acestei cetăţi ne arată că pe lîngă o zidărie mai nouă, de piatră moale, adusă de peste Dunăre, cărămizile late şi tari ca piatra, mortarul care şi acum e ca fierul, apeductele, tot ce vezi aici, de la romani e ! Numai ei ştiau să facă asemenea construcţii. Tot drumul lui Traian, pe mii de kilometri, a fost pavat cu astfel de cărămizi. Aşa a fost scos la iveală,

de aici, din dreptul comunei Traian și pînă dincolo de munte, la Bran ! Țăranii arau pămîntul și gura fierului de plug se spărgea în cărămizile drumului făcut acum aproape două mii de ani. Uite, aici, ce crezi că era ?... Acum e o movilă de pămînt și o colibă pentru adăpostul pîndarilor de vii. Copacii bătrîni de sute de ani au fost tăiați. A mai rămas lăstărișul ăsta care înecă tot. Un turn de pază, din aceeași cărămidă fără moarte. Vezi ? Vîntul, ploaia, înghețul n-au ros atîta cît planta. Fii cu băgare de seamă. Rădăcinile lor sînt cele care au distrus zidurile vechi, dezagregîndu-le. Săpăturile sînt foarte grele, mai ales că, din loc în loc, căutătorii de comori au lăsat numai gropi. Ce să-ți mai spun ? Cîtă piatră și mortar nu s-au cărat de-aici pentru pavatul curților la negustorii din oraș ! Zeci, sute de vagoane ! Îți dai seama cît mortar și cît pietriș au fost aici ?... De jur împrejurul Turnului, pornind din exterior, era un șanț de nouă metri lat și adînc de trei, cu pereții verticali, ziditi în piatră cu mortar. Dincolo de șanț, vezi, la înălțimea zidului, este un spațiu liber — berna, de aproape șase metri și jumătate... Apoi vine zidul turnului, care atît se mai păstrează, cît vezi. Pe aici era intrarea în turn. Știi cum am remarcat-o ? Traseul bazei pe care e așezat turnul are o formă poligonală. Probabil un exagon, cu una din laturi mai mici, latura intrării, adică aceasta !

Andrei cunoștea acum piatră de piatră vechea construcție. Învățase să descifreze cu migală inscripțiile și strîngea cu pasiune fragmente de sculpturi din arhitrava edificiului, console, piedestale de statui, cărămizi cu inscripții, bucăți de mortar, în care rămăseseră săpate chipuri și efigii. Se lumina la gîndul că într-o zi toate acestea își vor ocupa locul cuvenit într-un muzeu de istorie și arheologie al județului. Citi pe un soclu, al unei statui, pe care miile de ani ori numai sutele de ani o făcuseră pulbere, frînturi de cuvinte pe care le adunase într-un nume : „împăratului Caesar Caius Messius Traianus Decius Pius Felix neînvinsul Augustus pontifex maximus... părinte al patriei, proconsul, restaurator al disciplinei militare, întemeietor al orașului sacru, întăritor al speranței romane".

— Pe toate le consumă pămîntul şi focul... îi spuse într-o vreme Andrei. Toate pier o dată cu viaţa... Oricum, anticii erau realişti şi sinceri !...

— Erau mai degrabă practici, explică Anton, fiindcă fiecare se gîndea numai la el. Sînt mai puţini cei care au trăit şi pentru binele obştesc şi asta pentru a-şi vedea din viaţă numele strigat pentru laudă şi încoronare la sărbători, sau pentru a-şi dura statuie. Dar de construit au construit, şi lumea a folosit.

— Ăsta-i adevărul. Uite, aici am descoperit o inscripţie pe un bloc de marmoră, o laudă lui Iulius Capito, arendaş al vămii publice din Illyricum şi de pe malul Thraciei... Pentru faptele lui a fost distins cu toate onorurile senatului coloniei Ulpia, cu toate insignele virale şi decurionale, de către senatul coloniilor din Panonia superioară, Moesia, al Ulpiei Traiane, a sarmisegetuzenilor din Dacia superioară.. „E strîmtă casa cea veşnică, spuneau strămoşii noştri romani, dar dacă pămîntul nu apasă prea greu, somnul celor ce se odihnesc va fi liniştit !"

— Hai să le spunem „fie-le ţărîna uşoară ?" şi să-i lăsăm în pace, zise Anton, în chip de încheiere.

Dar Andrei nu sfîrşise. El se întorcea greu din tainele lumii antice, făcută praf, şi oricare ciob pe care-l descoperea îl purta înapoi, în timp, fără greş.

— Interesantă este concepţia lor despre viaţă — zise Andrei, neluînd în seamă spusele lui Anton. La fel credinţa lor despre moarte. Moartea era o pedeapsă, o nedreptate, o nenorocire, chiar şi pentru cei mai obidiţi dintre oameni, o fatalitate, şi de aceea cînd mureau cereau să li se scrie pe mormînt : „Trăiţi fericiţi, vă învăţ eu, cel ce zace sub această piatră, că moartea pe toţi ne aşteaptă. După moarte nu va mai fi nici rîs, nici joc şi nici plăcere." Ştii ce-am citit pe mormîntul unui veteran ? „Cît am trăit am băut bucuros, beţi şi voi care trăiţi"...

— Are dreptate ! cugetă cu glas tare Anton, înveselit. Ce să ne mai jelim atîta şi să ne gîndim la moarte, fiindcă, oricît de tîrziu ar veni, tot vine şi tot tristă e !... Important e ca omul să nu trăiască degeaba, aşa cum se zice : „Faci degeaba umbră pămîntului !"

— Şi cînd te gîndeşti, Toni, cîţi sînt dintre aceştia. În Gallia, pe la sfîrşitul secolului al doilea după Christos, se

spunea că lucrurile omenești sînt ca fructele de lămîi: „Sau cad coapte sau sînt culese necoapte!"

Se mișca, neobosit, de la un zid la altul, culegea pietre, vorbea, fotografia, da cu sapa.

— Sînt niște mizerabili, izbucni el deodată, plin de indignare și exasperat. Spun despre mine, ăștia, stăpînii orașului, spun despre mine că adun potcoave de cai morți. Auzi tu, Antoane, acestea sînt pentru ei, albăstrimea putredă a tîrgului, potcoave de cai morți! Așa mi-a spus domnul Ștefan Antache-Voivoda, cînd m-am dus să-i cer aprobarea pentru înființarea unui muzeu în oraș! Cu ce ochi aș putea să mă uit la ăștia! L-ai auzit pe Voivoda cum se bate în piept și dă cu coatele, urlînd, țipînd că este „român integral"... Și ce cavou și-a clădit în cimitirul orașului! A plătit să-și facă lăcașul de veci din granit, să-i fie ocrotit trupul, să nu fie zdrobit de pămîntul acesta pe care-l calcă, acum, cu nepăsare.

— Și-l ține... bineînțeles..., interveni ironic ca întotdeauna Anton, care știa de la Ioniță Mortu alte isprăvi ale prefectului.

De cînd își îngropase feciorul în floarea vîrstei, Antache se gîndea tot mai mult la moarte. Întotdeauna fusese de părere că e bine să muncești mai puțin și să te desfeți mai mult... și mai ales atunci cînd ai, slavă Domnului, cu ce! Își comandase din viață statuia, pe socoteala județului, convins că nemurirea lui e asigurată. Îi găsise și locul... Locul cel mai de vază din oraș...

— Au aprobat, se uimea Anton de fiecare dată, cînd își aducea aminte, au aprobat să i se ridice prefectului statuie ecvestră și pe soclu să se scrie: „Binefăcătorului din moși-strămoși, pentru virtutea lui și pentru binefacerea lui către popor".

— Eu nu înțeleg, adăuga Andrei, cum s-a încîrdășit cu el Valerică al lui nenea Dumitrache. Oare să fi uitat cu desăvîrșire al cui e și cîte a îndurat?... A copilărit cu Cristina și erau ca doi frați, nedespărțiți, alergau pe toate coclaurile, prin lunca Oltului și a Dunării... S-au cățărat pe cele mai înalte vîrfuri ale copacilor să găsească ouă de uliu. Au alergat, mai mult goi, prin bălțile toamnei, și iarna se rostogoleau prin zăpadă în chiote de bucurie!... Acum... poartă joben, mănuși moi de căprioară și pantofi de lac!...

Şi ca să-mi înfrumuseţez tirada, Anton, „vacile de pe firmele măcelarilor le salut de departe", vorba nu ştiu cărui poet.

Dar Anton nu se înveselea de gluma lui. Nu-i venea să creadă că prietenul lui, Nedelcuţă, îşi uitase obîrşia, dar ce vedea şi auzea despre el nu-l ducea la altă încheiere.

— Şi zici că Valerică nu e ca ceilalţi ? îl întreba din cînd în cînd pe Marin Oroviceanu, ori pe Andrei.

Dar nu aştepta un răspuns, căci nu putea crede nici într-un fel. Cum era Nedelcuţă ? Ce s-a ales de prietenul său de studenţie ?

— Ai făcut bine c-ai plecat, îi spusese acasă Anton Cristinei, în noaptea spovedaniei lui Marin Oroviceanu. Ai făcut bine fiindcă am luat de la cap povestea cu Voicu Ducan. Oroviceanu mi-a spus totul... S-a adunat în casa noastră multă amărăciune. Am înțeles că în sufletul fiecăruia și-a găsit locul în fel și chip suferința.

— Adevărat, pînă acum eu n-am avut parte decît de suferințe în viață, Antoane... Am rămas orfană de copil. Aveam treisprezece ani cînd a murit mama, și-mi aduc aminte ca acum, parcă o văd : ceasuri întregi petrecea uitîndu-se într-un ciob de oglindă, mirată și îngrozită de paloarea obrajilor și de ochii duși în fundul capului... Se îmbolnăvise, biata, de oftică și scuipa sînge. A tot zăcut în ungherul ei o toamnă întreagă... La moartea ei n-a plîns-o nimeni !... Nici tata n-a plîns !... După înmormîntare, au venit cîteva babe și-au stropit pereții odăii cu var, au deschis ușile și ferestrele și eu am rămas singură și părăsită ca o frunză în vînt !... Tata s-a însurat cu Ana. Nici ea n-avea mamă și tată. Se prăpădiseră în 1913, cînd cu holera... Ana, vai de dînsa, ce putea ști ea, dacă era doar cu cîțiva ani mai mare decît mine. Cum să mă ajute, ce să-mi facă ?! S-a măritat cu tata la optsprezece ani... Mă îngrozesc și acum cînd îmi aduc aminte ziua cînd a rămas, și ea ca și mine, orfană. Au venit vecinii să ia pe umeri cele două sicrie, să le așeze în carul care aștepta în bătătura casei ! Numai eu știu ce era în sufletul meu și de aceea o înțelegeam pe Ana, care era și mai nenorocită decît mine. Eu, cel puțin, îl aveam pe tata ; ea nu mai avea pe nimeni. A fost frumoasă Ana, ce zici ?... Tata a luat-o din dra-

goste... Am pizmuit-o şi n-am ascultat-o. Cum să-ţi fie mamă — că aşa-mi venea acum — mamă ! — cum să primeşti ca mamă o fetişcană cu cîţiva ani mai mare ca tine, cu care te-ai jucat pînă ieri cu păpuşile ! De aceea n-o puteam asculta. Mi-a părut rău, pe urmă, dar nu mai aveam ce face.

— Frumoasă trebuie să fi fost Ana... Eu acum am văzut-o pentru prima oară, zise Anton.

— Cu mine a fost bună şi îngăduitoare ! Trebuie să-ţi spun că eu m-am purtat cu ea ca o netrebnică.. Dar şi ea a înţeles ce era în inima mea, a văzut că luase locul mamei în casă şi în ochii tatei, şi nu m-a pîrît niciodată.

Cristina avea ochii plini de lacrimi, glasul îi tremura, vorba i se îneca în gît. Anton o privi mişcat. Îi veni în minte împrejurarea ei cu Voicu Ducan. Poate că dacă mama ei n-ar fi murit, dacă taică-său nu s-ar fi însurat cu o copilă, Cristina ar fi ştiut să se păzească, n-ar fi căzut în mreaja lui Ducan. Cine însă poate aduce vină unui om că se însoară, Anei că s-a măritat cu tatăl unei prietene, fetei că s-a lăsat înşelată de o iluzie pe care i-o hrănea zilnic în casă, fără să vrea, chiar tatăl ei ?

— Cristina, zise după o vreme Anton, eu cred că tu trebuie să-i ceri iertare Anei pentru...

— Să-mi recunosc vina ?... Vai, Anton, dacă ai şti de cîte ori am făcut-o... Am găsit la Ana mai mult decît iertare, am găsit dragoste. Cu ea am împărtăşit, numai cu ea, nenorocirea mea. Ea a înţeles ce se petrece cu mine. Ce m-aş fi făcut fără dînsa ?... Mă îngrozesc la gîndul că puteam să n-o am lîngă mine. Dar ea m-a înţeles şi a făcut totul ca să-mi viu în fire... Tata ?... ca orice bărbat, mai aspru şi neiertător !

Cristina tăcu tulburată, frămîntîndu-şi mîinile în poală. Se sculă să-şi facă de lucru în altă odaie, unde scormoni îndelung, prin întuneric, în dulap şi în sertare. Se întoarse lîngă Anton, care rămăsese nemişcat pe scaun, gînditor, tăcut. Îl privi lung, parcă aşteptînd de la el un cuvînt, o întrebare. Văzu că el tace şi începu tot ea :

— Eu cred că umilinţele şi necazurile pe care i le-am făcut eu Anei au fost răsplătite de-o mie de ori cu suferinţele mele şi lacrimile ce le-am vărsat ! Ea ştie asta, cu toate că nu mi-a spus niciodată, dar o văd eu, simt eu că

știe cît am suferit și cît am plîns. Anton, să nu mă înțelegi greșit, dar aș vrea să știu părerea ta ! Oare nu-i plătită suferința, ori nu-i de ajuns chinul meu, acuma, după atîta așteptare ?... Sînt fericită că ești lîngă mine, ca atunci cînd îți ațineam calea pe furiș în port și pe malul Dunării. E mult de-atunci, de cînd te-am văzut și am știut că mi-ești drag, și am vrut să fii al meu. Anton, lasă-mă să te țin, să-ți sărut mîinile, nu ochii, ci mîinile, că te-ai întors, că ai venit la mine, întocmai cum te-am dorit cînd eram o copilă și nimic și nimeni nu-mi pîngărise sufletul... și trupul, Anton, cînd eram curată ca o floare, și te iubeam... și nu îndrăzneam să ies în calea ta... Vai, de-aș fi îndrăznit... viața mea era alta, poate... Dar tu ai venit, te-ai întors și parcă totul s-a șters din ce-a fost păcat și groază și chin în viața mea, și acum ești al meu... Lasă-mă să-ți sărut mîinile și să-ți cad în genunchi, așa cum am făcut și în fața Anei... Anton, dragul meu, sufletul meu !...

Vorbind, se zguduia toată, făcea întocmai ce spunea. și Anton o înlănțui cu brațele, ridicînd-o, nelăsînd-o să îngenunche și să-i sărute mîinile, cu buzele ude de lacrimi. O îmbrățișă el cu patimă, o ținu strîns pînă ce se potoli...

— Din ziua aceea, Anton, de cînd ai venit, mi-a înflorit sufletul... De aceea am mai putut să trăiesc. Viața mea, toată viața mea a fost luminată de dragostea pentru tine, de speranța că mai devreme sau mai tîrziu o să te mai întîlnesc... Nici o clipă nu m-am îndoit în privința ta... Ce m-a făcut să mă devotez unui trecător, unui necunoscut, care nici nu mă știa bine ?

Acum vorbea fericită, o bucurie fără margini îi inundase figura. Îl privea pe Anton sorbindu-l din ochi, nemaisăturîndu-se să se uite la el. Se opri pe neașteptate, se încruntă. Întrebă cu glasul deodată stins :

— Anton, de ce te uiți așa la mine ? Tu rîzi de mine ? Crezi că sînt o proastă, o nebună ?

O umbră trecu pe fața lui Anton. O trase pe Cristina lîngă el. Îi șterse ochii încă uzi, îi netezi părul.

— Ce-ți trece prin cap, Cristina ? Cum să rîd, cum să te cred cum spui tu ?... Dar m-a fermecat povestea ta ! Și pe urmă ai uitat că tu însăți ai rîs... Uite, dacă vrei, îți sărut și mîna, așa cum fac copiii care cer iertare... Iartă-mă, Cristina...

Cristina îl privi înduioşată şi izbucni din nou în lacrimi. Vorbi însă calmă, descărcîndu-se într-un oftat :

— Nu mai sîntem copii, Anton, ăsta-i adevărul, nu mai sîntem nici măcar tineri !

Trecerea neaşteptată de la tristeţea chinuită, la această bătrînească resemnare, îl mişcă şi mai adînc pe Anton. El însuşi se simţi deodată gîrbovit, îmbătrînit. Vorbi rar şi trist el însuşi :

— Cristina, să uităm cele ce ne-au înveninat viaţa odinioară. Să ne vindecăm sufletul, chiar dacă îmbătrînim. Eu, care am cutreierat lumea şi cunosc faţa lumii, văd, chiar de la o sută de metri, că eşti stăpînită de teamă !... Trebuie să fim cu ochii în patru, draga mea. Am să-ţi spun tot adevărul despre mine... Eu am fost urmărit de poliţie... Poate şi acum fără să ştiu, mişcările mele sînt supravegheate. Mi-am pierdut o vreme urma, altfel mă înhăţau, poate nici acum ei nu ştiu încă unde mă aflu, nu m-au dibuit...

Anton şovăi o clipă. Nu era întru totul adevărat ceea ce îi spunea Cristinei, dar îi făcea bine lui, să-şi explice în acest chip încremenirea în care stătuse. Nu avu sentimentul că minte, ci că se limpezeşte pe el însuşi, nu că se scuză, nici că se justifică. În sine însuşi hotărîrea cea mare era luată. Urmă convins :

— De aceea stau şi aştept... de fapt nu aştept, ci caut să văd ce e în jurul meu, să nu tîrăsc şi pe alţii după mine, în cine ştie ce năpastă... Pe tine, pe Marin Oroviceanu, pe Andrei... De aceea nu l-am văzut nici pe Nedelcuţă. Cînd l-am cunoscut pentru prima dată la Bucureşti, îmi ziceau Nica Radu Justinian. Fusesem nevoit să-mi schimb numele. Şi chiar aşa, am fost descoperit de poliţie. De atunci m-am ascuns... Altfel... cele ce făceam eu se plăteau cu viaţa... De aceea a trebuit să fug. Am poposit întîi într-un golf, la Heliopolis, acolo unde m-am născut...

Şi Anton văzu aievea, într-o clipă, trecîndu-i prin faţa ochilor, marea bîntuită de furtună, stîncile albe de argint care adăposteau grădinile de o nespusă frumuseţe. În acest loc, parcă uitat de lume, se întorcea acum cu gîndul ca la un ostrov al liniştii. Dar casa părintească n-o mai afla. Flăcări mari îi mistuiau zidurile şi amintirea...

Cristina rupse tăcerea, acoperindu-i delicat mîna, cu mîna ei.

— De ce te-ai oprit, Anton ? Spune ! Spune mai departe...

— Nu mai am nimic de spus, răspunse el. Asta e tot. Abia de acum încolo... are să se întîmple... să înceapă o altă poveste...

Cristina schimbă vorba. Înţelesese că, dacă stăruia, însemna să pătrundă într-un loc unde încă Anton nu lăsa pe nimeni.

— Spune-mi, Anton, ce ai mai văzut prin lume, pe unde ai cutreierat ?...

— N-am mai văzut nimic, răspunse el scurt. Lumea e lume, şi acolo... ca şi aici.

Tăcu iar. Tăcură amîndoi, nemişcaţi. Rămaseră aşa fiecare cu gîndurile lui, pînă cînd din nou Cristina rupse tăcerea.

— Anton, spune ceva, totuşi, orice !... De ce taci ? Eu nu vreau să-ţi cer decît atît cît vrei tu să-mi spui... Nici tu nu mi-ai cerut să scormonesc într-un trecut care încă doare... Cum aş putea pretinde să înviem ceea ce ne-a ars ca focul şi ne-a ucis sufletele ca moartea, ori mai rău decît ea... Să nu te temi, atîta timp cît eşti cu mine !... Sînt destul de încercată de viaţă şi pregătită să înfrunt pe oricine !... Ai vorbit despre Valerică, am să mă duc la el, să-l întreb, ne cunoaştem de copii, cum de s-a dat cu parveniţii care l-au cumpărat, pe care îi apără... Eu nu-l cred pierdut cu totul ! Mai degrabă rătăcit. Altfel l-aş urî toată viaţa ca pe un duşman de moarte ! Aşa i-aş spune şi poate că l-aş trezi... Sînt sigură că m-ar asculta...

Făcu o pauză, apoi, îngrozindu-se singură de ceea ce putuse gîndi, izbucni întretăiat :

— Anton... dar dacă... dacă nu... crezi că ar putea să te... denunţe ?

— Ştiu şi eu ? Oamenii se schimbă uneori atît de mult...

— Mai bine... taci, Anton, nu te du la el, nici eu nu mă duc... Cel puţin pînă îl citim bine. Aşa, n-are cum să te afle ! Dacă stai liniştit, lîngă mine, cine are grija ta ? Rămîi aşa, cu mine, cu noi...

— Da, Cristina, dar am ajuns la capătul răbdării... şi al ruşinii !

Lui Anton i se strînse inima. Își birui tremurul din glas și urmă :

— Luni și luni de zile am trăit așa, cu teama de a fi găsit de poliție, am simțit uneori că-mi pierd puterile. Alteori m-am înverșunat, m-am ascuns și am tăcut. Ce știam eu... că inima, și ea mi-a slăbit ! Acum e din nou vremea să nu mă mai tem... Trebuie să leg un fir pe care l-am rupt prea demult, pe care m-am temut să nu-l uit, și uite că nu l-am uitat... un fir, un drum care nu poate fi uitat niciodată. Tu trebuie să știi totul, Cristina, totul. Să știi, și să fii lîngă mine... Ascultă, ascultă și nu întreba nimic, chiar cînd ai să înțelegi că e vorba despre ai tăi și despre tine și despre orașul nostru de margine...

Acum... stai să fac socoteala, acum cîți ani, nu are importanță, și ai să vezi de ce... Cînd am deschis eu ochii la lume, în portul nostru...

Cristina se cuibări înfiorată în pat. Își sprijini obrazul în palme și coatele pe genunchi. Deschise ochii mari și-i aținti asupra lui Anton, care pornise la drum lung să depene o viață întreagă de om...

Gîndul că Nedelcuță l-ar putea denunța se amesteca în mintea lui Anton cu altul, contrar, că adică toată purtarea fostului său prieten ar putea să fie numai o mască și că el nutrește, în adîncul sufletului, tot vechile planuri insurgente. Nu putea risca, totuși, astfel că lăsă deocamdată pe seama timpului să rezolve lucrurile. În dimineața care urmă povestirii, fu însă din nou răvășit de gînduri și temeri, dacă să o ia de la capăt, cu viața lui agitată, așa cum îi promisese la un moment dat Cristinei. Poarta se deschise și intră în curte Andrei. Anton scăpă în acest chip de nevoia unei hotărîri... Se surprinse cu neplăcere că amînarea continuă a hotărîrii de a acționa într-un fel îi produce bucurie... Entuziasmul tînărului îi făcu bine lui Anton Dumbravă. Îi dădu prilej să măsoare propria inactivitate cu pasiunea unui om abia ieșit din adolescență și atît de dăruit unei cauze. Dar el ? El, Anton Dumbravă ? El ce făcea ? Cui se dăruia ? Ce aștepta ?

Cu toate că-l tulburau astfel de întrebări, convorbirea cu Andrei îl trezi din apatia care-l stăpînea de dimineață. Aruncă o vorbă, ca un fel de scuză, numai ca să spună

ceva și Andrei să nu ghicească starea de confuzie în care plutea.

— În ce mă privește, mi-am petrecut fără plictiseală sau dezgust anii de școală. Viața din liceu și apoi din universitate era plină de fel și fel de excitații și năzdrăvănii, nu-i așa, Andrei ? Pe vremea mea...

Tăcu, fiindcă își dădu seama că abia așa își trăda turburarea și confuzia. Andrei însă nu observase nimic, sau se prefăcuse că nu observă. Își urma cu aceeași volubilitate retorica preferată.

— Desigur, așa-i, ai dreptate, aprobă el, dar amintirile ne apar acum ca o grămadă amestecată de plăceri ușoare și de suferințe... În orice caz, ale mele mi s-au întipărit în minte cu linii așa de vii, așa de adînci și așa de trainice, ca datele unor medalii cartagineze... De exemplu, nu-mi iese din minte profesorul Scondăcescu. Trăiesc și azi totul în cele mai mici amănunte. Îl iubeau toți, deși era necruțător cu cei care nu învățau... Era sever, dar de cîte ori nu lupta să ne scoată din încurcături... S-a făcut mare discuție în consiliul profesoral despre un grup care fusese prins fumînd. O crimă ca asta se pedepsea grav. Eram și eu în grup. Domnul Tache, directorul, ceruse eliminarea noastră pe o lună, fără drept de apel. Profesorii au tăcut toți chitic și au ridicat mîna, adică sînt de acord. Tocmai atunci a intrat pe ușă bătrînul și venerabilul profesor Scondăcescu, și-a luat locul la masă. Fiecare profesor își avea locul lui, păstrat cu sfințenie, la masa cancelariei... Directorul l-a informat de hotărîrea luată... „Eliminare din școală ? Pentru ce ?..." Și au început, abia acum, discuțiile aprinse. „Unde au fumat ? a întrebat Scondăcescu ?" „În closet !" „Păi, zice el, ce vreți pedeapsă mai grea decît fumatul la closet ?... Lăsați băieții în pace și vedeți-vă de alte treburi !..." Așa am scăpat noi de eliminarea din școală !...

Anton tăcea, se vedea că ascultă numai pe jumătate, că mintea lui e dusă în altă parte. Andrei, care-l privise pînă atunci înveselit, se opri din povestire și i se adresă direct :

— Mă uit la tine, Anton, de cînd am venit, și nu știu de ce, privirea ta îmi spune că în inimă tăinuiești o tristețe, un dor !.. Spune-mi, ce e cu tine ? Pot să te ajut cu ceva ? Pot face pentru tine ceva ?

— Așa-i, Andrei, ai dreptate, ceva mă tot chinuiește și tu mă poți ajuta cu ceva. Ce tăinuiesc eu în inima mea? Uite ce! Să știi că te iau martor, mîine, la cununia noastră civilă... eu și Cristina... Îmi mai trebuie un martor!... De ce ai roșit așa și parcă te-ai turburat? Asta ascundeam, tăinuiam în inima mea! Vii să-mi fii martor?

— Mai încape vorbă, Anton!... sări tînărul, îmbrățișîndu-l. Bravo! Bravo ție! Cum să nu viu? Dar știi ceva? Tot e nevoie de doi martori, cum zici. Pot să aduc eu pe cineva? O colegă... adică, mă rog, o prietenă... în sfîrșit... o cheamă Mirela, are să vă placă, să vedeți.

Andrei își dădu seama că s-a încurcat. Nu mai încercă s-o dreagă. Se întoarse pe călcîie și o zbughi pe ușă, în timp ce dinăuntru Anton striga după el, printre hohote de rîs.

— Nu uita, Andrei, la amiază, la douăsprezece, te așteptăm.. cu martorul tău, cu Mirela, altfel... altfel nu se poate face cununia... Andrei, ascultă, Andrei... cu Mirela cu tot...

CAPITOLUL XVIII

Toamna a trecut repede. A venit iarna, înghețînd inimile cu alte ştiri îngrozitoare, troienind casele pustiite de bărbaţi, unde se cuibărise durerea şi ura. Au trecut săptămînile şi lunile şi a venit din nou primăvara, primăvara anului 1944. Anton îşi petrecea zilele şi serile acasă, alături de Cristina. Încă nu se obişnuise cu gîndul că se întîmplase cu el o minune. Era căsătorit, avea un cămin. Cristina îl înconjura cu o dragoste ocrotitoare, caldă, uimită şi ea de atîta fericire ce se cuibărise la ei. Dacă se întîmpla să nu se vadă un ceas, nu le tihnea. Orice îşi vorbeau, se ascultau unul pe altul cu un zîmbet blînd şi liniştit şi ar fi stat aşa, fiecare, ceasuri în şir ; Anton se ţinea departe de larma tîrgului, mai ales că de atîtea luni încă nu-l părăsise grija că într-o bună zi o să dea peste el poliţia... Presimţiri sumbre îl mai nelinişteau însă din cînd în cînd şi Cristina suferea pentru el, agitaţia lui o răscolea şi o făcea să i se strîngă inima. Se ferea ca el s-o găsească îngîndurată. Nu ştia că el de mult luase legătura cu organizaţia hamalilor, dus acolo de Marin Oroviceanu. Nu mică îi fu mirarea lui Anton cînd îl găsi, alături de vechi cunoscuţi tovarăşi, pe Andrei. Toţi pregăteau o acţiune serioasă împotriva şlepurilor nemţeşti care, de cum se desprimăvărase şi dispăruseră sloiurile, începuseră iar să care pe Dunăre, în sus, spre Germania, încărcături uriaşe în mărfuri şi cereale, maşini, prăzi, vite şi cîte şi mai cîte.

Lucrul se petrecea în mare taină şi, în toiul acestor preparative, Anton se decise într-o zi să stea de vorbă cu Valeriu Nedelcuţă, să-şi dea seama în ce fel putea conta pe fostul lui prieten, rebelul de altădată. La ora opt dimineaţa

urcă scara casei somptuoase, unde locuia avocatul. Sună de mai multe ori, pînă cînd uşa se deschise. O femeie bătrînă, slujnica după înfăţişare, cuviincioasă şi curată, apăru în prag.

— Domnul avocat nu-i acasă, spuse ea. Pe dînsul îl căutaţi, nu-i aşa ?...

— Da, pe Valeriu Nedelcuţă, adică... pe domnul avocat, Sînt un vechi prieten.

— Nu-i acasă ! şi bătrîna îl privi cu o neascunsă curiozitate. Era clar că nu-l cunoştea, nu-l mai văzuse pe la avocat şi îl auzea spunîndu-i pe nume.

— Să nu vă fie cu supărare, zise ea, la fel de cuviincioasă, dar cine sînteţi dumneavoastră ?

— Mă întorc eu mai tîrziu, vreau să-i fac o surpriză, la ce oră se întoarce ?

— Nu pot să ştiu, sînt zile cînd nu dă pe acasă... O să fie nevoie să-l căutaţi de mai multe ori, o să trebuiască, fiindcă nu are zile precise cînd stă acasă. Mai ales cu vremurile astea. Poate că-mi lăsaţi numele, dacă spuneţi că sînteţi prieteni... O să se bucure...

— Dar pe unde aş putea să-l mai caut ? stărui Anton, făcîndu-se că n-a auzit întrebarea.

— Domnul avocat are treburi multe... Pleacă şi vine, vine şi pleacă ! Aşa întreabă toată lumea. De unde să ştiu eu, că nu-mi spune mie pe unde se duce !

Anton vru mai întîi să-i lase cîteva rînduri, dar se răzgîndi, hotărît să-l caute şi la noapte. Plecă şi se plimbă o vreme pe străzi singuratice, apoi dădu o raită prin gară. Chiar atunci sosise un tren militar cu răniţi evacuaţi din spitalele Moldovei.

Află numaidecît că localul liceului de băieţi fusese transformat în spital... Vizavi, spitalul oraşului era ticsit şi el. Satele fierbeau şi nu mai voiau să rabde urmările pustiitoare ale războiului. Le ajunsese cuţitul la os. Din căpistere pierise mălaiul, li se rechiziţionase totul. Mai aveau doar ochii, să plîngă după feciorii căzuţi în lupte. Îngroziţi de spectrul foametei, nişte invalizi din nordul judeţului spărseseră magaziile cu porumb din gara Zimbru şi-şi luaseră fiecare cît au putut, un sac, doi, cinci. Au fost prinşi repede şi puşi în lanţuri ; i-a judecat Curtea Marţială. Aceeaşi soartă au avut-o şi cei care şi-au ascuns cerealele

şi vitele, care n-au plătit impozitele către stat. Tinerii se piteau pe sub pămînt, în ascunzători, ca să scape de încorporare. Stăpînirea instaurase pedeapsa cu moartea în astfel de cazuri, pentru cei care sabotau producţia destinată războiului. Chiar şi bănuiala putea să atragă condamnarea la douăzeci de ani muncă silnică. Nu mai conteneau pedepsele. Cei nesupuşi la ordine erau bătuţi măr în piepţele publice, la stîlp, şi apoi lăsaţi mai mult morţi decît vii, pînă venea să-i ridice careva.

Anton Dumbravă simţea în aer, în jurul lui, panica de care fuseseră cuprinşi toţi cei care, cu voie sau fără voie, se puseseră în slujba războiului şi a dictaturii. Într-o seară, venind spre casă, i se păru că cineva îl urmăreşte. „Un străin în astfel de cazuri e suspect şi trebuie să te fereşti de el", îşi spuse. Se gîndi numaidecît să se facă nevăzut, pe vreo stradă dosnică a oraşului. N-a mai stat la gînduri şi a cotit prin labirintul de uliţe şi curţi mărginaşe, trecînd mai întîi pe la Marin Oroviceanu. Nu ştia de ce, dar la el şi lîngă el se simţea întotdeauna în siguranţă.

— Acum sosii şi eu din tură, îl întîmpină bătrînul... Ce să fac ? Sînt de rechiziţie ! Stai jos să-ţi spun ce n-ai auzit !...

— Pe unde umbli, Antoane ? îi spuse Ana, prăpădită şi ea cu firea, intrînd tocmai atunci pe uşă. Cristina e mai mult moartă decît vie, de grija ta. Du-te fuga acasă !

— Lasă, stai aici şi nu te ţine de fusta muierii ! Ai auzit, se dărîmă şandramaua ! îi şopti Oroviceanu. Ne-au adus la sapă de lemn şi acuma au dat-o de mal. Cînd urcam către Piteşti, în gara Zimbru, hărmălaia era în toi... Am vrut să aflu, mă rog, nu tot acolo, astă-iarnă, ţăranii au spart magaziile de porumb ale lui Gaicu ? Le mureau copilaşii de foame... ce să mai facă ? Băieţii cei mari le muriseră muşcînd pămîntul în război, cei de pe bătătură se tînguiau de foame... Pe ăştia, zîmbrenii, i-a apărat Valerică, la Bucureşti ; acolo aflai, în gară. Era s-o pătească omul, fiindcă s-a înfruntat şi s-a clănţănit cu magistraţii militari, uitase pesemne că sîntem în război !... Deştept băiat, Valerică ! am spus eu că nu poate să uite el, aşa, cu una, cu două, umilinţele şi suferinţele îndurate neam de neamul lui ! Ei, acuma să vezi peste ce nimeresc la Zimbru, taman azi de dimineaţă. Cum îţi spusei, în gară mare

larmă și îmbulzeală, nu se vedea om cu om. Ce să vezi, învoitorii pe moșia lui Gaicu, rechiziționați și mobilizați, n-au mai vrut să iasă la cîmp. Prin partea locului, Antoane, să știi că-s oameni mai dintr-o bucată, hotărîți. Au scăpat din iarnă cu pielea întinsă pe oase... Unul s-a luat așa, dintr-o dată, de feciorul lui Gaicu, că el de ce a rămas la vatră ? Că e prea bun de front ! Voinic, cît un plăvan, să tot aibă vreo douăzeci și cinci de ani. Îi făcuse tată-su rost, cică avea nevoie de el la muncile agricole, ca să asigure cereale pentru front. Aș ! Rămăsese ca să se lege de codanele satului și să împuște francul. Chiar așa ! Umbla înarmat și, ca să-și sperie slugile, arunca francul în sus și-l ochea din zbor !... Și cum spun, un învoitor, cu o înfățișare de te înfiora. că l-am văzut, într-o zi, la mînie, s-a luat de el și i-a strigat : „Ne chiorăie mațele, conașule, ne mor copiii de foame, unul l-am băgat în pămînt, doi sînt pe front, și mai am doi acasă !“ Ăsta, omul, nu era singur, strînsese împrejurul lui tot satul. Celălalt, feciorul lui Gaicu, fără să-și scoată măcar mîinile dintr-o bucățică de pantaloni, că se purta cu pantaloni scurți, i-a strigat ca s-audă toți : „D-aia n-aveți, de puturoși ce sînteți !“ Atît le-a trebuit oamenilor, au început să-l huiduie, că împușcă francul pe bătătura satului, că nu stă și el pe ogor, colo, să-l usuce soarele... nu ară, nu seamănă, și, slavă Domnului, era cît un taur de voinic... Ăla, Gaicu ăl mic, să tacă ? De unde ! Se învîrte ia așa în loc ca o sfîrlează, cu arma în mînă, ca să sperie gloata și strigă : „Vorba, slugoiule !...“ Ăia — nimic, încep iar să huiduie, unii rîd, alții îl ațîță pe cel cu „slugoiule“, ăsta, îndîrjit, se dă spre el, spre al lui Gaicu, și zice tare : „Slugoi, zici ?“... și-odată-și rupe zdreanța de cămașă, de rămase gol pieptul galben ca de mort, să-i numeri de la distanță coastele ieșite în afară ca niște cocoașe... Se îngroșa gluma. „Păi, zice ăsta cu cămașa, așa e, noi de-abia ne tragem sufletul de sărăcie, jandarmii ne-au strîns și pumnul de mălai ce l-am avut în căpistere, și dumneata, vorba ceea — cît un plăvan, cu magaziile pline la spate, adunate cu sudoarea noastră, îți convine să ne faci slugi...“ Se găsește și o femeie, o bătrînă, cum o fi fost, necăjită și ea, ce mai, îi striga din mulțime, pițigăiat : „Umbli ziulica toată cu cotoaiele goale fără nerușinare, de ți se văd toate alea în bucățica de pantaloni, mai mare ru-

şinea, că treci pe lîngă fete şi neveste!" Domnişorul, încolţit din toate părţile, se face roşu, pe urmă negru. Tot sîngele îi venise în obraz. Nu de ruşine, cică îşi muşca într-una buzele, cît de ciudă şi de frică. A început şi gloata, întărîtată, să ţipe: „Voi, voi ne judecaţi, ne judecaţi, trîntorilor, janghinoşilor!" L-au încolţit pe Gaicu ăl mic din toate părţile, i-au înfipt mîna în cureaua pantalonilor şi în scurt l-au dat de pămînt, cît era el de ţeapăn! Îşi găsise naşul! Doi rumâni i-au înfundat gura cu o zdreanţă de cămaşă... Astea toate, într-o învălmăşeală să zvîrli un ac şi să stea în picioare. Au năvălit asupra lui şi i-au făcut pantalonaşii praf, de l-au lăsat gol-goluţ, cum l-a făcut mă-sa... „Adu şomoiogul ăla de păcură, de la carul meu, strigă unul... şi căldarea cu păcură!" Ăla, Gaicu ăl mic, zăcea la pămînt cît de namilă era, şi tremura, zicea că-l omoară. Nu l-au omorît, să vezi. „Ţine-l bine, Ioane, ori Tudose", cum o fi zis, strigă ăla cu şomoiogul şi cu păcura, şi l-a mînjit din cap pînă-n picioare. „Unge-l bine, drac să fie, cum e el de la Dumnezeu", strigă careva, şi aşa vin toţi, se bucură, se descarcă. „Adu şi streangul de la boi să-l împachetăm bine..." mai strigă ăla care-l vopsea. L-au legat, l-au sculat în picioare şi i-au dat drumul, să se ducă plocon la tată-său, Gaicu ăl bătrîn. „Aoleo, maică, e numai bun de pus sperietoare, pe şura de paie!" chiuie o femeie, care se înghesuise şi ea să vadă cu ce se omoară rumânii acolo. „Fugi d-aici, fată, zise către fie-sa ori nepoată-sa, fugi, ce, vrei să te spurci uitîndu-te la zgaibele lui?" „Ptiu, drace! se închinau altele şi mureau de rîs; ce-i făcuraţi, mă românilor?... Văleu, că urît mai e! Să nu dea boierul peste voi, că-i prăpăd. Luaţi-o care încotro!"

Marin Oroviceanu se înfierbîntase povestind. Nu fusese faţă la întîmplare, aşa că punea destule de la el şi se bucura şi rîdea cu hohote, molipsindu-i şi pe ceilalţi. Anton, care-l asculta, îşi făcea în cap tot felul de socoteli.

— Nu mai e mult, Antoane, tată! se domoli bătrînul. Vezi, vorba ceea, să nu te îneci la mal. Să fii cu ochii-n patru şi după ce isprăveşti în port ce ai de făcut, vii cu fereală acasă, ca şi cum usturoi n-ai mîncat, gura nu-ţi miroase. Nu simţi?... Asta-i, cînd mulţimea îşi iese din fire şi dă pe din afară, înseamnă că-i gata! Acuma du-te, că

de-a adevăratele Cristina s-o fi dînd de ceasul morţii. La bună vedere şi vă aşteptăm mai pe seară.

Cînd ajunse acasă, Anton o găsi pe Cristina în poartă, tulburată, plînsă... Nu-i zise o vorbă, n-o întrebă nimic. O cuprinse doar de mijloc, o trase către el, îmbrăţişînd-o şi purtînd-o ca în vis pînă în odaie. Cristina se lăsa moale, istovită, în acelaşi timp bucuroasă că-l vedea lîngă ea.

— Anton, să nu mai întîrzii, să nu mai treci pe nicăieri în drum spre casă, că eu mor de spaimă. Socotesc vremea clipă cu clipă, număr paşii tăi, şi cînd n-ai ajuns, atunci cred că te-au luat, că ţi s-a întîmplat ceva. Ascultă-mă, Anton. Pleci pe urmă din nou, dar vino întins acasă, de la schelă...

Lui Anton îi plăcea să rămînă ceasuri întregi singur, nemişcat la fereastra casei, ascultînd parcă scurgerea vieţii... Se făcea cîteodată o linişte de mormînt. Nici o uşă nu mai scîrţîia, nici ţînţarii parcă nu mai zburau, la casele din jur asemenea... Înfundătura unde stăteau era liniştită cu desăvîrşire. Din cînd în cînd doar cîte o căruţă trecea şi tulbura liniştea parcă accentuînd-o. Încolo, nici o maşină, nici un precupeţ, care să strige negustoria lui. Anton nu se mai sătura de pacea, de care avusese mereu atîta nevoie. Soarele se călătorea încet pe bolta ca de aluminiu încins şi norii de forme ciudate pluteau lin către Dunăre. În grădină crinii îşi risipeau parfumul şi fiecare frunză creştea şi se întindea în largul ei. În această linişte toate grijile lui se topeau ca zăpada sub razele soarelui. Dar, ciudat, un soi de nevoie lăuntrică de agitaţie, de mişcare, nu-i lăsa alinarea să-i fie deplină. Pîndea momentul potrivit ca să-l caute pe Valeriu Nedelcuţă, să aibă cu el o explicaţie deschisă. O vreme se temuse să nu-l denunţe vechiul prieten, dacă-l află. Ajunsese să creadă că nu poate fi vorba de aşa ceva, atîta timp cît avocatul îi apăra în procese pe cei aflaţi în conflict cu regimul. Se hotărî într-o bună zi să-l caute la tribunal. Ajunse acolo la o oră cînd forfota era în toi. Află că Nedelcuţă pleda la secţia penală.

Anton s-a strecurat neobservat şi s-a înghesuit pe o bancă într-o mulţime de lume venită ca şi el să asculte, fiindcă la procesele lui Nedelcuţă se îmbulzea lumea ca la teatru. Se judecau doi fraţi, de zece ani, pentru un metru

de pămînt. Se bătuseră, unul l-a tăiat cu sapa pe celălalt. Zăcuseră în spitale şi nu mai aveau cămaşă pe ei, dar strîngeau bani pentru avocaţi !...

Anton a ascultat absent depoziţii, mărturii, acuzaţii, pledoarii, fără să audă şi să vadă. Procesul era ca atîtea altele, mii şi zeci de mii. Nu l-a interesat nici pledoaria lui Nedelcuţă, ce spunea el, cum îl apăra pe unul din fraţi împotriva celuilalt. „Neagră pîine cîştigă prietenul meu", cugetă el. Dar felul cum vorbea tînărul avocat, retorica lui de tribună îi plăcea. Recunoştea în el stofa unui vorbitor de rasă. Ce anume invoca drept argument şi dovadă nu era deloc în atenţia lui Anton, dar cum le spunea şi le înlănţuia, gesturile, ţinuta, cîntecul frazei, acestea îl cuceriseră. Avu deodată senzaţia că acest om e cinstit, că vigoarea cu care-şi face profesia l-ar fi determinat să pledeze tot atît de elegant şi în favoarea celuilalt împricinat, dar că, dedesubtul acestei legi a meseriei lui, o rezervă de cinste nealterată a omului depăşea tot ce spunea avocatul. Nu mai avu strîngere de inimă cînd se hotărî să-i iasă înainte. Îl aşteptă să iasă din sala baroului, ca şi cum s-ar fi aflat acolo din întîmplare. Îi ieşi în faţă cînd avocatul se aştepta mai puţin. El, Nedelcuţă, era nevoit să se uite în toate părţile, fiindcă toţi îl opreau. În prima clipă nehotărîrea, surpriza, îndoiala i se întipăriră pe faţă. Anton surîse şi-i vorbi cu glasul de odinioară.

— Nu mă recunoşti ? Eu te-am recunoscut dintr-o dată, deşi au trecut atîţia ani de cînd te-am văzut pentru ultima oară ! Bine te-am găsit...

Faţa avocatului se luminase brusc de o bucurie imensă. Dar numaidecît îşi luase iar încremenirea profesional-amabilă. Îl întrerupse politicos :

— Da, îmi aduc bine aminte de dumneata, de la proces. Aveai şi atunci un chip care nu putea fi uitat... O clipă, şi sînt al dumitale...

Îl trase pe Anton într-un birou, se opri în uşă să verifice dacă nu e cineva înlăuntru, apoi se aplecă la urechea prietenului său şi-i şopti grăbit :

— Eşti Nica Radu !... Ştiu. Ascunde-te acum... Să nu ştie nimeni... Vino la mine diseară. La ora zece !... şi-i întinse mîna, apoi îl trase înapoi afară pe coridoarele tribu-

nalului. Aşteptă să se apropie doi cunoscuţi care treceau pe acolo şi, scoţîndu-şi un carnet, vorbi tare să fie auzit :

— Deci, mîine dimineaţă, tot aici, la ora zece, să consultăm dosarul. La revedere, domnule...

Anton îi strînse cu căldură mîna, deşi în grabă. Se strecură prin aglomeraţia tribunalului, deodată molipsit de îngrijorarea lui Nedelcuţă. I se păru că toţi cei care dădeau cu ochii de el îl privesc cu suspiciune. Se înapoie acasă ocolind pe străzi dosnice. Nu-i spuse nimic Cristinei despre întîiul contact cu avocatul. Încercă să citească o carte, dar nu izbuti să se concentreze. Nu putea scăpa de senzaţia neplăcută, că cineva sta în spatele lui şi-l urmărea.

La ora indicată, Anton îl găsi pe Valerică acasă... În hol mirosea a fum de tutun şi albumele, revistele de pe măsuţă erau răvăşite, ca într-o sală de aşteptare a unui avocat cu renume, cum era Nedelcuţă. Se simţea că nu de mult aici se perindase lume multă. Apăru în prag şi vechiul prieten. Anton se ridică, deocamdată precaut.

— Ia loc, ia loc, dragul meu ! îl pofti Nedelcuţă. Dă-mi voie să-ţi recomand pe bunica mea... atît mi-a rămas !...

— L-am mai văzut pe dumnealui. Te-a căutat într-o zi, a spus bătrîna, întinzînd mîna lui Anton.

— De ce nu iei loc ? insistă Valerică. Mă uit la dumneata şi nu-mi vine să cred ochilor. Cum îţi merge cu sănătatea ? Adică ce te întreb eu de sănătate ? Ce faci, ce-ai făcut, unde eşti acum, cu ce te ocupi, eşti căsătorit, ai copii ?... Totul, după cum vezi, totul mi-e necunoscut. Şi ar trebui să nu-mi fie. Uite, Radule, avem toată noaptea înaintea noastră. Să stăm ca în camera noastră de la cămin şi să ne aducem aminte. De cînd eşti aici, la Turis ? Ori eşti numai în trecere ? Dar mai întîi... Bunico ! Unde eşti, buna mea bunicuţă ? Uite, noi ne aşternem la poveşti lungi, de-o noapte, fii bună şi ai grijă de doi oameni care nu s-au văzut de mult şi au a-şi spune totul. Şezi, Radule.

Anton se aşează. Fu bucuros că prietenul lui îi oferea cel dintîi soluţia. Aşa era bine. Îi va spune, la început, că e în trecere prin oraş, că locuieşte undeva în Ardeal, ori în Moldova. Apoi, împrejurările vor vorbi singure...

— După cum vezi, sănătos tun, Valerică. Nici dumneata nu te-ai schimbat, de cînd ne-am văzut ultima

oară !... Treceam pe aici şi aud pe stradă numele dumitale. Zice unul : „Azi pledează Nedelcuţă ! Mergem ?“ „Mergem !“ zice celălalt. Atît mi-a fost. S-au adunat în mintea mea toate cîte au fost... N-am putut rezista ispitei şi iată-mă, cam nedumerit de felul dumitale de azi dimineaţă, dar, în sfîrşit. Eşti, cum spun, neschimbat. Nu te-ai schimbat deloc.

— Ba, da ! Ba da, îl întrerupse Valerică. Şi încă ce schimbare ! N-ai auzit ? Acuma port joben şi pantofi de lac !... Mănuşi moi din piele de căprioară !... Fac politică şi, ce mai tura-vura, trăiesc pe picior mare !... Nu se vede ? N-ai văzut la tribunal ? Joben şi mănuşi. Îmi mai trebuie valet... Pentru asta mă zbăteam, doar, nu-i aşa ?...

Avocatul vorbea cu ironia lui caracteristică şi Anton recunoscu că în adevăr nimic din verva de odinioară nu-l părăsise. Nu socoti, totuşi, prudent să-şi deschidă mai mult inima. Trebuia întîi să-l facă pe Nedelcuţă să-şi deşarte el sacul şi abia pe urmă va vedea...

— Cînd te gîndeşti cît timp e de cînd nu ne-am văzut !... urmă Valerică, socotind pe degete... La urma urmei, să uităm cît e şi să ne aducem aminte doar că, iată, sîntem aici, şi bem iar un pahar amîndoi.

Vorbea şi turna îndemînatec în pahare, distribuia farfurioare şi tacîmuri, trecea de pe platouri pe tăviţe tot felul de bunătăţi aduse de bătrînă.

— Radule, să-mi spui înainte de orice de unde vii acum ?... Adică nu asta... Altceva am vrut să întreb... Dacă... de unde vii acum... ai văzut-o pe... Adică nici asta... Ai venit pentru mult timp aici la Turis ? Radule, uite, mă încurc. Hai s-o dăm de-a dreptul, să nu ne prefacem. Tu încă n-ai încredere în mine, crezi că prietenul tău s-a schimbat, că l-au alterat mănuşile de căprioară şi jobenul şi pantofii de lac. Să nu crezi asta, prietene, să nu crezi. Dar între lupi, trebuie să urli ca ei, altfel te sfîşie. Aşa, mai bine îi hărţuiesc eu pe ei... Că poate ai aflat. E război aici, lucru mare... Le stau ca sarea-n ochi, dar n-au ce se face. Şi nici ginerele lor n-am să fiu — că şi asta vor, să mă tragă la matca lor, prin fuste, prin alcoave. Degeaba... răfuiala mea cu ei e de altă natură... Radule, nimic n-am uitat din ce-am jurat noi odată, nimic. Numai că tu ai ales un drum şi eu altul. Vrei să-ţi spun ceva ? Ca să înţelegi

că am fost totdeauna loial cu tine... Dar mai întîi încă un pahar şi o înghiţitură. Stai să aduc eu altceva, mai bun, cum nu gustă nici boierul Antache, cu toată nemţăria lui. O clipă, că-i ici după uşă...

Anton era copleşit de torentul prietenului său. Îl regăsea aidoma ca odinioară, şi se lăsă cu plăcere la voia întîmplării... Simţi că îl aşteaptă surprize la care nici nu visase.

— Mă asculţi... Radule ? izbucni Nedelcuţă intrînd. Vezi tu ce am eu în mînă ? I-am sustras prefectului tot transportul ăsta şi l-am trecut pe numele meu, dintr-o învîrtitură de condei. Să guşti şi să juri că în viaţa ta n-au simţit buzele tale şi n-au văzut ochii tăi asemenea licoare. Să bei şi să uiţi şi cum te cheamă... Apropos... Radule, n-am priceput niciodată de ce te-ai ascuns tu de mine, dar de vreme ce ai făcut-o, am respectat dorinţa ta... A venit vremea însă ca să ştii că prietenul tău îl iubea pe Anton Dumbravă, atunci cînd îl îmbrăţişa pe Nica Radu... Lasă-mă acum s-o fac aşa cum trebuie... Te superi ? Vezi, de aceea ziceam adineaori că am fost loial cu tine... Mă asculţi ?...

Anton rămase o clipă descumpănit de noutate. La aceasta chiar nu se gîndise. Aşadar, de asta îi tot povestise Nedelcuţă despre cele petrecute la Turis, despre oamenii de aici, ca să-l facă să se dea pe faţă. Dacă Anton n-o făcuse, prietenul său nu trădase nici o clipă înţelegerea.

— În adevăr, Valerică, asta mă uimeşte... De ce nu mi-ai spus niciodată că ştii cine sînt ? Cum de te-ai prefăcut atît de perfect ?

— Dar tu cum de ascundeai atît de bine pe Anton Dumbravă sub numele lui Nica Radu ? Am văzut că ţii taina şi mi-am zis că vei fi avînd motivele tale. Am aflat pe urmă, cînd m-au interogat, după fuga ta, că aveai suficiente motive şi să te ascunzi şi să dispari. Să ştii că aşa mi-a fost mai uşor să neg totul, să spun că eu nu ştiu decît pe Nica Radu şi că în viaţa mea n-am auzit de Anton Dumbravă. În sfîrşit... spune-mi ce faci acum... Unde eşti, de unde vii, ce-ai făcut de cînd, vorba ceea, nu ne-am văzut, căci multă vreme a trecut...

Anton încă nu-şi revenise din surpriză. Îşi dăduse seama însă că nu mai era cazul să prelungească vechiul teatru, alungă de la el gîndul, care-l încercase o clipă, că poate

tocmai Nedelcuță îl denunțase atunci poliției... Dacă ar fi făcut-o, n-ar fi dezvăluit el singur acum că-i știa adevărata identitate. Astfel că răspunse vesel, cu tonul șotiilor din anii studenției :

— Mă întrebi ce fac și de unde vin. Hai să-ți fac și eu o surpriză cam ca a ta. Am venit de mai multe luni aici la Turis și acum sînt, nici mai mult, nici mai puțin, decît ginerele lui Marin Oroviceanu... M-am însurat cu Cristina...

Valeriu Nedelcuță făcu ochii mari și rămase cu sticla în mînă, stupefiat.

— Asta-i mai bună decît toate, explodă el. Ginerele lui... Bărbatul... Bărbatul, cum ai zis ? al Cristinei ? Doamne, cum se potrivesc lucrurile. Bunico, vino încoace să auzi ce n-ai auzit... Păi eu și Cristina eram ca frații... adică, ce eram ! sîntem ca frații, măcar că nu ne-am văzut de-o viață. Păcătos ce sînt, și să nu mă interesez eu ce face Cristina ! Așa-i cînd te încalță pantofii de lac, îți încătușează mîinile mănușile de căprioară și-ți ia capul jobenul lui Antache. Radule... adică Antoane, lasă-mă să-ți zic așa... se vede că tot m-am schimbat, și încă bine, de nu m-am dus s-o văd pe Cristina de astă-toamnă... Stai o clipă... erai la ea cînd am fost ultima oară ? Veniseși ? Te-ai ascuns de mine ?

— Nu m-am ascuns, mi-a spus Cristina că ai fost pe acolo... La cîteva zile picam și eu de la drum lung...

Nedelcuță se zbuciuma ca un cal în ham. Nu putea accepta noutatea. Umplu paharele, îl dădu pe al său peste cap, îl umplu iar și-l bău, înnoi sticla, sporovăind fără încetare.

— Ei, asta zic și eu surpriză... Anton, băiatule. Cristina... Cine-ar fi zis !... Adică ce zic eu, cine-ar fi zis ?.. Doar știam că după tine oftase fata mereu. De ce ar fi de mirare că... Și totuși, uite că mă mir... Bravo, Radule, Antoane... Mă bucur și-mi vine să plîng, pentru Cristina, pentru tine, și uite, plîng și pentru mine... Bunico, vino odată să-l vezi pe Anton Dumbravă... bărbatul Cristinei... Cum de nu l-ai recunoscut cînd a venit aici ?..

— De unde să știu eu ? Cîtă lume intră aici... Și cu ochii țintă la Anton, zise : Ia ridică-te, maică, să te văd mai bine !... Se vede că nu mai ești tînăr, dar tot chipeș !...

Anton se sculă și dădu să-i sărute mîinile.

— De ce mîinile ?... Sărută-mă pe mine, dacă nu-ţi pare prea urît un obraz zbîrcit de femeie bătrînă...

Valerică nu-i lăsă o clipă.

— E ginerele lui Marin Oroviceanu, bunico, auzi ? E bărbatul Cristinei. Stai să te sărut şi eu, şi să-l sărut şi pe el. Şi să mai zici că nu se petrec şi lucruri bune pe lumea asta...

Bătrîna se cruci :

— Cuuuum ? Ce zici ? întrebă ea încremenită... Bărbatul Cristinei ? şi se emoţionă deodată atît de tare, că se lăsă moale pe un fotoliu, cu ochii în lacrimi. O sprijini Anton să nu cadă.

— Doamne, copii, să vedeţi minune, izbucni şi ea în lacrimi. Mama lui Valerică, Dumnezeu s-o ierte, era vară cu Marin, şi eu eram nelipsită de la ei. Băiatul lui, Andrei, pe braţele mele s-a născut şi a crescut, strengarul !... Şi Cristina, tot aşa, cînd eram ceva mai tînără. Ce mîndru mai era Marin !... De bucurie i-a mai prins la salbă nevesti-si trei galbeni mari, de aur, cînd s-a născut Andrei. Acum s-a făcut băiat mare !... Asta e, ce trăieşte, creşte... Tare mi s-a făcut dor să-l mai văd !... Dar Cristina ? Ea ce mai face ? A trecut, săraca, prin zăpor mare. Slavă Domnului că nu s-a lăsat, că a ieşit la un liman.

Anton dădu calm explicaţiile potrivite.

— Andrei este student la Bucureşti... Peste un an, ba chiar anul ăsta termină facultatea şi, cine ştie ? Iar Cristina, ce să spun ? E acum nevasta mea. Altfel... cum o ştiţi...

— Eu... de-abia mă mai mişc... Împlinesc în curînd, cîţi ani, Valerică, fă tu socoteala, că eşti tînăr. Optzeci şi unu de ani !... Iaca... eu trăiesc şi Anica, maică-sa, a putrezit de mult !... Şi cît a dorit, săraca, să-l vadă pe Valerică om mare !... A murit... şi chinuită a mai fost în viaţă ! Rău a mai trăit cu Dumitrache ! Abraş om a fost Dumitrache !... Îmi pare bine şi mă bucur că băiatul, Valerică, nepotu-meu, e de ispravă !... Nu seamănă cu taică-său. Cu maică-sa seamănă... Să fi trăit Anica...

Pe bătrînă o podidi plînsul. Îşi şterse repede ochii şi se sculă :

— Dar bine, maică, l-ai servit cu ceva ?... Dacă aţi mîncat, să vă fac o cafea !... Şi sări sprintenă din fotoliu. Doamne,

Dumnezeule ! A venit la noi Anton, cine știe de unde, și să nu-i dăm nici o ceașcă de cafea ?...

Bătrîna îl mîngîie pe obraji pe Anton și ieși repede. Se întoarse o clipă să mai spună ceva.

— Nu fiindcă m-am gîndit la moarte, dar vreau să mai trăiesc vreo zece ani măcar, să-l văd și pe Valerică însurat și cu copiii mărișori... Cine să aibă grijă de el, că el, mamă nu, tată nu, se prăpădi și bietul Dumitrache, taică-su, om abraș, dar bun la inimă. Lui îi seamănă băiatul... Așa sîntem noi... Bunicul tău spunea că avem două rînduri de vine !...

Rămași singuri, Valerică trecu din nou la potopul lui de întrebări :

— Îți aduci aminte de întîlnirile noastre !... De nopțile cînd îmi citeai *Poemele mătăsii !* Dar de Paulina mai știi ceva ?

— Am trecut pe la ea, în drum, venind încoace astă-toamnă. Am aflat că fusese arestată...

— Paulina arestată !... se uimi Valerică. Dar ce-a făcut ?

— Nu mai știu, după ce-am plecat nici nu i-am scris, să nu aibă vreun necaz. Dar tot a avut. O fi fost bănuită, o fi mers și ea pe drumul meu... Încă n-am aflat...

— Biata Paulina, biata Paulina ! oftă Nedelcuță. Poate că acum, cînd noi vorbim despre ea, nici nu mai e pe lumea asta ! Să știi, Anton, sînt venite niște dispoziții draconice. O simplă bănuială, și te-a și înșfăcat... apoi, Dumnezeu cu mila !... Dar tu, tu ce-ai făcut în tot timpul ăsta ?

Anton nu răspunse la întrebare. Încă simțea nevoia să fie precaut, sau se jena să spună că, după ce plecase din București, își încetase orice activitate, pînă mai înainte cu cîteva săptămîni.

— Am trecut pe la căminul studențesc, zise el, pe gînduri. De acolo am încercat să-ți iau urma. M-am zgîit la copacul din curte, să-ți mai văd zdrențele agățate de fiecare ramură !...

Valerică încă nu-și revenea din uimirea lui.

— Nu, nu-ți dai seama ce mare bucurie mi-ai făcut, venind astă-seară pe la mine !... spuse el cu sinceritate. Știi, Anton, mă tot gîndeam să tai toate legăturile mele cu ei, să-mi văd de avocatură ca de o meserie oarecare. N-am

crezut nici o clipă în „dreptatea lor", în politica lor. De altfel, nici nu-s așa de legat de ei, cum s-ar părea. Deloc nu-s legat de ei, dacă mă crezi, cu toate că-s mereu între ei. A cam început să-și dea seama prefectul, și de la un timp mă tratează de la distanță, rezervat, cînd nu încearcă să mă angajeze discret în afaceri, încuscriri și altele de astea... Dacă nu aveam o astfel de tactică, mă găseai tot la cămin, în mizerie și fără nici o perspectivă. Și nu mai puteam suporta mizeria, Anton, nu mai puteam. Prea i-am știut gustul și i-am băut otrava.

Vorbiră de toate, de rege și de guvern, de război, de prăbușirea Germaniei lui Hitler, inevitabilă, de viitorul României, de soarta moșierilor, a burgheziei. Nedelcuță se declară, entuziast, gata să devină un comunist fanatic, jonglă cu cele mai importante probleme politice, povesti procese și fapte de culise.

Lui Anton îi plăcea acest om, cu suflet deschis, cam vorbăreț, dar molipsitor în veselia lui.

Tot așa de bine trecu la cealaltă extremă. Exuberanța i se topi, chipul i se întunecă. Tăcu și se cufundă într-o mîhnire fără leac.

Ascultă atent, dar neguros, istorisirile lui Anton despre el însuși. Nu spuse o vorbă, nu tresări cînd află despre teama prietenului său că e urmărit, că nu exclude posibilitatea de a trece frontiera, ca să-și piardă urma...

Nedelcuță asculta cu încordare. Pe față avea întipărită o nesfîrșită suferință. Își șterse obrazul și fruntea de sudoare și parcă aceasta îl schimbă. Privirea i se făcuse iarăși blîndă, dar întristată.

Anton se aplecă spre el. Îi vorbi grăbit, cu glas tremurat :

— Dacă va fi să trec dincolo, nu iau nimic asupra mea. Repet, nu plec decît dacă existența mi-ar fi în pericol și n-ar fi altă soluție. Îmi dau seama că asta ar distruge fericirea mea și ar descumpăni viața Cristinei, nu știu pentru cît timp, poate pentru totdeauna.

Nedelcuță părea că nu mai ascultă ce i se spune.

— Ești fericit cu Cristina ? întrebă el.

Anton făcu un semn nelămurit cu mîna, îl însoți cu o mișcare tot nelămurită din umeri : „Ce să fac ? părea că

spune. Încerc să adun din frînturi un rest de împăcare posibilă cu viaţa." Nedelcuţă stărui însă, neînţelegîndu-l.

— Mi se pare, vorbi el, pradă unui brusc zbucium interior, mi se pare că fericirea pe pămînt nu depinde de noi !...

Anton îl privi lung, nedumerit. Prietenul său se arătă altfel decît şi-l închipuise, nu un răsfăţat al soartei, nu un om mulţumit...

— Depinde şi de noi, spuse el, încet. Numai să nu te căsătoreşti fără dragoste, doar din simţul datoriei, ori din cine ştie ce alte motive... Nu lua o asemenea hotărîre imediat, mai aşteaptă !...

Pendula din antreu bătu ora unu noaptea. Anton se ridică să plece. Îl îmbrăţişă pe Nedelcuţă, strîngîndu-l la piept, cald, abia acum cu sentimentul unei regăsiri. Îi aduse aminte încă o dată de cele ce-i spusese către sfîrşitul întîlnirii. Îşi luară rămas bun, şi Anton se pierdu în beznă...

Ca întotdeauna, Cristina îl aştepta trează, stăpînită de frică. Ascultă fără o vorbă povestirea întîlnirii cu Nedelcuţă şi, frîntă de emoţie, adormi numaidecît. Anton însă nu avea somn. Nu-l frămînta nimic, dimpotrivă se liniştise, i se luase o piatră de pe inimă. În vechiul prieten putea avea toată încrederea. Îi năvăliră în minte tot felul de amintiri, se perindară prin faţa ochilor lui întîmplări vechi, figuri întîlnite, îi sunară în urechi întrebări şi vorbe de tot felul. Nu băgă de seamă că timpul trecea fără oprire, orele se scurgeau şi se apropiau zorile.

Plecă în port, la schelă, dis-de-dimineaţă. Îl luă ca ajutor şi pe Andrei, căci avea să înceapă în acea zi o activitate neobişnuită. Se încărcau, pe şlepuri, zeci de vagoane cu grîu pentru Germania. Toate vasele ancorate la malul fluviului aveau pavilion german cu zvastică. În ziua aceea portul se transformase într-un adevărat iad. În ochiurile de magazii oamenii nu se mai vedeau unul pe altul de praf. Alături, pe chei, în jurul unui tren de marfă nesfîrşit de lung, oamenii mişunau, îmbulzindu-se la descărcare ; pe rampa vagoanelor, Anton prindea sacul de cinci dublę din zbor şi se grăbea cu el spre vas. Andrei da grîul la lopată, cu gesturi măsurate, ritmice, repezi. Mai greu o duceau cei care lopătau grîul înlăun-

trul şlepului, acolo aerul pătrundea anevoie. Praful şi mirosul de mălură îi îneca. După cîteva ore de lopătat, Andrei ieşea ud leoarcă şi cu faţa mînjită de sudoare şi praf, să se odihnească la aer.

Zgomotele se topeau într-un vuiet lung şi sacadat amestecat cu huruitul greoi al vagoanelor care manevrau încoace şi încolo, cu şuieratul şi pufnetul ţevilor de aburi ale locomotivei. Comenzile şi chemările la ordine ale santinelelor germane se încrucişau ca într-un teritoriu proaspăt cucerit. Păreau singurii stăpîni peste tot. Lumea ştia că frontul nemţilor era spulberat şi că trupele hitleriste se retrăgeau „strategic". Unora nu le venea să creadă. Anton se oprea din cînd în cînd să tragă pînă-n fundul plămînilor aerul răcoros al fluviului şi la gîndul că zorile zilei următoare s-ar putea ivi peste prăbuşirea acestei lumi putrede, înfrînte, se bucura şi începea să nu mai simtă oboseala. Speranţa lui renăştea şi Anton era gata să creadă că în curînd monstrul, fiara sleită, care abia îşi trăgea sufletul, va fi doborîtă cu totul.

Se dădu pauza de prînz.

— Andrei, strigă el, vino să luăm ceva în gură. Aici e un loc ferit...

Jos, aproape, curgea domoală apa fluviului, străjuită ca o ramă de trunchiurile sălciilor cu frunzişul argintiu. Anton, cu trupul zdrobit de trudă, pe care şi-o simţea dureros în toate fibrele lui, privea tulbure, ca prin ceaţă, nepăsătoarea curgere a Dunării. Deschise vorba într-un tîrziu.

— Vezi tu, Andrei, firele care se întind de-a lungul liniei ferate, peste balta Berceluiului, coboară în fundul Dunării şi ajung pînă dincolo... Peste tot şi-au instalat comandamente, ei, nemţii. Şi-au conectat aparatele la centrala de aici, a Dunării de jos.

Privirea i se pierdu o clipă pe întinsul fluviului pînă dincolo, pe malul vecin. Apa era galbenă şi din loc în loc se încreţea şi se răsucea în vîrtejuri. În căldura amiezii se stîrni, din senin, un val de aer, care fugări valuri mărunte pe suprafaţa lină a apei.

— Continuă, nu te opri, îl îndemnă Andrei. De ce nu-ţi sfîrşeşti gîndul? Ce e cu firul telefonului nemţesc?

— Dacă l-am tăia ?... zise Anton în şoaptă. Înţelegi ? Le-am încurca socotelile... şi mai ales acum, în panică. Le-am da şi noi de lucru !...

— Bine, facem asta, dar cum ? Nu vezi că nu putem să mişcăm un deget ? Baionetele nemţeşti sînt la spatele nostru ! Uită-te de-a lungul şoselelor, liniilor ferate... Vezi numai şi numai patrulele lor. Se poartă cu noi ca şi cum am fi nişte ocnaşi pe care-i silesc să lucreze sub ameninţarea armei...

Sirena anunţă reluarea lucrului şi din nou începu forfota. Anton şi Andrei se despărţiră şi ei, ducîndu-se fiecare unde-şi aveau rînd şi loc.

— Anton, zise Andrei cu înfrigurare, cînd să plece. Mai vorbim noi despre asta, diseară, nu-i aşa ? Grozav aş vrea să se întîmple ce spui... Nu-i aşa că e serios ce mi-ai spus ? Nu-i aşa că nu te răzgîndeşti ?

Şi se pierdu în cala şlepului nemţesc, să dea mai departe grîul la lopată.

CAPITOLUL XIX

După înmormîntarea lui Grigore, doamna Maricica Antache şi domnişoara Eliza şi-au petrecut vremea mai mult pe la moşie. Ioniţă Mortu fusese de cîteva ori acolo, trimis de prefect şi avea ce povesti. Eliza era mereu frămîntată. Educaţia ei dezordonată, de fată capricioasă, bogată, fără griji, îşi arăta roadele ; nu ştia să se apropie de nimeni. Respingea cu răutate pe oricine, încăpăţînată şi leneşă. Se ţinea mereu într-o izolare desăvîrşită. Se vede că visa numai prinţi, aşa că nu făcea nici o taină din ceea ce aşteaptă şi doreşte familia Ştefan Antache-Voivoda. Singurul ei prieten era Valeriu Nedelcuţă. Apariţia lui o tulbura şi prezenţa lui îi dădea o vervă neobişnuită în discuţii. Obrajii îi ardeau şi rămînea cu ochii aţintiţi la el. O mai ţinea departe faptul că tînărul avocat venea de jos, că era de condiţie scăzută, cum zicea coana Maricica. Aceasta era cu atît mai de nesuportat pentru Eliza, cu cît se răciseră relaţiile dintre tatăl ei, generalul-prefect, şi numeroşii foşti şefi ai partidelor politice, desfiinţate acum cîţiva ani. Aceştia începeau să-l ocolească pe Antache, de cînd cu răsturnarea soartei războiului, se întruneau între ei, discutau, strîngeau tineretul şi-l dăscăleau, îi băgau în cap cîte-n lună şi-n soare. În ultima vreme avocatul lipsea de la sindrofiile familiei Antache, de la partidele ei de cărţi, şi nu se mai lăsa consultat în toate nimicurile, aşa cum avea obiceiul prefectul. Valerică Nedelcuţă ajunsese să fie socotit de protipendada tîrgului drept unul dintre cei mai agreabili băieţi, din cîţi erau atunci. Ce e drept, domnişoara Eliza

era şi ea de părere că e un bun orator, că citeşte versuri ca un actor, cîntă binişor, dansează cu eleganţă şi ştie să joace teatru în lume dacă e nevoie. La cei treizeci de ani ai lui, ajunsese la situaţii înalte, nesperate. Era şi orgolios, dar avea de ce şi mergea înainte curajos şi vesel... Era pe placul tuturor, tineri sau bătrîni, astfel că întreaga familie Antache îl sorbea din ochi. Avea şi un dar de a se purta în lume, mai ales femeile se prăpădeau după el. Poate de aceea, gîndea domnişoara Eliza, Nedelcuţă îşi permitea uşoare abateri de la conduita severă a unor oameni cu ranguri cum erau Antacheştii !... Comportarea lui în general, dar mai ales de la banchetul dat în cinstea avansării prefectului, nu fusese prea pe placul domnilor şi doamnelor din înalta societate a reşedinţei de judeţ. Se făcuse mare vîlvă şi doamna Maria Trişcă, poeta tîrgului şi colaboratoare la ziarul local *Porunca nouă*, continua să-i facă o atmosferă defavorabilă... Fusese informat şi domnul Hans Müller, polizeiführerul comandaturii germane din oraş şi din întreaga regiune. Acesta fusese poreclit „măcelarul de la Dunăre", din cauza figurii lui respingătoare, de călău — o gură mare ca o sapă, cu buze subţiri şi bărbia pătrată, parcă fusese tăiată cu securea, nu cu dalta. Faţa-i era plină de cicatrice.

Numai doamna Maria Trişcă, poeta oraşului, vedea în semnele adînci care brăzdau faţa lui Müller, ca nişte crestături făcute cu cuţitul, gradul lui de bărbăţie. Îi plăcea fiindcă era înalt de un metru şi nouăzeci.

Din prudenţă, dar mai ales pentru liniştea lui şi a familiei lui, „micul mareşal" al judeţului găsi că e potrivit să rupă definitiv relaţiile cu fostul colaborator Valeriu Nedelcuţă, mai ales că el fusese primul care dezertase de la datoria devotamentului fără şovăire faţă de prefect şi fata lui. În noaptea de 19 spre 20 martie, nu mai fu invitat la sindrofia de la moşie unde prefectul adusese din nou, cu neînchipuite eforturi, pe politicienii judeţului, ca să înnoade o strînsă colaborare şi înţelegere în vremuri atît de tulburi. Lipsa lui Nedelcuţă i-a pricinuit domnişoarei Eliza o criză de isterie, care a trîntit-o la pat pentru cîteva zile... I-au fost aduşi la căpătîi cei mai buni medici. Unii au fost de părere că e ceva ereditar. Cu acest diagnostic fusese de acord şi tînărul avocat, care

cunoscuse de-aproape firea fetei, temperamentul ei focos şi chiar avusese parte de momente de mare intimitate... Nedelcuţă glumea pe socoteala întregii familii, fapt care îl îndîrjise şi mai mult pe Ştefan Antache-Voivoda, care auzise. „Desigur, fericirea copiilor depinde de părinţi, ce să mai vorbim!" îi spusese el lui Ioniţă Mortu, care se grăbise să-i povestească lui Anton Dumbravă necazurile abătute din nou asupra familiei prefectului. Doamna Maricica nu voise să audă de aşa ceva, ereditate şi alte minciuni, ea îi reproşa totul lui Antache: „Niciodată n-au avut aceşti copii sprijinul tău, n-au simţit sentimentele tale paterne, n-ai făcut nimic pentru educaţia lor!... M-ai lăsat singură!... Alţi... boieri aduc guvernante de la Paris!... Tu — nimic cu prefectura ta, alege-s-ar praful..." şi începu să plîngă.

— Aşa-i! adăuga moş Ioniţă. Alege-s-ar praful de prefectură şi de moşie şi de domnul Antache, uite că se apropie alegerea prafului şi iese deasupra dreptatea coanei Maricica. Atunci s-o văd eu cît de mult are să se bucure ea, cînd toate or să fie praf, în frunte cu prefectura domnului Fănică Voivoda Antache!...

Domnul prefect era peste măsură de mîhnit de toată întorsătura lucrurilor. Ofta, nu mai spunea o vorbă şi încerca să plece pe furiş, întocmai aşa cum îl admonesta coana Maricica în izbucnirile ei de furie, cînd îi striga: „Laşule, eşti un laş şi un om de nimic!..."

— Ia uite-l cum pleacă! îi azvîrlea ea din urmă. Măcar treci pe la cimitir şi închină-te la mormîntul lui Gregoire, al părinţilor tăi şi al bunică-tii... Cine ştie, poate or simţi din mormintele lor că a mai rămas o fărîmă de simţire în tine... Mai bine ai face un parastas la azilul de bătrîni pentru pomenirea lor!

Altădată o apuca mila şi, cînd îl vedea ieşind, se ducea la el şi-l îmbrăţişa protectoare.

— Du-te! Du-te cu Dumnezeu... îl binecuvînta. Eliza n-are nici în clin, nici în mînecă, vorba ceea, cu avocatul tău!... Merită un bărbat pe măsura ei.

— N-ai grijă! răspundea atunci domnul Antache, îndepărtîndu-se. Are tata grijă de fetiţa lui.

Într-o zi plecă mai devreme de la moşie spre oraş. În trei ore ajunse la reşedinţa judeţului cu trăsura lui trasă

de două perechi de cai ca doi zmei... Era în aprilie şi, de cum se desprimăvărase, nu căzuse strop de ploaie. O ceaţă alburie stăruia în aer şi mirosea a ars.

— Nu ţi se pare că se simte ceva... altfel... ? Soarele a pîrjolit pămîntul, sau ce ? îl întrebase el pe vizitiu. Dar norii aceştia de la Cornul Caprei or s-aducă ploaie...

— Aş !... vîntul ăsta bate a sărăcie, domnule prefect !... Cît despre miros, mă tem că nu numai soarele, dar şi oamenii au dat foc pămîntului !... a sfîrşit el nelămurit.

Ştefan Antache chefuise toată noaptea cu nişte prieteni, care rămăseseră la conac. De două zile, de duminică, o ţinuse într-un joc de cărţi şi într-o băutură, şi uite că era miercuri şi-i părea rău că se rupsese de la asemenea plăcute treburi, pentru obligaţiile de prefect. Privi de jur împrejur cerul boltit deasupra lui. Sumedenie de nori, cu marginile strălucitoare, se revărsau în azur. Rezemîndu-şi capul pe pernele trăsurii, prefectul contemplă nemărginirea cîmpiei, lanurile dispărînd în evantai, răchitele cu lăstăriş galben-verzui. Gîndurile i se perindau încet, ostenite, amestecate, ca şi contururile norilor care se desfăceau în bulgări mari. A închis ochii şi s-a lăsat cuprins de somnia plăcută a drumului. Cînd şi cînd, la hopuri, deschidea ochii ca să vadă aceleaşi şi aceleaşi cîmpii pîrjolite de soare, desluşindu-se prin valul de praf stîrnit de copitele cailor. Cămaşa prăfuită şi slinoasă a vizitiului se umfla de vînt.

Urcară agale dealul dincolo de care se întindea oraşul. Din vîrful Măgurii Gropilor i se desfăşură dinainte o privelişte de necrezut. Oraşul tot era învăluit într-o ceaţă deasă. Limbi de flăcări se zbăteau mai aproape şi mai departe, şi un vaier neîntrerupt se ridica în jur ca un blestem. Ştefan Antache-Voivoda îşi pierduse glasul. Ar fi vrut să întrebe ceva, dar nu ştia ce. Vizitiul vorbi cel dintîi :

— Toată noaptea au bombardat oraşul ! Exploziile se auzeau tocmai de la Voivoda. Ieri au făcut şi Bucureştii una cu pămîntul. E sfîrşitul lumii, domnule prefect... Praful s-alege de noi, domnule prefect... Dacă mai vin o dată, ne-am dus pe copcă...

În urechile lui Ştefan Antache, vorba vizitiului răspundea blestemului rostit de cucoana Maricica : „Alege-

s-ar praful... !“ Muţenia îi pieri deodată ca ştearsă de vînt. Izbucni peste măsură de mînios :

— Şi voi unde aţi fost, dobitocilor ? De ce nu mi-aţi spus nimic, dobitocilor ? Cum de m-aţi lăsat şi nu m-aţi anunţat, vite-ncălţate, imbecili, criminali...

Vizitiul îl lăsă să-şi termine pomelnicul. Cînd îl simţi că şi-a pierdut suflarea de supărare, îi răspunse fără nici o urmă de batjocură în glas.

— Parcă dumneavoastră grija asta o aveaţi ? Parcă puteaţi face ceva, mişca pe cineva, puteaţi opri urgia care se vede ? Cum să călcăm porunca ce ne-aţi dat, să nu vă necăjească nimeni ?

Prefectul privea neputincios spectacolul de jos, prăbuşit pe pernele trăsurii. Făcu semn vizitiului să meargă mai departe. Caii o luară la vale în trap uşor, sforăind din cînd în cînd speriaţi, agitîndu-şi capetele şi mestecînd zăbalele.

Trăsura ajunse la prefectură. Nu-i întîmpină nimeni, nici măcar Ioniţă Mortu, şeful cancelariei... Erau cu toţii la faţa dezastrului... Nici nu urcă bine scările în cabinetul său, odată somptuos, acum cu geamurile făcute ţăndări, cu tablourile căzute, sfîşiate, cu praful întins peste tot, că funcţionarii sosiră în grabă, să-l informeze care mai de care :

— Prăpădul lui Dumnezeu, coane Fănică, izbucni şeful cancelariei, apărut ca din pămînt de pe unde fusese. A ars ca o torţă clădirea liceului ! Americanii, că ei au fost, au vizat biserica de alături, ori cine mai ştie ce, gara, ori regimentul. Că şi acolo au căzut bombe. Era un senin de scăpărau stelele pe cer... Era şi lună plină ! Se vedea totul, mai ales turnurile, toate cele şapte turnuri ale catedralei... Două bombe au aruncat ! Bombe incendiare ! Una a pătruns prin acoperiş, în podul clădirii, şi l-a aprins numaidecît, a doua s-a spart în stradă, pe caldarîm, şi a împrăştiat un lichid alb ca spuma, care lua foc ia aşa, cum cădea. Lumea s-a adunat să dea o mînă de ajutor. Ce să ajuţi, că totul lua foc ! Elevii şcolii au salvat arhiva, atîta au putut, e în curtea bisericii.

Ştefan Antache privea aiurit în jur, ori prin fereastră afară, la clădirea liceului, care ardea încă.

— Şi pompierii unde au fost ?...

— Picior de pompier n-am văzut. Cu ce să vie, că şi pe ei au căzut bombe şi au luat foc. Şi cazarma şi cisternele.

— Servitorii ce-au păzit ?!... Lopeţile, găleţile, scările, depozitul de nisip, toate astea ce-aţi făcut cu ele ? Ce v-am învăţat eu ?

Ştefan Antache simţea că se înăbuşe. Îşi smulgea cravata, îşi rupse nasturii hainei.

— Poveşti, domnule prefect !... se tînguia alături Ioniţă Mortu. Poveşti ! Astea erau pe hîrtie, fiindcă de fapt stăteau la domnul director Guruianu — acasă... Credeţi că l-am văzut toată noaptea ?... Şi-apoi, ce să faci cu cîteva lopeţi şi găleţi, cu doi saci de nisip, la cogeamite bombe...

Prefectul se ridică milităreşte din fotoliu şi se duse, călcînd apăsat, pînă în balcon, strivind cioburi de sticlă sub tălpi. Soarele se călătorea încet, învăluit în fum şi praf.

Dădu cîteva ordine pripite. Ceru să fie chemaţi Bucureştii la telefon, Consiliul de Miniştri.

— Să fiţi dumneavoastră sănătos, Bucureştii e de ieri fără telefon ! îl vesti moş Ioniţă. Ard mai rău decît noi aici. Praful se alege de ei, taman vorba coanei Maricica !

Ioniţă Mortu îşi înghiţi vorbele. Era prea mult, dar prefectul nu auzise ultimele lui cuvinte, pierdute în scrîşnetul ascuţit al sticlei pisate sub tălpi.

Antache îşi recîştigă stăpînirea de sine. Organiză vizita la locul dezastrului, peste două ceasuri, timp în care îşi puse ţinuta în regulă. Coborî acolo din trăsură sub privirile pămîntii şi duşmănoase ale cetăţenilor. Comandantul garnizoanei îşi făcu datoria să-l însoţească. Nu făcură însă decît cîţiva paşi, în pajiştea din faţa bisericii, scăpată ca prin minune de năvala mulţimii, şi deodată tălpile cizmelor prefectului luară foc. Călcase pesemne într-un rest din lichidul înflamabil, împroşcat de bombele incendiare. Flăcările cuprinseră cu violenţă carîmbii şi urcară ameninţătoare, cînd un ostaş de încredere îşi scoase vestonul şi înfăşură cu el picioarele generalului, care se pierduse cu totul. Focul, înăbuşit, se stinse, dar Antache observă pe feţele din jur înflorind zîmbete batjocoritoare. Nu mai putea rămîne acolo. Se urcă, spre mai multă siguranţă, în trăsura care-l aştepta.

A doua zi *Porunca nouă* relata cu lux de amănunte despre eroismul și patriotismul domnului prefect, care nu-și pierduse cumpătul nici cînd flăcările îl asaltau. O altă știre vorbea despre viteazul fiu al directorului Guruianu de la liceu, care, străbătînd singur prin flăcări, a salvat arhiva școlii...

Anton avea să descopere în curînd că întîlnirea cu fostul său prieten nu rămăsese zadarnică. Nedelcuță îl căutase într-o zi acasă, și-i povestise cum se rezolvase, între el și prefect, toată istoria, pe care tîrgul o hrănise luni la rînd, cu privire la presupusa lui căsătorie cu domnișoara Eliza Antache-Voivoda.

Ștefan Antache fusese zdruncinat de moartea fiului său și își îngrămădise, cu patimă de fiară, toată dragostea de părinte asupra unicei fiice. Ceea ce înainte îi acceptase cu greu, acum îi dăruia din belșug, ceea ce se prefăcuse că nu observă la ea, devenise spaimă să nu-i primejduiască viața, o vorbă a ei năzuroasă, un răsfăț, năruia buna lui dispoziție, îl făcea nervos, fricos. Chiar proiectata căsătorie cu Nedelcuță, la care ar fi consimțit bucuros pînă atunci, începea să-i ridice probleme chinuitoare. Astfel că, atunci cînd, venind o dată acasă, îl găsi pe avocat așteptîndu-l, numaidecît se grăbi să aducă el însuși vorba despre fată, ca nu cumva să se lase furați de altele.

— Extraordinar, ideea dumitale a coincis exact, dar absolut exact cu a mea... voiam să stăm de vorbă într-o chestiune... Dar hai mai întîi sus, în salon, să stăm omenește, că despre asta, de !... n-am vorbit serios niciodată... Și-apoi, după aceea să lămurim și cum stăm cu... mă rog... cu purtarea dumitale față de politica mea... Am auzit că nu... că nu-ți... în sfîrșit, că vrei... dar să lăsăm asta pe mai tîrziu... Deocamdată să venim la ce e important ! De cînd n-ai mai văzut-o pe Eliza ? De ce nu vii mai des pe la ea ?...

Prefectul era cît bine dispus, cît încurcat, se bîlbîia și se întorcea mereu la obsesia lui. Însă Nedelcuță tocmai despre asta n-avea de gînd să discute. El ar fi vrut să lămurească altele...

— Despre domnișoara Eliza aș prefera să nu vorbim acum sau, în orice caz, mai tîrziu, cînd vom fi clarificat altele. Eu, domnule Antache...

Însă prefectul i-o tăie pe neașteptate. Era vădit iritat de faptul că Nedelcuță voia să amîne sau chiar să ocolească o convorbire despre fată. Se congestionase brusc la față și izbucni aspru, tocmai ceea ce aștepta avocatul : dacă întîlnirea decurgea într-o atmosferă de veselie, totul se rata de la început. El, Nedelcuță, venise pentru ceartă la prefect și iată că lucrurile o luau de la început pe făgașul dorit.

— A, vrei să clarifici altele ? Altele te interesează pe dumneata acum ? De altele îmi arde mie acum ? Care altele ? Cum altele ? Nu-mi mai văd capul de toate cîte vin asupra mea și dumitale ți-s gîndurile aiurea, la altele ! A, stai, prin urmare, să-ți spun și eu ce altele ale *mele* mă dor pe mine, domnule avocat Valeriu Nedelcuță. Să văd ce-o să-mi răspunzi la astea, nu la altele ale *dumitale*. Să știi că voiam să ți-o spun indirect, pe ocolite, ca să nu te... adică să nu te formalizezi, să nu te lezezi, dar nu meriți nici un fel de scrupule... Altele ? Ei află că am să ți-o spun verde în ochi ! Ehe !... Cu dumneata, omul trebuie să fie cu ochii în patru !... Să-mi declari aici fără ocol : este adevărat că dumneata, care te-ai erijat în favoritul meu, te desolidarizezi de politica mea ?... Asta-i chestiunea, nu altele ale dumitale !

— Concepțiile mele în această privință, domnule prefect, replicase calm Nedelcuță, sînt complet diferite, dacă mă siliți să v-o spun franc, de altfel nu mă sfiesc să o spun, mai ales acum, că sîntem între patru ochi.

Ștefan Antache nu se așteptase la un răspuns atît de categoric. Se îngălbeni, vru să spună ceva, dar îl apucă un acces de tuse și numai cu greu se potoli. Nedelcuță îi adusese apă, îl ajutase să o bea, și asta îl înfuriase și mai rău pe prefect. Cum îi reveni glasul, furia îi spori la gîndul că se arătase slab și mărunt, cu tusea lui, față de avocat.

— Te-am scos de urechi din gunoi și dumneata mă iei pe mine cu concepții diferite ? Auzi neobrăzare !... Ai uitat că ești fecior de chirigiu, de bănicer, de hamal...

— Să știi, dragă domnule prefect — Nedelcuță vorbea cu o ironie protectoare în glas — să știi că nimic nu mă satisface mai mult, ca atunci cînd cineva, oricine ar fi el, îmi amintește originea mea, de muncitor în port !... Ai bă-

nuit că o să mă jigneşti amintindu-mi că tata a fost hamal şi bănicer ? Ceea ce mă scoate din sărite este că tocmai eu, fiul hamalului, am putut trece drept un „favorit" al dumitale ! Nimic nu era mai penibil pentru mine decît faptul că sînt... că eram arătat cu degetul ca unul care şi-a trădat originea şi clasa lui... Şi, de fapt, nu este adevărat, domnule general-prefect ! Dumneata eşti primul care-o ştii ! Nu mă refer la nici un... aranjament de felul celor de care vorbeşte lumea, cu domnişoara Eliza, ci de alte istorii din activitatea dumitale, să zicem de la prefectură, de la moşie, din domeniul furniturilor militare, a aprovizionării populaţiei. Dumneata, domnule Antache, ştii ce acte ai semnat... cîteodată... şi mai ştii că eu nu le-am semnat... că te-am îndemnat la echilibru, la prudenţă... e nevoie să le menţionez ?

Ştefan Antache nu se aştepta la o asemenea întorsătură. Nedelcuţă lovise bine, exact unde era prefectul mai vulnerabil. Furia îi pieri brusc. Se aşeză în fotoliu şi începu să vorbească liniştit, cu cel mai paşnic glas din lume.

— Domnule avocat, ne-am iritat amîndoi. Nu e bine ! N-ar fi mai potrivit să ne oprim aici ?...

Dar Nedelcuţă ştia că, dacă pierde momentul, toate se pot întoarce împotriva lui. Nu luă în seamă propunerea prefectului.

— E rîndul meu să vorbesc, zise el, şi am să profit de această împrejurare. De altfel este, desigur, şi în folosul dumitale... Menţionez că mi-ai cerut să te previn, cînd consider eu de cuviinţă... Ascultă-mă bine, că nu-ţi cer nimic pentru mine. Nu urmăresc decît binele dumitale : Mai întîi să-ţi reamintesc, în legătură cu gunoiul de unde m-ai ridicat, că nu eu ţi-am solicitat servicii, ci dumneata m-ai solicitat. Nu pot să spun că nu am fost plătit cum se cuvine, dar nu mai mult decît ar fi fost plătit oricare alt avocat. Nu te-ai întrebat niciodată de ce n-am vrut participaţie la aranjamentele dumitale ? Îţi spun acum, dacă nu te-ai întrebat singur : ca să pot vorbi oricînd cum vorbesc în acest moment ! E clar ? Însă de prevenit, te-am prevenit totdeauna şi am avut grijă să existe dovezi, pe care nu ţi le enumăr, căci le ştii. Dovezi oficiale, nu baliverne între patru ochi, ca acum ! Mă urmăreşti cu atenţie, domnule Antache ? Am fost slujbaşul dumitale, poate, dar corect, şi

numai pînă la momentul potrivit !... Concepţia dumitale ? Politica dumitale ? Sper că nu vorbeşti serios... Nici dumneata nu poţi să crezi una ca asta !... Auzi ! Politica domnului Antache !...

— Aşa-mi trebuie ! gemu prefectul şi se pocni cu amîndouă palmele peste faţă. Aşa-mi trebuie ! Aceasta e răsplata înţelegerii mele pline de compasiune ! Nu ţi-e teamă că te pot tîrî în mocirlă ? Nu ţi-e teamă că te pot strivi ?

— Dacă mă poţi tîrî în mocirlă ? Cu alte cuvinte crezi că prăbuşirea dumitale mă tîrăşte şi pe mine ? Aici te înşeli, domnule Antache ! Ţi-am pomenit de oarecari dovezi, oficiale, nu discuţii între patru ochi. Ţi-am pomenit că nu sînt părtaş la nici una din afacerile dumitale. Să mă strivești ? Cum ? Şi, de fapt, dumneata pe mine să mă strivești ? Cred că mai exact e invers, că eu te pot strivi pe dumneata, căci sînt singurul care ştie tot şi precis, care am firele, actele aranjamentelor dumitale. De ce am tăcut pînă acum ? Simplu : ca să aflu tot, aşa voi spune... Dar pot să şi tac... depinde de dumneata... Alege ! Eu, oricum, sînt hotărît. Vreau să-mi recîştig, fie şi în ceasul al doisprezecelea, încrederea lumii, şi de aceea nu voi ezita să m-arunc în luptă cu dumneata ! Dar nu eu hotărăsc ce şi cum, deşi amîndoi ştim care poate fi rezultatul. Unicul rezultat posibil.

Antache îşi încercă singura şansă care-i rămăsese : să încerce a-l intimida pe Valeriu Nedelcuţă.

— Cum îndrăzneşti să-mi vorbeşti cu insolenţa asta, tinere ? Uiţi cine sînt ? Uiţi că te pot nimici cu o vorbă şi mîine să te vezi... nu, nu arestat ! oho, ar fi simplu, ar fi salvarea dumitale ! Să te vezi pe front, în prima linie, în bătaia mitralierei... Şi să ştii că o fac, dacă mai spui o singură vorbă obraznică, dacă nu-ţi ceri imediat scuze...

Nedelcuţă simţi că-i fierbe sîngele în vine. Nu se mai stăpîni :

— Domnule Antache, ştii bine că acum şi aici nu mă poţi aresta. N-ai cum ! Că deci voi ieşi din această casă. E suficient pentru mine ! Odată afară, nu mai poţi face nimic. Ştii tot atît de bine. Cît despre front, mă tem că nu mă duc eu la el, ci vine el la dumneata. Cine te va ierta că eşti agentul numărul unu al Gestapoului, aici ? Cine te va absolvi de atîtea fapte petrecute aici cu ştirea sau din

ordinul dumitale ? Dar de cei care au murit pe moşia dumitale, a lui Gaicu şi a lui Bereşteanu ?... Cine a trimis prizonieri pe aceste moşii ? Ştii că au existat oameni paşnici, care au fost înfierați cu „fierul roşu", un semn în formă de unghi, de aproximativ 45 de grade, cu latura mare de un centimetru, îndreptată în sus ? Ai făcut haz cînd ţi-am spus despre cele cîteva fete siluite, batjocorite de ocupanţi şi apoi însemnate cu tuş pe spate. Te-ai gîndit vreodată că putea să cadă victima unor astfel de întîmplări şi fiica dumitale, cînd hoinărea noaptea prin oraş ?

Prefectul ridică brusc mîna, apucă o vază de cristal, o cumpăni în mînă ca şi cînd ar fi vrut s-o arunce în interlocutorul său. O aşează însă calm la loc. Vorbi cu revoltă în glas, ca şi cum ar fi fost jignit :

— Nu ţi se pare că eşti necuviincios ? Că e o mitocănie să faci astfel de aluzii ?...

Nedelcuţă nu se dădu bătut. Vorbi, dînd cuvintelor o intonaţie solemnă, care sună atît de fals, încît prefectul se clătină, ca lovit de un pumn în faţă.

— Nu sînt eu de vină că fiica dumitale a încălcat perceptele nobile ale familiei !

— Cum ? urlă Antache, deodată dezmeticit. Ce-a făcut ? A încălcat... Cu un fecior de hamal ? Cu dumneata ?... Nu se poate ! Nu se poate ! Am s-o omor !... M-a dezonorat !... Am s-o omor !...

Nedelcuţă socoti că e potrivit să lase lucrurile plutind în oarecare incertitudine.

— Cu mine, sau cu oricine — şi te asigur, domnule Antache, că au fost mai mulţi — fapt e că s-a petrecut... ceea ce dumneata numeşti dezonoare. Eu aş zice altfel, dar, în sfîrşit...

Ştefan Antache nu mai putu rezista. Toate se opreau la Eliza. Ar fi suportat o discuţie oricît de lungă şi violentă cu Nedelcuţă despre orice, nu însă despre Eliza. Răbdarea şi puterile lui erau ajunse la capăt.

— Ieşi ! scrîşni el. Să nu te văd... Să nu te mai văd în ochii mei ! Orice, auzi ? orice ţi-aş fi iertat... dar asta nu ! Numai asta nu ! Ieşi afară... cîine ! Şi ce e mai grozav, Dumnezeule !... că nu pot să-ţi fac nimic... Şi cum ţi-aş rupe carnea, bucăţică cu bucăţică, şi te-aş strivi, te-aş sugruma cu mîinile mele... Ieşi !...

Nedelcuță se ridică. Era calm și sigur. Își adună de pe masă țigările și bricheta. Făcu doi pași, spre ușă, în timp ce Antache sta prăbușit în fotoliu, cu fața în palme, zguduit de plîns.

— Domnule prefect, vreau să știu dacă ne angajăm să ne strivim reciproc, indiferent pentru care motive. Dacă încep să mă apăr, dacă-mi scot la iveală dovezile...

Prefectul se uită la el aiurit. Fața îi era udă de lacrimi, răvășită ca de o nenorocire cumplită. O clipă, lui Nedelcuță îi fu milă de el, văzîndu-l în situația de părinte înșelat în speranțele lui. Dar îi veniră în minte toate celelalte cîte săvîrșise prefectul și orice îndurare se șterse din ființa lui.

— Aceasta mai vreau să știu, domnule Antache, dacă începem să ne strivim unul pe altul. Eu sînt gata ! Sau renunțăm ? Sau numai amînăm pentru vremuri mai prielnice ? Fiindcă o răfuială tot vine, și nu eu voi plăti pentru ceea ce s-a petrecut aici, domnule general-prefect !...

— Cum poți fi atît de crud, domnule Nedelcuță ?... Cum poți fi atît de crud ? Nu-ți ajunge ? Nu m-ai lovit destul ? Tot dumneata vorbești de răfuială ?... Du-te și vezi-ți de treabă... Dar să știi că nu te iert... nu te pot ierta... și nici nu-ți pot face nimic din ceea ce ai merita.

— Cît despre răfuială, zîmbi avocatul, ea vine, domnule Antache, vine și fără s-o chemăm noi. Bună ziua... adică bună seara !...

În adevăr, era seară bine cînd ieși afară, în stradă. Se uită la ceas : aproape nouă jumătate. Nedelcuță porni agale spre parcul orașului, să gîndească în liniște la ceea ce se petrecuse. Ca un făcut, discuția cu prefectul îi fugi din minte și gîndurile sale o păstrară numai pe Eliza. Își aminti de banca ascunsă în boschetul parcului de la Voivoda, unde el petrecuse cu Eliza atîtea clipe fericite, unde au băut din cupa în care joacă și fierb vinul și otrava dragostei. Revăzu plimbările de pe alei... tufele de smeură și mure, simți în nări mirosul proaspăt al pămîntului, al ierbii și al sălciilor. Auzi sfaturile pe care i le dădea grijulie coana Maricica : „Nu țineți voi seama de mine !.. Plecați și plimbați-vă... Noi, bătrînii, avem o ocupație pe care o s-o îndrăgiți și voi cînd vor trece anii și-ți fi bătrîni : amintirile. Jucați-vă, distrați-vă, ca să aveți amintiri !“ Și

ei plecaseră, se plimbaseră, îşi creaseră o ocupaţie din a-şi pregăti amintiri pentru mai tîrziu ! Eliza era mereu într-o stare de exaltare, parcă mereu în extaz ! În ochi îi stăruia aievea chipul ei, atît de viu, încît Nedelcuţă tresări, fiindcă i se păru că simte în jur prezenţa fizică a fetei.

Nedelcuţă ştia că în familia prefectului nenorocirea copiilor era de un soi ciudat : ceea ce natura îi refuzase băiatului, lui Grigore, dăruise din belşug fetei, Elizei. De la ieşirea din copilărie, era bolnavă de dragoste, îşi căuta ca nebună partenerii, adesea fără să mai aleagă. Coana Maricica ştia, nu însă şi Antache-Voivoda, care ar fi fost nenorocit. De aceea soţia lui îi ascunsese adevărul, recunoscînd în sine că fata îi seamănă ei, dar îşi convinsese soţul că Eliza trebuie măritată repede. Şi cum cu Grigore lucrurile erau exact pe dos, Antache fu fericit să afle că fata nu-i va da griji în privinţa asta... Cînd medicii pregătiţi de coana Maricica au găsit că soluţia unică a însănătoşirii fetei era căsătoria, prefectul o acceptase imediat. Şi Eliza fu bucuroasă, că poate face ca lumea ceea ce pînă atunci trebuia să ascundă de ochii părintelui ei. Valeriu o fermecase cu felul lui de a se purta, de a se îmbrăca, era chiar geloasă că el cucerise simpatia multor cucoane din oraş şi mai ales a fetelor din clasa a opta, care-i aţineau calea, îmbujorate. Ştefan Antache-Voivoda nu acceptase multă vreme să se pronunţe în favoarea lui Nedelcuţă, şi acesta aflase, de la fată. „Sînt în stare să fac orice altceva pentru fiica mea, dar asta, nu ! Nu, nu şi nu !..." strigase prefectul, bătînd cu pumnul în masă ! Doamnele din anturajul prefectului turnaseră gaz peste foc. Vorbeau despre o eventuală căsătorie a Elizei cu Nedelcuţă, ca şi cînd fata era pe moarte. Se schimonoseau în fel şi chip, dînd ochii peste cap, scrîşneau din dinţi în semn de revoltă : „Ce păcat că biata fată, ziceau ele, a căzut în mîinile unui fecior de căruţaş !..."

După întîlnirea prefectului cu avocatul, în jurul Elizei se formă o adevărată gardă, gata să-i sară în ajutor, s-o păzească de Nedelcuţă.

Nu trecuseră nici cîteva zile şi doamna Antache anunţă că ea şi domnişoara Eliza nu se simt bine şi nu mai primesc pe nimeni... Singurul om de credinţă care mai intra

în casă era acelaşi moş Ioniţă, şi el îi povestea lui Nedelcuţă de fiecare dată ce mai e cu fata.

Eliza îl cerea mereu pe avocat, n-o interesa absolut nimeni şi nimic altceva. Despre cearta lui cu prefectul încă nu aflase nimic, astfel că trăgea nădejde să-l aibă de pe o zi pe alta alături. La început, au prins a-i povesti că Nedelcuţă fusese văzut cu destrăbălatele oraşului, apoi că e plecat undeva la ţară de frica bombardamentelor, că refuză să mai vină s-o vadă. Zadarnice erau toate. O purtau la moşie, o aduceau înapoi în oraş, o înconjurau cu medici şi-o îndopau cu medicamente, dar nici o ameliorare nu se ivea. Fata intrase într-o nouă criză de isterie. Spunea cuvinte fără şir şi fără legătură între ele. Arsă de dorul şi focul lui Valeriu Nedelcuţă, voia să alerge după el, să părăsească totul numai pentru a fi lîngă dînsul. Îi ceru deschis tatălui ei să i-l scoată de unde-o şti pe avocat, că altfel ea înnebuneşte. Antache îi povesti atunci cum îi veni mai bine la socoteală discuţia cu el, dar fata nu vru să ştie de nimic. Ei îi trebuia Nedelcuţă, şi atît ! Începu să se zvîrcolească la auzul ştirii că avocatul ar putea fi chemat sub arme şi trimis pe front. Urlă şi-i ceru tatălui ei să-l oprească, să-l concentreze, dar nu pentru front, ci ca să fie sigură că nu va mai pleca din oraş.

— Ascultă, Fănele, îi reproşă şi coana Maricica, furioasă, cînd rămaseră o clipă singuri. De ce ai spus de front, în faţa ei ? Nu ştii că e înnebunită după el ?...

— Tocmai ! pufni prefectul. Să-şi ia gîndul pentru totdeauna. Nu i-am spus ei, dar ţie trebuie să-ţi spun : ruşinea ce ne-a făcut-o nu se spală cu toate apele pămîntului, şi e cu ştirea ta, asta mă chinuieşte... Am să duc în mormînt acest secret care este o înjosire pentru familia lui Antache Voivoda şi nici măcar nu-l pot pedepsi pe infamul...

Nu-i mai rosti numele, dar Eliza auzise tot şi se destăinuise lui moş Ioniţă, ca să-l prevină pe Nedelcuţă, să-l întoarcă spre ea. Antache se căia că avocatul îl are la mînă în probleme politice şi de stat foarte importante. „Am fost prea îngăduitor şi i-am permis prea multe ! se tînguia el. Cum de-am fost pînă-ntr-atît de orb ? Şi tu, cum mi l-ai vîrît în suflet, mi l-ai adus în casă ?... Acuma ce să mă fac ? Sînt la discreţia lui... Ne joacă după cum poftеşte... Şi mi-a făcut şi ruşinea cu fata..."

— Cine să știe, dragul meu, se văita și coana Maricica, cine să-și închipuie ce se ascunde în sufletul omului ? A fost o canalie... Tu l-ai primit și tratat ca un cavaler, nobil și generos, eu l-am îngăduit, fata l-a crezut și uite unde-am ajuns ! Așa se întîmplă cînd ai de-a face cu oameni de categoria lui... Un aventurier ! Un neisprăvit !

Ștefan Antache nu bănuia că Eliza auzise și acum totul. Fata luase o hotărîre, de care Ioniță Mortu, acum singurul ei confident, își dădu seama prea tîrziu. Se închise în sine, nu mai vorbi, nu mai ceru nimic. Sta ceasuri în cameră, refuza să mai plece la moșie, mînca în tăcere, asculta ce spuneau medicii, făcea orice îi cereau ei și alerga să se culce în patul ei. „Sînt semne de însănătoșire", gîndea prefectul, și nu întîrzia să i se destăinuiască lui Ioniță : „Bine că scapă de insolația asta care-a nenorocit-o toată vara ! se bucura Antache-Voivoda, în timp ce subalternul său îl privea amuzat, părînd că se bucură și el. Insolația și bombardamentele, stăruia prefectul. Bine că toate intră în normal..."

— Daaaa, nu încape vorbă ! Fata era în călduri ! o scuza bătrînul, jucîndu-se iar cu vorbele. La călduri numai bombe nu-i trebuiau ei. Nu bombele erau leacul ei, de bună seamă !

Ștefan Antache îl privea pieziș și bătrînul își da seama că prefectul se întreabă încă o dată dacă înțelesurile ascunse ale cuvintelor lui moș Ioniță se iveau intenționat sau erau întîmplătoare. De ani de zile, încă nu-l putuse pricepe pe bătrîn și iată că șeful cancelariei ieșea la pensie, fără ca prefectul să-și dea seama dacă slujbașul își bătuse joc de el atîția ani, ori era un simplu om mărginit la minte. Ca să nu se facă de rîs el însuși, se prefăcea din nou că nu dibuie sensurile pipărate din spusele subalternului său.

Toate au mers cum au mers pînă într-o seară, cînd lucrurile și-au ieșit cu totul din matca lor, și nu numai prefectul, dar și bătrînul slujbaș, care se aștepta la tot felul de explozii, a fost surprins și el de întîmplarea Elizei, mai ales că n-a venit singură.

În acea seară, după o altă lungă discuție despre boala fetei, coana Maricica a dat cea dîntîi semnalul de culcare, printr-un căscat zgomotos... Deși era tîrziu, n-a mai avut

grijă să remarce că în camera alăturată, a Elizei, lumina nu se stinsese. Oamenii de serviciu văzuseră, însă nu îndrăzneau s-o spună. Ştiau că în alte dăţi fata nu se culcase toată noaptea. Văzuseră ei şi multe altele !...

Neputînd să doarmă, Eliza se contemplase toată noaptea în oglindă. Spre ziuă, fu deodată străfulgerată de o furie care-i schimonosi chipul, începu să ţipe şi să-şi rupă cămaşa de pe ea. Pînă să se dezmeticească ceilalţi din casă, pînă să sară prefectul şi coana Maricica, fata ţîşni afară, în goană, coborînd scările cîte trei şi cîte patru trepte, străbătu ca vîntul coridorul care da în Strada Mare... Casa domnului Antache-Voivoda e chiar în centru în rînd cu magazinele cele mai de seamă ale oraşului şi are vederea cea mai largă. Fata a luat la rînd magazinele, privindu-se în vitrine şi urlînd disperată la chipul ei reflectat în geamuri, s-a întors în curtea interioară a casei, plină cu pomi fructiferi, a trecut în iureş prin terasa umbrită de cireşi şi caişi, unde se organizau seratele dansante ale familiei. Scotea mereu ţipete înfricoşătoare, ridicînd nu numai toată casa, dar şi toată strada în picioare. Antache, coana Maricica au alergat cuprinşi de spaimă. Au încremenit văzînd-o goală şi despletită în Strada Mare. Mai slabă din fire, coana Maricica s-a prăbuşit, rostogolindu-se în gangul clădirii, pînă au găsit-o slugile şi au ridicat-o. Prefectul însă, uitînd în ce stare se află şi el însuşi, a dat buzna după fată în stradă, înnebunit de ruşine. Cu greu a izbutit s-o imobilizeze. A sărit toată curtea şi numai îngrijitorul de la cai a reuşit s-o aducă înăuntru... Fata, caldă, fierbinte, în ciuda răcorii de afară, a alunecat de cîteva ori pe scările de la etaj în zvîrcolirile ei... Îşi smulgea cu mîinile părul lung şi despletit, iar cu unghiile îşi sfîşia pieptul, obrajii. Curgea sîngele după ea ca din izvor. Strada, pustie la ceasul acela, s-a umplut de oameni, adunaţi ca la panoramă. Nemaiţinînd seama de nimic, Antache şi ai lui se luptară cu fata pînă la ziuă, cînd o transportară în cămaşă de forţă şi o internară de urgenţă la spital. O însoţiră pînă acolo numai Ştefan Antache-Voivoda şi medicul primar, în afara gardienilor, veniţi cu duba clinicii. Doamna Maricica a rămas acasă, imobilizată în pat. In cădere îşi fracturase piciorul stîng.

În scurt timp lumea întreagă află totul despre îmbolnăvirea Elizei. Puțini mai credeau în vindecarea ei, știindu-i meteahna.

Gîndind cîteva ceasuri mai tîrziu la întîmplare și destăinuindu-se lui Ioniță Mortu, Antache-Voivoda spunea că, de fapt, aceste clipe, care o aruncaseră pe fată într-o stare de totală inconștiență, erau rodul unor năluciri și vise, caracteristice la fetele ajunse la această vîrstă, peste care se suprapuseseră efectele insolației și spaima de bombardamente. Își făcea aspre mustrări de conștiință că n-o lăsase pe Eliza numai la moșie, ori că n-o trimisese undeva la munte. Socotea că cele abătute pe capul lui erau un blestem și de aceea era hotărît să nu lipsească duminica de la slujbele religioase, unde avea de gînd să îngenuncheze în fața altarului și să se roage.

— Adevărat, domnule prefect ! suspina evlavios moș Ioniță, după feleșagul lui. Trebuie să mai mergeți și dumneavoastră la casa Domnului. Numai în el dacă mai puteți avea o nădejde, că în rest, uite-așa se duc toate, de parcă nici n-au fost. Biata domnișoara Eliza, ce să i se întîmple și ei, după nenorocirea lui domnul Gregoire ! Chiar că e un blestem. Și dacă mai puneți la socoteală și cu cîte blestemății vă bateți capul toată ziulica, apoi chiar că numai Dumnezeu dacă mai e în stare de-o minune cu dumneavoastră. Rugați-vă lui, dacă v-o auzi, și dac-o fi fiind un Dumnezeu pe lumea asta. Altfel, dracu le mai știe de știre la toate, domnule prefect...

Nu bine apucase prefectul să se jeluiască lui moș Ioniță de nenorocirea Elizei și fu chemat de șeful poliției, la telefonul din camera cealaltă, a consiliului.

— Spune-i să mă cheme aici ! se stropși Antache la secretară. Ce, n-ai mai învățat atîta lucru, să nu mă cari de colo pînă colo ?

— Iertați-mă, domnule prefect, se bîlbîi secretara, am spus, dar domnul șef a strigat la mine și a zis că să nu mai umblu cu prostii, și că să poftiți dumneavoastră acolo, că dumnealui n-are vreme... și că...

Prefectul mestecă o înjurătură cumplită între dinți. Trînti pumnii amîndoi în sticla biroului făcînd să zăngăne toate cîte erau acolo. Privi furios la cei din fața lui, se

sculă şi călcă apăsat pînă la uşă, fierbînd de mînie. Izbi uşa, bocăni prin sala întinsă, lungă, ajunse la telefon, în timp ce moş Ioniţă şi secretara îl urmau la distanţă prudentă.

— Allo ! urlă el în aparat. Ce vrei, domnule, nu ţi-e bine ? Ţi s-a urît cu binele ? Uiţi cu cine vorbeşti ? Îţi dai seama că...

Deodată vorba i se curmă şi mîna începu să-i tremure. Cei doi crezură mai întîi că totul era din cauza furiei, dar cînd îl văzură că se îngălbeneşte, din roşu cum era, apoi se face vînăt şi cade ca trăsnit pe scaunul secretarei, înţeleseră că altceva, cumplit, se întîmplase. Rămaseră nemişcaţi la mijlocul sălii, aşteptînd un cuvînt din partea prefectului. Acesta nu mai scotea o vorbă. Asculta opărit şi dădea numai din cap, de parcă n-ar mai fi fost el urgia de adineauri. Cînd isprăvi de ascultat, în loc să pună jos telefonul, îl privi mai întîi cu spaimă, fără să ştie ce să facă cu el, se uită la cei doi care aşteptau în faţa lui şi bîigui, în neştire :

— E prăpăd, moş Ioniţă... Spune să aducă trăsura... ori maşina... Au scufundat azi-noapte un şlep... cu armament german... au tăiat cablul telefonic... au scos din lagăr nişte internaţi... Moş Ioniţă, simt că înnebunesc... Auzi ?... Înnebunesc...

CAPITOLUL XX

În primăvara aceea s-au petrecut multe evenimente neaşteptate pentru Cristina, care i-au provocat şi stări mai puternice decît groaza.

Valeriu Nedelcuţă fusese mobilizat pe loc, la Siguranţa Statului. Totul se petrecuse pe neaşteptate şi numai el, cu Anton Dumbravă şi cu Marin Oroviceanu ştiau că acest lucru îl ceruse Nedelcuţă însuşi, somîndu-l pe prefect, la două zile după întîmplarea cu fata şi cu scufundarea şlepului german. De cum şi-a luat postul în primire, Nedelcuţă s-a apucat de controlat arhiva, de nădejde. Descoperi acolo, între hîrtiile secrete, ordinul pentru urmărirea şi arestarea lui Anton Dumbravă, ce se ascundea — scria negru pe alb — sub numele de Nica Justinian. Deşi hîrtia fusese primită cu mai mulţi ani în urmă, păli de spaimă şi se uită cu grijă în jurul lui, să nu-l observe cineva. Scoase documentul din coperţile dosarului şi îl făcu nevăzut. Îl cuprinse însă teama că de acest ordin mai ştiau şi alţii, poate existau copii. Ieşi neobservat afară, ascunzînd bine hîrtia, dar era atît de speriat, încît avu impresia că cineva, nevăzut, se ţinea după el şi-l urmărea pas cu pas... Cu nesfîrşite ocoluri, băgînd de seamă să nu-l vadă cineva, chiar în seara aceea, în mare taină se duse la Anton şi-l puse în gardă. Hotărîră ca, chiar a doua zi, să facă tot ce-i va sta în putinţă şi să-i trimită şi lui ordin de mobilizare pe loc, la vreo unitate, poate chiar la Siguranţă.

— Acolo e ferit ! îl asigură Anton. Acolo e singurul loc unde pot să mă şi apăr, şi unde nici nu mă caută nimeni. În amestecătura de acum, lucrul e cu putinţă. N-ai de ce să te temi !

Fu nevoit să consimtă și Nedelcuță că era singura scăpare, dar mai ales singura posibilitate, ca Anton să treacă mai puțin observat. Dacă se ivea o primejdie prea mare, putea mai ușor să se strecoare prin linia frontului.

— Dar de ce să pleci, tocmai acum ? îl întrebase Marin Oroviceanu. Toate, după cum vezi, se duc de-a rostogolul. Toate crapă, se aude asta de la o poștă. Nu faci legătura ? Are să fie nevoie de oameni curați. Anton, fiecare din cei trecuți fără pată prin iadul războiului trebuie să fie prețuit în aur curat, auzi ? Te-ai dat la fund o vreme, ai ieșit iar la iveală, cam cu întîrziere, să mă ierți, ți-o spun ca băiatului meu ! Acum la treabă !

Anton simțea cu toată ființa lui că are dreptate. Se întreba iar și iar dacă nu-și făcuse prea multe spaime, dacă nu stătuse prea multă vreme ascuns, izolat de ai săi. Marin Oroviceanu nu greșea. Era ieftină treabă să plece iar, și încă rupînd-o cu totul de orice posibilitate de acțiune. Avea dreptate bătrînul hamal. Locul lui era aici, lîngă ei toți... și lîngă Cristina. Cînd toate se duceau de-a rostogolul, datoria lui era să rămînă și să acționeze.

În urma unor astfel de conciliabule, prelungite cu Oroviceanu și ceilalți din port, fără știrea lui Nedelcuță, însă, față de care Anton Dumbravă încă socotea că trebuie să păstreze o oarecare prudență, avusese loc, într-o singură noapte, convoiul de întîmplări care-l îngroziseră pe Ștefan Antache-Voivoda, o dată cu nenorocirea fiicei lui.

Ideea de a lovi o dată în mai multe puncte, și cu oameni puțini în fiecare loc, fusese a lui Anton Dumbravă. Dacă toate se făceau în nopți consecutive, după cea dintîi operație, fie că reușea, fie că nu, pretutindeni se luau măsuri sporite de pază. Apoi, atacînd în direcții diferite și în același timp, lasă să se înțeleagă existența unor mari forțe numerice, a unor operații concentrate, organizate de un comandament unic. Aceasta crea și la oamenii prefectului, la poliție, chiar și la nemți, teama de a se trece la represiuni în masă. Ceea ce era de așteptat să facă autoritățile, era să-și dubleze și să-și tripleze oamenii de pază făcînd dacă nu imposibile, cel puțin foarte primejdioase alte acțiuni, dar ferindu-se de alte măsuri mai drastice. Așadar, lovitura concomitentă în mai multe locuri era cea mai potrivită.

La șlepul nemțesc, încărcat cu armament și muniții, care venea din Cehoslovacia, s-au folosit chiar două din minele descărcate cu cîteva zile mai înainte și pe care armata germană le depozita în toate porturile Dunării. Aveau de gînd, era clar, să mineze fluviul, în cazul unei retrageri. Și retragerea se anunța apropiată. În timp ce se golea o magazie de cereale pentru a face loc lăzilor cu explozive, hamalii care tăbîrceau sacii cu grîu la șlep se încrucișau cu cei care împingeau, cu grijă, minele ambalate, spre magazie. Oroviceanu și alți trei oameni de încredere s-au folosit de viermuiala rampei de încărcare pentru a face uitate două din primejdioasele încărcături, în latura unei stive de saci. Era spre seară, luminile palide aprinse ici și colo abia lăsau să se vadă la cîțiva pași, camuflajul venea în ajutorul oamenilor. S-au adus alți saci la iuțeală, mascînd minele și, cînd a venit noaptea, a fost destul de lesne să se coboare cele două lăzi într-o ambarcație ieșită din uz, plină cu prelate, cutii, materiale și saci goi, ancorată lîngă pasarela șlepului. Cum lucrul nu înceta pînă la miezul nopții și foiala hamalilor se întețise din ordinul gărzii nemțești de pe șlep, manevrele trebuincioase operației lui Oroviceanu au trecut neobservate. Vechea ambarcație aștepta resemnată, neluată de nimeni în seamă, ultima ei misiune, iar pînă atunci se îngrămădeau în ea, peste cele două mine, sacii goi care fuseseră descărcați în pîntecul șlepului. Peste trei zile, acesta trebuia să plece. Pentru mai mare siguranță, la miezul nopții, după terminarea lucrului, șlepul era tras de fiecare dată mai spre mijlocul apei și ancorat acolo, tocmai bine pentru planul lui Anton și al lui Oroviceanu.

În același timp cu pregătirea de pe chei, ei urmăriseră cu grijă schimbarea pazei nemțești la stația cablului, pe malul fluviului ; noaptea, aceasta era dublată și, tot alături, era punctul de amplasare a unui reflector. Soldații nu aveau nimic de făcut, începuseră să se plictisească și, pe timpul nopții, nici nu se mai schimbau, ca să nu-și turbure somnul. Astfel că, o dată cu încetarea lucrului la șlep, se așterneau și ei la dormit, pînă dimineața, în baraca de scînduri mascată bine într-un tufiș. Se putea strecura oricine, înaintînd pe sub mal, prin fluviu. Dacă era un bun înotător și scufundător, nu era prea greu să dibuiască la doi metri adîncime cablul, nevăzut sub fața apei, și să-l taie.

Ocrotit de întuneric, putea apoi să se lase dus de curent la vale, cîteva sute de metri şi să se piardă în vegetaţia bogată a malului, unde-şi ascunsese de cu ziuă haine potrivite. Cu aceasta s-a însărcinat Anton însuşi. Amintirea copilăriei la malul mării, zbenguiala continuă în valuri, din aprilie pînă toamna tîrziu, bucuria apei care să-l îmbrăţişeze cu patimă, să-l tragă în adînc, apărîndu-l, să-l zvîrle în joacă deasupra, căreia să i se smulgă şi s-o calce apoi lunecîndu-i pe crestele valurilor, toate acestea îi veniră în minte, ameţindu-l de parcă ar fi sorbit pe nerăsuflate o băutură tare.

— Asta e treabă pentru mine ! se adresase el oamenilor adunaţi la Oroviceanu. Dacă-i vorba de apă şi de scufundat, e ce-mi vine mie mai bine.

Marin Oroviceanu l-a privit lung, cu ochii strălucitori de bucurie, şi Anton nu se îndoi că bătrînul lui prieten înţelegea totul. Nu numai amintirea mării, dar şi nevoia să înnoade o veche legătură cu viaţa lui de mai înainte, de aici din port, aceasta mai ales îl îndemna pe Anton să ceară singur o treabă primejdioasă ca aceea la care alerga.

Au fost toţi de acord. S-au sfătuit asupra a ceea ce era de făcut, ceas cu ceas, au ales ascunzătoarea pentru haine, curţile şi străzile prin care trebuia să treacă la întoarcerea în oraş.

Cu prizonierii sîrbi era ceva mai încurcat, dar şi aici se puteau potrivi toate cum era mai bine. De cum venise vara, cu căldurile insuportabile, la grădinile de zarzavaturi mai mari de pe malul fluviului, care aprovizionau oraşul, erau trimise regulat echipe din lagăr, sub pază, pentru curăţarea şi stropirea răsadurilor. Pompele trăgeau apă din Dunăre, o vărsau în bazine, dar de aici la răzoare şi tarlale era nevoie de braţe şi acestea lipseau de cînd cu războiul. Apoi, cu prizonierii era şi mai ieftin, nu li se plătea, nu li se dădea mîncare, căci erau obligaţi să-şi ia ce brumă le dădea în lagăr. Bieţii oameni erau totuşi bucuroşi, fiindcă ieşeau din barăcile întunecoase, mai răsuflau aerul curat al apei şi al cîmpului, se dezmorţeau muncind, apoi grădinarii erau îngăduitori, îi lăsau să culeagă verdeţuri în voie.

Cu aceşti oameni, nucleul hamalilor a luat pe nesimţite legătura. Cînd Anton şi-a făcut din nou intrarea în acti-

vitatea clandestină, lucrurile erau aici destul de înaintate. Sub ochii ofiţerilor nemţi, comandanţi ai lagărului, se alcătuiseră cîteva echipe de prizonieri, numai din oameni de încredere, gata, la semnalul dat, să execute orice misiune. Aceste echipe se schimbau ca din întîmplare de la o grădină la alta, pipăind locurile, ca să cunoască fiecare cum s-ar putea lucra mai bine cînd va fi nevoie.

Şi nevoia a fost hotărîtă pentru noaptea în care întîmplarea singură a aşezat şi nebunia fetei prefectului.

La asfinţitul soarelui, cînd de obicei echipele de prizonieri erau întoarse înapoi în lagăr, pentru somn, staţia de pompare a apei de la grădina lui Maltezeanu s-a defectat. Mecanicul fusese învoit de dimineaţă să se ducă la Călăraşi, la o înmormîntare. Chemat numaidecît, mecanicul de la grădina vecină a declarat că n-are ce face, se arsese dinamul şi pînă a doua zi către prînz nu avea cum să rebobineze electromotorul. Motorul de rezervă era şi el defect ; să se aducă de undeva altul nu era cu putinţă peste noapte. Însemna să nu mai poată face stropitul de a doua zi dimineaţă. Binevoitori, prizonierii s-au oferit atunci să care ei toată noaptea apă cu găleţile din fluviu, numai să nu sufere grădina. Au trimis una din sentinele pînă la conducerea lagărului, care a aprobat pe loc, dînd dispoziţie altor două echipe, de la grădinile apropiate, să dea ajutor celei aflate în nevoie, care aproviziona tocmai comandatura germană din oraş. S-au trimis astfel, o dată cu noaptea, la grădina lui Maltezeanu, optsprezece oameni, păziţi de şase sentinele germane. Aceştia şi-au luat găleţile în primire şi au început să le transporte încoace şi încolo, pe poteca bine pietruită care ducea la fluviu. Sentinelele păzeau jos, la malul apei, să nu fugă nimeni, şi sus, la bazin. Din oră în oră se făcea o pauză de zece minute, să răsufle oamenii şi să tragă o ţigară. Tocmai reluaseră lucrul, îndată după miezul nopţii, cînd deodată, o lumină orbitoare a izbucnit în mijlocul Dunării, urmată de o detunătură cumplită, prelungă, care a cutremurat împrejurimile. Şlepul german a zburat în toate părţile, lăsînd în loc un nor alb de fum, care s-a întins treptat deasupra fluviului, lăţindu-se către maluri. Ca la o comandă, prizonierii aflaţi în jurul bazinului şi cei de jos, de la fluviu, au sărit asupra sentinelelor care se uitau cu spaimă la şlepul pulve-

rizat de explozie. Pînă să-şi dea seama, cei şase soldaţi, năuciţi de întîmplările care se amestecau năprasnic, erau dezarmaţi şi legaţi fedeleş, culcaţi la pămînt. Luînd cu ei puştile şi muniţia nemţilor şi părăsind pe aceştia într-o baracă, fiecare imobilizat pe cîte un pat, cu căluşe în gură, cei optsprezece prizonieri se pierdură în noapte, spre luncile încîlcite de pe malul Oltului. Anton avea să afle pe urmă că plecaseră toţi mai departe, pe Olt, în sus, răspîndindu-se mai întîi prin sate, la case ştiute, de unde aveau să plece, unul cîte unul, spre ţara lor.

Cît despre Anton, el se aflase în apropierea staţiei de cabluri cu puţin înainte de miezul nopţii. Ascultase cu răsuflarea tăiată comenzile de la rampa de încărcare, aşteptase fluierul care anunţa încetarea lucrului şi urmărise prin întuneric luminile slabe ale şlepului, îndepărtîndu-se de la mal, căutîndu-şi siguranţa spre mijlocul fluviului. Ştiu apoi că vechea ambarcaţiune cu cele două mine, amorsate, pregătite pentru explozie, o ia în susul apei strecurîndu-se pe lîngă vasele ancorate la chei, după cum fuseseră înştiinţate de peste zi cele două comandamente, german şi român, pentru a fi descărcată la magaziile cele mai îndepărtate ale portului, urmînd ca în zori să fie iar adusă la şlep, goală, şi să primească alte cutii, lăzi goale, saci şi prelate. O barcă mică, trasă de un motoraş puternic o remorca luptînd voinicește împotriva curentului. Anton Dumbravă ghici cînd barca vră spre mijlocul apei, tîrînd vechea ambarcaţie, cu minele scoase din lăzi, şi inima începu să-i bată cu putere în piept. Se apropia momentul cînd el însuşi avea să acţioneze. Socoti în gînd minutele trebuitoare pentru lansarea minelor în apă, apoi auzi bătaia lină a motorului bărcii, grăbind spre malul salvator, unde se va pierde, între sălciile plecate deasupra apei.

Anton trase adînc aerul în piept şi se lăsă neauzit în apa călduţă a Dunării. Cleştele ager, legat de o cingătoare, şi-l simţi lunecîndu-i prietenos pe lîngă coapse. Rămase în aşteptare, numai cu capul deasupra apei. Ştia bine fiecare mişcare ce-o avea de făcut, de îndată ce se stingea lumina exploziei şi sentinelele de la staţia cablului şi de la reflector aveau să iasă buimăcite din barăcile lor. Cei treizeci de metri pînă la cablu îi străbătea mai mult pe sub apă, în cîteva minute, iar acolo era treabă de-o clipă cu cleş-

tele, după care urma drumul înapoi, tot scufundat în fluviu. Pînă se-ntorceau sentinelele în baracă, pînă prindeau de veste ce se petrecuse, el avea să fie departe.

Toate s-au petrecut întocmai. Explozia l-a înfricoşat şi pe el, dar în clipa următoare, undele îl călăuzeau cîntîndu-i parcă vechi melodii vrăjite. A trecut lin deasupra punctului ştiut, s-a rotit în loc lăsîndu-se în jos şi atingînd mîlul ; picioarele au dibuit cu repeziciune, o dată cu mîinile, fundul apei. S-a ridicat o dată şi încă o dată la suprafaţă, să înghită aer, şi la a treia scufundare, a căzut chiar pe cablul căutat. Degetele au apucat experte cleştele ; buzele ascuţite de oţel au muşcat scurt odgonul răsucit, braţele lungi ale uneltei s-au strîns mînioase, apăsate fără milă, s-au deschis şi au muşcat din nou, apoi iar şi iar, pînă cînd mîinile au simţit că fălcile cleştelui se ating. Cablul era retezat. Cu o singură mişcare şi-a desfăcut din jurul mijlocului cureaua de care era legată unealta lăsînd-o cu totul să cadă la fund. A scăpat la faţa apei să bea cu nesaţ aerul rece al nopţii, care i-a umplut plămînii, pînă atunci gata parcă să-i crape. A aşteptat cîteva clipe liniştit, să vadă de nu-i vreo primejdie. Pe mal sentinelele germane comentau cu glas tare, şi Anton le ghici neliniştea, groaza. O nesfîrşită bucurie îi invadă corpul şi abia atunci simţi cu adevărat îmbrăţişarea prietenoasă a Dunării. Braţele începură să despice tăcute apa, pe luciul căreia ochii vedeau pînă departe jucînd licăriri fosforescente.

Cînd ieşi, departe, între sălcii, întunericul rece fu tot atît de prielnic. Găsi numaidecît hainele, se şterse cu îngrijire şi se îmbrăcă, apoi o luă calm spre grădinile mărginaşe ale oraşului. Nimic nu-i tulbură întoarcerea, pînă ajunse în centru, unde luminile stăruiau încă la casa prefectului. Acolo fu martor, fără voie, al crizei nenorocitei Eliza Antache. A auzit ţipetele ei nebune şi a văzut-o năvălind goală în Strada Mare. N-avea de ce alerga în ajutor, nu trebuia să se arate singur în lume, dar întîmplarea îl slujea. Dacă s-ar întîlni cu o patrulă, s-ar preface că aleargă şi el, îmbrăcat în grabă, să vadă cine, unde şi de ce ţipă. N-a fost nevoie de nici o prefăcătorie. Lumina turbure a zorilor a fost singura care l-a însoţit pînă în strada lui retrasă. A închis grijuliu poarta grădinii, a încuiat-o, a străbătut fără fereală poteca, printre copaci şi

boschete, şi a deschis uşa casei. Din întuneric, Cristina i s-a atîrnat de gît, hohotind de plîns, fără o vorbă. I-a simţit obrazul ud de lacrimi, înfierbîntîndu-i pieptul. A cuprins-o de după umeri şi a sărutat-o în tăcere. Din fundul odăii, glasul gros al lui Marin Oroviceanu s-a auzit mîrîind mai întîi o tuse, apoi rostind cu veselie reţinută :

— De cînd îi spun că toate au să iasă bine ! Uite că au ieşit ! Să ştii, Antoane, că oamenii de la grădină au ajuns în luncă şi acuma sînt departe. Şlepul, ai văzut şi ai auzit singur. Cu cablul cum a fost ?

— Cum să fie ? Întocmai după cum era scris să fie, aşa a fost. Iar pe deasupra fata prefectului, vai de capul ei, alerga prin tîrg goală-goluţă, taman cum a făcut-o mă-sa. Asta-i a patra bucurie a prefectului pe ziua de azi. Aşa mai zic şi eu !

Anton Dumbravă se surprinse cu plăcere vorbind acum şi el gros, ca Marin Oroviceanu, cu mlădierile lui în glas, cu fraze şi cuvinte ca ale lui. Sărută încă o dată obrajii uzi ai Cristinei, îi mîngîie îndelung părul despletit.

— Şi acum, să ne culcăm şi noi, că ne-o fi de ajuns : vorba ceea : s-au culcat şi ăi de-or pierdut caii ! Ori ăia abia s-or fi sculat, să şi-i caute...

Iar îşi recunoştea întorsături ca ale bătrînului hamal din port şi deodată îşi aduse aminte că întocmai aşa se descoperea pe el însuşi vorbind şi altădată, cu ani în urmă, în cealaltă viaţă a lui, petrecută în oraşul de pe malul Dunării, cînd învăţase alfabetul luptei de la Marin Oroviceanu şi ai lui. Răsuflă adînc, corpul lui dobîndi în acea clipă siguranţa că este iar el, Anton Dumbravă, cel de demult.

— Apoi dar, vorbi din nou Oroviceanu, eu mă pregătesc să cobor în port, nu-i aşa ? să încărcăm mai departe şlepul nemţesc, că uite, s-a făcut dimineaţă. Acuşi, acuşi răsare şi soarele. V-am spus ziua bună, copii, şi somn uşor, fără vise. Trec pe la voi mai pe seară să vorbim despre unele şi altele.

Îndată după amiază, moş Ioniţă venise la Anton să-i povestească întîmplările din noaptea trecută. Prefectul parcă turbase şi el, atît era de schimbat cînd se întorsese din port, unde i se raportaseră toate, una după alta. Nu

vorbea decît pentru a da porunci scurte, grăbite. Stătuse închis o jumătate de ceas cu şeful Siguranţei şi cu generalul german aflat în oraş. Telefoanele zbîrnîiseră cu Bucureştii, se încrucişaseră comunicări cifrate, plecaseră şi veniseră curieri grăbiţi. Antache-Voivoda raportase telefonic Ministerului de Interne că un grup de prizonieri sîrbi, aflaţi la muncă, dezarmaseră sentinelele în cursul nopţii şi, voind să fugă cu o barcă, se loviseră de o mină, care făcuse să explodeze şi un şlep german cu muniţii şi armament. Desigur, vina era a părţii germane, care nu asigurase paza corespunzătoare a internaţilor din lagăr. Sigur, fuseseră victime, mai întîi cei patru prizonieri fugari, apoi cei doi soldaţi aflaţi de pază pe şlepul german. Tot din cauza exploziei, cablul fusese avariat, dar avea să fie reparat de îndată. Şi aici, vina era tot a părţii germane, dacă judecăm lucid cauza exploziei. Firește, el, ca prefect, autoritate supremă în judeţ, luase din timp toate măsurile, deşi el, din punctul său de vedere, nu era în nici un fel responsabil, totul era numai o întîmplare nefericită, petrecută din cauza aliatului, care n-a putut asigura paza cuvenită, nici n-a acceptat măsurile şi ajutoarele propuse de el, Ştefan Antache.

— Aş, domnule Anton, nici vorbă ! se frămînta bătrînul slujbaş povestind. Ce nemţi ? Ce aliat ? Ce întîmplare nefericită ? Asta-i mînă comunistă, domnule Anton, cum mă vezi şi cum te văd ! Şi prefectul e sigur de asta, stai şi-ascultă numai ! După ce s-a spălat pe mîini către ministrul lui, ce crezi că ne zice nouă ? Uite-aşa s-a încruntat la noi şi-a scrîşnit : „De-acu, zice, eu nu mai aştept un minut. Îi rad pe toţi de pe faţa pămîntului ! Din oală îi iau şi-i achit !“ Adică pe cine să achite domnul Antache ? Pe nemţi ? Vezi de treabă ! El ştie că e mînă comunistă aici şi pe comunişti vrea să-i culeagă şi să-i achite. Zău aşa ! Dacă ar fi în puterea mea, i-aş anunţa pe toţi, domnule Anton, să se ascundă în gaură de şarpe, să fugă de aici, că-i de rău cu prefectul nostru ! Şi să ştii, ce l-a înnebunit pe el nu e istoria cu explozia, nici cu cablul, dă-l încolo de cablu, îi pare şi lui bine că a zburat un şlep nemţesc şi au scăpat nişte oameni nevinovaţi, dar istoria cu fata îl omoară. De asta nu-i iartă nici pe cei cu explozia şi cu cablul.

Anton auzea numai pe jumătate povestirea lui moș Ioniță despre nebunia Elizei Antache, despre cea a tatălui ei, prefectul. Mintea lui căuta cu înfrigurare o ieșire, căci amenințarea lui Antache-Voivoda putea să se transforme în faptă din clipă în cilpă. Că întoarcerea lui era cunoscută în oraș, nu încăpea îndoială, de vreme ce existase mandatul de arestare descoperit de Nedelcuță, lansat pe amîndouă numele : și Anton Dumbravă și Nica Radu Justinian. Trebuia să-l caute cît mai repede pe prietenul său, avocatul, chiar înainte de-a se întoarce Marin Oroviceanu din port.

Așteptă să plece bătrînul și o trimise pe Cristina să-l cheme pe Nedelcuță. Acesta veni însă pe altă parte, la cîteva minute după plecarea Cristinei.

— Antoane, nu mă întreba ce și cum. Pleacă în acest moment. Mi-e cu neputință să fac altceva pentru tine. Chestia cu șlepul, cu prizonierii sîrbi, cu cablul, ai auzit pînă acum, nu-i așa ? a sculat în picioare toată poliția și Siguranța, și comandamentul german, ba și garnizoana noastră. Se arestează suspecții. Ești vizat. Pleacă ! Ne vedem mîine dimineață în gară la Roșiori, nu știu la ce oră. Dacă nu mîine, atunci așteaptă-mă la prînz, trei zile la rînd, în gară, că de venit vin. Schimbă-ți hainele, dacă ai alte acte cu atît mai bine, dacă nu, pleacă fără acte, ți le aduc eu. Vin mîine cu ordin după tine, cu ordin de concentrare și trimitere pe front. Numai acolo ești scăpat. N-o mai aștepta pe Cristina. M-am dus. Cristinei îi explic eu.

Nedelcuță ieși din casă ca suflat de vînt. În urma lui, Anton Dumbravă înțelese că altceva nu avea de făcut. Încuie casa, puse cheia la locul știut și se făcu nevăzut în grădină. Cea mai sigură ieșire era cea aleasă de prizonierii sîrbi, fugiți astă-primăvară, prin luncă și zăvoaie, spre Dunăre și Olt, și de-acolo, cu multe ocoluri, pînă la Roșiori. La Roșiori avea cunoscuți care-l puteau ascunde nu numai o zi, dar și mai multe, pînă venea Valeriu Nedelcuță. Acolo urma să vadă în liniște ce este de făcut, încotro avea s-o apuce. Poate, în adevăr, pe front era cel mai apărat, acolo nu-l urmărea nimeni. Undeva, spre regiunea muntoasă, era cel mai nimerit.

Anton Dumbravă avea o singură părere de rău : că o părăsește cine știe pentru cît timp pe Cristina. Pe el, fără

îndoială, trebuiau să-l caute cel dintîi, se vedea după alarma lui Nedelcuță.

O porni la drum, ferit, depărtîndu-se de malul fluviului, unde erau sentinele, ocolind drumurile și potecile. Ziua era calmă, cerul limpede, lunca sfîrîia de-o viață nevăzută, care-l primi pe Anton Dumbravă, încorporîndu-și-l ca pe o făptură dintotdeauna a ei.

„Și Cristina? cugeta Anton Dumbravă, golit de alte gînduri. Biata Cristina! O viață m-a așteptat și acuma fug din nou de ea, fără o vorbă. Am s-o mai văd oare vreodată? Mai e mult, oare... și mult am s-o mai pot duce așa, oare... ?"

Anton Dumbravă căzu sfîrșit în tufișul des pe care și-l alesese pentru popas. Simți crengile biciuindu-i fața și nu se miră cînd văzu scuturîndu-se de pe ele cîteva picături limpezi, răzlețe...

Cristina nu-și mai revenise din starea de disperare în care se găsea. Gîndul îi stăruia, ca un ceas oprit, la momentul cînd Anton pornise la drum, fără s-o vadă, fără să-i lase o vorbă. Îl urmărea apoi neputincioasă, cu închipuirea, pe drumuri pe care nu i le știa. Nu avea cum să-i fie de vreun folos. O durere sfîșietoare, ca o lovitură prelungă, o țintuia locului.

Cînd se întorsese de la Nedelcuță, pe care nu-l găsise, o întîmpinaseră doi polițiști, de la poartă. I se curmă graiul, o părăsiră puterile. Casa era toată răscolită. O întrebară de Anton și Cristina le spuse exact ce știa: că-l lăsase acasă și, iată, nu-l mai găsise. Nu le suflase un cuvînt, nici despre venirea lui moș Ioniță, nici că-l căutase ea pe Valeriu Nedelcuță. Voiseră să știe unde fusese Anton în noaptea aceea? „Unde să fie? se uimise Cristina, înfricoșată. Cu mine! Lîngă mine! Nu iese nici ziua din casă, decît pînă în port, la muncă, și vine înapoi."

O lăsară în pace, dar îl ținuseră la un lung interogatoriu pe Marin Oroviceanu, chiar de pe rampa de încărcare, și pe alți șapte hamali. Îi hărțui cu întrebări pînă noaptea, dar le dădură drumul acasă. Se vede că frica prefectului se potolise, ori Siguranța trecuse la altfel de metode. Nici măcar nu-i bătuseră.

— Le e frică, mama lor! mugise bătrînul Oroviceanu, după ce-i povesti Cristinei prin ce trecuse, şi află că nici cu ea nu se purtaseră mai rău. Le e frică şi vor să se pună bine cu lumea, chipurile, ei nu persecută, ei sînt miloşi şi omenoşi... Anafura mamii ei de omenie nemţească şi Antăchească!...

Chiar a doua zi, un necunoscut îi adusese Cristinei un bileţel păturit cu grijă, în care Anton îşi explica fuga. Omul nu ştiu să spună altceva, decît că în gară la Roşiori cineva îi dăduse hîrtia şi-i spusese la ce adresă trebuie să-l aducă. Desfăcu biletul, speriată de emoţie, şi citi:

„Draga mea Cristina,

Lucrurile s-au petrecut aşa cum ţi le va povesti N... Vezi, presimţirile mele se arătară a fi întemeiate. Nu ştiu de ce, dar cu toată tristeţea, parcă mă bucur de ceva... Lucrurile nu pot dura mult în starea de acum. Eu cred că nu vor trece decît puţine săptămîni şi ne vom vedea, nu ştiu cum şi unde. Tu vei avea mereu ştiri de la mine. Să ştii că N... e un bun prieten. Ai încredere în el. Caută-l la nevoie... Să nu fii neliniştită de mine şi fă în aşa fel să-ţi treacă amarul... Să nu mă uiţi de tot, căci vin, şi destul de repede! Eu voi fi fericit ştiind că undeva, departe, eşti tu, cel mai sigur şi devotat prieten, care mă aşteaptă. Nu mai e mult, nu mai e mult! Încă o zi şi încă una, poate o săptămînă, poate două şi... mă voi întoarce lîngă tine să ne îmbătăm de fericire — şi va fi pentru totdeauna. Nimic nu ne va mai despărţi. Să ştii că de pămîntul sălbatic de la voi mă simt acum legat cu legături de sînge.

Te îmbrăţişez. Să mă aştepţi."

Deşi înţelesese dintr-o dată ce anume citise, mai citi o dată şi încă o dată, fiindcă avea impresia că, aşa, el e undeva pe aproape, aici, şi-i poate auzi glasul. Îi zvîcnea inima, se simţea ameţită, pămîntul îi fugea de sub picioare, ca puntea unei corăbii în furtună. Nu-şi dădu seama cît rămase în aceeaşi poziţie, ţinînd în mînă biletul. I se păru o clipă că vede faţa palidă şi tristă a lui Anton, dar totul se şterse şi nu fu nimic şi nimeni, decît ea singură, Cristina, să îndure o nedreptate îngrozitoare, dezlănţuită asupră-i.

Fără să mai întrebe ceva, pe cineva, se duse să-l caute pe Nedelcuţă, acasă... Avocatul era plecat din oraş, nu se

știa unde. Ce să facă pînă a doua zi, Cristina?... Dacă n-avea să moară pînă atunci, poate afla ce e cu Anton al ei...

Tot restul zilei umblă încoace și-ncolo frîngîndu-și mîinile. Cînd i se destăinui, ca în atîtea dăți, Anei, i se păru că o apucă nebunia. Acum plîngea, acum îi venea să rîdă. Oroviceanu o zgudui de umeri, o alintă, o certă părinteşte. Cristina stătea, se uita și nu auzea nimic. Gîndul ei îl urmărea aiurea pe Anton, rătăcit prin locuri fermecate, la malul mării, în orașe frumoase, ori strivit de viforniţa războiului, purtîndu-se printr-o lume neînțelegătoare, potrivnică, rea, care-l izgonea și-l urmărea răzbunătoare. Amintirile plăcute și cele triste o chemau în aceeași măsură! Se trezi noaptea, tîrziu, singură în odaia ei, cu gura amară și cu o greutate ucigașă pe piept. Se sculă, își întoarse privirile în jurul ei, și rămase așa ceasuri întregi. Adormi apoi, căzînd pradă unor visuri chinuitoare. Cum se lumină de ziuă se duse la Valerică, să-l apuce încă acasă și să afle totul despre Anton, despre fuga lui neașteptată. Îl găsi echipat de plecare la biroul unde era concentrat. Cristina îl privi tăcută și mirată. Își jurase la icoană să nu mai plîngă.

— Te rog să mă ierți, Cristina, o întîmpină avocatul, dar sînt gata de ducă... Cu armata nu te joci!

— Eu am venit să-mi spui...

— Știu ce vrei să afli. Multe nu-ți pot spune nici eu, căci nu știu decît o parte. După scufundarea șlepului, a trebuit să dispară, ori e amestecat și el în asta, ori nu. Eu i-am spus, e urmărit. Au venit să-l caute?

— Au venit! suspină Cristina.

— Atunci e clar. De asta a fugit. Să nu-l înhațe. Cînd mă întorc, mai vorbim... Fii tare, nu peste mult timp Anton se întoarce la tine, doar tu ești cel mai sigur și mai bun prieten al lui!

Ea îl privi drept în ochi. Nedelcuță îi strînse cu căldură mîinile, bătu din călcîie, zuruindu-și pintenii, ca un militar vechi! Ieși...

— Nu te supăra și iartă-mă! îi mai zise el și se urcă în trăsura care-l aștepta.

VALERIU NEDELCUȚĂ CĂTRE ANTON DUMBRAVĂ

Așa cum ne-am înțeles, te informez despre toate cîte s-au petrecut după plecarea ta precipitată. Firește, am căutat s-o liniștesc pe Cristina, ceea ce nu mi-a fost deloc ușor. Nici acum, la cîteva săptămîni după ziua celor trei explozii plus una (a sărmanei Eliza, căreia, am aflat cu totul întîmplător, i-ai fost martor), n-aș putea să spun că am izbutit să-i alin sufletul. Își închipuia, presupunea, că o primejdie mare te-a alungat, de vreme ce, la puțin după ce ne-am despărțit, iar tu ai dispărut, casa voastră a fost răvășită în modul cel mai barbar de oamenii lui Antache și ai Siguranței, asistați de nemți. Ar dori de la tine cîteva rînduri, să știe că trăiești, că te gîndești la ea. Iartă-mă dacă-ți atrag atenția, dar ai tu un fel de a te rupe de oameni, în cîte-o împrejurare, aș zice catastrofic! Așa ai făcut și cînd ai dispărut din București. Pas' să-ți mai afle cineva de urmă! Acum la fel, și nu e bine — dacă nu pentru altceva, cel puțin pentru Cristina. Lor nu le-am dat adresa ta, pentru orice eventualitate, singurul care o știe sînt eu. Dar tu poți să le scrii, liniștește-i într-un fel. Deci, caută și-i trimite un semn — nu acasă la tine, nici la mine, sau la Oroviceanu, dar prin vecini, prin cunoscuți, cui te-ai putea adresa, fără teama de a-i periclita situația. În sfîrșit, n-o lăsa pe Cristina fără vești despre tine.

Îți imaginezi ce zarvă a urmat zilei de pomină în orașul nostru, faimoasa voastră zi, și a mea, dacă-mi dai voie! Surpriza mea e că, în afară de tine, pe care te-au căutat în mod special, nu au arestat pe nimeni, în orice caz pe nimeni din port, și poți deduce lesne că aș fi aflat orice mișcare de acest fel. Am convingerea că furia și dorința

de a reprima se însoțește la ei cu spaima de ce li se poate întîmpla, în cazul unei schimbări fundamentale... care e aproape. Mă gîndesc că, dacă ar fi pus mîna pe tine, ispășeai probabil pentru toate, fiindcă te vizau de mult. De altfel, versiunea oficială de aici, raportată la București, atenuează colosal faptele. În esență, se spune că un număr de doi-trei prizonieri sîrbi au vrut să fugă noaptea, de la o grădină, că barca lor s-a ciocnit de o mină și explozia acesteia a rupt cablul telefonului. Cu mici variante, așa s-a acreditat legenda între autoritățile locale, spre distracția celor ce știu cum a fost. Într-un fel, e bine, căci o astfel de versiune justifică de ce nu se fac arestări — tu ai fi fost, prin urmare, cel ce-a ajutat prizonierilor să se sustragă sentinelelor, și de-aceea numai pe tine te-au căutat.

Înțelegi, de asemenea, că și noi, tocmai pentru a întări pe cît se poate legenda lui Antache, am stat liniștiți o vreme. Ce va fi de aici încolo, îți voi povesti cu o nouă scrisoare.

În ce mă privește pe mine însumi, îmi fac serviciul cu credință și entuziasm, pe măsura treburilor la care sînt pus! Nădăjduiesc să am în curînd mai multe noutăți.

Cu dragoste, și nu întîrzia o clipă să-i scrii despre tine Cristinei. Mie nu, căci pot fi curioși prea mulți în jurul meu. Te îmbrățișez.

ANTON DUMBRAVĂ CĂTRE CRISTINA OROVICEANU-DUMBRAVĂ

Îți va ajunge sau nu în mînă această scrisoare — nu știu. O doresc din toată inima, și pentru liniștea ta, și pentru sufletul meu. E inutil să-ți spun că am trecut printr-un zbucium cumplit, mai mare chiar decît primejdia de care am scăpat în ultima clipă. Cel la care plecaseși să duci sau să aduci vești, a venit el însuși, în lipsa ta, și a trebuit să fac așa cum mi-a spus el și cum ai văzut... Dar acum sînt la adăpost, nu-ți pot spune dacă departe de tine sau

aproape, dacă pentru un timp mai lung sau mai scurt. Principalul e că sînt bine și, pe cît se poate spune în zile și împrejurări ca acestea, încrezător în ceea ce va fi. Scriu atît de abstract, ca să poată oricine contesta că această scrisoare a fost trimisă celui în mîna căruia se află, sau în casa ori buzunarul căruia e găsită. Tu însă, aceea unică, la care mă gîndesc eu, cel ce scriu, știi bine că nu poate fi îndoială că rîndurile de față se adresează cuiva precis. Așteaptă și altele.

Te îmbrățișez și-ți notez o strofă dintr-un cîntec pe care l-am închipuit eu însumi, pe urmele unor înaintași pe care-i cunoști :

Țipă, copile, și bate cu pumnii-n pămînt,
Cerul se zbate, frunze pe crengi nu mai sînt,
Scurmă țărîna păsări cu clonțul de fier,
Huruie preajma, de la pămînt pîn'la cer,
Sufletul tremură, viața se scurge-n vîltori,
Ureme nu-i să trăiești, vreme nu-i nici să mori,
Se amestecă-n spasm tot ce e și ce nu-i...
Dragostea mea, să nu plîngi, să nu plîngi nimănui...

VALERIU NEDELCUȚĂ CĂTRE ANTON DUMBRAVĂ

Ai primit scrisoarea mea trecută. Cristina a primit-o pe-a ta, aici nu s-au ivit lucruri noi de povestit, în cele trei zile de la precedenta mea scrisoare, deci cum știu că trebuie să trăiești uitînd — pentru lumea din jur — tot ce se leagă de viața ta trecută, iată vești din activitatea mea.

O precizare mai întîi : în nici un caz, nu trebuie să scrii ca mine, ci așa cum ai făcut în scrisoarea către Cristina : fără nici un nume, fără nici o precizare. Curierul meu e sigur, pe cînd orice scrisoare a ta poate fi interceptată. În ce mă privește, îmi ajung știrile pe care mi le aduce despre tine purtătorul acestui plic. Însă Cristinei

trebuie să-i scrii în continuare. Fără hrana sufletească pe care i-o procură rîndurile tale, ea s-ar prăpădi. Ţine bine seamă de ce-am spus : s-ar prăpădi !

Aşadar, să-ţi spun din avatarurile sublocotenentului care sînt şi care am onoare a fi prietenul tău. Îndeletnicirea mea de bază aici o constituie rechiziţiile. E îngrozitor cînd trebuie să mă duc la oameni sărmani, pentru un cal, o căruţă, sau cîteva duble de cereale. Dar pe aceştia îi ocolesc pe cît pot, fac procese-verbale de constatare că podul e gol, în hambar bate vîntul, calul e pe moarte, iar căruţa hîrbuită. În schimb am o adevărată plăcere să mă duc la grangurii judeţului, capetele încoronate de pe malurile Dunării. Aici sînt în largul meu — fac, îmi zic adesea — repetiţie generală pentru momentul cînd voi putea trece, cum s-ar zice, la exproprierea expropriatorilor. Deocamdată operez în avansuri mărunte, pînă la marele spectacol, unde m-aş socoti şi eu un mic regizor.

Ascultă, deci, şi înţelege ce e de înţeles. Sublocotenentul care sînt a fost aşadar desemnat să execute ordinul comandaturii pentru rechiziţii : „Am înţeles, să trăiţi !", am salutat reglementar şi am plecat.

Patruzeci de vagoane aşteptau să fie încărcate în gara Zimbru. Aici era constituită o mică garnizoană, cu un pluton de ostaşi trecuţi de patruzeci de ani. Din iarbă verde, vorba aceea, trebuia strîns ultimul bob de grîu. De moşieri nu aveam dreptul să mă ating. Pe aceştia prefectul îi absolvise, lăsîndu-le grîul pentru sămînţă. Se ştia însă că în magaziile lui Gaicu şi Bereşteanu se găsea grîu din belşug. Sublocotenentul de care-ţi vorbesc se convinsese la faţa locului că vagoanele sosiseră în gară de cu seară şi intrau în locaţie dacă în cursul zilei nu se încărcau şi expediau. Pentru a-şi împrăştia gîndurile, fiindcă ce avea de făcut nu era treabă uşoară, eroul meu se plimba cu paşi de uriaş de-a lungul căii ferate. Mergea cu capul în jos, cu un zîmbet nedesluşit şi cu ochii întunecaţi, aţintiţi în gol. Îl vezi cum calcă, învîrtind un plan în minte ? Eu îl văd ! Stai să ţi-l înfăţişez mai departe. Uite-l cum loveşte cu nuiaua vîrfurile ciulinilor prăfuiţi de pe marginea peronului, sau de pe drumul gării.

— Hei ! Fereşte linia... îl face atent, glumind, şeful gării. Ce-i, domnule ofiţer, ţi s-au înecat corăbiile ?...

— Mai rău... mîrîie sublocotenentul meu şi amuţeşte din nou. Apoi nu se poate abţine : — Mie nu, dar mă tem că nişte corăbii, ale altora, uite-aşa-s gata să se dea la fund.

Şeful gării nu pricepe.

— În şase ore intră vagoanele în locaţie... zice el iar, ca să-l zgîndăre pe ofiţer.

Dintr-o privire se înţeleg. Îşi zic unul altuia :

— Magaziile lui Gaicu şi ale lui Bereşteanu sînt pline ochi... Rechiziţie şi gata ! E război, nu-i vreme de tocmeală !...

Sublocotenentul se luminează la faţă, şeful gării se uită cu oarecare teamă în jur, dar ordinul e ordin, şi cu ostaşul în misie nu te joci.

— Nu mai e vreme de stat şi repede la treabă... Bereşteanu umblă să-şi vîndă grîul cu preţ de speculă la Colţatu, la moară. Deci, trebuie acţionat numaidecît. Ce sămînţă ? Ce recoltă de anul viitor ? Domnul Bereşteanu umblă după afaceri. Gaicu nu va fi fiind nici el mai breaz. Să facem cum e mai bine, ca să-i scutim de neplăceri şi de bîrfe !

Grăbit, sublocotenentul se îndreaptă de mijloc şi bate pămîntul cu picioarele, în semn de mare satisfacţie.

— Plec chiar acum ! zice el şefului de gară, şi se repede la garnizoană. Ordonă să i se aducă de urgenţă calul. Se aruncă în şa şi dă pinteni. După el vin trei soldaţi cu arma în bandulieră. Satul Săceni, unde Bereşteanu îşi are moşia cu toate acareturile, e cît colea. Drumul cel mai drept trece prin spatele gării, peste un pîrîu îngust, care şerpuieşte ca o dungă de argint. Copitele cailor plescăie prin apă. O adiere uşoară aduce mireasma proaspătă şi puternică a pămîntului... Mă rog, toată poezia compatriotului nostru Alexandru Depărăţeanu, în locuinţa cea de vară de la ţară, unde i-ar plăcea să moară de amor, ca un fluture pe-o floare cu parfum îmbătător. Tot la fel cu Bereşteanu, căci şi lui i-ar fi pe plac un amor pe la conac, printre ierburi, printre flori, să trăieşti, să nu mai mori. Mă iartă că încalc domeniul tău şi al *Cîntecelor* tale *de mătase,* dar drumul spre Săceni e de vină şi ideea ce mi-a venit în cap cu locaţia vagoanelor şi magaziile lui Bereşteanu şi Gaicu... Coborîm noi, soldaţii cei trei şi cu

mine, ca un vîrtej povîrnişul, dincolo de pîrîu, unde într-o vîlcea se află satul... Descălecăm — de fapt numai eu, soldaţii îi las călare chiar în bătătura primăriei, unde stă de veghe şeful postului de jandarmi. Plotonierul sare pe călcîie şi salută cu burta scoasă în afară :

— Să trăiţi, don' s'l'ent, sînt plotonierul de jandarmi Ţopîrdea...

— Bună... Ţopîrdeo, fi-ţi-ar burta de rîs ! Dar nu rîd, ci mă încrunt şi bodogănesc gros, supărat :

— Aţi strîns tot grîul din comună ?... Aţi executat ordinul stăpînirii ?

— Tot, să trăiţi, don' s'l'ent... Executat, s'trăiţi, don' s'l'ent. Şi rămîne împietrit cu mîna la chipiu.

— Pe loc repaus !... îi comand eu, solemn. „Ţopîrdeo, nene, n-am venit să fac militărie cu tine, mai zic în gînd... Eu am alta aici !" Şi tare : — Şi zici că nu mai e bob nestrîns ? Bagă de seamă, că răspunzi, şi nimereşti tocmai în prima linie.

Ţopîrdea, ăla, tremură ca varga.

— S'trăiţi, don' s'l'ent nu mai au nici ce pune în căpistere... Nici de colivă, s' trăiţi, don' s'l'ent.

— Păi, zic eu tot încruntat, ce creştin eşti dumneata, de nu le-ai lăsat măcar de colivă ?

— Ordin, să trăiţi, don' s'l'ent, se pripeşte şeful postului... Ordinul se execută, nu se discută !

— Să căutăm ?... mă prefac eu neîncrezător. Şi dacă găsim, e vai ş-amar !...

— Pe căutate !... Pe fiecare vatră, s'trăiţi ! zice plotonierul.

— Dar... pe-aici... pe la moşieri, ce crezi, lor le-a mai rămas preţ de-o colivă ?...

Plotonierul Ţopîrdea holbează ochii ca două cepe, gata să-i crape din orbite, şi zice turburat :

— S' trăiţi, don' s'l'ent... la ei, la domnul Bereşteanu şi la domnul Gaicu e ordin să nu ne atingem. E grîu de sămînţă... şi apoi... domnul moşier Bereşteanu e general în retragere ! Promoţie cu... Dar se fereşte să spună în gura mare şi se apropie să-mi sufle la ureche...

— Şi de unde ştii dumneata toate astea ?... mă prefac eu a mă mira. Eşti sigur ? Nu te înşeli ?

— Eu ?... se miră jandarmul, sînt numai ochi şi urechi... Tot în mare secret îmi suflă iar în ureche : Domnul general Bereşteanu este un zbir... Face militărie cu oamenii mai ceva ca la cazarmă ?

— Cît grîu i se poate rechiziţiona ?

— Rechiziţiona ? se bîlbîie jandarmul şi înmărmureşte de groază.

— Da, rechiziţiona ! îi zic fioros şi rar. Pînă mîine-n zori trebuie să încărcăm patruzeci de vagoane, fiecare de cîte cincisprezece tone.

Plotonierul se întunecă la faţă, îşi potriveşte nervos centura strînsă, de sub care saltă în sus şi-n jos pîntecu-i rotund ; îşi trage mai tare chipiul pe-o sprînceană şi-şi ia inima-n dinţi :

— S' trăiţi !... dar eu... la dom' general nu mă bag !... Eu am ordin, don' s'l'ent, s'trăiţi !... Aşa că nu mă pot atinge.

Spune-mi, dragul meu, dacă ai văzut scena. Eu cam aşa am trăit-o, dar nu chiar aşa, ci mult mai... mişcată, mai vie, mai cu sevă. Eram cu mult mai bun actor decît am izbutit să-ţi povestesc. Şi, firește, mai indignat decît a rezultat de mai sus.

Îl ascult pe jandarm, îmi dau seama cum stau lucrurile şi mă decid să atac. Scrîşnesc din dinţi şi-l bag pe burtosul de Ţopîrdea în pămînt, numai c-o uitătură piezişă. Îngrozit, plotonierul mai spune :

— Cum o să mă iau cu ditamai generalul ? Eu am trecut prin multe, don' s'l'ent. Sînt bătrîn, mult mai bătrîn ca dumneata !...

Vine lîngă mine, uitîndu-se împrejur ca să nu-l audă cineva. Îmi spune iar, în şoaptă :

— Ăsta a fost spaima soldaţilor pe vremea lui ! Îi bătea de-i sluţea ! Îşi păstrează şi acum sabia pe care a rupt-o pe un biet soldat... Cu asta sperie învoitorii de pe moşie... E mai bine să nu vă luaţi cu domnul general !

Şi iar îmi suflă că Bereşteanu a fost coleg de promoţie şi e prieten bun cu ministrul de război.

Îl ascult şi parcă nici n-aud ce-mi zice.

— Să mergem la el !

— Ce să mai căutăm acolo, don' s'l'ent ?... Nu găsim nimic ! se văicăreşte jandarmul.

— Cum? Ce nu găsim? Unde nu găsim? Cînd nu găsim? mă mir eu tot mai încruntat.

— În magazii nu i-a mai rămas decît pleava, don' s'l'ent, s'trăiţi! O spulberă vîntul... Patruzeci de care pline pînă la loitrare au transportat toată noaptea la moara lui Colţatu. I l-a plătit bine, cu 80 greutate şi fără mici un corp străin!... Grîu ca orezul, curat şi greu...

— Păi n-a fost grîu de sămînţă?... fac eu neînduplecat.

— Ca orezul de curat şi greu... de sămînţă, să trăiţi, don' s'l'ent! năduşeşte jandarmul, cu mîna la chipiu.

— Să mergem la conac! ordon eu, neînduplecat.

— N-ar fi mai bine... să merg eu înainte... să-l anunţ, de!... să se pregătească?... încearcă plotonierul.

— Nu, vino cu mine!

Plotonierul Ţopîrdea n-are ce face. N-are altă cale. Ordinul se execută!...

Mi se face milă de el, de fapt silă! Şi vreau să-l muncesc, să-l scutur.

— Plutonier, dau eu ordin, ia calul caporalului. El vine pe jos... Ajută-l să încalece, caporal! îi ordon ostaşului.

Caporalul îl saltă cu toată puterea şi plotonierul prinde stîngaci frîul. Se saltă în şa, dar îl văd înspăimîntat că la cea mai mică zvîcnitură o să cadă printre picioarele calului. Pornim la pas.

— Acolo!... zice — şi dau pinteni calului. Conacul e o casă lungă şi îngustă, spoită doar cu un rînd de tencuială. O paraginâ. Nici un copac în faţă, dar dincolo de acoperişul de tinichea se zăresc crestele unor plopi bătrîni, uscaţi în vîrfuri. Grăbim la trap, învăluiţi în praful ridicat de copitele cailor. Plotonierul rămîne tot mai în urmă... Îl las în legea lui.

Oprim la poartă. Într-o parte, pe o tăbliţă din acelea prin care la unele case trecătorii sînt preveniţi: „cîine rău", citesc „General Bereşteanu Cezar, cavaler al ordinului «Vulturul german», moşier". Mi se spune că poarta se deschide doar la zile mari, cu prilejul vreunor vizite mai simandicoase, ale unor oameni de vază, oficialităţi. Ajungem tocmai în ceasul cînd învoitorii de pe moşie erau chemaţi la masă prin lovituri dese cu ciocanul într-o şină de fier. Mesele se rînduiau afară. Domnul general, stăpînul locului, privea din pridvorul conacului, fiindcă de văzut,

vedea bine. Însă ca să audă, punea un corn de os șlefuit în scoica urechii. Aflasem pe drum că la moșie avea un singur om de încredere, pe soldatul Pălămidă, care-i rămăsese devotat de pe cînd generalul îl avusese ordonanță. Moșierul ne vede, coboară scara în întîmpinarea noastră. Ca să ne ia piuitul, bate marțial din călcîie și tună ca la manevre :

— General Bereșteanu Cezar, cavaler al ordinului...

Nu-l las să meargă mai departe. Pocnesc și eu pintenii și strig, să nu-i mai trebuiască țeava de os din ureche :

— Sublocotenent cutare și cutare. Sînt împuternicit cu rechiziționarea grîului pentru front !

Îl văd că și-a pierdut brusc dîrzenia.

— Da, da... desigur, frontul !... Poftim în casă. La mine e totul pregătit. Urmăresc frontul mai ceva ca la statul-major.

Mă trage în casă și mă duce în fața hărții.

— Aici — și-mi arată pe hartă — luptă diviziile noastre, aici ale aliaților... În sud așa, în nord, invers... Mă rog, cum era atunci... Mari forțe, zice, s-au concentrat aici ! Se acționează în două direcții, uite, așa, pe ici, și uite-așa, pe dincoace... Aici — și bate cu degetul în hartă — aici le va fi mormîntul ! Găsesc momentul cum nu se poate mai potrivit. Strig cît pot în urechea moșierului :

— Frontul cere grîu, domnule general !... Ca să audă mai bine duc eu la ureche mîna cu cornul de os, ca o pîlnie.

— Știi, se scuză el, dar eu nu mai am grîu nici pentru sămînță. Poftiți la magazii !

Trec peste amănunte, sar peste alte discuții, ca să ajung la esențial. Generalul o ia înainte curajos, să-mi arate pleava, tocmai cum îmi spusese jandarmul : cu o zi înainte, ca orice om gospodar și prevăzător în același timp, moșierul își predase grîul, bob cu bob, întreprinderii de morărit „Colțatu". Moara i-l valorificase la prețul maxim și generalul se alesese cu un sac de bani. Știa el prea bine că la rechiziție grîul nu se plătea ori se plătea o nimica toată.

— Nu e nevoie să vă deranjați, mă răstesc eu ca ieșit din minți, dar să-mi spuneți, cu aprobarea cui ați vîndut grîul ?

— Mă rog, mă rog ?... se face el a nu auzi şi îşi fixează mai bine cornul de os în scoica urechii.

— Grîul !... strig eu să-mi sparg pieptul. Grîul pentru rechiziţii, n-aveaţi dreptul să vindeţi grîul...

Moşierul se face iar a nu auzi. O potriveşte cum poate :

— Ştiu, adică sînt informat, că raţia soldatului pe front s-a redus la o jumătate de kilogram pe zi.

Îşi bătea joc de mine, ori era adevărat că nu mă auzise ?

— Să ştii de la mine, zice el, că ostaţii români nu mai luptă ! De ce să lupte ?... Ce mai au nevoie de grîu ? Să încheie pace şi să ne vedem de treabă !

Simt cum îmi clocoteşte sîngele în inimă !... Furios la culme, probabil fioros la înfăţişare de parcă mă cert cu toată lumea, îi cer generalului să predea grîul ce i-a mai rămas... „O fi el general, îmi zic, dar acum e civil şi apoi trebuie să se supună ordinului de rechiziţie."

— Domnule Bereşteanu, trebuie să predaţi grîul în şase ore ! Am vagoanele în gară şi, dacă nu pleacă în şase ore, intră în locaţie... Sînt nevoit să vă declar că n-aveaţi voie să vindeţi grîul. Aţi comis o infracţiune ! mă răstesc eu. Aţi speculat grîul în timp de război...

Pălămidă, omul de încredere, se aţinea în preajmă. Îl vedeam trepădînd încoace şi încolo. Vine înspăimîntat şi strigă în urechea moşierului :

— Putem să dăm pînă la două vagoane...

— Da !... să dăm, cum să nu dăm !... Pentru front, pentru Tron ! zice generalul dintr-o dată dezorientat...

— Măcar de-o colivă pentru cei care-au murit pe front, încearcă Pălămidă să fie spiritual.

Eu însă n-aveam timp de glume şi nici de vorbărie. Vagoanele aşteptau goale în gară, gata să intre în locaţie.

— Plutonier, mă întorc eu spre Ţopîrdea, care ajunsese şi el, pînă mîine în zori grîul să fie la gară. Restul se rechiziţionează de la domnul colonel Gaicu.

Completez ordinul de rechiziţie şi îl semnez, apoi i-l înmînez lui Pălămidă, care i-l dă moşierului.

— Ai la dispoziție acești ostași ! adaug eu. Îți mai trimit încă zece. Peste o oră sînt aici !... îi ordon sentențios plutonierului și le întorc la toți spatele.

Chiar în noaptea aceea generalul a plecat la București. Îmi pusese gînd rău, era clar. I-o citisem pe chipul lui hidos și mai ales în ochii lui vicleni și răutăcioși.

Am plecat. Am salutat ca un ostaș disciplinat ce sînt. Am făcut doi pași, apoi m-am oprit. M-am întors pentru a-i aminti plutonierului : „Ia aminte, nici un bob de la țărani".

A doua zi, pe înserate, un tren cu patruzeci de vagoane se urnea greu de atîta încărcătură, pe care nu ți-o mai descriu, căci de aici începe o parte și mai frumoasă. Îmi îndeplinisem misiunea și mă pregăteam să plec la garnizoană, după ce expediasem grîul. Văzusem trenul plecînd, deci totul era bine. Asta-i, că nu era ; ba, dimpotrivă. Tocmai atunci telegrama prefectului Antache-Voivoda m-a reținut pentru cîteva clipe locului. Nu-mi venea să-mi cred ochilor, cînd am citit :

„Lăsat la vatră stop Mobilizat front stop lipsă respect și deferență față de superior stop" Semna : prefect Ștefan Antache-Voivoda !

Aici ar trebui să-ți descriu starea mea din acel moment. Amărăciune, strînsul amenințător al pumnilor, spatele încovoiat și privirile aiurea ; fluierăturile locomotivelor ca niște strigăte omenești, neliniștite și amenințătoare... etc.

Dar n-am să scriu așa. Merg direct la faptele petrecute. În aceeași zi sînt chemat la prefectul județului, chiar domnul Antache. Era într-o vineri. Pe la orele cinci după masă îmi fac apariția la șeful de cabinet. Mi se spune să aștept. Aștept ! Mă așez pe un fotoliu, lîngă fereastră, și încerc să citesc ziarul, fără să înțeleg vreun cuvînt. Nici nu știu cînd trece vremea. Un ceas ? două ? În sfîrșit sînt chemat. Antache sta ghemuit, cu fața schimonosită. Pe umeri îi străluceau epoleții proaspeți cu frunzele de stejar. Mă opresc în fața biroului somptuos. Prefectul își ascunde fața după ziar, apoi, parcă înfrîngîndu-se pe sine, își îndreaptă privirea spre mine.

— Apropie-te ! zice. De altfel, îți fac onoare să mai vorbesc cu dumneata !...

Rămîn în faţa prefectului, cu mîinile în jos, aşteptînd încolţit, căci încă nu ştiu ce mi se pregăteşte.

— Domnule sublocotenent, te-am chemat să-ţi comunic că eşti trimis pe front, în linia I, pentru lipsă de respect şi deferenţă faţă de un grad superior !... Hm... E tot ce-am avut să-ţi comunic...

— Vă rog să-mi daţi voie să vă pun o întrebare, mă adresez eu politicos. Aş dori...

— Nu ai nimic de dorit. Aici nu e pe dor. Nu pot să ascult nici o întrebare ! îmi răspunde el scurt şi furios, poţi să pleci.

Simt că mă înroşesc şi fruntea mi se îmbrobonează dintr-o dată. Îmi iau inima în dinţi şi, întorcîndu-i spatele, scrîşnesc :

— Va veni vremea, nici o grijă !... A şi început să bată la uşă !

Îl aud cum sare furios în picioare şi bate în birou cu pumnul.

— Curtea marţială, băiete ! Ai auzit ?... Curtea marţială !... răcneşte el.

Din uşa întredeschisă i-o întorc peste umăr, furios :

— Şi dacă înrobirea a ţinut atîtea veacuri, prăbuşirea ei va fi îngrozitoare !... Cu cît a fost mai mare silnicia, cu atît mai sîngeroasă va fi răfuiala... Va veni timpul !... A şi început să bată la uşă !... Eu n-am să mor !... De alţii nu răspund... Şi-i trîntesc uşa, de s-a speriat şi moş Ioniţă Mortu, directorul cabinetului.

Cam patetic discurs, nu ? Aşa mi se pare şi mie, acum, cînd îl transcriu. Dar atunci. cînd am rostit vorbele acestea, exact aşa le gîndeam. Deci le-am şi declamat după cum le cerea inima mea înfierbîntată.

Şi aşa se face, dragul meu, că prietenul tău, avocatul-sublocotenent de rezervă, crezut o vreme candidat la titlul de ginere de prefect, pleacă mîine dimineaţă pe front. Înţelegi acum de ce ţi-am scris o poveste atît de lungă şi, mai ales, înşirată atît de migălos ! Noaptea de vară, aşa scurtă cum e, nu m-a putut birui, totuşi. Am fost la Cristina, am tăifăsuit cu ea şi cu Oroviceanu, care era acolo, cu cîţiva cunoscuţi de-ai noştri din port. Ce au pus ei la cale pentru noaptea asta, am să-ţi scriu cu alt

prilej, numai să izbutească !... În timp ce eu scriu... ceva frumos are loc... ceva cam la fel cu ce-ai făcut tu în noaptea din ajunul plecării tale ! De dimineaţă, Cristina şi Oroviceanu mă însoţesc la gară, de plecare. Atunci voi afla amănunte să-ţi scriu eu, sau îi voi informa asupra felului cum pot ei să-ţi scrie direct.

Venind de la ei, acasă, am rămas toată noaptea treaz şi ţi-am scris. Nu pot spune că nu-s emoţionat... Nici că nu mi-e teamă ! Ne vom vedea ? Care dintre noi va supravieţui ? Oricum, să ne legăm că, oricare va rămîne... în viaţă, va spune lumii povestea noastră. Merită, zău aşa ! Te îmbrăţişez — poate pentru ultima oară.

VALERIU NEDELCUŢĂ CĂTRE ANTON DUMBRAVĂ

Iubit şi îndepărtat prieten,

Cum stau eu acum stingher în casa aceasta părăsită de stăpînii ei şi ciuruită de gloanţe şi schije, aşa să stea în veci prefectul Antache-Voivoda în conacul lui, pustiit de viaţă şi ocolit de lume, şi să-l furnice prin tot trupul fiori de groază, valuri după valuri. Să i se amestece gîndurile în cap, să se culce şi să nu poată adormi. să se uite cu ochii şi să nu vadă nimic dinaintea lui, să-l ajungă blestemul meu dacă nu i-a spus nimic avertismentul meu din ziua cînd mi-a anulat mobilizarea pe loc. Să aibă liniştea vîntului şi odihna apelor, să se uite la parada de 10 mai şi să i se pară că e la înmormîntarea şefului său de la cîrma ţării, să se aşeze în fotoliu moale şi să-şi simtă corpul străbătut de piroanele şlepului trimis la fundul Dunării într-o noapte de pomină, să se încurajeze pe el însuşi şi să i se închircească în clipa următoare inima de spaimă, să mestece îmbucătura şi să n-o poată înghiţi, să o înghită şi să n-o poată mistui, să o mistuie şi să i se prefacă în venin. Vinul să i se schimbe în apă stătută, măruntaiele să i le ardă arşiţă nestinsă, picioarele să-i fie de plumb, pămîntul să nu-l mai rabde, soarele să-l în-

cingă, noaptea să-l învăluie, ziua să nu-i mai vină, jurnalul să-i aducă tot bucurii din care ştim noi doi, acum şi în vecii vecilor...

...Care vecii vecilor? — că e vorba de o săptămînă, o lună, ori două, şi avem de vorbit noi doi o vorbă cu domnul Antache, şi nu numai cu el... nu-i aşa?

Anton, fiule, crezi că blestemul de mai sus i-o fi ajungînd, ori să-l mai prelungesc? Pentru urechile lui păroase şi pentru ochii lui cît bălţile din zăvoaiele Oltului, după revărsările din primăvară, aş prelungi blestemele o săptămînă, dar pe tine te scutesc!

Iată, prima scrisoare de cînd mă aflu pe front. Unde vei fi fiind tu? Dacă *eşti* şi citeşti aceste rînduri, fă să ajungă cumva un rînd de la tine, să mai aflu ce faci, cum şi unde eşti... Aici, pe front, nimeni nu ne caută, nu-i aşa? Sîntem doi bieţi oameni care se caută cu gîndul unul pe altul...

Noaptea, cînd am plecat, după ce ţi-am scris, am rămas să-mi muşc pumnii de ciudă, că tocmai acum, la sfîrşitul războiului, mi-o face domnul Antache, fie-i masa din slănină rîncedă şi patul din vreascuri cu frunze de urzici, şi hainele din sîrmă ghimpată ţesută în postul mare... şi... uite, că iar mă pornesc.

Am crezut că am să plîng, dar n-am plîns.

Ca o muzică tristă, în calmul verii, ca un vis alunecînd pe strunele unei viori, durerea mi-a răscolit trecutul şi ecoul lui l-am auzit pînă-n străfundul inimii... Am stat singur, ceasurile cîte le mai aveam pînă la plecare, trist, cu ochii mari şi reci, voiam să-mi adun gîndurile şi să-mi trezesc amintirile adormite. Şuvoiul lor m-a luat cu el şi pe cei morţi i-am văzut adunîndu-se în jurul meu, pe mama, care ca o umbră plutea acum domol, sfioasă spre mine, să-mi sărute sufletul, plîngînd. Dar umbrele n-au lacrimi şi m-am trezit scuturîndu-mă ca de friguri. Apoi am stat la fereastră ca acum, să număr stelele, roiul de stele care pictează cerul oraşului nostru şi al Dunării. Parcă mă strigau cei duşi de demult, şi de atunci îi aud mereu, nu ştiu, chemîndu-mă, ori poruncindu-mi să nu vin încă la ei! Am visat stînd treaz, poate am adormit, am stat în orice caz pierdut ceasuri întregi. Răsăritul soarelui m-a adus la viaţă, inundîndu-mi odaia cu o lumină

roşie, ca o rană din care gîlgîia sîngele. Am plecat. Erau cu mine, cum ţi-am spus, Oroviceanu şi Cristina. Ei au rămas, eu m-am tot dus. Am străbătut cîmpia Bărăganului sub arşiţa verii, apoi lunca Siretului şi a Prutului, presărate cu bălţi şi pîlcuri de sălcii cu trunchiurile noduroase şi strîmbe, întocmai ca în zăvoaiele Dunării şi Oltului. Era atîta linişte pe cîmp, încît puteai s-auzi cum se crapă pămîntul de secetă. Văzduhul era pur. Şi atîta linişte în rîuri, în ierburi şi bolovani, cum e în această clipă, nefirească, în care aştept dintr-o clipă în alta să pornească potopul de fiecare zi... Clipele zburau şi eu stăteam la fereastra vagonului privind cerul şi zarea şi nici o speranţă nu mi se arăta. Şi vîntul durerii se încrunta în mine. Lacrimi nu mai aveam să-mi plîng soarta, dar în mine se trezise turbarea, jalea imensă şi spaima că moartea mă pîndeşte, e aproape. Şi, cu cît trecea timpul, gînd de groază mă îngheţa : „Oh !... dacă aş supravieţui, dacă aş putea să-mi iau revanşa asupra acestei faune pentru care blîndeţea, bunătatea, mila, respectul dreptăţii, dragostea de libertate sînt crime de neiertat ! Dacă aş putea face ceva pentru această lume în care oamenii se ucid fără cruţare.. Într-o vreme, cînd oprea trenul în staţii sau în cîmp, a început să pătrundă pînă la mine tunetul bombelor. Cerul era străveziu, ziua calmă, sau noaptea liniştită, dar se simţea că din depărtări venea, pe vifor călare, furtuna... După două zile, am ajuns la locul unde mă aflu acum, un sat numit Talmaz. Am nimerit cum nu se putea mai bine ! Abia am ajuns şi a început să bubuie pămîntul şi urgia să se încingă ! Iadul şi-a deschis porţile... Se îngrozise ţărîna de-a lungul văilor şi parcă se văitau copacii frîngîndu-şi ramurile. Pe sus goneau o mie de lupi urlînd... Ceaţă nepătrunsă se lăsase, ca un tulpan de doliu, şi mă tîram trist, luînd pieptiş dealul, în dosul căruia se adăposteau iluzorii trupe, tunuri şi care blindate... Nu trebui mult, ca să-mi dau seama că totul se află pe marginea unei prăpăstii. Eram dat la comandamentul colonelului Vamanu. Lîngă acest ofiţer superior am trăit de atunci cu speranţa că azi-mîine, se va sfîrşi această nemaipomenită încordare şi am încercat, o dată cu gustul de cenuşă, şi emoţia sentimentului că-mi voi regăsi totuşi libertatea. Alte veşti despre

mine — n-aș putea să-ți dau. Tot caut răgazul să-ți înșir o istorie care ți-ar plăcea, aceea pe care mi-a povestit-o Oroviceanu, în ziua plecării mele pe front, asemănătoare cu cea săvîrșită de tine... Tot amîn, însă, căci cui îi arde acum de alte istorii, în afară de aceea mare, unică, strivitoare, din ghearele căreia nu știm dacă vom avea scăpare!

I-am scris Cristinei — firește, altfel decît îți scriu ție. Tu i-ai scris? Ce știi despre ea? Mie încă nu mi-a răspuns. Dacă mă gîndesc bine, nici n-avea cînd o face, căci eu sînt aici abia de două săptămîni și nu mai mult decît alaltăieri i-am scris. Pînă ajunge scrisoarea la ea, pînă mă găsește răspunsul ei...

Dar tu? Tu de ce taci de atîta vreme? Ce e cu tine, prietene? Aș vrea să cred că numai indolența sau... lipsa de timp și împrejurările neprielnice te fac să nu scrii, și nu altceva! Nu, vai, nu altceva! Te îmbrățișez cu frățească dragoste.

VALERIU NEDELCUȚĂ CĂTRE CRISTINA OROVICEANU-DUMBRAVĂ

Cristina, scumpa mea prietenă.

Nu sînt sănătos, firește, de vreme ce mă aflu în spital. Dar sînt întreg, cu mîini, picioare, cap, ochi, urechi, gură și toate celelalte în stare aproximativ bună. Există toate la locul lor, funcționează normal, atît cît le îngăduie mormanul de pansamente care mă înfășură. Fapt e că sînt toate, deși lovite, zdrelite, rănite, dureroase. Pot afirma cu certitudine că am scăpat ieftin și că voi veni precis acasă. Asta e principalul — restul e chestiune de timp și de oarecare durere, uneori pînă la leșin, dar nu-i nimic!

Mîna dreaptă merge normal, după cum vezi, de vreme ce scriu; pot sta destul de bine pe scaun, astfel că am așternut o scrisoare lungă lui Anton, pe care, după ce am

terminat-o, mi-am dat seama că nu ştiu unde să i-o trimit. O adaug deci în acest plic, poate i-o dai tu, sau poate ştii unde s-o îndrumezi, la vreo unitate, ori — şi să ştii că-i urez din inimă să fie aşa! — în vreun spital, ca mine... dacă nu e acasă, lîngă tine. Mie nu mi-a scris niciodată — sau n-am primit eu, dacă el, poate, mi-a scris. De la tine, de asemenea, n-am primit nimic pînă în clipa cînd toate s-au dat peste cap. Aici, însă, în spital, îmi poţi scrie în linişte. Primesc sigur totul. Mi-e dor de voi toţi, mi-e dor de Dunăre, de copiii ei admirabili, din port, mi-i dor de Anton şi mi-i dor, mai ales, să spun cîteva cuvinte de dragoste domnului prefect Antache-Voivoda, să-l întreb de sănătate şi de altele. Şi, desigur, nu numai pe el. De altfel, nici nu mai e mult pînă cînd mă voi adresa lor prin viu grai. Sînt convins că abia aşteaptă. Din parte-mi, ard şi eu de nerăbdare. Îi dau mandat deplin tatălui tău să înceapă orice fel de... discuţii de idei sau... contacte de altă categorie, cu ratatul meu socru prezumtiv.

Vă îmbrăţişez pe toţi...

P.S. Ai grijă de scrisoarea alăturată, pentru Anton, şi nu pierde o clipă: scrie-i şi scrie-mi. Adresa o găseşti pe plic. Încep să aştept!

VALERIU NEDELCUŢA CĂTRE ANTON DUMBRAVĂ

Ai văzut, frate Anton, că s-a sfîrşit totul? Şi tocmai cum gîndeam noi! Eşti acum, desigur, ieşit la suprafaţă, cu fruntea sus, poate cu ceva remuşcări că o vreme prea lungă te-ai lăsat pradă unei lîncezeli, unor îndoieli, dar uite că şi eu am pierdut luni preţioase şi ani chiar. Va trebui să compensăm cumva, în anii următori, vremea pierdută de noi, în timp ce alţii... Să le mulţumim şi să ne grăbim şi noi la treabă...

Eu sînt în spital, cum arată adresa de pe plic. Vorba poeziei lui Coşbuc: „cum stăteam aşa, un plumb simţii că vine, şi n-avu loc, cît larg era, decît în piept la mine".

Nu te speria, pieptul e întreg, glonțul nu în piept avu loc, și nici n-a fost glonț, ci o bombă întreagă a explodat, și m-a acoperit, frate, pămîntul, ca pe tine apa Dunării în noaptea de pomină. Ca să rămîn mai departe pe teritoriul poeziei suscitate, mă doare — tot trupul — dar nu să țip (deși mai țip cîteodată) și, fără nici o rezervă, așa mi-i dor de-acasă că pînă-acolo aș vrea să zbor, dar... mai stau ceva în spital să mă pot tîrî singur. Și totuși, voi fi sănătos — cam zdrelit, cam zdrențuit, dar întreg și cu toate în regulă, ca să pot da piept cu domnul Antache și-a lui ceată.

Tu ?

Ce e cu tine de taci, ai tăcut tot timpul ? Nici acum nu știu unde ești, scrisoarea urmează să o îndrume Cristina spre tine, dacă și ei i-ai comunicat unde ești. Acum poți scrie, acum pot să-ți scriu, să-ți spun că trebuie să ne grăbim — sînt atîtea de făcut la noi în oraș ! Oroviceanu și ceilalți au pornit la treabă, desigur, și eu ard să fiu lîngă ei. Deocamdată, am mai întîi o răfuială cu Antache, apoi cu alții. Pe urmă, văd eu ce fac, încotro o apuc. Va trebui să stăm de vorbă. Tu ai o cale a ta, mai demult, eu o căutam și încă nu pot spune că știu pe unde să merg. Vino, deci, mai repede, dă un semn de viață !

Închei acum, că vin meșterii de oameni, cei care mi-au așezat la loc oasele, bucățelele de carne, de pe unde erau împrăștiate, le-au învelit în piele — de pe unde or fi luat-o ? — au turnat ceva sînge, nu știu al cui, și acum trec în verificarea zilnică, să vadă de merge ori nu mașinăria. Să fiu al dracului dacă nu merge ! Peste cîteva ceasuri, cînd mi-or trece durerile locurilor pe unde am fost montat la loc din propriile-mi bucăți, îți scriu în continuare o mică istorie, pe care mă tot țin să ți-o povestesc, încă din momentul plecării mele pe front. E o veșnicie de atunci, dar n-am uitat nimic. O voi preceda, însă, de mica odisee a prietenului tău din momentul cînd frontul s-a dat peste cap, ca să ajung din nou la clipa asta, cînd montorii de oameni au ajuns, iată, la masa mea și mă poftesc la pat. Aș renunța cu plăcere, dar nu se poate !... Facă-se voia lor !

Ceasurile promise pentru trecerea durerilor s-au transformat în două zile de inconştienţă, dar uite că totul e bine. Se pare că asamblarea pieselor a fost bună. Ici-colo cîte un picior sau o mînă stîngă au trebuit puse din nou în ghips, sau îndreptată cîte o coastă, încolo, totul e normal şi esenţialul e că pot să-ţi scriu.

Ce voiam să-ţi spun? Ştii, desigur, cum au fost lucrurile! La 19 spre 20 august s-a dat peste cap frontul. Nu mai vreau să-mi amintesc ce gîndeam în acele ceasuri şi zile, nici cum începusem să am accese de religiozitate, alternate cu explozii de mizantropism total. Religia, îmi ziceam, e o dispoziţie psihică, nervoasă, complicată, următoare unei dureri mari, un calmant sau un excitant pentru decepţii, o afacere intimă a sufletului, nu a cugetului, cu sediul în adîncul inconştientului sau în crizele conştiinţei. Ca să vezi la ce fel de filozofie ajunge omul cînd îl pîndeşte moartea de pretutindeni şi simte că trupul lui nu-l mai ascultă! Aiurări ale unui delir prelungit! Alteori o luam tocmai dimpotrivă. Mă plimbam prin rai, ajungeam la Dumnezeu, îl părăseam dezamăgit, pentru a căuta drumuri despre care am vorbit adesea, şi cele ce-mi spuneai tu despre marxism mă ispiteau. Comunismul! Iată un program, o idee, un ideal, la care trebuia să meditez! Ca un făcut, cum îmi venea în minte suita de împrejurări legate de comunism, îl şi vedeam în faţa ochilor pe domnul Ştefan Antache, castelanul de la Voivoda, cel care mai voia, mai nu voia să mă aibă ginere... „Acum să te văd, domnule general-prefect!" îmi ziceam. Însă, pînă să-l văd pe el acolo, mă descopeream pe mine bătînd drumuri ferite, urmărit din urmă de primejdii pe care nu-i nevoie să ţi le descriu, căci desigur le-ai trăit şi tu, dar pe care mi le rememorez mie, ca să nu le uit... Niciodată nu trebuie să uităm unde ne-a dus Ştefan Antache-Voivoda cu mai-marii şi mai-micii lui. Pe undeva pe aproape auzeam huruit continuu de maşini infernale, de chesoane şi trupe în marş. Se retrăgeau nemţii în cea mai mare grabă. Ne feream din calea lor că ne spîrcuiau ca pe fiare, şi mărşăluiam obosiţi pe drumurile prăfuite de ţară sau călcînd, de la un capăt la altul, miriştile arse de seceta verii. Într-un loc, nu mai ştiu unde, am dat cu

ochii de un bătrîn, care se îndrepta spre mine. Abia îmi tîram trupul, nu mă interesa altceva nimic. Nu se ştia ce grad am, căci îmi rupsesem epoleţii. M-am uitat curios, totuşi, la bătrînelul care venea întins spre mine... Îl priveam uluit şi n-aveam puterea să mă mişc. Bătrînul îmi aducea veste : „Armistiţiu, s-a făcut armistiţiu !... mi-a spus el. De azi-noapte. Gata cu războiul !" Ştiu numai că am strigat ridicîndu-mi pumnii : „Trebuia să se sfîrşească odată !" şi un noian de gînduri mi-a năvălit în minte. Am început să disting în jur freamătul vieţii. Pe pămînt, lumea insectelor mişuna, firele de iarbă se ridicau spre soare, frunzele copacilor foşneau uşor, un fîşîit ca al viermilor de mătase. Era vară, miez de vară şi viaţa pulsa peste tot. Nu departe de locul unde stăteam se scurgeau convoaiele de motorizate...

Mi-am continuat drumul. Aveam cale lungă de mers şi mă temeam ca nu cumva tocmai acum să cad în vreo capcană, acum cînd, ca prin minune, reuşisem să ies teafăr din zona frontului şi să fiu departe cu unitatea mea, din drumul de scurgere al coloanelor nemţeşti. La gîndul că într-o zi, două, puteam să ajung acasă, ameţeam de bucurie şi căpătam aripi. Nu ştiu cînd am trecut de Buzău, de Ploieşti. Mă răzleţisem de ai mei, socotind că aşa e mai sigur. Ocolisem capitala şi eram pe drumul asfaltat spre oraşul nostru, la Dunăre... Aşteptam o maşină care să mă ducă mai încolo, fiindcă nu mă mai ţineau picioarele. Din senin, un glonte rătăcit m-a lovit. Noroc că-mi sparse doar umărul drept, dar a fost de ajuns ca sîngele să se scurgă în voie... Mi-am rupt cămaşa şi cu ea mi-am legat rana. Trebuie să fi fost într-o stare jalnică, fiindcă primul camion încărcat cu ostaşi — erau sovietici, cine ştie de unde veneau, din stepele Rusiei, ori tocmai de pe Volga — a oprit, căpitanul a sărit şi a ordonat să mi se dea, de urgenţă, primul ajutor. M-au urcat pe sus în maşină... Nu mai simţeam durerea şi sîngele curgea din belşug ! Dar aveam siguranţa că sînt salvat.

Camionul lăsase în dreapta Bucureştii, şi îl ocolea prin sud. Am crezut mai întîi că aş putea să ajung chiar acasă, în oraşul nostru. N-a fost aşa. Ei o luau înainte, spre Olt, nu în jos, spre Dunăre. M-am făcut înţeles să mă lase la marginea unui sat, unde să găsesc alt camion,

ori vreo căruță. M-a ajuns însă chiar coloana regimentului meu. Am trecut cu el spre munți. La Făgăraș m-am făcut sănătos într-o săptămînă. Umărul mă durea, dar nu ca să nu pot face orice mișcare cu mîinile. Am plecat să-mi găsesc unitatea și, la Mureș, la Cluj, mai la nord, pe Someș, am luptat — se zice că bine! La graniță, chiar la graniță, a fost să mi se amestece sîngele cu pămîntul țării. La un atac, un obuz a explodat lîngă mine chiar. Caz banal, ca atîtea mii, sute de mii de altele. Am zburat cîteva clipe, apoi am căzut și s-a sfărîmat lumina în țăndări. O dată cu nesfîrșita, îngrozitoarea explozie care s-a produs în mine, peste mine, în jurul meu... N-am știut nimic două săptămîni, pînă acum două zile, cînd am început să-ți scriu scrisoarea de față.

Cea mai bună dovadă că *ești*, nu e cea pretinsă de onorabilul Cartezius, anume că, pur și simplu: cugeți. *Este* — cine scrie. Eu, iată, îți scriu! Scrie-mi și tu, prietene și frate. Am nesfîrșită nevoie de scrisorile tale, de cuvîntul tău! Întoarcerea ta către mine, în vara aceasta, a fost momentul salvării mele din criză. Nu ți-am spus atunci, dar trebuie s-o știi acum. Mă aflu iar, nu în criză, ci în nedumerire, în neliniște. Încotro s-o apuc, dincolo de judecata cu Ștefan Antache, și ai lui? Meșterii de aici mi-au montat la loc trupul. Cine îmi va monta și sufletul, din bucățile în care simt că s-a fărîmițat?

Cu dragoste, al tău dintotdeauna, dar altfel decît totdeauna.

VALERIU NEDELCUȚA CĂTRE ANTON DUMBRAVĂ

De ce nu ți-am trimis mai demult scrisoarea, despre întîmplările care urmează, nu știu! Am început-o de mai multe ori, dar acel provizorat care e legea vieții pe front m-a tot împiedicat să o termin și de fiecare dată o luam

de la capăt. Acum sînt hotărît să o isprăvesc, deşi tot n-am primit nimic de la tine. Mîine părăsesc spitalul şi plec spre casă. Nu vindecat, însă bandajat şi împachetat, dar în stare să suport drumul de la Oradea pînă la Dunăre şi Olt. Normal, aş putea să aştept încă o zi, ori două, să ajung acolo şi să-ţi povestesc prin viu grai cele ce-ţi scriu. Normal ar trebui să presupun că cineva ţi-a scris acest lucru, sau, o dată întors tu în oraş, ţi-a povestit. Dar o neliniştе mă încearcă.

Ce să însemne tăcerea ta? De ce nu ştiu nimic despre tine? Scrisorile Cristinei nu-mi aduc ştirea că te-ai întors. Ea e tot mai pierdută, se stinge din picioare, după cît îmi spune ea însăşi şi după cît pot citi în descumpănirea întipărită în tot ce aşterne pe hîrtie.

Rîndurile de faţă sînt pentru tine, dar şi mai mult pentru mine — căci, Anton, prietene şi frate, nu ştiu dacă mai eşti în această lume! Simt de aceea nevoia să-mi aduc aminte de ultima ta acţiune, înainte de a pleca atît de precipitat.

Cablul telefonic l-ai tăiat odată, tu, singur, în noaptea premergătoare fugii. Mi-a povestit amănunţit Oroviceanu. Singurul meu regret e că n-aţi avut destulă încredere în mine, ca să fiu alături de voi. Dar era drept să n-aveţi? Mai ales tu?

Şi totuşi, nu-ţi pot face o vină, mai degrabă îmi reproşez mie, că am putut crea în jurul meu atmosfera care să ducă la neîncredere. Dar să le las acestea şi să vin la ceea ce voiam să povestesc, despre cea din urmă faptă săvîrşită direct în numele tău, pe urmele tale. Marin Oroviceanu a ţinut să mai facă şi el, cu fiul lui, o nouă întrerupere a cablului. De data aceasta trebuia căutat momentul prielnic în alt chip decît data trecută. După noaptea cu şlepul şi cu prizonierii, nemţii păzeau cablul ca pe o comoară. Cînd se isca o cît de mică turburare în port, garda cablului, mereu dublată, se arunca în bărcile de protecţie şi începea să patruleze în sus şi-n jos pe fluviu; au instalat pichete dese pe mal, pe o rază mare în jurul postului lor de pază. Deci trebuia altfel înşelată vigilenţa lor. Iată cum s-a desfăşurat acţiunea, după unul din cele trei planuri lăsate de tine. Unul l-ai dus chiar tu la îndeplinire; al doilea e cel de care e vorba; al

treilea n-a fost necesar căci au fost goniţi nemţii şi cablul acum e al nostru.

Va să zică, cei doi se ascunseseră din vreme în balta Berceleiului, această întindere de apă care pe mine mă uimeşte totdeauna, cît e de vastă, cît vezi cu ochii, ca o mare verde, din dreptul satului Flămînda, şi pînă dincolo de viile Bulgarului. Tîrziu, noaptea, au început să lunece încet în marginea stufărişului, mascaţi cu trestii, ca să nu sperie zburătoarele care mişună prin ierburile înalte şi răchita bălţii. Le trezea din cînd în cînd fîşîitul bărcii şi clipocitul lopeţilor, dar se potoleau repede în cuiburile lor, exact cum ai presupus. Nu era mai mare turburarea lor decît obişnuita mişcare de noapte a bălţii. S-au apropiat şi au rămas la marginea dinspre apus a bălţii, către calea ferată dintre oraş şi port. Au spionat cît au spionat sentinelele, care circulau ca suveicile pe tot traseul instalaţiilor telefonice. Au ales şi stîlpii pe care Andrei trebuia să se caţere, cu toporişca la şold. Trebuiau să taie în două locuri cablul, de data aceasta nu pe fundul Dunării, ci pe uscat la înălţime. Ai observat că tocmai atacurile frontale dau rezultate mai bune? Nemţii se temeau dinspre mare, nenorocirea le-a venit acum dinspre uscat. Momentul fusese bine ales. Nemţii, şi cei din spatele frontului, intraseră în panică. Activitatea Comandamentului german al Dunării de jos, de aici, era în toi. Firele telefonice zbîrnîiau de mama focului.

Cerul era limpede, plin de stelele Dunării şi cîmpiei noastre. La lumina stelelor se vedea chiar în miez de noapte la mare distanţă. Cei doi au urmat exact planul, anume să înceapă operaţiunea tîrziu după miezul nopţii, în momentul cînd păsările se trezesc şi umplu de larmă şi ţipete balta Berceleiului pentru cîteva minute.

Semnalul fu dat de bătrînul Oroviceanu.

Au nemţii marea lor calitate: exactitatea, punctualitatea. Poţi să-ţi pui ceasul după ei. Dacă şi-au făcut rondul în clipa asta, fii sigur că ai răgazul pînă la celălalt rond, şi ţi-l poţi stabili la minută şi la secundă. Nu s-ar clinti ei cu un pas în lături, n-ar întîrzia un minut, să-i picuri cu ceară! Deci se putea conta şi pe paznicii cablului, că nu se vor abate de la regulă. O clipă Oroviceanu şi Andrei au rămas nemişcaţi, apoi s-au apropiat

tiptil de stîlpul indicat. Andrei s-a cățărat pînă la cablul telefonic. A lovit cu toporișca în plin o dată, de două ori, și cablul gros ca o mînă a căzut la pămînt. Andrei s-a lăsat să alunece pe stîlp în jos. Pînă să coboare el, Oroviceanu bătrînul a tăiat cu un cleşte toată bucata de cablu care atîrna, pînă la primul stîlp. Au tras-o în baltă. S-au aruncat apoi în barcă și s-au pierdut în inima sălbăticiei bălții. S-au îndreptat spre Flămînda. Își făcuseră socoteala ca pînă-n zori s-ajungă acasă.

Au ascuns barca într-un tufiș des, și-au luat hainele sub braț, apoi au coborît încet și fără zgomot în baltă. Cu îndemînare și sînge rece au ajuns, așa cum au plănuit, în zori, pe bătătura casei. Au iscodit în dreapta și-n stînga și au aflat că nemții dăduseră de mult alarma. Mașinile au fost puse în mișcare și forfota nemților nu mai contenea. Orașul fusese trezit din somn de cizme și de rafalele rare de mitraliere, prevestitoare de represiuni și teroare. Balta Berceleiului fusese și ea înconjurată din toate părțile, luată cu asalt. Păsările se adunaseră în nor compact deasupra lacului ; jos tufișul verde șuiera în bătaia gloanțelor.

Oroviceanu ieșise la poartă, ca și cum atunci se sculase din somn. Toate străzile fuseseră năpădite de nemți, de plutoane întregi care alergau tropăind pe caldarîm. Întrebînd în dreapta și-n stînga ce s-a întîmplat, bătrînul hamal înțelese că oamenii înfloreau isprava, împodobind-o și amplificînd-o, cum făcuseră și data cealaltă. O parte din legenda creată ți se datora și ție și sînt emoționat să ți-o transmit. Te va găsi oare ?

Al tău... Dar cum, al tău ? Tu cum ești și unde ? Te conjur să-mi răspunzi, dacă primești aceste rînduri ori, dacă n-ai cum le primi, conjur lumea aceasta să te facă să-mi răspunzi ! Conjur cerul și pămîntul să-mi dea un semn de la tine. Prietene, care nu ești, nu știu dacă mai ești, — pe care te descopăr mereu mai mult, pe măsură ce trec zilele și mă gîndesc la tine, de ce trebuie să plătim vamă vieții cu ce avem mai bun în făptura noastră ?

Chiar acum, primesc o scrisoare de la Marin Oroviceanu, în care îmi descrie cum a fost noaptea de 23 August și ziua următoare în orașul nostru de pe malul Du-

nării. Şi aici, bătrînul a fost la înălţime, şi Andrei pe urmele lui. Îţi închipui cum au oprit oamenii să se mai ducă în port, cum au dat ajutor cu toţii regimentului să dezarmeze pe nemţii cîţi nu se scurseseră peste Dunăre, cum au luat în stăpînire portul, şlepurile, imobilizîndu-le pe cele neîncărcate, păzindu-le pe celelalte, cum au făcut pază de-a lungul fluviului ca să împiedice vasele nemţeşti să urce înapoi pe Dunăre, cu arme şi soldaţi...

Dar de ce ţi le scriu toate acestea? În inima mea socot că eşti, că ar trebui să fii acolo, în oraşul nostru, deci să ştii mai bine ca mine totul.

Şi, cu toate acestea, un gînd îmi otrăveşte fiinţa, un gînd care, oricît stărui să-l alung, nu izbutesc! Un rînd de la tine ar aduce dezlegarea... Şi acest rînd nu vine, nu vine...

CAPITOLUL XXII

POVESTEȘTE IONIȚĂ PRAICU, ZIS MORTU:

Prefectul a trăit zile grele, cum nu-și închipuise niciodată că ar putea să-i vină pe cap. Groaza nu-l mai părăsea și-i umbla prin sînge ca o spuză de jigănii, viermuind încoace și-ncolo. Pămîntul parcă-i fugea și el de sub picioare. Politicienii de vază ai județului, care se împopoțonaseră cu cinci ani înainte în uniformele Frontului Renașterii, le aruncaseră acum de tot, le vopsiseră care de care și îmbrăcaseră din nou redingotele, își puneau borsalinele, ba, în zilele mari, scoteau melonul sau jobenul. Erau numai ochi și urechi, gata pentru orice, pîndind orice ocazie. Începeau să prindă curaj, în urma războiului! Ștefan Antache găsise că e bine să le adreseze un apel la solidaritate și înfrățire și i-a convocat într-o zi, mai prin octombrie, pentru ora 12, în sala mare de primire a invitaților. Era tot prefect, dar își simțea fotoliul fugind de sub el, o dată cu pămîntul de sub picioare. Înainte de conferința unității județene trebuia să facă o vizită răniților și să le vorbească, să-i mai îmbărbăteze. Nu zicea că, dacă era vorba de îmbărbătat, el avea nevoie de asta, nu răniții. Dar te pui cu osîrdia omului, mai ales cînd e taman domnul Voivoda? Așa că a scos răniții pe culoarele liceului, unde se improvizase spitalul militar. Domnul prefect cam uitase că trecuseră ceva zile la mijloc. Din ordinul lui, toți, dar absolut toți cîți se găseau în spital, fără picioare, fără mîini, cu plămînii sfîrtecați de gloanțe, cu schije înfipte în craniu, fuseseră aduși, care în cîrji, care pe targă. Generalul se trezea în careul regimentului, nu la spital. Voia să fie popular, democrat, și pace! Și nu știa cum. S-a întîm-

plat să fie şi Valeriu Nedelcuţă prezent, undeva într-un colţ. Cu greu putea să fie recunoscut din valul de bandaje. Îl aduseseră, la cererea lui, chiar în oraş, la noi; era, cum s-ar spune, acasă. Toată ziua sta gură în gură cu Oroviceanu, cu Marin, ăsta, leatul meu, şi cu flăcăul ăstălalt, Andrei. Şuşoteau şi sporovăiau numai surprize bune pentru domnul Antache, să-i facă zilele plăcute.

Va să zică, vine momentul inspecţiei. Păcat că nu se gîndiseră să aducă un gornist, să sune în faţa ologilor şi ciungilor de război, onorul la general. Încolo, totul a fost ca scris pe hîrtie dinainte. S-a dat semnalul şi prefectul a coborît din trăsură, grav, cu mersul lui obişnuit, dar cu obrazul cam umflat şi privirile cam pierdute. Se gîndea, se vede, la ziua de mîine, la ce i-a hărăzit soarta... Poate, la prizonierii care-i fugiseră de sub nas, poate se dojenea singur că nu dăduse el la fund vreun şlep nemţesc, ori îi părea rău de cei trimişi din ordinul lui pe front? La cîte nu se poate gîndi un părinte de judeţ, simţitor şi bun la inimă!... Şi, ca să nu semene cu un om bătut şi apăsat de toate cîte-i trec prin cap, se arăta ţanţoş, răsufla tare, tuşea dregîndu-şi glasul, să-i facă atenţi pe toţi. Cînd a păşit pragul, cineva a strigat: „A-ten-ţi-u-ne!" ca la cazarmă.

Drept răspuns, dintre răniţi a început să se audă un fel de muget nelămurit ca o ameninţare şi ca un plîns. Nişte schilozi, ori nişte mumii, ori nişte statui, aşa erau de înfăşaţi şi înghipsaţi. Numai socluri le mai trebuiau — şi uite că venea prefectul să pună postamentele. Mugetul răniţilor era cînd ironic, cînd furios, ca şi cum toţi ar fi spus un singur cuvînt: „Trădătorule!" Aşa trebuie să-l fi simţit domnul Antache-Voivoda, privind răniţii, care stăteau aliniaţi aşa cum îi aşezaseră surorile şi medicii.

— Dar ce mulţi sînt!... zice el, ca şi cum nu ştia că războiul nu fusese jucărie. Stă, se uită, face cîţiva paşi înainte, mîndru şi trufaş, cum îi era firea, şi începe: Camarazi, rănitul nu este un bolnav, omul bolnav se obişnuieşte foarte uşor cu durerea care-l încearcă şi cu ideea stării lui de pacient. Rănitul e multă vreme acelaşi om întreg, căruia nu-i lipseşte nimic, nici un organ. Deşi nu mai are picior, el îşi simte piciorul, nu are mînă, dar o simte, şi tot aşa cu degetele pe care explozia i le-a aruncat

cine știe unde! Din nou, același murmur crește în sală, dar prefectul, pas să mai dea înapoi. El își continuă discursul cu înflăcărare: Camarazi, organele pierdute mai continuă să doară, deci rănitul are conștiința că e om întreg. Așa îmi explic de ce morții pe care i-am văzut în prima clipă a căderii lor aveau o față zîmbitoare, nedesfigurată de groază ori plîngătoare. Trecerea de la viață la moarte a fost așa de fulgerătoare, încît moartea n-a avut vreme să le răpească și zîmbetul vieții. Ar trebui un pictor mai degrabă ca să zugrăvească această clipă în care zidirorul a pus toată sfințenia... Primiți, așadar, cu smerenie, ca și Iov — alesul lui Dumnezeu — toate încercările pe care ni le trimite Domnul și nu-l uitați, că fără voia lui nimic nu se urnește, n-ar mai fi nici viață, ci numai moarte, veșnică. Voi, dragii mei, sînteți oameni întregi. Simțiți încă mîinile și picioarele ca și cum le-ați avea...

Taman asta așteptau răniții de la prefect. Sala se umple din nou de larmă. Cineva voia să vorbească. Se face liniște și una din mumiile înfășurate în ghips și bandaje zice:

— Are dreptate domnul prefect în ceea ce spune despre mîna și piciorul pe care nu le mai are rănitul, dar le simte. Așa se obișnuiește și fundul omului să creadă că tot mai are sub el fotoliul de prefect, care de mult nu mai e al lui!

Antache n-a mai putut suferi lovitura. A recunoscut glasul celui pe care-l crezuse mort, undeva, pe front. Iată-l întors, strigoiul, să-i învenineze lui existența. A trîntit ușa spitalului, a trîntit și poarta grilajului de fier al curții, și-a tras chipiul pe ochi ca să-și ascundă mai bine mînia, spaima, rușinea, și s-a urcat în trăsură...

Ce chef să mai aibă pentru întrunirea de la prefectură? Dar o convocase și nu mai putea da înapoi. În sala mare îl așteptau politicienii județului. Prefectul, în uniformă de general, cum fusese la spital, își face apariția solemn și începe să se scuze fiindcă-i făcuse să aștepte... „Știți, bieții răniți! Trebuia să fiu în mijlocul lor...!" Ceilalți aprobă, și ei pătrunși de sfințenia clipei. Apoi prefectul începe să facă elogiul ofițerilor jertfiți pe altarul datoriei ostășești, așa cum avea obiceiul și în alte ocazii. Auzeau iar toți despre aripa morții care-i săruta ca pe niște aleși, despre

cum mor fericiți cei sfîrtecați de obuze, și dă citire unui lung pomelnic de nume. Vine și momentul de reculegere. La sfîrșit, în numele morților, prefectul le adresează chemarea la solidaritate și înfrățire, impuse de împrejurările grele ale momentului de față. Tocmai așa zicea : „împrejurările grele ale momentului de față"...

Uliu Panait de la țărăniști și Victor Jitănescu de la liberali fac gesturi amenințătoare, iar domnul Guruianu de la cuziști dă din umeri în bătaie de joc. Uliu se înfurie cel mai rău. Găsește că a venit momentul să-și spună, în sfîrșit pe față, punctul de vedere. Dar fostul lui adversar, Jitănescu, are aceeași pretenție.

— Știi ce, domnule Uliu, zice el, ai face bine să taci chitic cu democrația dumitale.

— Ba să taci dumneata, care n-ai cu țăranii nici în clin, nici în mînecă ! A venit rîndul nostru, ripostează Uliu Panait. Acum ni se cuvine nouă, țărăniștilor, puterea ! Democrația e acolo unde e țăranul, talpa țării.

Cearta crește, se amestecă și Guruianu, fostul cuzist, și Pierre-le-Beau, odinioară averescan, ajuns la legionari.

În tot acest schimb de politeți între fruntașii politici, prefectul e singurul care înțelege unde alunecă toți. Aleargă de la unul la altul, îi trage de mînecă, îi povățuiește, îi îndeamnă să nu se certe, să se împace. Își iese și el în cele din urmă din sărite.

— Destul !... strigă domnul Antache, cu figura descompusă deodată de spaimă. Dăm apă la moară dușmanului care pîndește deopotrivă pe toți, domnilor !... Să ne unim și să nu uităm că trebuie să punem umărul pentru a clădi o Românie nouă, așa cum au visat-o cei care s-au jertfit în război cu zîmbetul pe buze !...

A și ajuns la subiectul lui favorit. Dintr-o singură piruetă i-a calmat pe toți și s-a și văzut la zîmbetul pe buze și la jertfele din război. Spiritele se liniștesc, dar întrunirea se sparge, fiecare pleacă grăbit, care încotro. Domnul Antache e mulțumit și așa. El știe bine că afară se înființează una după alta organizațiile partidului comunist și, în județ, acelea ale Frontului Plugarilor, ale tineretului, se constituie primele sindicate. Sleit de puteri, cade în fotoliu, privind, cu capul golit de gînduri, portretele foștilor prefecți, între care al său nu va figura niciodată, după

cum se anunțau vremurile. Cît stă așa? O jumătate de ceas? Un ceas? Deodată, îl trezește vacarmul din stradă. Ce se petrece oare? Ștefan Antache-Voivoda își aruncă privirea în piață și vede cîtu-mi ți-i manifestația, cum n-a mai fost niciodată în oraș. Primul gînd e ce s-o fi întîmplat cu fruntașii politici de adineauri. Își dă seama că ei s-au strecurat, care cum au putut. Chestiunea e ce va face el...

Aruncă priviri furișe prin ferestre, de după perdelele de pluș, atîrnate din tavanul sculptat, înalte de șapte metri. Se pierde în faldurile lor și contemplă aiurit strada... I se pare că e singur, că nimeni nu-l mai poate salva de mulțimea agitată de jos.

Cineva îi șoptește la ureche:

— Îl vedeți pe prăpăditu ăla de Radu Dămureanu în față? N-ați fi dat doi bani pe el pînă mai ieri, nu-i așa? Ei, aflați că e comunistul ăl mai mare de aici. El îi asmute! Strașnic băiat! Acum, dacă vrea, prefectura e a lui! O vorbă zice, și toată poporimea asta îl ascultă ca un singur om.

Domnul Antache recunoaște vocea. E a lui Ioniță Mortu, directorul lui de cabinet. A slujit zeci de prefecți.

— Ați auzit, domnule prefect? E comunist, stăruie moș Ioniță.

— Păi, și noi ce sîntem? întreabă prefectul pierdut.

— Burghezi! Reacționari! Bestii! răspunde, mai în glumă, mai în serios, pezevenghiul de Ioniță Mortu. Ascultați, că încep să și cînte.

De afară se aude o singură strofă, pe care diferite grupuri și-o aruncă și o prind cu satisfacție:

Să trăiască, să trăiască
Neagu și cu Cintezoi
Să ne dea izlaz la oi
Și pămînt de la ciocoi.

Domnul Antache știe cine au fost Neagu și Cintezoi: capii răscoalei de la Mîndra, primii care porniră să împartă moșia lui Calimachi. Se dusese vestea ca de popă tuns și exemplul lor îl cîntau acum toți cei de pe valea Oltului pînă la Dudu.

La îndemnul lui Neagu şi al lui Cintezoi, se ridicaseră ca unul. Domnul Antache ştia bine şi cum s-au petrecut lucrurile. În timp ce în stradă ţăranii cereau pământ de la ciocoi şi izlaz, prefectul ceruse ajutorul garnizoanei, să împrăştie de urgenţă manifestaţia. Stătuse în biroul său capitonat, de unde nu auzea nimic, aşteptînd veşti că desculţii şi dezbrăcaţii fuseseră împrăştiaţi. După o jumătate de ceas, se raportase că armata refuză să iasă împotriva manifestanţilor şi că, dacă ar fi scoasă în stradă, atunci soldaţii s-ar alătura şi ei să strige numele lui Neagu şi al lui Cintezoi.

Domnul Antache e năpădit din ziua aceea de presimţiri rele. I-a pătruns frica şi în oase. Se teme c-o să fie asasinat. Timpul se scurge grăbit, asasinatul nu se produce, dar în fiecare noapte, cînd se vede că e încă teafăr, aşteaptă ziua următoare cu acelaşi sentiment îngrozitor. Nu mai simte nici o bucurie, nici nu-şi dă seama cînd se scurge o săptămînă de viaţă. I se plînge numai lui moş Ioniţă, care-l ascultă cu milă, că are mereu dureri în coşul pieptului. A ajuns să se teamă de moarte, ar vrea s-o întîmpine bărbăteşte dar, gîndindu-se la bezna mormîntului, goneşte gîndul morţii şi se trezeşte gemînd îngrozitor. Aleargă la moş Ioniţă.

— Ce e de făcut, domnule Ioniţă ? Vreau să trăiesc ! Vreau să trăiesc !...

...Trec aşa ceasuri întregi. Ioniţă Mortu îl priveşte pe Ştefan Antache cît e de toropit în fotoliul lui. E sleit rău generalul, de vreme ce a adormit aşteptînd să se termine manifestaţia.

— Domnule prefect... îl scutură el uşor. Domnule Antache...

— Ce este ?... sare speriat prefectul. Ce s-a întîmplat ? Vin ? Au venit ?

— N-a venit nimeni. E tîrziu şi nu mai e nimeni în prefectură... nici la poartă !... Puteţi pleca ! Azi nu mai are nimeni grija dumneavoastră...

Lui Antache i se pare că însăşi viaţa îl părăsise pentru un ceas, ori mai puţin. Îl priveşte lung pe moş Ioniţă, parcă nu ştie de unde-l cunoaşte. Inima i se zbate în piept, e galben şi zadarnic deschide gura, că nu poate scoate un cuvînt.

— Vă e frică ?... îl întreabă moş Ioniţă.

Îi revine glasul. Sîngele însă tot nu urcă în obraji. Tremură şi întreabă cu glas pierit :

— Ce zici, ar putea să mă omoare ?... Şi pe copila mea ?... Pe credincioasa mea soţie cu care trăiesc de treizeci de ani ?

— Ce vorbă-i asta, domnule prefect ? Cum să vă omoare ? Ce, sînt ucigaşi ? Lor le trebuie pămînt, pîine, o să le trebuiască fotoliul dumneavoastră...

— Să şi-l ia, naibii, că m-am săturat pînă-n gît ! Nu mai vreau să ştiu de ei.

— Dar ei or să vrea să mai ştie o vreme de dumneavoastră, domnule Antache. E şi drept aşa. Uitaţi-vă cum a fost la Romanaţi... Cei de acolo, din Caracal, mă rog, mărimile, ca domnii Uliu şi Victor de aici şi ca directorul Guruianu, mirosiseră, se vede treaba, că vor să-l arunce în stradă pe vechiul prefect, ca să-şi pună comuniştii pe unul de-al lor... Ce-au zis ei ? Ia să le-o luăm noi înainte. Strîngem noi sărăcimea din sate, şi gata. Aş ! N-a venit nimeni ! A doua zi, fac comuniştii acelaşi lucru. Să fi văzut lucrul dracului : lume de pe lume, toţi în poarta prefecturii, ca aici adineauri. Spuneau cîte-n lună şi-n stele pe socoteala boierilor şi negustorilor. Numai ca să vedeţi, cînd au încercat să forţeze uşa baricadată, prăpădul pămîntului. Au tras cu mitralierele în mulţime. Au căzut de-a-n picioarele doisprezece... Jandarmii au şi pus mîna pe cel care fusese în fruntea mulţimii, l-au tras pe scări în sus, la etajul III, să-l arunce de-acolo, să se pomenească...

— Ce-au căutat au găsit !... spune mai înviorat prefectul. Pe comandantul jandarmeriei de la Romanaţi îl ştiu, e om de ispravă ! Va să zică le-a venit de hac !... Mi-i şi rubedenie mai de departe. Aşa un om să am eu aici, m-aş descurca...

— Da, numai că nici pe ăl de-l prinseseră nu l-au mai azvîrlit şi nici prefectul n-a mai fost prefect din clipa aceea. I-a luat locul tocmai ăla, prăpăditul... Aşa că nu-i o soluţie să aveţi aici rubedenia de la Romanaţi...

Moş Ioniţă tace şi pleacă să se îmbrace. Domnul Antache simte numai junghiuri în piept şi degeaba încearcă să se salte din fotoliu. Parcă l-a ţintuit cineva acolo...

CAPITOLUL XXIII

Militarii păziseră degeaba toate intrările în oraş fiindcă, de cu seara, mii de ţărani din Frontul Plugarilor veniseră din cele mai îndepărtate sate ale judeţului de pe valea Oltului şi a Dunării. Din zori dăduseră buzna în oraş. Gloata umplu parcul tîrgului. Negustorii traseră obloanele. Printre cei veniţi din alte părţi mişunau căruţaşii, bănicerii şi hamalii din port, rudele şi neamurile lor... Făceau cu toţii mare haz în jurul unei păpuşi uriaşe, umplute cu paie, pe care o agăţaseră de un stîlp şi-i dăduseră foc.

Marin Oroviceanu era acolo. Împlinise 60 de ani, dar se ţinea drept şi falnic, ca un copac cu rădăcinile adînc înfipte în pămîntul acesta sălbatic. Toţi îl ştiau neînfricat şi vorba îi era poruncă pentru toţi. Din leatul lui, tot aşa, de vază, mai era şi Florea Vladu. Suhăianu murise. Pe braţele lor se sfîrşise şi Petre Bărăitaru, în 1921, în Ostrovul Mare.

— Şi cum se mai tînguia pădurea ! îşi amintea el. Aşteptam toţi trei cu răsuflarea tăiată, să-i treacă atacul de inimă... Ţi-aduci aminte, Floreo, că într-un tîrziu s-a trezit şi ne-a făcut semn să ne apropiem : „Auzi tu, Orovicene, spune fraţilor să-mi sape groapa !“ ...Ştii ce-a mai spus ? „Frăţioare, mie mi-a fost dat să mor aici, pe pămîntul ăsta sălbatic, să nu ştie nimeni, decît voi şi prietenii mei din capătul celălalt al insulei ! Să-i cauţi, Orovicene, auzi tu ?“... şi a tăcut. A tăcut pentru totdeauna. În braţele mele şi-a dat sfîrşitul ! ...Aşa s-a stins un om cu inima curată, gata să se deschidă pentru toate cîte-s bune şi frumoase pe lumea asta... Dac-ar fi trăit, şi ar fi văzut acum atîta

norod sculat să-şi facă o lume mai dreaptă! ...Numai că inima lui ajunsese la capătul puterii...

Oroviceanu îşi şterse ochii cu palmele bătătorite ca şi cînd ar fi luat de pe ei o ceaţă groasă.

— Ca un copil, aşa îşi dormea somnul de veci... Deasupra foşneau plopii. Foşnea şi se văita pădurea întreagă, oameni buni, se deslueşea ca un fel de chemare, aşa mi se părea, chemarea pămîntului acesta sălbatic! ...L-am scăldat în Dunăre, după obiceiul pămîntului, şi l-am purtat la locul lui de veci. Se leagănă acuma acolo şi foşneşte frunza şi floarea luncii, sub cei trei plopi, unde i-am săpat groapa. Cu braţele noastre i-am lăsat trupul în groapă şi groapa i-o presărasem cu flori şi ierburi... Am stat pe urmă în genunchi şi ne-am uitat pentru cea din urmă oară la rămăşiţele pămînteşti ale lui Petre Bărăitaru. Am aruncat peste el, în groapă, cîte o mînă de ţărînă, după obiceiul pămîntului...

Oroviceanu tăcu. Un fel de plîns lăuntric îl cutremură o clipă.

— În primăvara asta să mergem în Ostrov, zise el şoptind, să ne odihnim sub plopii lui Bărăitaru. Da, da! ai lui sînt!... I-am scris eu adînc numele în coajă... şi anul... 1921...

În jurul lor se strînseseră roată oamenii, să-l audă pe Marin Oroviceanu. Era acolo şi Constantin Barzon, vechi tovarăş din anii cînd fusese angajat zilier la atelierele căilor ferate. Se întîlneau mai în fiecare zi de cînd Barzon venise la judeţeană, dar parcă nu se mai săturau de vorbit. Îşi spuneau cîte-n lună şi-n stele...

Bătrînul Florea Vladu, şugubăţ din fire, îşi aducea aminte vechile glume ale locului, cînd cu Dedu Ivan, cînd cu Ion Parapon. „Se zice, povestea el, că unul a găsit pe drum o cizmă şi a dus-o la grădină. După ce o arată la toţi, îşi dau toţi cu presupusul, dar nici unul nu ştie ce poate să fie şi la ce slujeşte asemenea sculă. Cînd o vede şi Ion Parapon, ca om priceput, zice:

— Bre! Asta e toc de tîrnăcop, că alta ce să fie!

— Acuma, să vedeţi alta şi cu Dedu Ivan: o ceată de grădinari, cu el în frunte, începe să povestească Florea Vladu, mergeau nu ştiu unde păcatele or fi mers, pe un cîmp mare. Era noapte, şi luna lumina ca ziua. Merg

voinicii noştri aşa pe drum şi dau de un puţ părăsit. Cînd se uită, ce să vadă în el? Luna în fundul puţului. Începa se văicări, că vai de ei şi de ei, a căzut luna-n puţ! Ce să facă, ce să dreagă, bieţii de ei, să scoată luna?" „Tot eu să vă-nvăţ, măi copii, zice Dedu, hai să dăm cu cîngile, să luăm luna şi s-o aruncăm pe cer..." „Aşa să facem", răspund flăcăii. Aruncă ei cîngile în fundul puţului să prindă luna şi tot umblînd cu ele prin apă, agaţă cîngile în pietre. Şi trag, şi trag, din toate puterile, căci socoteau c-au apucat luna. Şi tot trăgînd ei aşa, scapă cîngile de unde erau prinse şi flăcăii cad pe spate şi văd luna pe cer cum îşi bătea joc de mintea lor, care n-o aveau. Atunci Dedu, ăl deştept ca oaia cînd scapă la nămol, îşi dă cu părerea: „Vedeţi, măi flăcăi, luna, colo sus? Noi o aruncarăm, măi!"..."

Veni ora prînzului. Lumea asculta ce se transmitea prin staţia de radioficare. Se umpluse ochi sala teatrului judeţean, din grădina publică, dar pe afară rămăseseră de patru ori pe atîţia oameni. Stăteau liniştiţi, în rînduri, femeile mai în faţă, şi aşteptau cu răbdare şi încredere. Ce anume, nici ei n-ar fi putut spune. O lume promisă, a dreptăţii. Grosul mulţimii îl formau bărbaţii, arşi de soare, aspri la înfăţişare. Se îngrămădiseră într-o coadă care se întindea şi apoi se lărgea treptat-treptat de la statuia dorobanţului... Întrunirea fusese aprobată de domnul prefect Ştefan Antache-Voivoda, care încerca să se pună bine cu noile organizaţii politice ale sărăcimii. Îi aşteptau toţi pe comuniştii Barzon, Oroviceanu, Sitaru, Nicolae Sorin să vorbească. Se şoptea că vor impune, peste capul ministrului de interne, peste capul guvernului, un nou prefect, un om din popor, legat de sărăcime, de obidiţii satelor şi oraşelor. Numai un astfel de prefect ar ajuta să se facă împroprietărirea. Se auzea ici şi colo cîntecul acestor zile:

„Să trăiască, să trăiască
Neagu şi cu Cintezoi
Să ne dea izlaz la oi
Şi pămînt de la ciocoi."

Neagu şi cu Cintezoi erau înăuntru, în sala teatrului, la tribună şi vorbeau mulţimii înfierbîntate de ura faţă de

moşieri, de munca prost plătită, de ţipătul burţilor arse de foame. Rumâmii aclamau pe Neagu şi pe Cintezoi, cerîndu-le să se ridice în picioare, sus pe scena teatrului, pentru a fi văzuţi mai bine. Domnul Ştefan Antache-Voivoda, ca om neutru, general fără simpatii politice faţă de vreunul din vechile partide, fusese nevoit să se lase prins în horă, vorba ceea, şi chiar dac-ar fi vrut să fugă, n-avea cum. Toate intrările erau ticsite şi afară, în jurul teatrului, dac-aruncai cu banul, nu cădea jos. Prefectul sta posomorît în loja din dreapta, îmbrăcat în uniforma de general, de mare sărbătoare. Îşi luase şi sabia, ca la defilare. Privirile gloatei îl fulgerau şi le simţea pornite şi împotriva lui. Nu numai împotriva moşierilor. I se părea că, la un semn, toţi l-ar fi înşfăcat şi l-ar fi aruncat în stradă. Parcă cineva i-ar fi citit gîndul, căci deodată zidurile sălii detunară de un strigăt repetat de mulţime: „Vrem prefect al poporului". Domnul Antache se întoarse cu faţa la sală, parcă ar fi vrut să spună că el e un asemenea prefect. Dar îi fu ruşine şi rămase înţepenit locului, cu faţa palidă şi descompusă de spaimă. Îşi pierduse de mult semeţia de altădată şi era gata să se umilească în faţa oricui, dacă-l putea scăpa de aici şi-l ajuta să fugă. Nu-i mai trebuia nici prefectură, nici nimic! Tumultul creştea şi numele lui Antache Voivoda păru să se audă în mijlocul strigătelor. Sudori reci îl scăldau pe prefect, care tremura aşteptînd un dezastru ce nu putea fi înlăturat. Căzuse în cursă! În zadar se mai căia acum, în zadar îi trecu prin minte că s-ar putea întîmpla o minune, să vină jandarmii şi soldaţii garnizoanei. Nu se putea petrece nici o minune de afară. Minunea era aici, chiar sub loja lui, unde un necunoscut se ridică şi strigă cu toată puterea: „Trăiască Valerică Nedelcuţă, prefectul poporului!" Nedelcuţă se ridică în picioare, ca să fie văzut de toată lumea. Se ştiu şi cine strigase numele lui: era feciorul lui Stănică Dachin, de la Mîndra, cel care în 1907 fusese prins de jandarmi fiindcă ridicase poporul la răscoală. Pentru asta l-au legat fedeleş de stîlpul felinarului din curtea primăriei şi l-au torturat pînă şi-a dat sufletul. Glasul lui Ion Dachin, feciorul mucenicului de la 1907, ridică întreg norodul în picioare. „Vrem prefect al poporului!" „Jos burghezii!" Se agita prin sală cazangiul Constantin Barzon, pe care

Ştefan Antache îl cunoştea, auzise de el. Era un bărbat tînăr, să fi avut cel mult treizeci de ani. Explica lumii cum stau lucrurile, potolea spiritele, dar Ştefan Antache se şi vedea cu capul în laţul unei frînghii, tras aşa prin grădina publică, unde aştepta nerăbdător norodul.

Undeva, se auzi o înjurătură strașnică: „Dumnezeul mă-tii, s-a terminat cu tine, trădătorule !...“

Domnul Antache era alb ca varul. Dacă ar fi avut vreun glonte şi-ar fi zburat mai degrabă creierii decît să ajungă aşa cum se închipuia uneori cu mintea lui bîntuită de coşmar. Se şterse pe faţă de năduşeală, îşi căută în neştire sabia şi se ridică să plece. Se auziră strigăte: „Să nu plece !... Să nu plece !... Să ne dea socoteală ! ...Cine crede că sîntem noi ? ...De sute de ani am fost bătuţi şi asupriţi !... Şandramaua, domnilor, a început să pîrîie !... Să stea să dea socoteală...“ Dar nu i-a cerut nimeni nici o socoteală. Au venit cîţiva de pe scenă, i-au spus că nu mai are ce căuta la prefectură şi l-au poftit să părăsească sala. Ca un ostatec, înconjurat de o ceată care-l apăra, Ştefan Antache păşi grav prin culoarul viu al mulţimii. Fu condus în biroul lui, pentru ultima oară, pentru predare. Cînd se văzu în fotoliul cu care se obişnuise, răsuflă o idată uşurat şi parcă tot ce trăise cu cîteva clipe mai înainte i se şterse cu desăvîrşire din minte. Bătu pe neaşteptate cu pumnul în cleştarul biroului, apucă telefonul cu gînd să ceară comandantului garnizoanei ajutor. Nici nu apucă să scoată o vorbă, şi Oroviceanu, cît un munte, îi smulse cu putere telefonul.

— Patria e în pericol, strigă piţigăiat domnul Antache, şi strigătul îi rămase pierdut, caraghios în sala unde rămăsese să înfrunte singur pe aceşti oameni, care-i erau ostili şi între care îl recunoscu umil pe Ioniţă Mortu. Aceasta îl descumpăni mai rău decît tot ce se petrecuse pînă atunci. Căzu, sfîrşit, în fotoliu.

— Patria ? De patrie vorbeşti şi de popor ? Ia să stăm şi să ne gîndim, domnule Antache ! îl luă în primire Valeriu Nedelcuţă. Bunicul şi străbunicul dumitale au fost vătafi peste aceşti zdrenţăroşi care te-au huiduit. Din tată-n fiu, pînă la dumneata, a trecut harapnicul cu care-ai sfîrtecat spinările dezgolite ale acestor robi !... Cruzimea ţi-au transmis-o întreagă şi dumitale, domnule general-

prefect în retragere. Ai schingiuit şi-ai omorît în numele legii ! Din ordinul şi sub ochii dumitale au fost pedepsiţi oameni nevinovaţi. Şi pe mine, ca să mă pierzi, mă trimeseşi să mor pe front, cu trei săptămîni înainte de armistiţiu !... Dar n-am murit !... Eu sînt... în carne şi oase ! Sau ţi se pare ?... Eu, Nedelcuţă Valeriu, fecior de rob... Ştiai că tatăl tatălui meu a fost hamal în port ? Şi că tatăl meu a fost şi el hamal în port ? Eu ajunsesem să port joben şi pantofi de lac... Hamalii m-au arătat cu degetul, crezînd că mi-am negat obîrşia ! Voi însă mi-aţi adus aminte şi m-aţi făcut să privesc în trecutul strămoşilor mei. Am privit adînc şi n-am văzut altceva în afară de lacrimi, deznădejde şi sălbăticie ! A venit ceasul socotelilor. Şi-ai să dai socoteală, domnule Antache, şi nu numai dumneata... Toţi aveţi să daţi socoteală ! Toţi pînă la unul !...

Antache a trebuit să asiste apoi neputincios la o ceremonie pe care n-o înţelegea. În faţa lui s-a scris o telegramă : „Domnului Ministru de Interne stop Grav bolnav stop Rog să-mi primiţi demisia stop..." A urmat semnătura prefectului cu numele întreg, gradul şi demnitatea pe care acum o părăsea.

— Dar n-am semnat nici o demisie, protesta el moale. Nu semnez nici o demisie...

— Nici nu-i nevoie, îi aruncă în glumă cineva. Se semnează singură demisia dumitale, nici o grijă !

Ştefan Antache nu a mai fost în stare nici să-şi ridice privirile. Îşi frămînta nervos cu degetele vipuşca roşie a pantalonilor de general. Se muiase de tot. I se schimbase brusc şi felul de a vorbi. Ceru permisiunea să plece şi rugă să i se asigure retragerea. Nu ştiu că acela care îl escorta pînă afară şi-l dădea în primire unei gărzi civile, să-l apere, era Marin Oroviceanu. Afară se auzeau strigăte de „ura" şi cîntece de veselie. Mulţimea străbătea străzile scandînd :

Să trăiască, să trăiască
Neagu şi cu Cintezoi
Să ne dea izlaz la oi
Şi pămînt de la ciocoi.

Începuse să plouă şi ploaia se transformase în zăpadă. Era miezul lui februarie. Se făcuse frig şi cei din prefectură tremurau. Nu mîncaseră nimic, nici cu o seară mai înainte, dar nu puteau părăsi clădirea prefecturii.

Fură anunţaţi că li se trimiseseră, nu se ştia de unde, alimente şi pîine în cîţiva saci.

— Nu vă fie teamă, spunea Oroviceanu, îndată ce ne umplem burţile, ne trece slăbiciunea şi... durerile de cap... Avem de toate acum... şi în sobă duduie focul !...

Nu ştia însă ce e cu Nedelcuţă, care se făcuse nevăzut îndată după plecarea prefectului.

— La dracu ! îi spuse el lui Mandache... Plec după Nedelcuţă. Tocmai acum să lipsească ? Într-un ceas sîntem aici. Îl iau cu mine pe Ion Dachin.

Mandache sta liniştit pe unul din scaunele de la birou şi îşi răsucea o ţigară. Spuse cu zîmbetul pe buze :

— Dacă te înfurii, nu cîştigăm nimic... Din contră, îi înfricoşăm şi pe ceilalţi. Trebuie să ne păstrăm calmul... Dacă a făcut o prostie, n-o să-i iertăm noi prostia lui... Nedelcuţă e om la locul lui, dar mai ştii ? Cine ştie ce l-a ameţit ! Aşa-s ăştia cu prea multă ştiinţă de carte, mintea le e plină de tot felul de teorii. Cînd se lasă furat de una, cînd de alta !...

— Nu se poate să ne facă el una ca asta, se frămînta Oroviceanu. Îl cunosc de copil. Taică-su a fost hamal în port. Şi tatăl lui taică-su a fost hamal în port, l-ai auzit adineauri. Şi el, de copil, venea cu taică-su în port !... Aşa că nu poate să trădeze !

Oroviceanu plecă după Nedelcuţă. Îl căută întîi acasă, îl găsi acolo. Îl luă, cum se spune, ca din oală.

— A, va să zică aici eşti ! zise Oroviceanu, amărît de împrejurare, dar bucuros că-l vede teafăr !... Nu ţi-e ruşine, noi stăm şi păzim prefectura şi tu te odihneşti pe canapea ? Vino cu noi. Te aşteaptă fraţii !... Îşi aşteaptă prefectul !... Hai, ce stai la îndoială, ce, nu mai ai încredere, ţi-e frică ?!... Vrei să te creadă lumea trădător ! Oricum, trebuie să ne răfuim cu tine !... Ridică-te şi urmează-mă... Pe ce lume te afli ?... şi-i trînti o înjurătură de-l sperie cu adevărat... Tot n-ai înţeles c-a venit rîndul nostru ?

Acesta a fost semnalul adevăratei treziri a lui Nedelcuţă. A mers la prefectură, a stat acolo ceas de ceas, a făcut toate cîte trebuia să le facă.

— O să avem mult de furcă, n-avea grijă, zicea Oroviceanu. Dar nu putem da înapoi. A da înapoi înseamnă să ne declarăm bătuţi ! Să trădăm norodul care te-a ales prefect ! Mulţimea de ieri care şi-a spus cuvîntul, i-am ascultat glasul !...

Vocea lui Oroviceanu era sugrumată de emoţie. Vorbea îndelung, despre toate, îşi amintiră despre oameni de demult, de împrejurări grele, de cei care se prăpădiseră...

Aşa au ajuns să rostească mai mulţi într-un glas :

— Fraţilor, unde o fi oare Anton Dumbravă ? Ce s-a întîmplat cu el, unde a dispărut ? Trebuie să aflăm ce s-a petrecut cu Anton Dumbravă...

Numele lui Anton Dumbravă era pe buzele lor mereu, toţi se gîndeau la Anton Dumbravă, dar nimeni nu ştia ce e cu el. Priviră lung prin ferestre. Afară era ziuă bine. Ninsese de cu seară şi zăpada se aşternuse de-o palmă. Era gata să înceapă fiecare a se gîndi la treburile lui, la cîte aveau de făcut în noile împrejurări, cînd, deodată, furtuna se dezlănţui peste ei. De afară se auziră comenzi şi sunară tropote pe caldarîm. Soseau cîteva plutoane de soldaţi dintr-o parte a pieţei, iar din cealaltă se vedeau intrînd detaşamente de jandarmi... Ştirea trecu repede ca fulgerul, din gură-n gură. Nu era glumă. Fără vorbă, se blocară intrările. Sosiseră şi cadeţii unei şcoli navale, care îşi stabilise provizoriu sediul în oraş. Se vedea că Ştefan Antache se pusese pe treabă. Acum, în faţa prefecturii se

rînduiseră mitralierele în bătaie, fusese adus şi un tun de cîmp pe care-l aşezaseră în mijlocul pieţei, cu ţeava îndreptată spre balconul unde prefectul primea altădată defilarea trupelor la 10 Mai. Sună telefonul şi comandantul garnizoanei îi ameninţă că ministrul de interne şi Preşedinţia Consiliului de Miniştri anulau orice hotărîre luată de mulţime şi numeau pe Teodor Birtaşu, fostul pretor. Noua reşedinţă a prefecturii se stabilise în strada Vînători, la pretură. Hotărîră toţi, cei vreo două sute, cîţi fuseseră asediaţi în prefectură, că vor rezista chiar cu preţul vieţii lor. Dar situaţia se înrăutăţea. După telefonul primit fură rupţi complet de lumea dinafară, li se tăie telefonul, se întrerupseră lumina şi apa. Pîine mai aveau numai pentru o zi. Nedelcuţă era cel mai agitat. Umbla de colo-colo şi vorbea singur, nu-şi afla loc. Adună pe Oroviceanu şi pe ceilalţi şi le vorbi mîhnit.

— Ascultă, nene Marin, dac-aş şti că din pricina mea o să curgă sînge, măcar o picătură de sînge de prieten şi tovarăş de aici, eu sînt primul care mă dau la o parte... Voi mă apăraţi pe mine, ca prefect, dar nu-i drept să...

Nu mai ştiu ce să spună. Oroviceanu dădu din umeri :

— Sînge, zici ?... Revoluţia cere sînge şi uite că o să ni-l şi dăm dacă e nevoie. Cît despre tine, uite, frate, noi nu pe tine te apărăm, ori nu numai pe tine, noi apărăm toată treaba asta pe care am început-o şi pe care am pregătit-o de ani de zile, pentru care atîţia şi-au dat viaţa. Aşa că fă bine şi apără şi tu locul tău, nu fi gata să abdici, că nu eşti Antache. Uite că nici el nu se lasă aşa de uşor de prefectură, şi tu te dai la o parte ?

Afară armata umpluse piaţa şi grădina publică. Nu se ştia cît vor putea să reziste pe baricade fără apă, fără pîine şi chiar fără arme. Căci, ce aveau ei ? Cîteva puşti, cîteva pistoale şi grenade, în faţa unor trupe organizate şi înarmate pînă-n dinţi. Speranţa era în fraţii de la Bucureşti, care vor determina acolo schimbarea guvernului şi preluarea puterii de către democraţie. Nu se vedea picior de civil. Marin Oroviceanu avertiză pe soldaţi şi jandarmi că, dacă s-ar încumeta să treacă pragul prefecturii cu forţa armată, vor sări cu toţii în aer. Comandantul garnizoanei trebuia să creadă că cei două sute, asediaţi înăuntru, sînt înarmaţi în lege şi au suficiente arme şi muniţii ca să reziste şi

chiar să contraatace. Așa s-a făcut că n-au ripostat în nici un fel cînd, la 15 februarie, Oroviceanu a ieșit în balcon să le vorbească soldaților din piață. Era galben, slăbit de nesomn și de nemîncare, dar își ținea firea și, timp de cîteva minute, așteptă cu pumnii încleștați să se facă liniște deplină. Vîntul care se întețise îi biciuia fața. Se auzea pînă la el un murmur amenințător, zăngănit de arme și comenzi scurte. Trupa garnizoanei, cu comandantul ei în frunte, colonelul, era în fierbere, fiindcă nu înțelegea de ce nu se ia cu asalt prefectura, ca să dezarmeze pe cei dinlăuntru. Însemna că „desculții", cum le spusese colonelul, erau puternici, poate că așteptau ajutoare. Și apoi ce rău făcuseră că-l alungaseră pe prefectul Antache? Se făcu deci tăcere desăvîrșită cînd glasul lui Oroviceanu se auzi, pînă departe: „Ascultați-mă, ostași! ...După cum mă vedeți, sînt un muncitor bătrîn, care de cînd eram ca voi, tînăr, am luptat pentru dreptatea celor asupriți, și care am spus-o, verde și răspicat, că sînt dușmanul asupritorilor!... De aceea zic... că nu sînteți cu nimic în cîștig dacă o să vă ascultați șefii să trageți asupra noastră, ori să dați cu baionetele... Uitați-vă în trecutul părinților voștri, și nu-i trădați, nu le spurcați numele cu faptele voastre! Noi vrem un guvern și un prefect care să dea pămînt țăranilor!... Iată pentru ce vor mai-marii voștri să vă asmută împotriva noastră."

Nu avu loc nici o împotrivire, nu se dădu ordin să se tragă, dar între soldați se produse freamăt. În fiecare zi, la același ceas, cineva ieșea în balcon și vorbea soldaților, despre ai lor, despre pămînt, despre o viață mai bună. Ca o pădure de oameni înghețată și nemișcată soldații ascultau de fiecare dată și din mijlocul lor se ridica un murmur adînc, ca începutul unei furtuni... Ar mai fi executat ei ordinul, în cazul cînd s-ar fi cerut să tragă?...

Oroviceanu era convins că erau în stare, mai degrabă, să-i străpungă pe cei care le-ar fi dat un astfel de ordin. Găsiseră între timp o cale să aducă alimente, apă și pîine, mai pe ascuns, mai cu concursul sentinelelor, care se făceau că nu bagă de seamă.

De la 11 februarie pînă la 6 martie rezistaseră astfel. Atunci se petrecu la București schimbarea guvernului, ordinul cu asediul prefecturii fu anulat, trupele fură retrase

în cazarmă. Orașul se umplu de steaguri roșii. Din toate părțile județului se adunau țăranii satelor, mai mulți ca la 11 februarie... Deși nu era zi de sărbătoare, negustorii ferecară obloanele prăvăliilor, politicienii se încuiară în case, privind în stradă de după perdele.

Ștefan Antache, mai prevăzător, se ascunsese la Voivoda, departe de grijile și supărările care-l năpădiseră de jumătate de an încoace. Prefectura îi fusese luată, Nedelcuță se instalase de nădejde și moș Ioniță renunțase să mai ceară pensionarea. Turburat de atîta nerecunoștință, fostul prefect luase drumul moșiei, să se apuce de treburile de primăvară. Dar nici acolo nu se simțea în siguranță. Învoitorii de pe moșie tărăgănau să iasă la muncă, ba chiar începuse să se audă și la Voivoda cîntecul cu Neagu și cu Cintezoi.

Se simțea peste tot fiorul primăverii, care venea ștergînd urmele iernii grele și îndelungate. Războiul se mutase departe, în Cehoslovacia, și se aștepta din zi în zi capitularea nemților.

Cristina aștepta deznădăjduită, în fiecare zi, de jumătate de an, o veste de la Anton al ei. Cineva spusese că nu mai trăia. Era numai un zvon, dar ei îi secătuise inima. Nu mai știa de el nimic din săptămîna după ce plecase. Marin Oroviceanu o încurajase mereu, că azi-mîine trebuie să sosească :

— Tacă-ți gura, m-auzi ?... striga el, crezînd că, vorbindu-i aspru, Cristina are să înțeleagă cît de mare e greșeala ei, să se teamă pentru viața lui Anton. Are omul cîte și mai cîte pe cap, dar ca mîine îl vezi acasă. Ce vrei, să stea după fustele tale ? Uite la ea ce-i trece prin cap !

Dar și lui îi tremura sufletul. Să fi fost trimis într-o misiune oarecare, asta s-ar fi văzut în august. Să fi fost prizonier ? Pînă acum ar fi scris. Să fi dat o nenorocire și mai mare peste el ? Se putea și asta...

Cristina sta iarăși la fereastra care da spre ogradă și privea fără să spună o vorbă, cu fața nemișcată, așteptînd într-una. Înțepenea pe scaun, nu mai vorbea, nu dormea, abia dacă mînca te miri ce. Parcă își pierduse mințile.

— Cristino, tată, încercase Oroviceanu să-i explice, Anton a plecat cu socoteală acolo unde a plecat ! Să nu-i

duci tu de grijă. Are cine ! Ca mîine o să te pomenești cu el pe bătătură. Nu se pierde el așa ușor !

Era zadarnic însă, fiindcă nu reușea s-o scoată din starea în care era.

— Tată, izbucnise ea într-o zi, cînd el o dojenea iar, tată, e adevărat că, de cînd mă știu, numai necazuri ți-am pricinuit ! Am fost un copil rău, neascultător. Am dușmănit-o pe Ana din ziua cînd ai luat-o de nevastă. Am fost nesimțitoare și egoistă și ea a fost bună cu mine. Nu mi-a făcut niciodată rău. Din contră, m-a sfătuit de bine și nu de puține ori am văzut-o prăbușită de durere și rușine din cauza mea !... Știi, tată, eu i-am furat salba de aur. Salba pe care tu i-ai pus-o la gît atunci cînd ți-ai făcut-o soție și mie mamă !... Am fost pusă la cale...

Vorbea încet, cu glasul stins și cu fața palidă. Îi curgeau lacrimi pe obraji, dar parcă nu plîngea.

— Lasă asta ! Atunci erai fără minte, încercă Oroviceanu s-o potolească. Ce-a fost, a fost...

— Nu, trebuie să-ți spun tot. Parcă simt că mă mai ușurez mărturisindu-ți acum, în ceasul acesta !...

Oroviceanu se ridică turburat. Nu mai putea îndura s-o vadă tînguindu-se. Dădu să plece, se îndreptă spre ușă. Cînd să iasă, Cristina îi strigă cu voce stinsă, neliniștită :

— Tată, nu mă lăsa singură ! Ori, mai bine, să-i spui Anei să vină pe la mine...

De fiecare dată cînd auzea sosirea trenului, Cristina aștepta înfrigurată, privind cu ochii iscoditori prin fereastră, în jumătatea de ceas care urma.

Atunci se îmbujora puțin la față. Pe măsură ce minutele treceau și Anton nu mai venea, obrazul ei se îngălbenea la loc, umerii îi cădeau, spatele se apleca tot mai mult. Trăia în fiecare zi de trei ori visul revederii cu Anton. Trebuia să vie de departe, dar nu știa care va fi ziua aceea, și nici nu putea spune de ce numaidecît cu trenul. L-ar fi primit cum nu-și putea nimeni închipui. Ar fi vrut să-i spună lui Oroviceanu să împodobească peronul gării și pe străzi să risipească în fiecare zi flori și verdeață. Încă din toamnă își făcuse o rochie de stofă anume pentru această sărbătoare, în culoarea vișinei putrede. Cîteodată, după ce se auzea trenul venind în gară, da fuga și se îmbrăca, se gătea cum putea, ca să-și ascundă

paloarea şi prăbuşirea trupului. Dar nimic nu se întîmpla din ce aştepta ea. Îşi simţea inima arsă de dragoste pentru Anton şi-ar fi fost în stare să-şi dea fără împotrivire viaţa ce-i mai rămăsese de trăit pentru o singură privire a lui, pentru o întîlnire cu el, cea din urmă. Cel mai mare chin era să-şi amintească bucuria, teama şi dragostea ce-i împurpuraseră pe vremuri obrajii, în aşteptarea lui.

Într-o zi, însă, tocmai în jumătatea de ceas după venirea trenului în gară, pe cînd ea aştepta tremurînd toată, cu ochii aţintiţi spre poartă, s-a petrecut în sfîrşit ceva. S-a deschis uşa şi în prag s-a ivit poştaşul, care îi înmînă o scrisoare. Cristina l-a privit uluită, nemaiştiind ce să facă şi ce să spună. S-a închis în altă odaie, ca să citească în taină. A desfăcut cu grijă plicul, după ce l-a privit cu luare-aminte, minute în şir. A citit, ca dusă de pe lumea asta.

Doamnă,

Vă scrie comandantul regimentului din care a făcut parte Anton Dumbravă. Soţul dumneavoastră a venit în unitatea mea în luna iulie 1944, în timp ce ne aflam undeva în munţii din nordul ţării. Pînă la 23 August n-am avut de purtat lupte, dar, de îndată ce am întors armele împotriva hitleriştilor, regimentul s-a angajat numaidecît în grele atacuri şi acţiuni operative, rămînînd, pînă în toamnă, în zona muntoasă. Anton Dumbravă era afectat pe lîngă statul-major al regimentului, ca ofiţer de legătură, avînd misiuni dificile de îndeplinit, între care numeroase recunoaşteri, transmiteri de ordine importante etc. La întoarcerea dintr-o astfel de misiune, a dispărut. În septembrie 1944, a fost dat dispărut. Nu v-am înştiinţat numaidecît, pentru că am vrut să căutăm mai întîi dacă nu e rănit grav în vreun spital, dacă n-a căzut eroic în locurile greu accesibile, prin care îi fusese trecerea în misiunea dată. Nu l-am găsit, însă ; nu am dat de urma lui. Să fi săvîrşit vreun act nedemn, este exclus, dimpotrivă, îşi îndeplinise exemplar misiunea încredinţată.

Ostaşii au presupus că vreun obuz — a avut loc, în ceasurile cînd el se întorcea, un bombardament nemţesc, de

artilerie şi de aviaţie — că un obuz a căzut chiar asupra locului unde se aflase el. Nu sîntem siguri însă de aceasta. Astăzi, unitatea noastră fiind retrasă de pe poziţie, după luptele grele purtate, şi făcînd apelul regimentului, găsim că Anton Dumbravă este tot dispărut. Poate între timp aţi aflat de el, ceea ce vă dorim din toată inima, eu şi toţi camarazii lui. Dacă s-a prăpădit, noi vă rugăm să primiţi din partea noastră omagiul ostăşesc pe care îl merită eroii. Anton Dumbravă a fost un erou. Fiţi mîndră de el. Ţara nouă pe care o vom construi cu toţii şi unde vrem să vă ştim în primele rînduri, se clădeşte frumos şi trainic, datorită şi lui. Astăzi, am ordonat să se tragă o salvă, în semn de ultim salut ostaşului-erou Anton Dumbravă şi l-am propus să fie avansat şi decorat post-mortem.

Vă rog să primiţi o caldă, ostăşească strîngere de mînă de la noi toţi, camarazii lui.

Comandantul regimentului
Colonel...

Semnătura nu se putea citi. Chiar dacă s-ar fi putut descifra, Cristina nu mai înţelegea nimic. Cînd începuse a citi, izbucnise în plîns, sfîşiată de o durere nemărginită. Apoi, numaidecît, plînsul se oprise ca retezat... Obrazul îi încremenise într-un fel de zîmbet chinuit. Căzu pe pat, goală de gînduri, ţintind duşumeaua cu privirile, şi rămase aşa ceasuri. Era mai mult moartă decît vie. Ana, care venise ca în fiecare zi, fără să ştie nimic despre scrisoare, a găsit-o zdrobită, fără putere, parcă bătută în cuie de pat. A mişcat-o, a vrut să-i vorbească. N-a răspuns nimic, nu părea nici măcar că aude ce i se spune. Se lăsa purtată, dezbrăcată, întinsă în pat, fără nici o împotrivire. A stat aşa patru zile. În a cincea i-a făcut semn Anei, care o veghease tot timpul, să se aplece spre ea. I-a prins mîna şi i-a tras-o pe inimă. Au început să-i curgă lacrimile din ochi.

— Ano, iartă-mă, Ano, i-a şoptit rar printre buzele abia întredeschise. Toţi, iertaţi-mă. Ştii că ţi-am fost duşmană, ai ştiut tot timpul. Te-am duşmănit, Ano, şi tu mi-ai fost mai mult decît o mamă bună ! Iartă-mă !... Am să mor şi vreau să mă liniştesc. Iartă-mă, Ano !

Tăcu o vreme și rămase neclintită, cu fața udă de lacrimi. Apoi urmă încet :

— Ano, sub paltinii din cimitir, unde doarme somnul de veci mama și... tatăl tatălui meu, Ion Oroviceanu, acolo... acolo... cînd are să fie... să fiu și eu cu ei. Să aprinzi lumînări sîmbăta. La toți să ne aprinzi... Să-ți pleci fruntea pe țărîna mormîntului lor... și al meu... și să te rogi și pentru odihna sufletului lui Anton Dumbravă, că eu, pe altcineva mai drag n-am avut pe lumea asta...

CARTEA A TREIA

Cititorul va binevoi să-mi îngăduie în continuare o scurtă povestire despre cîteva fapte legate de destinul oamenilor de care a fost vorba... Eu îmi pot aminti exact de ele, fiindcă am trăit alături de ei, mi s-a spus despre cei pe care nu i-am cunoscut direct, sau despre fapte petrecute în lipsa mea. Ştiu că, la prefectură, au fost destule greutăţi. Dintre cei vreo două sute de asediaţi, pe Nedelcuţă l-au privit unii cu neîncredere, fiind intelectual. Avea şi el nehotărîrile lui, dar o mînă caldă şi mai ales încrederea deplină a lui Oroviceanu şi a altora au fost de ajuns pentru a-i reda curajul, nu o dată şovăitor.

Ştefan Antache şi toţi cei din jurul lui au scrîşnit o vreme, s-au ridicat, au aruncat în dreapta şi-n stînga blesteme, au trecut de la vorbe la lucruri mult mai concrete. Nu pierduseră încrederea într-o reînviere a vremii lor. În cele din urmă, însă, toţi au părăsit arena şi, cînd vreunul din noi le obiecta că cel care hotărăşte e poporul, condus de partidul comunist, ei se înclinau prea politicos întinzîndu-şi mîinile în lături, adică : „Aşa-i, ce să facem !“, ori mai degrabă : „Am încerca noi ceva, dar degeaba !...“ Cel care a încercat mai multe viraje şi combinaţii a fost Petre-cel-Frumos zis Pierre-le-Beau, trecut în cîteva săptămîni prin toate formaţiile politice vechi, doar-doar s-o căpătui. Au fost şi din cei care au ridicat braţul, nu doar ca să ne huiduie, nu numai pentru harţă şi încăierare, ci purtînd armă...

Ţăranii se îndîrjiseră însă. Păşeau sub razele clare şi gălbui, dar reci, ale soarelui de primăvară, apoi sub văpaia verii, sub norii toamnei, împărţind cu pasul pămîntul

fost al moşierilor, muncindu-l, culegînd roadele lor. Unii şovăiau, le era frică şi doreau să fie lăsaţi în pace, cu lipsurile şi necazurile lor, să-şi rumege în taină temerile şi sărăcia. Alţii au înţeles mai repede care le e drumul cel nou. Pînă la urmă, se prinseră toţi în horă. Moşia de la Jităneşti fusese împărţită. Nu se ştie cine a spart şi cripta „Stela Maris", unde erau osemintele Jităneştilor, din tată-n fiu moşieri. Dacă s-ar fi împotrivit cineva mulţimii răsculate l-ar fi făcut una cu pămîntul, fiindcă îşi aminti-seră toţi, o dată mai mult, că în decursul a sute de ani au fost numai bătuţi şi asupriţi şi că oricît de departe ar privi în trecutul lor n-ar vedea decît lacrimile, sălbăticia şi deznădejdea de care au avut parte.

Moşiile Jităneşti, Voivoda, Furculeşti, Mîndra, Dudu şi altele de pe tot cuprinsul judeţului au scăpat de moşieri, s-au împărţit, şi după cîţiva ani s-au adunat iar, în trupurile mari ale cooperativelor agricole sporite cu pămînturile care mai demult fuseseră ale oamenilor.

Nedelcuţă era ca argintul viu. Sta de vorbă cu vechii lui tovarăşi.

— Ce-i de făcut, fraţilor? Mă Marine, Andrei, tu ca profesor şi tu, Anton, ce părere aveţi? Pornim! Nu mai stăm! Îi dăm drumul! Trebuie să luăm îndată măsuri!...

— Aşa e!... spunea calm Oroviceanu.

— Va să zică sînteţi de acord. Pornim, începem... Anton, vă puteţi bizui total pe mine. O să iasă cum trebuie. Să vedeţi...

Cu Valeriu Nedelcuţă a fost o istorie, într-o zi, ca între prieteni, atunci cînd conacul de la Voivoda a devenit sediul cooperativei agricole. Ştefan Antache nu mai locuia acolo de mult, el preferase Bucureştii, după ce moşia lui fusese împărţită de ţărani, însă între oamenii care fuseseră pe acolo se vorbi odată despre domnişoara Eliza, fata fostului prefect, cea care într-o dimineaţă, în zori, ieşise goală în stradă, ţipînd. Erau în biroul lui Nedelcuţă la sfatul popular judeţean.

— Valerică, îl strigase Oroviceanu, tu ai aflat ce-a fost ieri la Voivoda? Coana Maricica s-a spînzurat în salonul cel mare al conacului, Dumnezeu ştie cum a făcut, că nu avea cum ajunge sus, la cîrligul din tavan, casa era înaltă, nu glumă, iar în jur nu s-a găsit scară, scaun, nimic. Oa-

menii zic că Eliza, nebună cum e, i-a făcut capătul. N-ar fi de mirare!

Nedelcuță rămăsese uimit.

— Eliza? Doamne ferește și apără! Eliza? Asta n-aș mai fi crezut-o în ruptul capului. Poate altcineva...

Oroviceanu îl văzu turburat și parcă schimbat la față.

— Știi ceva, măi, tovarășe președinte, tare mi-e poftă de o cafea, spuse bătrînul ca să schimbe vorba.

Dar prietenul său stăruia:

— Nene Mărine, stai puțin, îți fac și cafea, dar spune-mi ce știi de Eliza?...

— Ce să știu? Ce știe toată lumea!... Nimeni nu-i da de nas. Era frumoasă, nu-i vorbă, dar prea închipuită!... Visa numai curtezani de rang nobil, princiar... Îți mai aduci aminte de ea, Valerică? De asta a înnebunit. Tată-su și mă-sa îi băgaseră în cap... Auzi tu... părinți! Prințesa Eliza Antache.

— Ce dracu de nu mai vin cafelele! se enervă Nedelcuță și ieși grăbit din birou. Nu-l interesa cafeaua. Se foia, se frămînta nerăbdător să afle și altele.

Veni într-un tîrziu cafeaua, se întoarse și Nedelcuță în birou, luă o țigară, o aprinse, îi dădu și bătrînului una.

— Hai, spune-mi acum, nene Orovicene, ce știi de Eliza?

— Ei, domol, ho!... făcu el, tușind încetișor, te pomenești că tot îți mai bate inima după ea... Era frumoasă, ce e drept, dar... prea mofturoasă... De cînd nu mai e Bibilică al ei, a înnebunit de-a binelea.

— Care Bibilică?...

— Iaca, asta-i bună!... Cine nu-l știe pe Bibilică?... Înaintașul centru de la echipa de fotbal „Oltul". Avea picioarele strîmbe, de parcă erau făcute pe mingie... Cu el se fericea cînd îi venea damblaua. Dracu-i știe, el s-a înecat într-o zi în Dunăre, supt de vlagă, bețiv, bolnav, ciuruit de alte alea.

— Ce ghem de ață încîlcită mai e viața omenească! încheiase Valerică discuția. Dar cîteva zile fusese mîhnit și fără chef. Apoi îi trecuse.

A fost nevoie, totuși, după o săptămînă, să plece chiar el la Voivoda. Cineva incendiase conacul.

— Cine-a putut face mișelia asta ? se uimise Nedelcuță, privind aripa arsă a conacului, din fericire cea dărăpănată, veche, nu cea adăugată de Antache cu vreo zece ani înainte de război.

Valerică fusese de multe ori în salonul principial, dar niciodată nu privise cu atenție pictura de pe plafon. Parcă era o copie modificată, dar reușită, după *Aurora* lui Guido Reni, cea aflată la muzeul din Roma. De data aceasta o privi îndelung și, pe măsură ce-și rememora vechea legendă, se emoționa mai mult. Fiica lui Hyperion și sora lui Apollo, era cu Thiton cel cu părul frumos și albit, și cu fruntea tăiată de cute adînci. Zeița, de o frumusețe răpitoare, își hrănea soțul cu ambrozie și-i oferea haine strălucitoare.

— Să păzești această pictură, ca pe ochii tăi, îi spuse el cuiva de la Cooperativa agricolă. Ai înțeles ?...

— Am înțeles, să trăiți, domnule tovarăș, dar cine sînteți dumneavoastră ?

— Ia uită-te bine la mine !...

— Parcă vă cunosc după figură, dar nu știu de unde să vă iau !...

Nedelcuță se apropie de el și-i puse mîna pe umăr.

— Nu ești tu Vasile Blidaru ?...

— Da, da, da !... Veneați pe la excelența-sa... la prefect, la Antache, va să zică... la domnișoara Eliza... Apoi că, da, dumneavoastră sînteți, dar atunci purtați cilindru, frac, ghete de lac și mînuși de căprioară !... Acum... De viscolul ăsta v-ați îmbrăcat în pufoaică... și cizmele ?... Doamne sfinte !... ia uitați-vă, cu pantaloni vătuiți !...

Pe seară, cînd ieșea pe ușa conacului, Nedelcuță auzi o detunătură și în aceeași clipă simți o arsură cumplită la umăr.

— Culcă-te, pentru Dumnezeu, ori intră înapoi ! strigă Voicu Sitaru, care venise cu Nedelcuță. Dă-te după coloană, te pomenești că iar trage.

Nedelcuță se adăposti în conac. Încercă să-și întindă brațul dar nu putu... Cineva îl tîrî într-o odaie, îl întinse pe un pat, îl dezbrăcă repede, dar cu grijă. Nedelcuță era aproape leșinat. Un glonte îi spărsese umărul drept, și sîngele curgea ca un val pe piept, pe haine.

— Nu te teme ! Ai scăpat ușor !...

Vorbea cineva cu o căldură şi siguranţă, care lui Nedelcuţă îi făcură bine. Stai aşa, urma glasul... Pe amîndoi ne-a ţintit !

Nedelcuţă se ridică îndîrjit, dar clătinîndu-se... Încercă din nou să-ntindă braţul. Nu putu. Sîngele curgea în şiroaie pe pantalonii vătuiţi.

— A fost carabină de vînătoare, după pocnet. Cine dracu a tras ?

— Trebuie să fie arma de vînătoare a moşierului, cu gloanţe pentru mistreţi !... spuse cineva cu glas tărăgănat. Atenţie, să nu mai fie luat şi altcineva la ochi.

— O fi stafia de care vorbeşte lumea că s-ar aţine pe-aici, zise cineva, mai în glumă, mai în serios.

— Da, zic oamenii că ar fi o stafie care vrea să dea foc satului... Mama ei de stafie, s-a văzut încolţit, cine o fi fiind, şi a crezut c-o să se salveze ucigînd !...

Valerică se lăsă pe un scaun şi se întinse cît putu.

— Stai locului, îl sfătui Sitaru. Cînd o să fii odihnit, o să te simţi mai bine. Am trimis după doctor.

Nedelcuţă clipi din ochi şi-i închise ca şi cînd ar fi vrut să doarmă. Îi redeschise brusc, dar pleoapele cădeau singure. Îi era teamă că dacă adoarme de-a binelea, nu se mai scoală... Obosit frînt şi cu umărul spart, spuse încet, adormit pe jumătate :

— Să mă trezeşti !... Să nu mă laşi să dorm !...

În timp ce el dormea, au descoperit-o pe Eliza, cu carabina părintelui său, ascunsă într-unul din acareturile conacului. Ea era stafia, ea trăsese ! Au scos-o cu forţa de acolo. Era nebună.

Anton Dumbravă, întors la numai cîteva săptămîni după moartea Cristinei, se refăcuse greu din nenorocirea care-l lovise. Zăcuse fără cunoştinţă în spital luni de zile. Cum misiunile pe care le avea de îndeplinit erau totdeauna primejdioase, nu avea asupra lui niciodată acte. Atunci, cînd plecase pentru ultima oară şi nu se mai întorsese, îşi schimbase hainele, ca să pară un om al muntelui, căci trebuia să treacă prin zone unde frontul nemţilor avea puncte înaintate şi puteau fi patrule de ale lor sau mici unităţi rătăcite pe costişe. Dusese documentele încredinţate, dar la întoarcere se întîlnise cu o astfel de patrulă izolată,

se apărase cu îndîrjire, dar, rănit, cu ostaşul însoţitor ucis, fusese prins şi tîrît spre comandamentele nemţeşti, pentru a da informaţii. L-au închis într-o pivniţă, ca să-l interogheze a doua zi. Poate că soarta lui ar fi fost pecetluită, dacă nu s-ar fi pornit chiar în zorii zilei un bombardament ucigător român şi sovietic. O bombă a căzut chiar pe casa cu pricina, prăbuşind-o, rupînd tavanul pivniţei şi îngropîndu-l pe el acolo. Frontul a trecut peste el, luptele s-au dat cîteva zile chiar în sat, alte obuze au cutremurat pămîntul şi abia după o săptămînă totul s-a liniştit. În acest timp, Anton s-a hrănit cu nişte resturi dibuite pe întuneric, dar pierduse sînge şi a leşinat de mai multe ori. Cu ce-a putut, şi-a făcut drum printre dărîmături şi-a ieşit de-acolo. Cum a ajuns la soare a leşinat şi nu şi-a mai revenit decît în primăvară, într-un spital din Sighet. A spus cine e, ce s-a întîmplat cu el, a scris Cristinei şi a aflat totul din răspunsurile lui Oroviceanu şi Nedelcuţă. Venise sleit de puteri în oraşul de pe Dunăre, dar mai ales cu sufletul pustiit de moartea Cristinei. A zăcut luni la rînd şi nici el nu credea să-şi mai vină în fire, dar trupul lui a înfrînt boala, sufletul lui s-a ridicat din nou în lumină. Şi-a găsit locul între foştii tovarăşi ! S-a dăruit patimii din tinereţe cu toată fiinţa lui şi a ajuns, după ani, mai întîi în conducerea organizaţiei locale de partid, apoi secretar cu propaganda. Din timp în timp găsea cîte-un răgaz să traducă din cartea lui veche, *Cîntecele mătăsii,* numai pentru bucuria inimii lui. Fusese pe malul mării, prin fostul oraş al copilăriei, şi nu-şi mai recunoscuse locul casei. Se ridicaseră construcţii noi, semeţe, plaja se lărgise, fostul lui ogor era încorporat într-o uriaşă plantaţie de piersici. Se întorsese la Turis cu inima parcă uşurată. Mormîntul Ruizibeei şi acelea ale părinţilor lui le dase în grija unor oameni cumsecade. Aşezase plăci albe de marmoră deasupra lor. Săpase pe piatra nefericitei Ruizibeea cîteva versuri, ştiute numai de el :

Plop cu fruntea-n cer,
Plop înalt, stingher,
Gîndul osteneşte, inima-i pustie,

N-am să mai aştept,
Plop înalt şi drept,
Nimeni lîngă tine n-are să mai vie.

Zilele s-au scurs apoi una după alta, săptămînă s-a înşirat după săptămînă, lună după lună, an după an.

E din nou primăvară. Cerul ca de aluminiu sticleşte boltindu-se peste marginea de ţară. Multe s-au schimbat şi în cuprinsul judeţului. Străzile sînt pline de voioşia copiilor şi totul în jur clocoteşte de viaţă şi voie bună. Casa Cristinei şi a lui Anton din Fundătura Cazărmii e năpădită iar de verbinele care înfloresc peste tot, printre ierburi şi printre pietrele potecilor. Stă aici Andrei Oroviceanu, directorul liceului de peste zece ani. În grădină se joacă cei trei copii ai lui, priveghează de Ana şi de Marin Oroviceanu care-şi petrec mai mult aici zilele. Vine din cînd în cînd şi Anton Dumbravă, însă rar. El n-a putut rămîne în casa unde totul îi amintea de Cristina. A fost bucuros să i-o dea lui Andrei. Oroviceanu vede şi acum ziua cînd feciorul lui, pe care încă îl vedea ca pe un băieţel, a intrat într-un suflet pe poartă să le dea vestea cea mare :

— Mamă, tată, feciorul vostru, Andrei Oroviceanu, v-a adus noră acasă !

Ana plînsese pînă atunci, cu gîndul la Cristina. Aşa plînge de mai mulţi ani. Stă, îşi aminteşte şi plînge. Nici dacă ar fi fost fata ei bună, n-ar fi jelit-o atîta. Cînd l-a auzit pe Andrei lacrimile i s-au oprit, fără ca ea să-şi dea seama.

— Cînd ? Cînd asta ?... a întrebat, sugrumată de emoţie.

— Acum, a zis el rîzînd.

— Şi cum o cheamă pe viitoarea ta nevastă ?

— Ligia, iat-o !

Au îmbrăţişat-o şi au sărutat-o, ca pe copilul lor. Au intrat în odaia cea mare cu toţii.

— Nu vreţi să mergem în grădină ? i-a poftit Oroviceanu. E cald afară şi putem să întindem o masă cît vrem !... Aşa îi plăcea şi Cristinei... Şi-a muşcat buzele, căci singurul lucru de care n-ar fi vrut să pomenească era numele Cristinei, ca să n-o înduioşeze pe Ana. Ana însă n-a mai plîns. S-a luat cu tineretul gălăgios, colegii lui Andrei de la şcoală şi ai Ligiei lui.

Şi aşa, teii au îmbătrînit, dar umbra lor e încă deasă şi peste tot se răspîndeşte primăvara mirosul lor proaspăt. Se umple masa de toate bunătăţile. Ca din pămînt, din iarbă verde, au răsărit toate. Vin ?... Slavă Domnului ! E pivniţa plină... Şi ce vin !... Şi ce bucate !

— Copii, le zice Ana lui Andrei, Ligiei şi colegilor lor. Copii, nu ţineţi seama de noi !... Noi, bătrînii, avem o distracţie pe care voi n-o cunoaşteţi, amintirile... Marine, haidem lîngă liliac. Şi tu, Anton ! Mergem toţi trei acolo şi mai vorbim de una, de alta...

Anton priveşte înduioşat acest tineret plin de viaţă. Vîrsta i-ar da dreptul să fie mai aproape de acest tineret decît de Marin Oroviceanu şi de Ana. Dar se duce cu plăcere cu dînşii. Şi numai ochii şi-i întoarce mereu spre cei trei copii ai lui Andrei, nepoţii Cristinei, care umplu cu larma lor veselă grădina şi casa şi toată strada.

Se uită la ei şi-i binecuvîntează în gînd pentru că umplu de larmă veselă această grădină şi casa şi toată strada, de se aude pînă încolo, spre Dunăre...

CUPRINS

Capitolul I 9
Capitolul II 21
Capitolul III 29
Capitolul IV 37
Capitolul V 57
Capitolul VI 84
Capitolul VII 92
Capitolul VIII 105
Capitolul IX 116
Capitolul X 125
Capitolul XI 132

CARTEA A DOUA

Capitolul XII 165
Capitolul XIII 179
Capitolul XIV 185
Capitolul XV 199
Capitolul XVI 208
Capitolul XVII 225
Capitolul XVIII 233
Capitolul XIX 250
Capitolul XX 268

Capitolul XXI 281
Capitolul XXII 305
Capitolul XXIII 312
Capitolul XXIV 318

CARTEA A TREIA

Epilog 329

Apărut 1971 Hîrtie Tipar Inalt A de 80 gr./m². Coli editoriale 17,8. Coli de tipar 21,50. C.Z. pentru bibliotecile mici 8R–31.

Tiparul executat sub comanda nr. 1905 la Intreprinderea poligrafică „13 Decembrie 1918", str. Grigore Alexandrescu nr. 89–97 Bucureşti, Republica Socialistă România

STELIAN PĂUN

FAȚA LUMII

ROMAN

EDITURA CARTEA ROMÂNEASCĂ